

Pētījumu rezultāti
Working papers

2'(14) 2005

Latvijas lauksaimniecība un lauki 2004: politika un attīstība

Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts

Rīga 2005

Viršredaktors:
Dr. ekon. Andris Miglavs

© Latvijas Valsts agrārās ekonomikas
institūts

Izdevējs Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts
Strukturu ielā 14, Rīgā, LV-1039, tālr.
7552909

E-pasts: LVAEI@LVAEI.LV

Vāka noformējums un foto Ilze Šeldere

Iespiests Tipogrāfijā SIA "Nipo NT"

Pērnavas ielā 47/3, Rīgā, LV-1009

ISBN 9984-678-18-0

Izdots ar LR Zemkopības ministrijas atbalstu

IEVADAM

Latvijas lauksaimnieki ir aizvadījuši piedzīvojumiem bagātu 2004. gadu. Tas uzsākts, vēl esot ekonomiski nošķirtas valsts statusā, kas lielā mērā neatkarīgi pati nosaka un īsteno savu ekonomisko politiku, un noslēgts jau esot daļai no lielās ES koptelpas. It kā nekas izšķirošs jau 2004. gada 1. maijā Latvijā nemainījās – palika tā pati zeme, tie paši cilvēki, lauksaimniecības dzīvnieki un zaļojošie augi.

Tomēr kaut kas arī notika. Pārmaiņas, kuras grūtāk ievērojamas, strādājot uz vietas Latvijas laukos. To skaitā, preces daudz vieglāk – ātrāk un lētāk, šķērso Latvijas robežas, kas atspoguļojies būtiskā eksporta apjomu pieaugumā. Palielinājušās ražošanas resursu cenas – gan degvielas (jo palielinājās akcīzes nodokļa likmes), gan minerālmēslu (jo iekļāvāmiem tirgū ar augstākām muitas barjerām). Pieaudzis spiediens uz darbaspēka izmaksām (jo cilvēkiem parādījušās reālas nodarbinātības alternatīvas – gan tepat Latvijā, piemēram būvniecībā un pakalpojumu nozarē, gan citās ES dalībvalstīs - par emigrācijas objektu kļuvušas Īrija un Lielbritānija. Visai strauji pieaugušas produkcijas pārdošanas cenas un valsts atbalsta maksājumi – līdz līmenim, kas, visticamāk, nekad nebūtu pa spēkam Latvijai kā atsevišķas valsts ekonomikai. Uzņēmēji arī lauksaimniecības un tās produkcijas pārstrādes rūpniecības uzņēmumos guva papildus stimulu attīstības projektu īstenošanai ar ES struktūrfondu līdzfinansējumu, un apgūšanas tempi bija tik strauji, ka vairākās programmās pieejamie finanšu resursi izbeidzās jau triju mēnešu laikā. Tas mainījis arī lauku attīstībā iesaistīto saimnieku un citu uzņēmēju attieksmi pret nākotnes perspektīvu un savu vietu tajā. Agrāko neticību labākas dzīves iespējamībai aizstājušas izpratne par savas aktīvas attīstības stratēģijas nepieciešamību, bet vienlaikus piezagušās bažas par radušos iespēju ilgtspēju. Un tām ir savs pamats – turpinās ES KLP reforma, kas pastāvīgi pazemina lauksaimniecības produktu valsts atbalsta cenas, maina tiešmaksājumu saņemšanas nosacījumus un liek katram lauku uzņēmējam meklēt savus individuālos efektīvākos risinājumus. Vienlaikus labāka dzīve un iespējas paaugstina arī zemes cenas un saimnieku ienākumus, bet arī strādājošo darba samaksu, kas apgrūtina esošo saimniekošanas struktūru ilgtspēju. Un tās ir izrādījušās būtiskas pārmaiņas, kuru patieso ietekmi varēsim novērot vien vēl pēc kāda gada.

Šogad sagatavotais aizvadītā gada nozares apskats gan būtiski aizkavējās, jo nedaudz iekavējās nepieciešamās informācijas pieejamība, bet tad jau bija arī citi steidzami darbi pabeidzami, tomēr domājam, ka šajā izdevumā apkopotajai informācijai joprojām ir sava vērtība, pat vēsturiska, jo tajā raksturots jauno izšķirošo pārmaiņu perioda sākuma stāvoklis – kāds bija Latvijas lauksaimniecības un pārtikas sektors iestāšanās Eiropas Savienībā brīdī. Un kādi ir bijuši pirmie rezultāti Latvijas lauku saimnieku un citu uzņēmēju darbībai apvienotajā Eiropas koptelpā.

Šķiet, ir piepildījusies mūsu agrāk paustā pārlicība, ka Latvijas lauku saimnieki ar savu darbu pierādījuši, ka spēj panākt sava uzņēmuma, savas saimniecības, savas vides izaugsmi.

Šajā, jau 5. sērijas izdevumā esam centušies no ekonomistu pozīcijām izanalizēt, kāds ir bijis iepriekšējais gads Latvijas lauksaimniecības sektoram un laukiem kopumā, kā

attīstījusies valsts lauksaimniecības politika, kā lauksaimniecībā notiekošie procesi saistīti ar pārējo tautsaimniecības attīstību. Tajā mēģinājumā sniegt iespējami daudzpusīgu procesu attīstības ekonomisko analīzi, apkopojot tos aspektus, pie kuriem strādā mūsu institūta zinātnieki, projektu vadītāji un speciālisti. Šīgada izdevumā, joprojām par nepiepildīto ieceri ir palikusi valsts atbalsta starptautiski salīdzinošā novērtēšana, izmantojot ESAO izstrādāto RaSEs metodoloģiju, ko, iespējams, iekļausim nākošā gada izdevumā.

Šī izdevuma pētījuma objekts ir Latvijas lauksaimniecība un lauki 2004. gadā - ražošanas rezultāti, attīstības tendences, salīdzinājums ar iepriekšējiem gadiem, saimniecību struktūras attīstība, lauksaimniecības politikas vide un tās izmaiņas, lauku attīstības politika. Un, kā agrāk, **mūsu mērķis ir sniegt objektīvu faktu analīzi** par lauksaimniecībā notikušajiem procesiem, iespējami pilnīgi parādot to dinamiku un ekonomiskās ietekmes rezultātus, kā arī ieskicēt attīstības iespējas pie dotajiem apstākļiem. Esam centušies šajā izdevumā runāt gan Latvijas lauksaimniekiem, gan citvalstu ekonomistiem saprotamā valodā, ko mums palīdz darīt darbā izmantotās starptautiski salīdzināmās pētījumu metodes – LEKa, koncentrācijas indeksi u.c. Esam centušies harmonizēt no dažādiem informācijas avotiem gūto vienu parādību raksturojošo informāciju. Tomēr iespējams, ka kāda nepilnība palikusi, par kuras norādīšanu būsim pateicīgi.

Neraugoties uz agrāk izskanējušo kritiku, arī šajā izdevumā savu vērtējošo viedokli nozares attīstības procesiem esam izteikuši tikai atsevišķos gadījumos, galvenokārt, kā hipotēzes, ko varētu izskatīt, attīstot un koriģējot valsts lauksaimniecības politikas mērķus un īstenošanas programmas. Vērtējumus un viedokļus esam vairāk centušies atstāt lasītāju kompetencē, sniedzot visiem vienu informācijas bāzi, uz kuras pamata veidot savus spriedumus.

Izdevuma struktūra šoreiz veidota atšķirīgi – no politikas uz ekonomiku. Pamattekstā iekļautas, galvenokārt, grafiskās ilustrācijas un nelielas analītiskās un informācijas tabulas, tās numurējot katras nodaļas ietvaros. Plašāks statistiskais un informācijas materiāls pievienots pielikumos. Ir dots tabulu, attēlu un pielikumu saraksts. Informācija noslēdzas, galvenokārt, ar 2004. gadu.

Protams, arī šajā izdevumā neesam varējuši atklāt visus lauksaimniecības attīstības aspektus un raksturojošos rādītājus. Esam centušies arī nedublēt ZM publicēto ikgadējo ziņojumu “Latvijas lauksaimniecība un lauki”.

Darbā ir izmantoti dati no Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūtā veidoto un uzturēto informācijas sistēmu datu bāzēm - lauksaimniecības ekonomiskais kopaprēķins (LEKa), lauksaimniecības likumdošanas attīstības hronikas, bet galvenais informācijas avots ir CSP publicētie un npublicētie materiāli.

Vislielāko pateicību par atsaucību informācijas iegūšanā un sagatavošanā izsakām Centrālās statistikas pārvaldes speciālistiem, īpaši Nozaru statistikas departamenta direktorei **Ilzītei Grambergai**, viņas vietniecei **Anitai Raubenai** un kolēģei **Marutai Miķelsonei**, Sociālās statistikas departamenta direktoram **Edmundam Vaskim** un Mājsaimniecību budžetu statistikas daļas vadītājai **Lidijai Spārītei**; LR VZD Informācijas galvenajai pārvaldei un tās direktoram **Aldim Rausim**, Lauku atbalsta

dienestam un tā daļas vadītājam **Jānim Valģim**, kā arī virknei citu šeit nenosauktu cilvēku, sadarbība ar kuriem sniedza daudzas noderīgas atziņas, kas vienmēr atbalstījuši mūs mūsu darbā, un palīdzēja sagatavot publicēšanai arī šo izdevumu.

Līdzīgi citiem mūsu institūta šīs sērijas izdevumiem, arī šis ir kolektīva darba rezultāts, kurā piedalījās LVAEI Lauksaimniecības attīstības un ekonomisko attiecību nodaļas pētnieki LVAEI prof. Dr. ekon. **Visvaldis Pirksts (7.)**, prof. Dr. lauks. **Velta Rozenberga (7.)**, pētnieks **Aleksandrs Golovčenko (7.)**, pētnieks **Armands Vēveris (2.)**, ekonomisti - analītiķi **Anastasija Radionova (1., 8.)**, **Ludmila Fadejeva (5)**, **Imants Iesalnieks (3.)**, **Aleksejs Nipers (4)**, **Agnese Krieviņa (6.)**, LU doktorante, Mag. ekon. **Ilze Sproģe (7.)**.

Šo izdevumu sakārtoja LVAEI Lauksaimniecības attīstības un ekonomisko attiecību nodaļas Analīzes grupas vadītāja Mag. ekon. **Guna Salputra (arī 3. un 5.)**, kura ne tikai ieguldīja lielu darbu informācijas apkopošanā un sistematizēšanā, bet arī citu līdzautoru darba koordinēšanā. To visu kopā arī pārskatīja **Andris Miglavs**, uzņemoties visu atbildību par šajā procesā pieļautajām novirzēm no autoru sākotnējā teksta, kā arī kļūdām, ja tādas atradīsies.

Tekstam lasāmu saturu piešķirt palīdzēja literārā redaktore **Inta Kārkliņa**, bet visu kopā salika un atrastās nepilnības novērsa redaktore - maketētāja **Ilze Vabole**.

Pateicība izsakāma arī **tipogrāfijai NIPO NT** par atsaucību izdevuma operatīvā un kvalitatīvā iespiešanā.

Izdevuma autoru kolektīva vārdā,

Andris Miglavs, Dr. ekon.,
LVAEI Lauksaimniecības attīstības un ekonomisko attiecību nodaļas vadītājs

Saturs

IEVADAM	3
TABULU SARAKSTS	8
ATTĒLU SARAKSTS	11
TEKSTĀ LIETOTIE SAĪSINĀJUMI UN ABREVIATŪRAS	13
1. LATVIJAS LAUKSAIMNIECĪBAS POLITIKAS ELEMENTI	14
1.1. Valsts subsīdijas lauksaimniecības attīstībai 2004. gadā	14
1.2. Atsevišķās atbalsta programmas	36
1.3. Nodokļi	40
1.4. Muita	48
2. LAUKSAIMNIECĪBAS VIETA LATVIJAS TAUTSAIMNIECĪBAS ATTĪSTĪBĀ	53
2.1. Tautsaimniecības attīstības pamatiezīmes	53
2.2. Iekšzemes kopprodukts un lauksaimniecības vieta tajā	54
2.3. Inflācija un cenas	57
2.4. Valsts budžets un procentu likmes	60
2.5. Ārējā tirdzniecība un maksājumu bilance, iekšzemes tirdzniecība	62
3. SOCIĀLI EKONOMISKĀ SITUĀCIJA LATVIJAS LAUKOS	67
3.1. Demogrāfiskā situācija	67
3.2. Nodarbinātība	68
3.3. Ienākumu līmenis un labklājība	69
4. ZEMES TIRGUS	72
4.1. Zemes tirgus attīstība	72
4.2. Zemes un saimniecību struktūra	76
5. RAŽOŠANA UN CENAS LAUKSAIMNIECĪBĀ	79
5.1. Lauksaimniecības produkcijas ražošanas attīstība	79
5.2. Saimniecību ražošanas struktūra	88
5.3. Cenu pārmaiņas	95
6. IENĀKUMI LAUKSAIMNIECĪBĀ	106
6.1. Ražotā produkcija un tās vērtība	109
6.2. Starppatēriņš un faktoru izmaksas	112

6.3.	Nozares ekonomiskie rezultāti	116
6.4.	Novērtējums salīdzināmās cenās	118
6.5.	Ienākumu salīdzinājums ar Latvijas vidējiem, kā arī ES valstu lauksaimnieku ienākumiem	119
7.	GALVENO PĀRTIKAS PRODUKTU PATĒRIŅA STRUKTŪRAS ANALĪZE	124
8.	LAUKSAIMNIECĪBAS PRODUKTU PĀRSTRĀDE	139
8.1.	Nozares kopējā attīstība	139
8.2.	Koncentrācijas pakāpe	142
	PIELIKUMI	145
	IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI	156

TABULU SARAKSTS

1.1. tabula. Kopējais izmaksātais VPM un PVTM apjoms no ES un nacionālā budžeta finanšu līdzekļiem par 2004. gadu*, tūkst. Ls	16
1.2. tabula. Subsīdiiju programmās izlietotie līdzekļi 2001. -2004. g.*	20
1.3. tabula. Subsīdiijas 2004. gada programmai <i>Lauksaimniecības zemes ielabošana reģionu griezumā</i>	21
1.4. tabula. Programmas <i>Lopkopības attīstība</i> īstenotās apakšprogrammas 2004. un 2003. gadā	22
1.5. tabula. Programmas <i>Augkopības attīstība</i> īstenotās apakšprogrammas 2004. un 2003. gadā	28
1.6. tabula. Programmas <i>Augkopības attīstība</i> īstenotās apakšprogrammas 2004. gadā	29
1.7. tabula. Programmas <i>Izglītība, zinātne un informācijas izplatīšana</i> īstenotās apakšprogrammas 2004. un 2003. gadā	30
1.8. tabula. Programmas <i>Investīciju atbalsts lauksaimniecībā</i> īstenotās apakšprogrammas 2004. un 2003. gadā	31
1.9. tabula. Lauksaimniecības attīstībai novirzītā ES un valsts atbalsta sadalījums produkcijas un atbalsta veidos 2001. -2004. g.	33
1.10. tabula. Lauksaimniecības attīstībai novirzītā ES un valsts atbalsta apjomi uz produkcijas un tās vērtības vienību 2001. -2004. g.	35
1.11. tabula. Valsts konsolidētā kopbudžeta ieņēmumi, % no IKP	40
1.12. tabula. Izmaksāto eksporta kompensāciju apjoms un struktūra 2004. gadā.....	51
2.1. tabula. IKP dinamika sadalījumā pa nozarēm salīdzināmās cenās, +/- % pret iepriekšējo gadu	55
2.2. tabula. Lauksaimniecības, mežsaimniecības un zvejniecības īpatsvars valsts kopbudžeta kopējos izdevumos 1999. -2004. gadā, milj. Ls	61
2.3. tabula. Lauksaimniecības un pārtikas preču vieta Latvijas ārējā tirdzniecībā 1995., 2000.-2004. gadā.....	63
2.4. tabula. Galvenie mazumtirdzniecības rādītāji 1995., 2000.-2004. gadā	66
3.1. tabula. Iedzīvotāju galvenās vecuma grupas (%) un demogrāfiskās slodzes līmenis 2003. un 2004. gada sākumā	67
3.2. tabula. Nodarbināto iedzīvotāju sadalījums pēc nodarbinātības statusa 2001.-2003. gadā, %	69
4.1. tabula. Vidējās LIZ cenas rajonos 2001.-2004. gadā (Ls/ha).....	72
4.2. tabula. Vidējās mežsaimniecībā izmantojamās zemes cenas rajonos 2001.-2004. gadā (Ls/ha)	75
4.3. tabula. Zemes sadalījums pēc īpašuma tiesību statusa valstī	77

4.4. tabula. Zemes sadalījums pēc īpašuma statusa valstī 2004. gadā	77
4.5. tabula. Zemnieku saimniecību kopplatības sadalījums valstī kopā (ha)	78
5.1. tabula. Augkopības produkcijas ražošanas platība, kopražā un tās vērtība 2000.-2004. gadā.....	81
5.2. tabula. Galveno augkopības kultūru vidējā ražība 2000.-2004. gadā, cnt/ha.....	82
5.3. tabula. Cukura ražošanas apjomi Latvijā no 2000. līdz 2004. gadam (tūkst. t)	83
5.4. tabula. Dārzeņu platību struktūra 2004. gadā, kopražā un vidējā ražība 2002.-2004. gadā.....	83
5.5. tabula. Segto platību dārzeņu kopražā 2002.-2004. gadā.....	84
5.6. tabula. Lopkopības produkcijas ražošanas apjomi, vērtība un mājlopu skaits 2000.-2004. gadā.....	86
5.7. tabula. Lopu un putnu produktivitāte 2000. -2004. gadā	88
5.8. tabula. Graudkopības saimniecību vidējie rādītāji pa kvintilēm, 2003.-2004. gadā.....	89
5.9. tabula. Kviešu audzēšanas saimniecību vidējie rādītāji pa kvintilēm, 2003.-2004. gadā.....	90
5.10. tabula. Rapsu audzēšanas saimniecību vidējie rādītāji pa kvintilēm, 2003.-2004. gadā.....	91
5.11. tabula. Kartupeļu audzēšanas saimniecību vidējie rādītāji pa kvintilēm, 2003.-2004. gadā.....	92
5.12. tabula. Piena lopkopības saimniecību vidējie rādītāji pa kvintilēm, 2003.-2004. gadā.....	93
5.13. tabula. Cūkkopības saimniecību vidējie rādītāji pa kvintilēm, 2003.-2004. gada beigās.....	94
5.14. tabula. Patēriņa cenu indeksi (2000=100) un patēriņa cenu pārmaiņas (%) 2000.-2004. gadā.....	96
5.15. tabula. Latvijas lauksaimniecības produktu ražotāju cenas 2000.-2004. gadā, Ls/t	97
6.1. tabula. Ražošana, starppatēriņš, nozares pievienotā vērtība 2004. gadā un to izmaiņas (produkcijas vērtība pa produktu veidiem norādīta ražotāju cenās) ..	108
6.2. tabula. Lauksaimniecības starppatēriņš 2002.-2004. gadā	114
6.3. tabula. Lauksaimniecības nozares ienākumu veidošanās svarīgākās pozīcijas 2002.-2004. gadā.....	117
6.4. tabula. Cenu ietekme uz lauksaimniecības galvenajiem ekonomiskajiem rezultātiem 2003.-2004. gadā.....	119
7.1. tabula. Gaļas un gaļas produktu iegādei izmantoto līdzekļu sadalījums produktu veidos 2004. gadā, procentos.....	125
7.2. tabula. Dažādi nodrošināto mājāsaimniecību patērēto gaļas un gaļas produktu attiecība, naturālā izteiksmē (5. pret 1. kvintili).....	126

7.3. tabula. Piena, piena produktu un olu iegādei izlietoto līdzekļu sadalījums atsevišķiem produktiem 2004. gadā, procentos	126
7.4. tabula. Dažādi nodrošināto mājsaimniecību patērēto piena, piena produktu un olu attiecība, naturālā izteiksmē (5. pret 1. kvintili).....	127
7.5. tabula. Maizes un graudaugu izstrādājumu iegādei izlietoto līdzekļu sadalījums atsevišķiem produktiem, procentos.....	128
7.6. tabula. Dažādi nodrošināto mājsaimniecību patērēto maizes un graudaugu izstrādājumu attiecība, naturālā izteiksmē (5. pret 1. kvintili).....	128
7.7. tabula. Dārzeņu un kartupeļu iegādei izlietoto naudas līdzekļu sadalījums atsevišķiem produktiem, procentos.....	129
7.8. tabula. Dažādi nodrošināto mājsaimniecību patērēto dārzeņu un kartupeļu attiecība, naturālā izteiksmē (5. pret 1. kvintili).....	130
7.9. tabula. Cukuram, medum, džemam, šokolādei un citiem saldumiem izlietoto naudas līdzekļu sadalījums atsevišķiem produktiem, procentos.....	131
7.10. tabula. Dažādi nodrošināto mājsaimniecību patērēto cukura, medus, džema, šokolādes un citu saldumu attiecība, naturālā izteiksmē (5. pret 1. kvintili)	132
7.11. tabula. Augļu un ogu iegādei izlietoto naudas līdzekļu sadalījums atsevišķiem produktiem, procentos.....	132
7.12. tabula. Dažādi nodrošināto mājsaimniecību patērēto augļu un ogu attiecība, naturālā izteiksmē (5. pret 1. kvintili).....	133
7.13. tabula. Bezalkoholisko dzērienu iegādei izlietoto naudas līdzekļu sadalījums atsevišķos produktos, procentos.....	134
7.14. tabula. Dažādi nodrošināto mājsaimniecību patērēto bezalkoholisko dzērienu attiecība, naturālā izteiksmē (5. pret 1. kvintili).....	134
7.15. tabula. Zivju un zivju produktu iegādei izlietoto naudas līdzekļu sadalījums atsevišķiem produktiem, procentos.....	135
7.16. tabula. Dažādi nodrošināto mājsaimniecību patērēto zivju un zivju produktu attiecība (5. pret 1. kvintili).....	135
7.17. tabula. Eļļu un taukvielu iegādei izlietoto naudas līdzekļu sadalījums pa atsevišķiem produktiem, procentos.....	136
7.18. tabula. Dažādi nodrošināto mājsaimniecību patērēto eļļu un taukvielu attiecība, naturālā izteiksmē (5. pret 1. kvintili).....	136
8.1. tabula. Latvijas pārtikas rūpniecību raksturojošo rādītāju dinamika 2000.-2004. gadā.....	140
8.2. tabula. Lielāko piena pārstrādes uzņēmumu tirgus daļas 1995.-2004. gadā, %..	143
8.3. tabula. Lielāko graudu pārstrādes uzņēmumu tirgus daļas 1995.-2004. gadā, % ..	143
8.4. tabula. Lielāko gaļas pārstrādes uzņēmumu tirgus daļas 1995.-2004. gadā, % ..	144
8.5. tabula. Lielāko zivju pārstrādes uzņēmumu tirgus daļas 1995.-2004. gadā, % ..	144

ATTĒLU SARAKSTS

1.1. attēls. Nacionālās subsīdiju programmas un ES KTO atbalsta finanšu izlietojums lauksaimniecības attīstībai 2001. - 2004. gadā, milj. Ls *.....	14
1.2. attēls. Nacionālās subsīdiju programmas un ES KTO atbalsta finanšu izlietojuma sadalījums reģionos 2001.- 2004. gadā, milj. Ls.....	15
1.3. attēls. Vidējās benzīna un dīzeļdegvielas cenas (ar nodokļiem) atsevišķās ES valstīs, EUR par 1000 litriem.....	43
1.4. attēls. Akcīzes nodokļa likmes benzīnam un dīzeļdegvielai atsevišķās ES valstīs, EUR par 1000 litriem	43
1.5. attēls. Vidējās benzīna un dīzeļdegvielas cenas bez nodokļiem atsevišķās ES valstīs, EUR par 1000 litriem.....	44
2.1. attēls. Dažu nozīmīgāko tautsaimniecības rādītāju izmaiņu dinamika Latvijā 1995.-2004. gadā (% pret iepriekšējo gadu)	54
2.2. attēls. IKP struktūras (% , faktiskajās cenās) un apjoma (Ls, nemainīgās cenās) izmaiņas 1990.- 2004. gadā.....	56
2.3. attēls. Patēriņa cenu indeksa (PCI) gada vidējās izmaiņas Latvijā 2000.-2004. g.....	58
2.4. attēls. Cenu indeksu gada vidējās izmaiņas Latvijā 2000.-2004. g. (% pret iepriekšējo gadu)	59
2.5. attēls. Vidējo svērto kredītu procentu likmju izmaiņas Latvijā (latos izsniegtajiem kredītiem) 2001.-2004. gadā	62
2.6. attēls. Maksājumu bilances pamatrādītāju dinamika 2000.-2004. gadā, % pret IKP	64
3.1. attēls. Galveno vecuma grupu iedzīvotāju skaita īpatsvars un demogrāfiskās slodzes līmenis laukos 2000.-2004. gadā.....	68
3.2. attēls. Lauku un pilsētu mājsaimniecību vidējo mēneša ienākumu dinamika uz vienu mājsaimniecības locekli 1997.-2003. gadā 2000. gada cenās, Ls un %	70
3.3. attēls. Lauku mājsaimniecību ienākumu struktūra 1997.-2003. gadā, %.....	71
4.1. attēls. Zemes cenu līmenis rajonos 2004. gadā (Ls/ha).....	73
4.2. attēls. Pārdotās lauksaimniecības zemes kopplatība un darījumu skaits rajonos (2002.-2004. g.).....	74
4.3. attēls. Mežsaimniecībā izmantojamās zemes cenas rajonos 2004. gadā (Ls/ha) ..	75
4.4. attēls. Pārdotās meža zemes kopplatība un darījumu skaits rajonos (2002.-2004. g.).....	76
5.1. attēls. Ražošanas dinamika lauksaimniecībā 1995.-2004. g. (2000. g. cenās).....	79
5.2. attēls. Augkopības un lopkopības produkcijas vērtība (milj. Ls) un īpatsvars lauksaimnieciskās ražošanas struktūrā (%) 1995.-2004. g. (faktiskajās cenās) ...	80
5.3. attēls. Mājlopu un mājputnu skaita izmaiņas 2000.-2004. gadā, (2000=100).....	87

5.4. attēls. Gaļas produkcijas struktūra un apjoms kautsvarā 2000.- 2004. gadā, tūkst. t.....	88
5.5. attēls. Kviešu maizes cenu struktūras pārmaiņas un rūpniecības daļa, % no mazumtirdzniecības cenas Latvijā 1999. - 2004. gadā.....	98
5.6. attēls. Kviešu miltu cenu struktūras izmaiņas un rūpniecības daļa, % no mazumtirdzniecības cenas Latvijā 1999. - 2004. gadā.....	99
5.7. attēls. Piena cenu dinamika 2000.-2004. gadā ceturkšņu beigās, Ls/kg	100
5.8. attēls. Siera cenu dinamika 1999. -2003. gadā ceturkšņu beigās, Ls/kg	101
5.9. attēls. Sviesta cenu dinamika 2000. - 2004. gadā ceturkšņu beigās, Ls/kg.....	102
5.10. attēls. Liellopu gaļas mazumtirdzniecības cenu un to struktūras izmaiņas Latvijā 2000.-2004. gadā (visas cenas kautsvarā).....	103
5.11. attēls. Liellopu gaļas (kautsvara) cenu dinamika Latvijā 2000.-2004. gadā, Ls/kg	104
5.12. attēls. Cūkgāļas (kautsvara) cenu dinamika Latvijā 2000.-2004. gadā, Ls/kg..	105
5.13. attēls. Cūkgāļas mazumtirdzniecības cenu un to struktūras izmaiņas Latvijā 1999.-2004. gadā (visas cenas kautsvarā).....	105
6.1. attēls. Lauksaimniecības preču izlaides galaprodukcijas struktūra 2004. gadā (ražotāju cenās)	110
6.2. attēls. Ieņēmumu no lauksaimnieciskās darbības struktūra (pēc izlietojuma) 2000.-2004. gadā.....	113
6.3. attēls. Starppatēriņa struktūra 2004. gadā	115
6.4. attēls. Ienākumi no lauksaimniecības 2000.-2004. gadā.....	118
6.5. attēls. Lauksaimnieku ienākumu salīdzinājums ar valstī vidējo darba algu 2000.-2004. gadā.....	120
6.6. attēls. Vidējā neto darba samaksa Latvijā 2004. gadā, Ls mēnesī	121
6.7. attēls. Lauksaimnieku vidējie reālie ienākumi ES un dažās <i>vecajās</i> dalībvalstīs 2004. gadā (izmantojot indikatoru A)	122
6.8. attēls. Lauksaimnieku vidējie reālie ienākumi ES un jaunajās dalībvalstīs 2004. gadā (izmantojot indikatoru A)	123
7.1. attēls. Pārtikas produktu iegādei tērēto naudas līdzekļu vidējā struktūra 2004. gadā	124
7.2. attēls. Pārtikai un bezalkoholiskajiem dzērieniem izlietoto līdzekļu sadalījums uz vienu dažādi nodrošināto mājsaimniecības locekli 2004. gadā, Ls.....	137
8.1. attēls. Latvijas pārtikas rūpniecības sektora attīstība 2000.-2004. gadā, milj. Ls	139
8.2. attēls. Pārtikas produktu un dzērienu ražošanas vērtību* struktūra Latvijā laikā no 2000. līdz 2004. gadam, %	141
8.3. attēls. Latvijas atsevišķu rūpniecības nozaru realizācijas struktūra (%) un eksporta apjomi (tūkst. Ls) uz ES 2004. gadā.....	142

TEKSTĀ LIETOTIE SAĪSINĀJUMI UN ABREVIATŪRAS

CSP	Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvalde
ECB	Eiropas Centrālā banka
EK	Eiropas Komisija
ES	Eiropas Savienība
EUR	eiro, Eiropas Savienības naudas vienība
<i>Eurostat</i>	Eiropas Savienības Statistikas birojs
GDV	pilna laika nodarbināto gada darba vienība
ha	hektārs
IKP	Iekšzemes kopprodukts
KLP	ES Kopējā lauksaimniecības politika
KTO	ES Koptirgus organizācija
LAD	Lauku atbalsta dienests
LAF	Lauku attīstības fonds
LEK	Lauksaimniecības ekonomiskais kopaprēķins
LIKP	Lauksaimniecības ilgtermiņa investīciju kreditēšanas programma
LIZ	Lauksaimniecībā izmantojamā zeme
LIZIKP	Lauksaimniecībā izmantojamās zemes iegādes kreditēšanas programma
LR	Latvijas Republika
Ls; LVL	lats
LVAEI	Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts
milj.	miljoni
MK	Ministru kabinets
MLA	Mazāk labvēlīgie apvidi
NUAP	Nelauksaimnieciskās uzņēmējdarbības attīstības programma
PCI	Patēriņa cenu indekss
PRAA	Plānošanas reģionu attīstības aģentūra
PVN	Pievienotās vērtības nodoklis
PVTM	Papildu valsts tiešie maksājumi
SAPARD	Pirmsiestāšanās programma lauksaimniecības un lauku attīstībai (angļu val. - <i>Special Accession Program for Agriculture and Rural Development</i>)
SDR	Starptautiskā Valūtas fonda (SVF) valūtas vienība
t	tonna
TICIS	Lauksaimniecības tirgus veicināšanas centra Tirgus cenu informācijas sistēma
TM	ES tiešie maksājumi
tūkst.	tūkstoši
SUDAT	Latvijas lauku saimniecību uzskaites datu tīkls
USD	ASV dolārs
VID	Valsts Ieņēmumu dienests
VPM	Vienotais platību maksājums
VZD	Valsts zemes dienests
ZM	Latvijas Republikas Zemkopības ministrija
% p.	procentu punkti

1. Latvijas lauksaimniecības politikas elementi

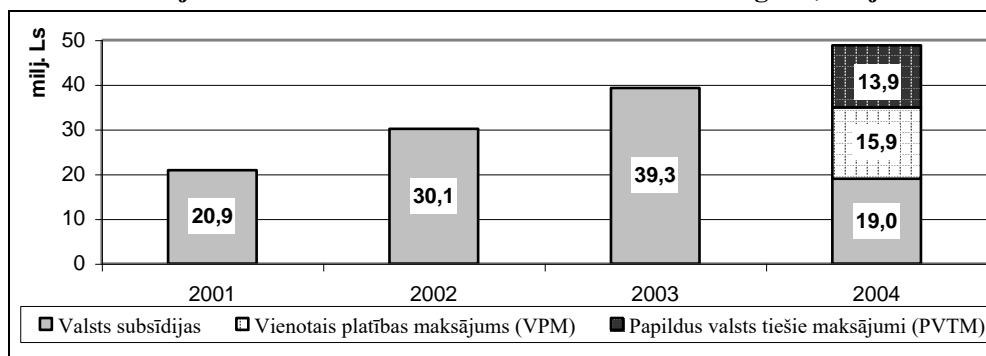
1.1. Valsts subsīdijas lauksaimniecības attīstībai 2004. gadā

2004. bijis interesantākais lauksaimniecības politikas gads Latvijas valsts otrās neatkarības laikā. Vēl gada sākumā Latvija pilnā apjomā īstenoja savu pārejas laika politiku, bet, līdz ar iestāšanās brīdi ES, sāka pildīt savus dalībvalsts pienākumus. Tas nozīmēja arī Eiropas Savienības Kopējās lauksaimniecības politikas un tās instrumentu ieviešanu, tajā skaitā izmantojot savas tiesības uz ikgadējā finansiālā atbalsta lauksaimniekiem - ES tiešo maksājumu (TM) - saņemšanu.

Atbilstoši Latvijas lēmumam par iespējamās tiešā atbalsta shēmas izvēli, kas paredzēta Pievienošanās līguma nosacījumos no ES budžeta finansēto tiešmaksājumu administrēšanai, 2004. gadā tika ieviesta Vienotā platību maksājuma (VPM) shēma, kas bija Latvijai pilnīgi jauns atbalsta instruments. Tā būtība ir pamatmaksājums lauksaimniekam par lauksaimniecības zemes platību, kas saglabāta labā lauksaimniecības un vides stāvoklī. Papildus šim maksājumam Latvija izmantoja arī savas tiesības papildināt ražotāju saņemamo atbalsta apjomu no sava budžeta, ieviešot papildu valsts tiešos maksājumus (PVTM) atsevišķiem lauksaimniecības sektoriem. Latvijā ir ieviesti astoņi dažādi PVTM veidi - par laukaugu platībām, par lopbarību platībām, par kartupeļu cieti, par zālāju un linu sēklām, par realizēto piena daudzumu kvotas ietvaros, par nokautiem vai eksportētiem liellopiem, par zīdītājgovīm un par aitu mātēm. Un šie maksājumi tieši iekļaujas Latvijas lauksaimniecības subsīdiju kopbudžetā.

1.1. attēlā redzams, ka kopējais izmaksāto subsīdiju apjoms lauksaimniecības attīstībai pēdējo četru gadu laikā ik gadu audzis vidēji par 1/3 daļu, salīdzinot ar iepriekšējo gadu. Bet 2004. gadā izmaksāto subsīdiju apjoms palielinājies aptuveni par 24%, t. i., no Ls 39,3 milj. 2003. gadā līdz Ls 48,8 milj. 2004. gadā.

1.1. attēls. Nacionālās subsīdiju programmas un ES KTO atbalsta finanšu izlietojums lauksaimniecības attīstībai 2001. - 2004. gadā, milj. Ls *

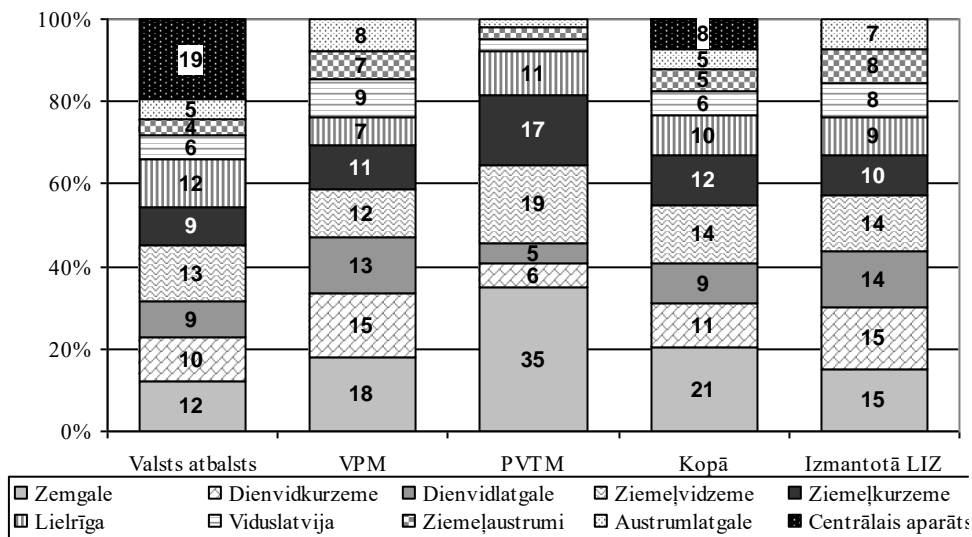
Avots: LAD dati

Piezīme: * Attiecīgā gada uzrādīto subsīdiju apjomu veido šajā gadā paredzētais un izmaksātais subsīdiju apjoms, kā arī no iepriekšējā gada pārejošo maksājumu apjoms

Atbilstoši noteikumiem par VPM shēmas ieviešanu Latvijā visi tiešajam atbalstam no ES budžeta paredzētie līdzekļi tika izmaksāti VPM veidā (ar likmi 20,62 EUR/ha 2004. gadā) par katru no 1,47 milj. ha maksājumam atbilstošās LIZ. Gan PVTM lauksaimniecības nozares sektoriem, gan nacionālās subsīdiju programmas (tālāk - valsts atbalsts) tiek finansētas no nacionālā budžeta. Kopumā analizējot lauksaimniecības attīstībai domātā atbalsta struktūru, redzams, ka, augot visam subsīdiju apjomam, no valsts budžeta finansētā atbalsta apjoms (PVTM un valsts atbalsts) 2004. gadā ir samazinājies līdz 89% no iepriekšējā gada līmeņa. Valsts atbalsts bija 39% no kopējās atbalsta summas 2004. gadā, VPM - 33%, bet PVTM - 28%.

Analizējot atbalsta reģionālo sadalījumu (sk. 1.2. attēlu), var secināt, ka atbalsts lauksaimniecības attīstībai nav izdalījies vienmērīgi. Aptuveni 21% no visām lauksaimniecības attīstībai veltītām subsīdijām ir izmaksāts Zemgales reģionam, savukārt Austrumlatgales un Ziemeļaustrumu reģioniem – katram tikai 5% no kopējā atbalsta apjoma.

1.2. attēls. Nacionālās subsīdiju programmas un ES KTO atbalsta finanšu izlietojuma sadalījums LAD pārvaldības reģionos 2001.- 2004. gadā, milj. Ls

Avots: LVAEI pēc LAD datiem

Piezīme: * Attiecīgā gada uzrādīto subsīdiju apjomu veido šajā gadā paredzētais un izmaksātais subsīdiju apjoms, kā arī no iepriekšējā gada pārejošo maksājumu apjoms

Turklāt atbalsta apjoms reģioniem nav proporcionāls arī reģionā izmantotās LIZ platībai. Gan Zemgales, gan Dienvidkurzemes reģionā katrā koncentrēts aptuveni 15% kopējās izmantotās LIZ platības, bet atbalsta apjoms Dienvidkurzemes reģiona lauksaimniekiem bijis aptuveni par 50% mazāks kā Zemgalē. Šīs atšķirības radušās

galvenokārt uz PVTM rēķina, kuru piešķiršanas kritērijs joprojām ir konkrētu augkopības un lopkopības nozaru attīstības apjomi, un tās liecina, ka starp reģioniem ir būtiskas atšķirības ražošanas apjomos un lauksaimniecības zemes izmantošanas intensitātē

Detalizētāk lauksaimniecības attīstībai paredzētā atbalsta izlietojums 2004. gadā tiek analizēts 1.1.1. apakšnodaļā, kas skar ES tiešā atbalsta izlietojumu, un 1.1.2. apakšnodaļā, kas skar valsts tiešā atbalsta izlietojumu.

1.1.1. ES KTO maksājumi 2004. gadā

Atbilstoši jaunajai atbalsta shēmai lauksaimniekiem 2004. gadā bija tiesības saņemt VPM par visu LIZ, kas atbilst nosacījumiem¹, kā arī PVTM atsevišķiem lauksaimniecības sektoriem (sk. 1.1. tabulu).

1.1. tabula. Kopējais izmaksātais VPM un PVTM apjoms no ES un nacionālā budžeta finanšu līdzekļiem par 2004. gadu*, tūkst. Ls

	2004. gads			Pārejošie maksājumi par 2004. gadu*			Pavisam
	ES	LV	Kopā	ES	LV	Kopā	
VPM	15 930	-	15 930	1 521	-	1 521	17 451
PVTM par laukaugu platībām**	2 337	5 288	7 626	3 583	8 108	11 692	19 317
PVTM par lopbarības platībām**	893	223	1 116	2 305	576	2 881	3 997
PVTM par aitu mātēm	-	87	87	-	0	0	87
PVTM par zīdītājgovīm	-	128	128	-	129	129	257
PVTM par nokautiem vai eksportētiem liellopiem	-	2 835	2 835	-	1 615	1 615	4 450
Piena kvotas	-	2 078	2 078	-	7	7	2 085
Atbalsts cietes kartupeļu audzētājiem	0	0	0	86	211	298	298
Kopā	19 161	10 640	29 801	7 496	10 646	18 142	47 942

Piezīmes: *izmaksāti 2005. gadā līdz 31. augustam;

** 2004. gadā PVTM finansēšanai varēja izmantot arī Lauku attīstības plāna līdzekļus, no kuriem 80% ir ES budžeta līdzekļi, tāpēc augkopības PVTM struktūrā ietilpst arī ES finansējums

Avots: LVAEI pēc LAD datiem

¹ ES Tiešos maksājumus var saņemt lauksaimnieks (neatkarīgi no juridiska statusa), kurš apstrādā LIZ, veic lauksaimniecisko darbību (produkcijas ražošanu, audzēšanu, novākšanu utt.) vai uztur zemi labā lauksaimniecības un vides stāvoklī (neatkarīgi no tā, vai zeme ir īpašumā, lietošanā vai nomā), kā arī uzņemas visus ar to saistītos ekonomiskos riskus, ieguldot līdzekļus zemes apsaimniekošanā vai lauksaimniecības produkcijas ražošanā.

Lauksaimniecības attīstībai 2004. gadā tika novirzīti aptuveni Ls 29,8 milj., no tiem 53,5% tika izmaksāti kā VPM, 46,5% - kā PVTM atsevišķiem lauksaimniecības sektoriem. Tā kā līdz 2004. gada beigām izmaksāja tikai 62% šim gadam paredzētā ES tiešā atbalsta, analizējot tiks ņemta vērā visa 2004. gadam paredzēta atbalsta summa (kopā ar pārejošiem maksājumiem), ko izmaksāja līdz 2005. gada 31. augustam.

a) Papildu valsts tiešie maksājumi (PVTM)

Lauksaimniekiem 2004. gadā PVTM veidā tika izmaksāts tiešais atbalsts Ls 30,4 milj. apmērā, 63,5% no tā izmaksāja par laukaugu platībām, 14,6% - liellopu kaušanas prēmiju veidā, 13,1% - par lopbarības platībām, 6,9% - par realizētajām piena kvotām, savukārt pārējie 1,8% pienācās par zīdītājgovīm, aitu mātēm un cietes kartupeļu audzētājiem. PVTM visvairāk atbilst pirmsiestāšanās perioda tiešā atbalsta jēdzienam un tiek maksāti par noteikta veida lauksaimniecības resursu (par katru ar noteikto kultūru apsētās platības ha vai ražojošo dzīvnieku, t. i., zīdītājgovi, aitu māti) vai noteiktas produkcijas daudzumu (par katru saražotās sēklas, piena vai kartupeļu cietes tonnu), tāpēc lielākā daļa šo maksājumu izmaksāta reģionos ar intensīvāku lauksaimniecisko ražošanu.

Tādējādi Jelgavas, Bauskas un Dobeles rajonā, kur atrodas lielākā daļa ar laukaugiem apsēto platību, izmaksāti 30% no PVTM kopējās summas par laukaugu platībām, kas arī noteica to, ka šim reģionam tika 23% no visiem PVTM kopumā. Liellopu kaušanas prēmiju veidā izmaksātais tiešais atbalsts, kā arī par lopbarības platībām izmaksātie PVTM galvenokārt pienācās reģioniem, kuri vēsturiski ir veidojušies kā reģioni ar nosacīto lopkopības specializāciju laukaugu audzēšanai nepiemērotās augsnes dēļ. Par katru nokauto vai eksportēto (atbalsta nosacījumiem atbilstošu) liellopu 2004. gadā tika maksāti Ls 52,83. Savukārt atbalsts par kvotas ietvaros realizēto pienu likumsakarīgi tika izmaksāts proporcionāli piešķirto un izmantoto piena kvotu reģionālajam sadalījumam.

b) Vienotais platības maksājums (VPM)

VPM pēc savas būtības ir vienots maksājums par lauksaimniecībā izmantojamo zemi, kas uzturēta labā lauksaimniecības un vides stāvoklī, atbilst saņemšanas nosacījumiem, un tiek maksāts par katru aramzemes, ilggadīgo zālāju, papuves, nektāraugu vai arī pastāvīgo pļavu un ganību hektāru, un tāpēc ir mazāk atkarīgs no ražošanas intensitātes reģionā. Izmaksāto VPM kopējās summas sadalījums reģioniem ir vistuvākais izmantotās LIZ sadalījumam pa reģioniem.

VPM veidā par 1,35 milj. atbalstam deklarētiem un apstiprinātiem LIZ hektāriem tika izmaksāti Ls 17,5 milj. jeb 36,4% no kopējās izmaksāto ES noteikto tiešmaksājumu summas (sk. 1.1. attēlu un 1. pielikumu).

Lauksaimniekiem 2004. gadā tika izmaksāts ES KTO tiešais atbalsts Ls 47,9 milj. apmērā, 56% no tā finansēja ES budžets, bet 44% - nacionālais budžets.

1.1.2. Nacionālo subsīdiju izlietojums lauksaimniecības attīstībai 2004. gadā

Daļai no agrākās valsts atbalsta programmas iekļaujoties ES ražošanas TM sistēmā, vienlaikus saglabājās liela daļa no citām Latvijas valsts lauksaimniecības atbalsta programmām. Tās kopumā pazīstamas kā Lauksaimniecības subsīdiju valsts programma, un tās galvenais mērķis 2004. gadā bija īstenot valsts atbalsta politikas instrumentus ilgtspējīgai lauku attīstībai, sekmēt ražošanas efektivitāti, brīvu un netraucētu konkurenci iekšējā un ārējā tirgū, piešķirot naudas līdzekļus noteiktiem pasākumiem, kas veicina lauksaimniecības nozares attīstību un nodrošina lauksaimniekiem valsts atbalsta nepārtrauktību un pakāpenisku pāreju uz ES maksājumu sistēmu.

Lai nodrošinātu šī mērķa sasniegšanu, izmantojot valsts atbalsta līdzekļus lauksaimniecības attīstībai, jāuzlabo lauksaimnieciskās ražošanas efektivitāti, veidojot konkurētspējīgu un daudzfunkcionālu lauksaimniecības nozari visaptverošas un integrētas lauku attīstības ietvaros. Aptuveni 19% no izmaksātā valsts atbalsta apjoma tika izmaksāti nepastarpināti caur Centrālo aparātu pārraudzības informācijas sistēmas uzlabošanai, ciltsdarba administratīvo izmaksu segšanai, konsultāciju un zināšanu sniegšanas pakalpojumu nodrošināšanai un citiem mērķiem.

Atbilstoši Lauksaimniecības un lauku attīstības likuma 5. pantam valsts atbalsts lauksaimniecībai tika noteikts ne mazāks par 2,5% no gada pamatbudžeta kopējiem izdevumiem, kas tiek segti no dotācijām un vispārējiem ieņēmumiem, un tika piešķirti līdzekļi Ls 27 710 131 apmērā. Savukārt izmaksāja tikai Ls 18 993 777, jo aptuveni Ls 9 milj., ko piešķīra SAPARD programmas līdzfinansējumam, šajā gadā netika pieprasīti. Valsts atbalsta līdzekļus izlietoja 14 subsīdiju programmu realizēšanai. (1.2. tabula atspoguļo izlietojamo līdzekļu sadalījumu programmām.)

Latvijai iestājoties Eiropas Savienībā un pārejot uz jaunu atbalsta shēmu, agrākās valsts atbalsta programmas 2004. gadā papildināja dažas principiāli jaunas - *Pagaidu valsts atbalsta maksājumi saskaņā ar ES līgumu* un *Daļējais ES fondu līdzfinansējums*. Atbilstoši Latvijas Pievienošanās Eiropas Savienībai līgumam, lai saglabātu nozarēm atbalstu iepriekšējo gadu līmenī, ir noteikti pieci pagaidu atbalsta maksājumi. Programmas ietvaros nodrošināti maksājumi govkopībā, aitikopībā, cūkkopībā, sēklkopībā un linkopībā. Lai īstenotu ES regulās noteiktās prasības, ar atsevišķu zemkopības ministra rīkojumu tiek akceptēta finansējuma piešķiršana un administrēšana Biškopības nacionālās programmas realizācijai un *Skolas piena* programmas ieviešanai.

No valsts atbalsta lauksaimniecības attīstībai paredzēto programmu loka 2004. gada pilnībā tika izslēgta Zivsaimniecības attīstības programma, kuru daļēji iekļāva lauku attīstībai paredzētajās programmās. Turklāt, iestājoties Eiropas Savienībā, tika pārtraukta jaunu SAPARD programmas projektu apgūšana.

Kā atsevišķa programma 2004. gadā tika izdalīts Bioloģiskās lauksaimniecības atbalsts, kas nomainīja 2003. un 2002. gada Lauksaimniecības pārstrukturizācijas programmu. Arī 2002. un 2003. gadā realizētā Lauksaimniecības modernizācijas

atbalsta programma 2004. gadā tika aizvietota ar programmu *Investīciju veicināšana lauksaimniecībā* (tajā vairs neiekļāva pasākumu *Lauksaimniecības tehnikas iegāde*). Subsīdiju apjoma pieaugums 2003. gadā galvenokārt bija saistīts ar programmai *Līdzfinansējums SAPARD programmai* piešķirtā finansējuma palielinājumu, kas 2003. gadā sasniedza Ls 5202 tūkst. Savukārt 2004. gadā jaunās atbalsta shēmas ieviešana definējusi ne tikai krasu valsts atbalsta samazinājumu (no valsts budžeta tiek finansēti arī PVTM), bet arī mainījusi daudzās programmās paredzētā atbalsta mērķus, būtiski samazinot tiešā atbalsta īpatsvaru kopējā valsts subsīdiju apjomā lauksaimniecības attīstībai.

Tālāk aplūkotas 2004. gadā īstenotās programmas un to rezultāti.

a) Lauksaimniecības zemes ielabošana

Turpinājās trīs iepriekšējo gadu lauksaimniecības zemes ielabošanas apakšprogrammas, kuru mērķis ir atbalstīt meliorācijas sistēmu būvniecību, skābo augšņu kaļķošanu, kā arī augšņu agroķīmisko izpēti. Tām paredzētais atbalsts, no lauksaimnieciskās ražošanas viedokļa, varētu tikt uzskatīts par netiešo atbalstu ražošanai, jo ar atbalsta palīdzību tiek celta ražošanas produktivitāte augkopības nozarē.

Atbilstoši šai programmai 2003. gadā izmaksāja Ls 1225 tūkst., savukārt 2004. gadā plānoja par 42% mazāku subsīdiju apjomu, t. i., aptuveni Ls 715 tūkst., ko izmaksāja pilnībā. Ar subsīdiju līdzfinansējumu meliorācija tika veikta 89 saimniecībās, aptverot aptuveni 2 tūkst. ha. Subsīdiju programma turpinājās jau septīto gadu, un kopš 1998. gada meliorācijas sistēmas ir sakārtotas apmēram 52 tūkst. ha platībā.

Analizējamais gads bija sestais gads kopš tiek līdzfinansēta skābo augšņu kaļķošana no valsts subsīdiju līdzekļiem. (2001. gadā pasākums netika atbalstīts.) Kopumā šajā apakšprogrammā 2004. gadā ar subsīdiju līdzekļu atbalstu tika veikti kaļķošanas darbi 162 saimniecībās - 3,9 tūkst. ha. No 1998. līdz 2004. gadam ar subsīdiju līdzfinansējumu nokaļķoti 37 tūkst. ha (sk. 1.3. tabulu).

Pasākumā *Augšņu agroķīmiskā izpēte* piedalījās 667 saimniecības, izpētot augsni 47,3 tūkst. ha platībā.

b) Valsts atbalsts lopkopības attīstībai

Latvijai iestājoties Eiropas Savienībā, ir būtiski pārskatīta atbalsta politika lopkopības nozares attīstībā.

Pirmkārt, ir mainījies Lopkopības attīstības programmas mērķis. Ja 2003. gadā par programmas galveno mērķi varētu uzskatīt kvalitatīvas lopkopības produkcijas ražošanu, tad 2004. gadā uzsvars tika likts uz ciltsdarba attīstību, mērķtiecīgi izmantojot augstvērtīgus vaislas dzīvniekus, lai saglabātu un uzlabotu esošo genofondu.

Ciltsdarba uzdevums ir sekmēt augstražīgu ganāmpulku izaudzēšanu un ekonomisku lopkopības produkcijas ražošanu. Tas uzskatāms par pamatu gan produkciju ražojošo ganāmpulku ekonomiskās efektivitātes paaugstināšanai, gan vaislas materiāla ražošanai pārdošanai iekšējā un ārējā tirgū. Ciltsdarba attīstību pēdējos gados pozitīvi ietekmējusi iespēja subsidēt daudzus no nepieciešamajiem pasākumiem, kā arī

atbalstīt kvalitatīva vaislas materiāla importu no ārvalstīm. Dzīvnieku individuālās vērtības noteikšanā būtiska loma ir valstī izveidotajiem ganāmpulku un dzīvnieku reģistriem.

1.2. tabula. Subsīdiju programmās izlietotie līdzekļi 2001. -2004. g.*

Programma	Izlietotie līdzekļi, Ls					
	2001.	2002.	2003.	2004.		
				Kārtējie maksājumi	Pārejošie maksājumi	Kopā
Lauksaimniecības zemes ielabošana	569 659	1 105 799	1 225 000	715 158	0	715 158
Lopkopības attīstība	6 172 802	9 369 905	8 137 458	4 578 315	1 757 075	6 335 390
Augkopības attīstība	7 987 004	6 680 876	7 747 118	2 903 468	606 764	3 510 232
Izglītība, zinātne un informācijas izplatīšana	447 652	1 051 441	786 998	981 439	28 035	1 009 474
Latvijas un ārvalstu kopproj. līdzfin.	190 011	251 757	216 822	108 490	0	108 490
Zivsaimniecības attīstība	408 879	590 372	550 000	X	19 285	19 285
Investīciju atbalsts lauksaimniecībā	4 280 185	2 909 512	2 115 000	1 492 954	103 399	1 596 353
Lauks. nevalstisko organizāciju un ražotāju grupu atbalsts	245 179	295 024	452 000	462 899	0	462 899
Bioloģiskās lauks. atbalsts	84 609	334 091	558 391	175 498	0	175 498
Tirgus veicināšana	240 000	424 867	497 850	504 175	42 128	546 303
Līdzfin. SAPARD programmai	X	885 821	5 202 403	X	0	0
Valsts pagaidu atbalsta maksājumi saskaņā ar ES līgumu	X	X	X	3 785 448	X	3 785 448
Daļējs ES fondu līdzfinansējums	X	X	X	93 610	X	93 610
Rezerve	254 237	307 798	308 857	X	19 193	19 193
Lauksaimniecības nozares stabilizācija	X	X	6 480 561	593 694	22 750	616 444
Agroklim. apstākļu radīto zaudējumu kompensācija	X	5 922 935	5 000 000	X	0	0
KOPĀ	20880217	30130198	39278458	16395148	2598629	18993777

Piezīme:* No iepriekšējā gada pārejošie maksājumi iekļauti nākamā gada subsīdiju izlietojuma struktūrā.

Avots: LAD dati

1.3. tabula. Subsīdijas 2004. gada programmai Lauksaimniecības zemes ielabošana reģionu griezumā

Reģions	Meliorācijas sistēmu būvdarbi			Augšņu agroķīmiskā izpēte			Skābo augšņu kalpošana		
	Subsīdiju saņēmēju skaits	Platība, ha	Kopējā summa, Ls	Subsīdiju saņēmēju skaits	Platība, ha	Kopējā summa, Ls	Subsīdiju saņēmēju skaits	Platība, ha	Kopējā summa, Ls
Austrumlatgale	4	150	12500	21	1137	3684	13	417	32342
Dienvidkurzeme	7	588	43074	58	4047	11020	21	786	50287
Dienvidlatgale	3	21	2130	98	4293	14542	20	530	51750
Lielrīga	7	172	20100	75	4868	13471	17	605	44306
Viduslatvija	15	187	35502	75	4941	15439	21	318	25919
Zemgale	16	422	65590	119	11559	30854	4	88	11059
Ziemeļaustrumi	5	63	15000	41	3088	9227	6	179	19068
Ziemeļkurzeme	27	280	48700	60	5280	13985	16	228	16789
Ziemeļvidzeme	5	83	14840	120	8060	23009	44	766	70973
Kopā	89	1966	257436	667	47273	135230	162	3915	322492

Avots: LAD dati

Ievērojot to, ka ciltsdarba attīstību Latvijā nopietni kavē katras atsevišķās dzīvnieku audzēšanas nozares sadrumstalotība, turklāt nav izveidojušās spēcīgas pašpārvaldes organizācijas, lai veicinātu un nodrošinātu sekmīgu tirdzniecību ar Latvijā esošo vaislas materiālu, kas ir ciltsdarba pasākumu realizācijas rezultāts, 2004. gadā tika pārplānotas arī visas apakšprogrammas. No iepriekšējā gada 10 apakšprogrammām pilnībā turpinājās tikai divas - *Vaislas materiāla iegāde ārvalstīs* (atbalsts kopumā tika samazināts uz pusi) un *Ciltsdarba dokumentu izstrādāšana, izdošana, aprobācija un starptautiskas nozīmes dzīvnieku audzēšanas pasākumu organizēšana Latvijā* (atbalsts kopumā tika palielināts aptuveni trīs reizes). (sk. 1.4. tabulu)

Atsevišķu lopkopības nozaru attīstības apakšprogrammas 2004. gadā tika aizvietotas ar atbalsta programmām ciltsdarbam un audzēšanai šajās nozarēs, kas paredz netiešo atbalstu lopkopības produkcijas ražošanai. Apakšprogramma *Atbalsts ciltsdarbam un audzēšanai piensaimniecībā* ir daļēji aizvietojuši apakšprogrammas *Piensaimniecības attīstība* un *Pārraudzības programmas izpilde piensaimniecībā*. Savukārt apakšprogramma *Aitkopības un kazkopības nozaru attīstība* daļēji tika aizvietota ar divām apakšprogrammām - *Atbalsts ciltsdarbam un audzēšanai aitkopības nozarē* un *Atbalsts ciltsdarbam un audzēšanai kazkopības nozarē*.

Atbilstoši ES apstiprinātajiem normatīvajiem aktiem Latvijai no valsts budžeta tika finansēti 100% no administratīvajām izmaksām ciltsgrāmatas izveidošanai un uzturēšanai, 70% - dzīvnieku ģenētiskās kvalitātes noteikšanai, 40% - par ieguldītajām investīcijām jaunu audzēšanas tehniku vai paņēmienu ieviešanai, kā arī 30% no izmaksām augstvērtīgu šķīmes vīrišķo vaislinieku uzturēšanai.

1.4. tabula. Programmas *Lopkopības attīstība* īstenotās apakšprogrammas 2004. un 2003. gadā

2004. gads			2003. gads		
Apakšprogrammas	Izlietotie līdzekļi, Ls	Strukt., %	Apakšprogrammas	Izlietotie līdzekļi, Ls	Strukt., %
Atbalsts ciltsdarbam un audzēšanai piensaimniecībā	3 154 911	68,91	Piensaimniecības attīstība	3 830 651	47,10
			Pārraudzības progr. izpilde piensaimniecībā	491 065	6,00
Novietņu reģistra uzturēšana	80 000	1,75	Dzīvnieku un ganāmpulka reģistra uzturēšana	449 539	5,50
			Piena ražotāju reģistra uzturēšana	73 770	0,90
Ciltsdarba pasākumiem liellopu gaļas ražošanas nozarei	117 958	2,58	Kvalitatīvas liellopu gaļas ražošanas attīstība	1 745 526	21,50
Atbalsts ciltsdarbam un audzēšanai cūkkopības nozarē	726 718	15,87	Cūkkopības nozares attīstība:	1 064 194	13,10
Atbalsts ciltsdarbam un audzēšanai zirgkopības nozarē	129 010	2,82	Zirgkopības nozares attīstība	133 986	1,60
Atbalsts ciltsdarbam un audzēšanai aitkopības nozarē	49 675	1,09	Aitkopības un kazkopības nozaru attīstība	91 323	1,10
Atbalsts ciltsdarbam un audzēšanai kazkopības nozarē	34 069	0,74			
Ciltsdarba dokumentu izstrādāšana, izdošana, aprobācija un starptautiskas nozīmes dzīvnieku audzēšanas pasākumu organizēšana Latvijā	63 141	1,38	Ciltsdarba dokumentu izstrādāšana, izdošana, aprobācija un starptautiskas nozīmes dzīvnieku audzēšanas pasākumu organizēšana Latvijā	21 915	0,30
Vaislas materiāla iegāde ārvalstīs	119 587	2,61	Vaislas materiāla iegāde ārvalstīs	235 489	2,90
Dzīvnieku izcelsmes blakusproduktu savākšana, transportēšana, uzglabāšana, pārstrāde un iznīcināšana	103 246	2,26	-	-	-
Kopā:	4 578 315	100%	Kopā:	8 137 458	100%

Avots: LAD dati

Iepriekš, 2003. gadā, paredzēto atbalstu dzīvnieku un ganāmpulku reģistru, kā arī piena ražotāju reģistra uzturēšanai aizvietoja jauna apakšprogramma *Novietņu reģistra uzturēšana*.

Lai nodrošinātu Latvijas tirgū drošu, nekaitīgu un kvalitatīvu pārtiku, nepieļautu cilvēku un dzīvnieku inficēšanos vai saindēšanos, kā arī cilvēkiem un dzīvniekiem patogēno mikroorganismu nokļūšanu un izplatīšanos vidē, tika ieviesta pilnīgi jauna apakšprogramma - *Dzīvnieku izcelsmes blakusproduktu, kuri nav paredzēti pārtikā, savākšana, transportēšana, uzglabāšana, pārstrāde un iznīcināšana*.

Otrkārt, Latvijai pārejot uz jaunu atbalsta shēmu, lopkopības nozarei tika novirzīti aptuveni 37%, t. i., Ls 5,13 milj., no PVTM kopējās summas, 2004. gadā ir būtiski samazināts programmas *Lopkopības attīstība* finansējums, kas bija Ls 6335 tūkst. (2003. gadā – Ls 8137 tūkst.). Subsīdiju sadalījumu apakšprogrammām raksturo 1.4. tabula. Vislielākais valsts atbalsta samazinājums attiecās uz liellopu gaļas ražošanas nozari, kur 2004. gada atbalsts bija tikai 7% no iepriekšējā gadā izmaksātā atbalsta līmeņa.

Treškārt, atbilstoši jaunajai atbalsta shēmai lopkopībai tiek novirzīts ievērojams tiešais atbalsts ražošanai PVTM veidā un mainīts programmas mērķis, valsts atbalsta programmas ietvaros tika samazināts tiešā atbalsta īpatsvars, arvien lielāku atbalsta daļu izmaksājot netiešā atbalsta ražošanai vai vispārējā atbalsta veidā. Ja tiešais atbalsts ražošanai 2003. gadā bija aptuveni 61% no programmā paredzētā atbalsta, bet netiešais - 39%, tad 2004. gadā tiešā atbalsta veidā tika izmaksāti aptuveni 55% atbalsta, netiešā - 40%, bet vispārējā atbalsta veidā - pārējie 5%.

Analizējot atbalsta programmas rezultātus galveno apakšprogrammu griezumā, redzams, ka izmaksāto līdzekļu apjoms **apakšprogrammā Atbalsts ciltsdarbam un audzēšanai piensaimniecībā** 2004. gadā bija ap 70% no subsīdiju apjoma lopkopības attīstībai. Tomēr salīdzinājumā ar 2003. gadu atbalsts apakšprogrammai ir samazinājies par Ls 1167 tūkst. No apakšprogrammā izmaksāto līdzekļu apjoma aptuveni 17%, t. i., Ls 617 tūkst., tika izmaksāti VCIDAC, CMAS un laboratorijām ciltsgrāmatas uzturēšanai un administratīvo izmaksu segšanai, dzīvnieku ģenētiskās kvalitātes noteikšanas pārraudzībai (sk. 2. pielikuma 1. tabulu).

Pārējie 83% apakšprogrammās paredzētā atbalsta tika izmaksāti par pārraudzībā esošām govīm ar aprēķinātu ražības indeksu, pārbaudāmā buļļa meitām un augstvērtīgu šķirnes buļļu uzturēšanai.

Aptuveni 4/5 (t. i. Ls 2505 tūkst.) apakšprogrammas ietvaros izmaksātā atbalsta, tika izmaksāts par katru pārraudzībā esošo govi. Pārraudzībā esošo govju atbalsta programmai piešķirtais subsīdiju apjoms bija 66% no 2003. gada līmeņa, lai gan pieteikto govju skaits ir audzis (2002. g. - 67151; 2003. g. - 76813; 2004. g. - 89678). Vidējais izmaksātais subsīdiju apjoms par vienu pārraudzībā esošo govi 2004. gadā bija Ls 27,94 gadā.

Apakšprogrammas ietvaros vienreizēju atbalstu varēja saņemt arī par katru pārbaudes buļļu meitu pēc pirmās laktācijas slēgšanas Ls 45 apmērā. Kopumā vienreizējas subsīdijas tika izmaksātas par 716 pirmpienēm, kas ir 1,0% no kopējā izmaksātā subsīdiju apjoma apakšprogrammā.

Apakšprogrammā *Atbalsts ciltsdarbam un audzēšanai piensaimniecībā* 2004. gadā tika iekļauts jauns pasākums *Atbalsts augstvērtīgo šķirnes bulļu uzturēšanai*. Subsīdijas augstvērtīgu šķirnes bulļu uzturēšanai maksāja reizi ceturksnī aptuveni Ls 82 par katru bulli mēnesī (ja bullis bija sasniedzis 12 mēnešu vecumu un sertificēts 2001. g. 22. maija MK noteikumos Nr. 211 *Vaislinieku, to bioprodukta un transplantējamo embriju sertifikācijas kārtība* noteiktajā kārtībā). Kopumā sertificēti 84 augstvērtīgi vaislas bulļi, kas piedalījās ciltsdarba programmā.

Apakšprogrammas *Ciltsdarba pasākumiem liellopu gaļas ražošanas nozarei* ietvaros 2004. gadā ar mērķi nodrošināt ciltsdarba pasākumu veikšanu un selekcijas programmas realizāciju gaļas šķirņu liellopu audzēšanas nozarē aptuveni 7% atbalsta, t. i., Ls 8 tūkst., tika izmaksāti normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā atzītām šķirnes dzīvnieku audzētāju organizācijām par gaļas šķirņu liellopu ciltsgrāmatas izveidošanu un uzturēšanu, par ciltsgrāmatā iekļautu dzīvnieku – Ls 2,5, un datorizētas ciltsgrāmatas datu bāzes izveidošanu. Centrālā aparāta institūcijas ir izmantojušas iespēju iegādāties dzīvnieku svēršanas iekārtas, un 40% no to vērtības tika subsidētas no valsts pasākuma *Jaunu audzēšanas tehnoloģiju un paņēmieni ieviešana* (sk. 2. pielikuma 2. tabulu).

Lauksaimniekiem atbalsts tika piešķirts divos pasākumos - *Dzīvnieku ģenētiskās kvalitātes un ciltsvērtības noteikšana* un *Augstvērtīgu šķirnes bulļu uzturēšana*. Tā 2004. gadā 72% no apakšprogrammā paredzētā atbalsta ir izmaksāti pasākumā *Dzīvnieku ģenētiskās kvalitātes un ciltsvērtības noteikšana* par pārraudzībā esošām zīdītājgovīm, piešķirot atbalstu Ls 71,25 gadā par gaļas šķirņu tīršķirnes zīdītājgovi, kas tiek audzēta šķirnes dzīvnieku audzēšanas saimniecībā; Ls 56,25 gadā par gaļas šķirņu tīršķirnes zīdītājgovi, kas netiek audzēta šķirnes dzīvnieku audzēšanas saimniecībā; kā arī Ls 36,25 gadā par vismaz pirmās pakāpes krustojuma gaļas šķirņu zīdītājgovi. Kopumā pasākuma ietvaros atbalsts tika piešķirts par 747 gaļas šķirņu tīršķirnes zīdītājgovīm, no kurām aptuveni 60% tika audzētas šķirnes dzīvnieku audzēšanas saimniecībās, un 1004 krustojuma zīdītājgovīm.

Pasākuma *Augstvērtīgo šķirnes bulļu uzturēšana* ietvaros tika izmaksāts 21% no apakšprogrammā paredzētā atbalsta, piešķirot atbalstu Ls 301 gadā ganāmpulku īpašniekiem par sertificētu vaislas bulli, kurš tika izmantots lecināšanā pārraudzībā esošā zīdītājgovju ganāmpulkā.

Valsts atbalsts apakšprogrammai *Atbalsts ciltsdarbam un audzēšanai cūkkopībā* 2004. gadā samazinājās par Ls 337,5 tūkst. un bija 68% no iepriekšējā gada atbalsta līmeņa. Aptuveni 3,8% apakšprogrammā paredzētā atbalsta tika izmaksāti šķirnes dzīvnieku audzētāju organizācijām un mākslīgās apsēklošanas stacijām ciltsgrāmatas uzturēšanas administratīvo izmaksu segšanai un jaunu audzēšanas tehniku un paņēmieni ieviešanai. Apakšprogrammas rezultāti ir parādīti 2. pielikuma 3. tabulā. Cūkkopības nozares attīstības programmā tika atbalstītas šķirnes cūku audzēšanas saimniecības, izmaksājot subsīdijas dzīvnieku ģenētiskās kvalitātes noteikšanai un augstvērtīgu šķirnes kuīļu uzturēšanai:

- Ls 27 gadā par jauncūku (cūciņu, kuilīti), kurai veikts paša produktivitātes tests, nosakot spēka biežumu, liesās gaļas īpatsvaru, svaru, ātraudzību, eksterjeru, un kurai veikts ģenētiskās vērtības tests;
- Ls 14 mēnesī par 3V un 2V sivēnmāti, kurai ģenētiskais indekss ir 105 un vairāk;
- Ls 20 mēnesī par katru augstvērtīgu šķirnes kuili, ja tas ir sertificēts 2001. g. 22. maija MK noteikumos Nr. 211 noteiktajā kārtībā.

Lai sekmētu zirgkopības attīstību Latvijā, 3% no apakšprogrammā **Atbalsts ciltsdarbam un audzēšanai zirgkopībā** paredzētā atbalsta tika piešķirts šķirnes zirgu audzētāju organizācijām ciltsgrāmatas uzturēšanas administratīvo izmaksu segšanai, savukārt pārējie 97% tika izmaksāti šķirnes zirgu saimniecībām augstvērtīgu šķirnes ērzeļu uzturēšanai un zirgu ģenētiskās kvalitātes noteikšanai, subsidējot, kumeļu sagatavošanai vērtēšanas procesam, jaunzirgu darba spēju pārbaudei, vaislas ērzeļu sertifikācijas procesam, kā arī vaislas ērzeļu un ķēvju vērtēšanai pēc pēcnācēju kvalitātes. Subsīdiju sadalījumu zirgkopībā reģionu griezumā raksturo 2. pielikuma 4. tabula.

Veicinot aitkopības attīstību Latvijā, 7,5% no apakšprogrammā **Atbalsts ciltsdarbam un audzēšanai aitkopībā** paredzētā atbalsta tika piešķirts šķirnes aitu audzētāju organizācijai ciltsgrāmatas uzturēšanas administratīvo izmaksu segšanai un jaunu audzēšanas tehniku un paņēmieni ieviešanai. Savukārt pārējie 92,5% tika novirzīti ciltsdarba atbalstam šķirnes aitu audzēšanas saimniecībās aitu ģenētiskās kvalitātes noteikšanai (par novērtētiem dzīvniekiem un par E un I klases vaislas aitu māšu komplekso novērtēšanu) un sertificēto tīršķirnes vaislas teķu uzturēšanai (sk. 2. pielikuma 5. tabulu)

Apakšprogramma atbalstīja arī ciltsdarba uzsākšanu aitu gaļas ražošanas saimniecībās un vaislas teķu uzturēšanu.

Lai attīstītu kazkopību Latvijā, 3% no apakšprogrammā **Atbalsts ciltsdarbam un audzēšanai kazkopībā** paredzētā atbalsta tika piešķirts šķirnes kazu audzētāju organizācijai ciltsgrāmatas uzturēšanas administratīvo izmaksu segšanai un jaunu audzēšanas tehniku un paņēmieni ieviešanai. Savukārt pārējos 97% novirzīja ciltsdarba atbalstam šķirnes kazu audzēšanas saimniecībās dzīvnieku ģenētiskās kvalitātes noteikšanai (par novērtētiem dzīvniekiem un kazu māšu komplekso novērtēšanu) un sertificēto tīršķirnes vaislas teķu uzturēšanai (sk. 2. pielikuma 6. tabulu). Apakšprogramma sekmēja arī ciltsdarba uzsākšanu kazu piena ražošanas saimniecībās, atbalstot vaislas āžu uzturēšanu.

Apkopojot atbalsta izlietojuma analīzi programmas *Lopkopības attīstība* sešās galvenajās apakšprogrammās, var secināt, ka 2004. gadā tika mainīta valsts atbalsta loma un uzdevumi lopkopības nozares attīstības veicināšanā. Novirzot valsts atbalstu ciltsdarba attīstībai, tika stimulēta produkciju ražojošo ganāmpulku ekonomiskās efektivitātes paaugstināšana. Ar jaunajiem atbalsta pasākumiem tika stimulēta efektīvāko un dzīvotspējīgo saimniecību darbība, šādā veidā paaugstinot lauksaimniecības sektora konkurētspēju kopumā gan iekšējā, gan ārējā tirgū.

Saskaņā ar Latvijas Pievienošanās ES līgumu, lai saglabātu nozarēm atbalstu iepriekšējo gadu līmenī, ir noteikti pagaidu atbalsta maksājumi govkopībai, aitkopībai,

cūkkopībai, sēklkopībai un linkopībai. Pagaidu atbalsta maksājumu veidā 2004. gadā tika izmaksātas subsīdijas Ls 3785,4 tūkst. apmērā, no tiem 83% kā maksājumus govkopībai (Ls/gadā 32,18 par pārraudzībā un reģistrētā ganāmpulkā esošu govī), 3,2% - cūkkopībai (cūkgaļu ražojošās saimniecības īpašniekam Ls/gadā 12 par sivēnmāti, kuras produktivitāte ir 20 un vairāk atšķirti sivēni, ja saimniecībā ir vismaz 10 sivēnmātes), kā arī 1,7% - aitkopībai (aitu audzēšanas saimniecības īpašniekam Ls/gadā 7 par aitu māti, ja saimniecībā ir vismaz 10 aitu mātes).

c) Valsts atbalsts augkopības attīstībai

Pārejot uz jaunu atbalsta shēmu, arī augkopības produkcijas ražotājiem radās tiesības uz ES TM saņemšanu, un 2004. gadā viņi par sev piederošām un labā lauksaimnieciskā stāvoklī uzturētām izmantotām LIZ platībām varēja saņemt VPM un PVTM par laukaugu un zālāju platībām. Ievērojot jaunajā atbalsta shēmā paredzēto spēcīgo tiešo atbalstu nozarei, valsts atbalsta politika arī augkopības attīstības stimulēšanas jomā būtiski pārskatīta.

Par galveno prioritāti augkopības attīstībā 2003. un 2004. gadā tika atzīta augkopības saimniecības virzīšana uz ražošanas potenciāla saglabāšanu un tādu apstākļu radīšana, lai īsā laikā izveidotos specializētas saimniecības noteikta produkcijas veida ražošanai, kā arī tiktu izmantots vesels sēklas materiāls. Tika atbalstīta piemērotu šķirņu izvēle, augstas kvalitātes sēklas materiāla un šķirnei atbilstošas agrotehnikas izmantošana, kas pakārtoti rada iespēju ievērojami samazināt ražošanas izmaksas augkopībā.

Ar sēklkopības sistēmas pilnveidošanu, kā arī zinātniski un ekonomiski pamatotas augu šķirņu struktūras veidošanu nodarbojas Nacionālā augu šķirņu padome. Tomēr sēklas materiāla ražošanas sistēmā, tāpat kā pārējā lauksaimniecības ražošanas sektorā, vērojama sadrumstalotība. Piemēram, ar zālāju sēklkopību nodarbojas vairāki simti saimniecību (audzētāji un pārdevēji), bet, lai nodrošinātu Latvijas nepieciešamību pēc sēklas materiāla, pie mūsdienīgām ražošanas jaudām vajadzētu ievērojami mazāku skaitu.

Neraugoties uz to, ka 2003. un 2004. gadā valsts atbalsta mērķi augkopības attīstībai būtiski neatšķiras, un laukkopības attīstības atbalsts tiek novirzīts saimniecību ekonomiskās efektivitātes paaugstināšanai, 2004. gadā tika pārskatīts mērķa sasniegšanai izmantoto pasākumu kopums (sk. 1.5. tabulu). No iepriekšējā gadā programmā paredzētajiem 12 pasākumiem pilnībā tika saglabāti tikai daži ES tiesību aktiem atbilstoši un atbalsta politikas mērķim pakārtoti pasākumi - atbalsts izlases sēklas ražošanai, kartupeļu un dārzeņu platību subsidēšanai. Saglabāts arī atbalsts vietējās izcelsmes dārzeņu ražotājiem siltumnīcu platībās.

Subsīdijas tika maksātas par platībām, kas apstādītas vai kuras plānots apstādīt 2004. gadā ar kartupeļiem (56,46 Ls/ha) un atklātā lauka dārzeņiem (50 Ls/ha), ja plānotā platība nav mazāka par 3 ha, un zemeņu platībām, ja plānotā platība nav mazāka par 1 ha.

Atbalstīti kompensācijas maksājumi par graudaugu, pākšaugu, eļļas augu sējplatībām, pamatojoties uz 2003. gada 1. oktobrī LAD reģionālajās lauksaimniecības pārvaldēs iesniegtajām deklarācijām. Finansējuma apjoma izmaiņas apakšprogrammā *Kultūr-*

augu genofonda saglabāšana un izlases sēklas ražošana 2004. gadā salīdzinājumā ar 2003. gadu saistītas ar nepieciešamību veikt vienreizēju finansiālu ieguldījumu, lai izpildītu ANO pieņemtās Riodežaneiro konvencijas par bioloģisko daudzveidību nosacījumus, ko ratificējusi arī Latvija, un ES Regulas Nr. 1467/94 prasības. Lai ierobežotu augu karantīnas slimības - kartupeļu gaišās gredzenpuves izplatību, inficētajām saimniecībām tiek piešķirts atbalsts sertificēta sēklas materiāla iegādei.

Atbilstoši Latvijas Pievienošanās ES līgumam, lai saglabātu nozarēm atbalstu iepriekšējo gadu līmenī, ir noteikti pagaidu atbalsta maksājumi govkopībai, aitkopībai, cūkkopībai, sēklkopībai un linkopībai. Pagaidu atbalsta maksājumu veidā 2004. gadā tika izmaksātas subsīdijas Ls 3785,4 tūkst. apmērā, no tā 10,4% izmaksāja kā maksājumus linkopībai, - linu audzētājiem Ls/t 40-60 apmērā par realizētiem linu stiebrīņiem atkarībā no to kvalitātes, kā arī 1,7% - sēklkopības attīstībai šķirnes sēklu audzētājiem Ls/cnt 4,81-46,51 apmērā par realizēto sēklu atkarībā no šķirnes un apmēriem.

Augkopības nozares attīstībai novirzīja arī valsts atbalsta programmā *Lauksaimniecības nozaru stabilizācija* paredzēto atbalstu. Šīs programmas ietvaros tika izmaksāts atbalsts cukura ražošanas nozares stabilizācijai Ls 371,8 tūkst. apmērā, kā arī 2004. gada agroklimatisko apstākļu (salnu) radīto zaudējumu kompensācijai augkopībā, finanšu līdzekļus piešķirot augļu koku un ogulāju audzētājiem zaudējumu kompensēšanai 70% apmērā.

1.5. tabula. Programmas *Augkopības attīstība* īstenotās apakšprogrammas 2004. un 2003. gadā

2003. gads			2004. gads		
Apakšprogrammas	Izlietotie līdzekļi, Ls	Struktūra, %	Apakšprogrammas	Izlietotie līdzekļi, Ls	Struktūra, %
Tiešie maksājumi par sējplatībām	5 817 002	75%	Tiešie maksājumi par sējplatībām	1 866 630	64%
Siltumnīcu platības	239 814	3%	Siltumnīcu platības	254 356	9%
Produktīvo ilggadīgo stādījumu ierīkošana	309 013	4%	Produktīvo ilggadīgo stādījumu ierīkošana	286 362	10%
Kultūraugu genofonda saglabāšana un izlases sēklas ražošana	264 909	3%	Kultūraugu genofonda saglabāšana un izlases sēklas ražošana	366 000	13%
Par zālāju šķirņu sēklas realizāciju	245 519	3%	Atbalsts par zālāju un linu sēklām	107 724	4%
Kompensācijas maksājumi eļļas augu pārstrādes veicināšanai	70 690	1%			
Kartupeļu realizācija cietes ražošanai	144 849	2%	-	-	-
Tirgus intervences pasākumu nodrošināšana labības ražošanas nozarē	276 516	4%	-	-	-
Graudu, eļļaugu sēklu iepirkšanai izlietotā kredīta procentu likmju daļēja dzēšana	303 808	4%	-	-	-
Cietes kartupeļu iepirkšanai saņemtā kredīta procentu likmju daļēja dzēšana	10 514	0%	-	-	-
Augkopības nozaru riska samazināšana	516	0%	-	-	-
Lopbarības transporta izdevumu kompensācija	63 968	1%	-	-	-
-	-	-	Kartupeļu gaišās gredzenpuves ierobežošana un apkarošana	22 397	1%
Kopā:	7 747 118	100%	Kopā:	2 903 468	100%

Avots: LAD dati

1.6. tabula. Programmas *Augkopības attīstība* īstenotās apakšprogrammas 2004. gadā

Reģions	Tiešie maksājumi par sējplatībām		Siltumnīcu platības		Produktīvo ilggadīgo stādījumu ierīkošana		Kultūraugu genofonda saglabāšana un izlases sēklas ražošana		Kartupeļu gaišās gredzenpuves ierobežošanas un apkarošana		Atbalsts par zālāju un līnu sēklām		Augkopības attīstībai kopā	
	Summa, tūkst. Ls	Struktūra, %	Summa, tūkst. Ls	Struktūra, %	Summa, tūkst. Ls	Struktūra, %	Summa, tūkst. Ls	Struktūra, %	Summa, tūkst. Ls	Struktūra, %	Summa, tūkst. Ls	Struktūra, %	Summa, tūkst. Ls	Struktūra, %
Austrumlatgale	62 900	3%	0	0%	7 856	3%	0	0%	0	0%	12 522	12%	83 277	3%
Dienvidkurzeme	295 054	16%	3 463	1%	40 320	14%	0	0%	3 471	15%	21 344	20%	363 652	13%
Dienvidlatgale	129 992	7%	12 138	5%	40 500	14%	0	0%	0	0%	17 946	17%	200 576	7%
Lielrīga	145 121	8%	130 488	51%	46 382	16%	0	0%	0	0%	15 550	14%	337 541	12%
Viduslatvija	100 319	5%	26 347	10%	11 130	4%	0	0%	0	0%	5 999	6%	143 796	5%
Zemgale	588 929	32%	48 441	19%	13 970	5%	0	0%	12 789	57%	3 450	3%	667 578	23%
Ziemeļaustrumi	79 184	4%	1 245	0%	34 054	12%	0	0%	0	0%	1 983	2%	116 466	4%
Ziemeļkurzeme	200 946	11%	12 091	5%	50 040	17%	0	0%	837	4%	1 244	1%	265 159	9%
Ziemeļvidzeme	264 185	14%	20 142	8%	42 110	15%	0	0%	5 299	24%	27 686	26%	359 422	12%
Centrālais aparāts	0	0%	0	0%	0	0%	366 000	100%	0	0%	0	0%	366 000	13%
Kopā	1 866 630	100%	254 356	100%	286 362	100%	366 000	100%	22 397	100%	107 724	100%	2 903 468	100%

Avots: LAD dati

d) Izglītība, zinātne un informācijas izplatīšana

Tāpat kā iepriekšējos gados, 2004. gadā programmas *Izglītība, zinātne un informācijas izplatīšana* mērķis bija zinātnes, augstākās izglītības, konsultāciju un prakses (ražošanas) sasaiste vienotā ķēdē, vienlaikus veicinot zinātniskā potenciāla būtisku atjaunošanu, nodrošinot lauku reģiona iedzīvotājus ar kvalitatīvu profesionālo informāciju. Galvenie programmā paredzētā atbalsta uzdevumi bija nodrošināt izglītības un mācību kvalitātes atbilstību ES prasībām, iespēju sekmīgi konkurēt Latvijas un Eiropas darba tirgū un sniegt konsultācijas un zināšanas, kas radītu priekšnoteikumus lauku uzņēmējdarbības ilgtspējīgai attīstībai.

Programmas ietvaros 2004. gadā izmaksāja atbalstu Ls 981,4 tūkst. apmērā, kas, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, ir palielinājies aptuveni par ¼ daļu jeb par Ls 194,4 tūkst. (sk. 1.7. tabulu). Tika saglabātas visas 5 apakšprogrammas, ko papildināja jauna apakšprogramma *Tehniskais atbalsts lauksaimniecības nozarei*.

1.7. tabula. Programmas *Izglītība, zinātne un informācijas izplatīšana* īstenotās apakšprogrammas 2004. un 2003. gadā

Pasākumi	2004. gads		2003. gads	
	Summa, tūkst. Ls	Struktūra, %	Summa, tūkst. Ls	Struktūra, %
Kursi, semināri, mācību prakses un studijas ārzemēs, konferences	71,4	7%	36,4	5%
Informācijas sagatavošana un izplatīšana	163,0	17%	313,3	40%
Demonstrējumu saimniecības un lauksaimniecības izstādes	75,0	8%	70,0	9%
Lauksaimniecībā pielietojamie zinātnes projekti	361,5	37%	357,8	45%
Atbalsts prakšu saimniecībām	37,9	4%	9,5	1%
Tehniskais atbalsts lauksaimniecības nozarei	272,7	28%	0,0	0%
Kopā	981,4	100%	787,0	100%

Avots: LAD dati

Atbalsta apjoms apakšprogrammai *Atbalsts prakšu saimniecībām* tika palielināts aptuveni 4 reizes, bet apakšprogrammai *Kursi, semināri, mācību prakses un studijas ārzemēs, konferences* - aptuveni 2 reizes. Savukārt apakšprogrammas *Informācijas sagatavošana un izplatīšana* ietvaros izmaksātā atbalsta apjoms ir sarucis uz pusi. No programmā paredzētā atbalsta 96,6% ir vispārējais atbalsts nozarei, kas tika izmaksāts Centrālajam aparātam, bet pārējā daļa ir netiešais atbalsts, ko izmaksāja kā atbalstu prakšu saimniecībām.

e) Investīciju atbalsts lauksaimniecībā

Šīs atbalsta programmas mērķis ir veicināt racionālas un efektīvas ražošanas attīstību, samazinot produkcijas ražošanas izmaksas, ieviešot modernizētas un energoresursus taupošas ražošanas tehnoloģijas. Ilgus gadus turpinātā atbalsta apakšprogramma *Lauksaimnieciskās ražošanas tehniskā modernizācija* 2004. gadā tika pārtraukta, pārorientējot uz divām jaunākām un efektīvākām apakšprogrammām - *2003. gada kredītprocentu daļēja dzēšana* un *Kredītprocentu garantija* (sk. 1.8. tabulu).

Kopumā 2004. gadā programmai ir novirzīts netiešais atbalsts lauksaimnieciskai ražošanai Ls 1493 tūkst. apmērā, kas ir aptuveni par 30% mazāks kā iepriekšējā gadā. Tomēr apakšprogrammai *Iepriekšējā gada kredītprocentu daļēja dzēšana* novirzīts divreiz lielāks atbalsts nekā 2003. gadā, bet apakšprogrammā *Kredītprocentu garantija* izmaksāts četras reizes lielāks atbalsta apjoms.

1.8. tabula. Programmas *Investīciju atbalsts lauksaimniecībā* īstenotās apakšprogrammas 2004. un 2003. gadā

Pasākumi	2004. gads		2003. gads	
	Summa, tūkst. Ls	Struktūra, %	Summa, tūkst. Ls	Struktūra, %
Lauksaimnieciskās ražošanas tehniskā modernizācija	-	-	1 238,5	59%
2003. gada kredītprocentu daļēja dzēšana	1 416,1	95%	749,5	35%
Kredītprocentu garantija	76,9	5%	21,3	1%
SAPARD starpnovērtējums	-	-	105,7	5%
Kopā	1 493,0	100%	2 115,0	100%

Avots: LAD dati

f) Tirgus veicināšana

Tirgus veicināšanas programma 2004. gadā paredzēja atbalstu lauksaimniecības produktu mārketinga aktivitātēm iekšējā un ārējā tirgū, kā arī līdzekļus kvalitatīvas lauksaimniecības produkcijas pozīcijas nostiprināšanai tirgū, izglītojošo pasākumu organizēšanai ražošanas prasību un tirgus veicināšanas jomā un augļu un dārzeņu biržas darbības modeļa izstrādei.

Tirgus veicināšanas pasākumus sadarbībā ar Latvijas Valsts Agrārās ekonomikas institūtu un Zemkopības ministrijas speciālistiem izstrādā un realizē sabiedriskā organizācija *Mārketinga padome*, kas brīvprātīgi apvieno Latvijas lauksaimniecības un pārtikas produktu ražotāju vai ar to saistītu nozaru sabiedriskās organizācijas. Pašlaik var izdalīt divus galvenos tirgus veicināšanas pasākumu virzienus - ārējā tirgus paplašināšana, kas ir atbalsts darbībai starptautiskās izstādēs, Latvijas tēla veidošana (*Growing Green in Latvia*) un citas mārketinga aktivitātes ārējā tirgū, kā arī vietējās izcelsmes pārtikas produktu tirgus daļas palielināšana Latvijā, kas ir vietējo produktu

atpazīstamības popularizēšana, preču zīme *Kvalitatīvs Latvijas produkts* un ar to saistītās aktivitātes.

Programmas ietvaros 2004. gadā tika izmaksāts atbalsts Ls 504,2 tūkst. apmērā, kas ir par 1,3% jeb par Ls 6,3 tūkst. lielāks nekā iepriekšējā gadā. Bet 92% no programmā izmaksāta atbalsta pienācās Latvijas lauksaimniecības produktu tirgus veicināšanas stratēģijas realizācijai.

g) Bioloģiskās lauksaimniecības atbalsts

Atbalsta programma *Lauksaimniecības nozares pārstrukturizācija* 2004. gadā tika pārskatīta. No divām tās apakšprogrammām saglabāja vienu - *Bioloģiskās lauksaimniecības atbalsts*, uz kuras pamata izveidoja jaunu atbalsta programmu. Tā paredzēta bioloģiskās lauksaimniecības preču produkcijas ražošanai, sniedzot atbalstu uzņēmumiem, kas nodrošina bioloģiskās lauksaimniecības produktu pirmapstrādi, pārstrādi un realizāciju, kā arī atbalstu bioloģiskās sēklkopības attīstībai. *Bioloģiskās lauksaimniecības atbalsta programmai* tika piešķirti Ls 175,5 tūkst.

Apkopojuot datus par lauksaimniecības attīstībai paredzētā atbalsta izlietojumu, var secināt, ka, neraugoties uz valsts atbalsta struktūrā ievērojami pieaugušo netiešā atbalsta īpatsvaru, kas galvenokārt orientēts uz saimniecību un ražošanas procesa ekonomiskās efektivitātes paaugstināšanu, kopējā lauksaimniecības attīstībai novirzītā atbalsta struktūrā arvien pieaug tiešā atbalsta ražošanai īpatsvars.

Tas 2004. gadā sasniedza pat 84% no kopējās atbalsta summas (salīdzinājumam: 2003. gadā - 50%), kas galvenokārt notika uz ES TM rēķina, kas bija 61% no kopējās atbalsta summas (sk. 1.9. tabulu).

Tādējādi pieaudzis tiešā atbalsta īpatsvars gandrīz visiem produkcijas veidiem, kam to lauksaimniecības attīstībai paredz ES un nacionālie normatīvie akti. Būtisks tiešā atbalsta samazinājums novērojams tikai cūkkopības nozarei, kuras produkcijai netiek piešķirti ES TM.

Analizējot lauksaimniecības attīstībai novirzītā atbalsta apjomus uz vienu produkcijas vienību, jāuzsver, ka kopumā ir vērojams atbalsta pieaugums lielākajai daļai produkcijas veidu. Īpaši liels atbalsta palielinājums uz vienu produkcijas tonnu ir vērojams tehniskajām kultūrām, piemēram, linsēklām tas ir pieaudzis 8,9 reizes. Tomēr atbalsta apjoms uz vienu šīs produkcijas veida vērtības vienību ir samazinājies no Ls 0,06 līdz Ls 0,05 uz 1 saražotās produkcijas latu (sk. 1.10. tabulu).

1.9. tabula. Lauksaimniecības attīstībai novirzītā ES un valsts atbalsta sadalījums produkcijas un atbalsta veidos 2001. -2004. g.

Produkcijas veids	Kopā, tūkst. Ls				Tajā skaitā											
					tiešais atbalsts, %				netiešais atbalsts, %				vispārējais atbalsts, %			
	2001.	2002.	2003.	2004.	2001.	2002.	2003.	2004.	2001.	2002.	2003.	2004.	2001.	2002.	2003.	2004.
Augkopība																
Graudaugi	7 095	6 619	13 385	16 788	58	55	73	84	30	29	19	14	12	17	8	2
- kvieši	3 493	3 221	6 926	6 601	51	47	71	83	36	34	21	14	13	19	8	3
- rudzi	926	694	1 338	1 726	60	55	74	85	30	29	19	13	10	16	7	2
- mieži	1 622	1 687	3 395	4 870	65	60	76	85	23	24	17	13	13	17	8	2
- auzas	605	493	1 091	2 153	67	59	76	85	21	24	16	13	12	17	8	1
- tritikāle	176	198	438	654	59	49	76	85	26	30	16	13	15	21	8	2
- griķi	185	304	153	365	76	89	82	86	15	7	12	13	8	5	6	1
- pārējie graudaugi	131	59	134	420	68	61	80	85	20	23	20	13	11	16	0	2
Pākšaugi	52	38	55	98	51	49	51	86	31	28	32	12	18	23	17	2
Kartupeļi	1 856	2 424	2 512	1 348	7	14	10	70	55	47	58	17	39	39	31	13
Cukurbietes	1 436	906	1 603	893	0	0	0	27	88	77	87	64	12	23	13	8
Dārzeni	660	1 103	1 716	859	31	33	24	70	40	37	50	15	29	31	27	15
- atklātā laukā	390	721	1 129	558	9	24	13	62	53	41	56	19	38	35	30	19
- segtajās platībās	270	383	586	301	62	50	43	85	22	27	37	7	16	23	20	8
Rapši	197	502	1 032	2 150	60	61	71	82	27	24	19	15	13	15	9	3
Linsēklas	5	19	14	4	52	3	8	69	28	53	60	20	20	44	32	11
Linšķiedra	412	438	218	750	97	93	76	100	1	4	16	0	1	3	8	0
Augļi un ogas (dārza)	925	754	945	817	1	2	2	30	83	71	75	67	17	27	23	4
Pārējie augkopībā	118	202	246	8 167	100	100	100	87	0	0	0	11	0	0	0	2

1.9. tabulas turpinājums

Produkcijas veids	Kopā, tūkst. Ls				Tajā skaitā											
					tiešais atbalsts, %				netiešais atbalsts, %				vispārējais atbalsts, %			
	2001.	2002.	2003.	2004.	2001.	2002.	2003.	2004.	2001.	2002.	2003.	2004.	2001.	2002.	2003.	2004.
Lopkopība																
Piens	6 075	14 158	9 847	9 979	53	51	28	68	38	43	64	25	10	6	8	7
Liellopi	1 267	1 560	2 993	4 544	59	68	77	88	31	24	19	10	10	8	4	2
Cūkas	1 600	2 258	4 677	1 242	36	61	74	10	50	25	20	73	14	14	6	18
Aitas un kazas	90	143	119	238	70	87	79	63	27	10	18	36	3	3	3	1
Putnu gaļa	150	193	500	419	2	6	8	-	69	57	73	44	28	37	20	56
Pārējie lopkopībā	624	567	999	460	17	27	17	-	59	45	61	58	24	28	22	42
Pavisam kopā	22 561	31 882	40 860	48 756	44	48	50	76	42	39	39	19	14	13	10	5

Avots: LVAEI pēc LAD datiem

1.10. tabula. Lauksaimniecības attīstībai novirzītā ES un valsts atbalsta apjomi uz produkcijas un tās vērtības vienību 2001. -2004. g.

Produkcijas veids	Kopējā atbalsta apjoms uz produkcijas vienību							
	Ls/t				Ls/Ls			
	2001.	2002.	2003.	2004.	2001.	2002.	2003.	2004.
Graudaugi	8	6	14	16	0,14	0,11	0,24	0,26
- kvieši	8	6	15	13	0,13	0,10	0,23	0,20
- rudzi	9	7	15	18	0,16	0,12	0,26	0,30
- mieži	7	6	14	17	0,13	0,12	0,24	0,29
- auzas	7	6	14	20	0,14	0,12	0,25	0,36
- tritikāle	6	5	13	16	0,11	0,09	0,25	0,28
- griķi	19	37	29	53	0,20	0,43	0,33	0,57
- pārējie graudaugi	8	6	11	18	0,14	0,12	0,23	0,29
Pākšaugi	13	9	11	22	0,09	0,08	0,11	0,35
Kartupeļi	3	3	3	2	0,04	0,05	0,06	0,04
Cukurbietes	3	2	3	2	0,14	0,08	0,15	0,06
Dārzeni	4	7	8	5	0,06	0,06	0,07	0,03
- atklātā laukā	2	5	6	3	0,04	0,06	0,06	0,03
- segtajās platībās	25	30	36	19	0,11	0,08	0,10	0,07
Rapši	15	15	28	21	0,12	0,13	0,21	0,16
Linsēklas	17	13	17	150	0,08	0,04	0,06	0,05
Linšķiedra	103	72	28	114	1,59	0,58	0,23	1,59
Augļi un ogas (dārza)	18	12	20	46	0,10	0,07	0,08	0,14
Piens	7	17	13	13	0,08	0,19	0,13	0,11
Liellopi	31	53	77	210	0,07	0,13	0,25	0,29
Cūkas	41	49	99	34	0,05	0,08	0,16	0,04
Aitas un kazas	117	203	156	87	0,22	0,39	0,29	0,78
Putnu gaļa	16	13	28	29	0,03	0,03	0,05	0,01

Avots: LVAEI pēc LAD datiem

Aptuveni 3 reizes audzis atbalsta apjoms uz 1 liellopu gaļas tonnu, tomēr atbalsta apjoms uz 1 šī produkcijas veida vērtības vienību nav audzis ievērojami, t. i., no Ls 0,25 līdz Ls 0,29 uz 1 saražotās produkcijas latu. Savukārt vislielākais atbalsta samazinājums bijis cūkkopības nozares produkcijai, kur uz 1 cūkgāļas tonnu atbalsts sarucis aptuveni 3 reizes, bet uz 1 produkcijas vērtības vienību pat 4 reizes.

1.2. Atsevišķās atbalsta programmas

1.2.1. Lauksaimniecības ilgtermiņa investīciju kreditēšanas programma

Lai nodrošinātu tādu valsts un ES atbalstu laukiem un lauksaimniecībai, kas garantētu nozares konkurētspējas paaugstināšanu un lauku ekonomiskās vides dzīvotspēju, kā arī sekmētu ekoloģiski tīru produktu ražošanu un to virzību tirgū, Zemkopības ministrija ir izstrādājusi Lauksaimniecības ilgtermiņa investīciju kreditēšanas programmu.

Tās mērķis ir veicināt ilgtspējīgu un konkurētspējīgu saimniecību veidošanos kapitālietilpīgās lauksaimniecības nozarēs, nodrošinot zemniekiem lētākus kredītresursus ilgtermiņa investīcijām. Programmu realizējot, plānots panākt, lai projektu ietvaros izveidojušās saimniecības un lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvās sabiedrības ražošanas izmaksu un izmantojamo tehnoloģiju ziņā spētu konkurēt ar ES uzņēmumiem, tā uzlabojot nozares konkurētspēju kopumā; kā arī lai samazinātu lauku iedzīvotāju migrāciju uz pilsētām, stimulējot viņu izaugsmes iespēju attīstību lauksaimniecības nozarē.

Programma tika apstiprināta 2001. gada 9. oktobrī. To iecerēts īstenot 20 gados t. i., laikā no 2002.-2021. gadam. Kopējo programmas kredītliniju veido EUR 22,6 milj., tai skaitā valsts piešķirtie EUR 7,5 milj. VAS *Latvijas Hipotēku un zemes banka* pamatkapitāla palielināšanai un Hipotēku un zemes bankai piesaistītie papildu EUR 15 milj. Lauksaimniekiem tiek nodrošināta iespēja saņemt ilgtermiņa aizdevumus (līdz 20 gadiem) investīcijām ar likmi 6,8%. Ja kapitāla tirgū palielinās lata resursu cena, kas neļaus nodrošināt 6,8% likmi, ZM pienākums ir izmaksāt bankai kredītprocentu starpības kompensāciju no lauksaimniecības subsīdiju līdzekļiem.

Zemkopības ministrija izstrādājusi grozījumus Lauksaimniecības ilgtermiņa investīciju kreditēšanas programmā (LIIKP), kas stājušies spēkā 2005. gada 6. aprīlī un ievērojami atvieglo kredīta atmaksas noteikumus kredītaņēmējiem. Paredzēts, ka izmaiņas programmas nosacījumos nodrošinās arī kredītlinijas atlikušo resursu efektīvāku izmantošanu. Kopējā programmas aizdevumu gada likme samazināta no 6,8% līdz 5%. Savukārt bioloģiskajām saimniecībām, kam ir bioloģiskās lauksaimniecības sertifikāts, tiek piemērota 4% likme. Programmas izmaiņas pazeminātā gada likme - 4% - piemērojama lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvajām sabiedrībām un kūtsmēsļu krātuvju izbūvei. Iepriekš šīm sabiedrībām, tāpat kā pārējiem aizņēmējiem, likme bija 6,8%.

Programmas ietvaros tika kreditēti šādi projekti:

- 1) jaunbūves lauksaimniecības produkcijas ražošanai un hidrotehniskās būves licencētai uzņēmējdarbībai zivkopībā;
- 2) lauksaimniecības produkcijas ražošanai paredzēto būvju rekonstrukcija;
- 3) tehnoloģiskās iekārtas 1) un 2) punktā noteikto projektu realizēšanai;
- 4) investīcijas ūdens un energoapgādes iekārtām 1) un 2) punktā noteikto projektu realizēšana;
- 5) lauksaimniecībā izmantojamās zemes iegāde 1) un 2) punktā noteikto projektu realizēšanai;

6) infrastruktūras ierīkošana.

Programma nefinansē mājlopu iegādi; ārdarbiem paredzētās mobilās (uz šasijas) lauksaimniecības tehnikas un augsnes apstrādes mašīnu iegādi; hidroelektrostaciju būvi; nelauksaimnieciskas nozīmes būvju celtniecību un to rekonstrukciju; citus nelauksaimnieciskas nozīmes projektus; kā arī ieguldījumus mazāku projektu realizācijā, kā to nosaka noteiktie minimālie kritēriji.

Lai pieteiktos uz programmā paredzēto atbalstu, atbalsta saņēmējiem izvirzīti vairāki nosacījumi:

- lauksaimniecības produktu ražošanai² jābūt vismaz 60% no kopējiem aizņēmēja ieņēmumiem;
- aizņēmējam ir jābūt reģistrētam VID kā nodokļu maksātājam;
- vismaz 51% no aizņēmējam piederošā pamatkapitāla jāpieder Latvijas Republikas pilsoņiem vai tās pastāvīgajiem iedzīvotājiem.

Lai stimulētu optimālu lauksaimnieku un lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvo sabiedrību veidošanos, no vienas puses, un radītu iespēju lielākam skaitam lauksaimnieku un lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvo sabiedrību saņemt atbalstu, no otras puses, tika ierobežoti kredītējamo projektu finansiālie apjomi:

- minimālais pieprasāmā kredīta apjoms nav mazāks par EUR 7519;
- maksimālais uz atvieglotiem nosacījumiem izsniedzamā kredīta lielums nedrīkst pārsniegt EUR 300752;
- kopējais zivju apstrādes sektoram piešķirtais aizdevumu apjoms nepārsniedz EUR 6 milj.

1.2.2. Lauksaimniecībā izmantojamās zemes iegādes kreditēšanas programma

Līdz šim Latvijā, veidojot zemes politiku, primārā bija zemes īpašumtiesību atjaunošana. Zemes reformas gaitā arvien aktuālāks kļūst jautājums par racionālu lauksaimniecībā izmantojamās zemes apsaimniekošanas politiku. Zemkopības ministrija, ievērojot sabiedrības prasības, ir izstrādājusi Lauksaimniecībā izmantojamās zemes iegādes kreditēšanas programmu (LIZIKP), kas stimulētu lauksaimniecībā izmantojamo zemju iegādi.

Programmas mērķis ir iedarbināt mehānismus efektīvai lauksaimniecībā izmantojamās zemes tirgus funkcionēšanai, radot līdzvērtīgu, Eiropas Savienībā pieejamu ilgtermiņa finansējuma piedāvājumu lauksaimniecībā izmantojamās zemes iegādei; sekmēt konkurētspējīgu, ES standartiem atbilstošu ražošanas platību attīstību un zemju konsolidāciju, paātrinot reformas darbaspēka struktūrā un sociālajā sektorā; kā arī veicināt efektīvu lauksaimniecībā izmantojamās zemes apsaimniekošanu.

Lauksaimniecībā izmantojamās zemes iegādes kreditēšanas programma tika apstiprināta 2002. gada 4. jūnijā, un jūlija beigās sākās reāla tās darbība (shēmas

² Neattiecas uz lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvajām sabiedrībām un ar bioloģiskās lauksaimniecības produktu apriņķa saistītiem uzņēmumiem.

ilgums ir 20 gadi - no 2003. līdz 2024. gadam). Programmas realizācijas un funkcionēšanas mehānisms ir līdzīgs LIKP, nodrošinot atvieglotu atbalstu lauksaimniecībā izmantojamās zemes iegādei ar gada likmi 4%.

Programmas ietvaros tiek finansēta:

- lauksaimnieciskās ražošanas vajadzībām nepieciešamās zemes iegāde Latvijas Republikas teritorijā;
- lauksaimnieciskās ražošanas vajadzībām nepieciešamās zemes un uz tās atrodošos būvju iegāde (nelauksaimniecības nozīmes būvju kadastrālās vērtība nedrīkst pārsniegt 30% no zemes kadastrālās vērtības).

Programmas ietvaros vienam aizņēmējam vai savstarpēji saistītai aizņēmēju grupai maksimālais aizdevuma apjoms ir EUR 60150 (kā arī platības apjoms 250 ha).

1.2.3. Nelauksaimnieciskās uzņēmējdarbības attīstības programma

Lai sekmētu tādu problēmu risināšanu, kas saistītas ar lauku ekonomiskās apdzīvotības saglabāšanu un vides attīstību, radītu ar lauksaimniecisko ražošanu nesaistītas nodarbinātības iespējas, ienākumu avotus un paaugstinātu lauku iedzīvotāju labklājību, Zemkopības ministrija ir izstrādājusi Nelauksaimnieciskās uzņēmējdarbības attīstības programmu (NUAP), kas kļuvusi par vienu no vidēja termiņa Lauku attīstības rīcības programmas finansiālā atbalsta apakšprogrammām. Tās īstenošana tika uzsākta 2002. gada otrajā pusgadā.

Programmas mērķis - veicināt lauku ekonomiskās apdzīvotības saglabāšanu un vides attīstību, radot laukos ar lauksaimniecisko ražošanu nesaistītas nodarbinātības iespējas, ienākumu avotus un paaugstinot lauku iedzīvotāju labklājību.

Atbalstāmie darbības veidi - rūpniecība; sadzīves, tūrisma, atpūtas un citi pakalpojumi (izņemot finansu starpniecību, operācijas ar nekustamo īpašumu, valsts pārvaldi un aizsardzību, tirdzniecību); būvniecība; amatniecība; ar programmnodrošinājuma un datortehnikas komplektāciju saistīta uzņēmējdarbība; akvakultūra; medniecība.

Atbalstāmo aktivitāšu mērķi:

- ar lauksaimniecisko ražošanu nesaistītās saimnieciskās darbības attīstīšana lauku saimniecībā;
- naturālās saimniekošanas pārorientēšana uz komerciālu un ar lauksaimniecisko ražošanu nesaistītu uzņēmējdarbību;
- ar nelauksaimnieciskās uzņēmējdarbības attīstību saistītās infrastruktūras izveide;
- ar nelauksaimnieciskās uzņēmējdarbības attīstību saistītās ainavas uzlabošana.

Atbalsta veidi:

- *Kredīts* no valsts akciju sabiedrības *Latvijas Hipotēku un zemes banka* (Hipotēku banka) projekta finansēšanai.

Kredīta apjoms programmas ietvaros netiek ierobežots. Kredītu uz aizņēmējam un bankai savstarpēji pieņemamiem nosacījumiem var saņemt tādā apjomā, kāds atbilst aizņēmēja maksātspējai un konkrētā projekta vajadzībām.

- *Kredītgarantijas* no valsts akciju sabiedrības *Lauku attīstības fonda* (LAF) gadījumos, kad pretendents nespēj tās sniegt pietiekamā apjomā, lai saņemtu kredītu Hipotēku bankā.
- Kredītgarantijas var tikt piešķirtas līdz 70% no aizdevuma saņemšanai nepieciešamā nodrošinājuma;
- Vienam projektam var tikt sniegtas gan kredītgarantijas, gan atbalsta maksājums pēc projekta īstenošanas.
- *Atbalsta maksājums (grants)* pēc projekta īstenošanas.
- Atbalsta maksājumi (granti) var tikt piešķirti 30% apmērā no projekta attaisnotajiem izdevumiem. Papildu atbalsta iespējas:
 - ja projekta īstenoāja juridiskā adrese ir mērķa teritorijā (un projekts tiek īstenots mērķa teritorijā), atbalsta maksājums tiek palielināts par 10% no attaisnoto izdevumu summas;
 - ja projekts tiek īstenots īpaši atbalstāmā reģiona lauku teritorijā vai Latvijas pierobežas lauku teritorijā, atbalsta maksājums tiek palielināts par 10% no attaisnoto izdevumu summas.
- Atbalsta maksājums vienam saņēmējam nedrīkst pārsniegt Ls 10000.
- Plānošanas reģionu attīstības aģentūru (PRAA) kontraktēto speciālistu *konsultācijas un palīdzība projektu izstrādē un īstenošanā*.

Programma tika apstiprināta 2002. gada 17. septembrī, bet 2003. gada janvārī tā sāka savu darbību. Latvijas reģionos NUAP tika uzsākta pakāpeniski, nākamajā darba dienā pēc konsultantu apmācības.

Lai nodrošinātu Nelauksaimnieciskās uzņēmējdarbības attīstības programmas aktīvu izmantošanu visos Latvijas rajonos, Hipotēku banka veica pasākumus programmas ietvaros pieejamā grantu finansējuma vienmērīgai sadalei. Sākotnēji, ar 2002. gada 17. septembra Ministru kabineta lēmumu, grantu piešķiršanai tika paredzēti 2,8 miljoni latu. Reāli līdz 2003. gada aprīlim valsts NUAP grantu izsniegšanai piešķīrusi Ls 1,75 milj. jeb vidēji Ls 70 000 uz vienu Latvijas rajonu (programmas mērķa teritorija ir 25 Latvijas rajoni - visi, izņemot Rīgas), tādējādi katram rajonam bija piešķirts garantētais grantu apjoms (Ls 50 000), kuru pārsniedzot, varēja pretendēt uz NUAP aizdevumiem un, nepieciešamības gadījumā, arī Lauku attīstības fonda galvojumiem, bet bez iespējas saņemt grantu.

Programmas ietvaros pieprasīto grantu apjoms 2003. gada aprīlī sasniedza sākotnēji paredzēto summu – Ls 2,8 milj., tāpēc Hipotēku banka pārtrauca pieņemt pieteikumus grantu saņemšanai.

Detalizētāks LIIKP, LIZIKP un NUAP paredzēto finanšu resursu izmantošanas novērtējums publicēts LVAEI Lauku vides attīstības nodaļas vadītājas, Dr. oec. Dainas Saktiņas un Misuri-Kolumbijas universitātes lauksaimniecības ekonomikas profesora Viljama H. Meijera (William H. Meyers) 2005. gadā izdotajā grāmatā

Eiropas Savienības līdzfinansētās un nacionālās lauku atbalsta programmas Latvijā: gatavojoties jaunajam programmēšanas periodam³.

1.3. Nodokļi

Latvijā 34% no visiem ienākumiem ekonomikā tiek pārdaļīti ar budžetu, t. sk. ar nodokļiem apmēram 28% no IKP (sk. 1.11. tabulu). Lai gan ES normatīvajos aktos ir visai stingrs nodokļu politikas regulējums, nodokļu slogs ES dalībvalstīs joprojām būtiski atšķiras. Pēc *Eurostat* datiem⁴, 2003. gadā nodokļu ieņēmumu ieguldījums kopējās pievienotās vērtības veidošanā ES - 25 dalībvalstīs svārstījās no 51,4% no IKP Zviedrijā līdz 28,7% no IKP Lietuvā (sk. 3. pielikumu).

1.11. tabula. Valsts konsolidētā kopbudžeta ieņēmumi, % no IKP

	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
Kopbudžeta ieņēmumi	34,6	32,8	32,9	33,3	34,4
<i>I Nodokļu ieņēmumi</i>	29,3	28,1	28,1	28,2	27,5
1. Netiešie nodokļi	11,0	10,2	10,1	10,9	10,1
– pievienotās vērtības nodoklis	7,2	6,8	6,7	7,3	6,6
– akcīzes nodoklis	3,5	3,1	3,1	3,4	3,2
– muitas nodoklis	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2
2. Ienākuma nodokļi un īpašuma nodokļi	8,1	8,3	8,4	8,1	8,4
– uzņēmumu ienākuma nodoklis	1,6	1,9	1,9	1,5	1,7
– iedzīvotāju ienākuma nodoklis	5,6	5,5	5,6	5,8	5,9
– īpašuma nodokļi	0,9	0,9	0,8	0,8	0,8
3. Sociālās apdrošināšanas iemaksas	10,0	9,3	9,3	8,9	8,7
4. Pārējie nodokļi	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3
<i>II Citi ieņēmumi</i>	5,3	4,7	4,8	5,2	6,9

Avots: Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, 2005. gada jūnijs

ES 25 dalībvalstīs kopumā nodokļu ieņēmumi veido 41,5% no IKP (ES-15 - 41,8% no IKP), kas vērtējams kā relatīvi augsts rādītājs. Valstīs ar attīstītāko ekonomiku pasaulē, piemēram, ASV un Japānā, nodokļu slogs ir ievērojami mazāks kā Eiropas Savienībā. Tādējādi var secināt, ka ar laiku ES dalībvalstīm, lai saglabātu savas pozīcijas konkurences cīņā ar tām, par aktualitāti varētu kļūt nodokļu politikas konkurētspējas paaugstināšana, kas savukārt ierobežos tik lielu finanšu apjomu pārdaļi ar budžetu un liks fundamentāli pārskatīt arī ES budžeta veidošanas pamatus.

Turklāt kopējo nodokļu slogu Latvijas tautsaimniecībā nevar uzskatīt par augstu - pēc Lietuvas tas ir otrs zemākais Eiropas Savienībā un ir aptuveni par 12,4 procentpunktiem zemāks kā vidēji ES-25 valstīs. Nodokļu ieguldījums kopējās

³ ZM un Pasaules Bankas finansētā zinātniskā pētījuma rezultāts

⁴ Avots: Statistics in focus *Tax revenue in EU Member States*, 3/2005

pievienotās vērtības veidošanā ir tuvs ASV un Japānas rādītājiem. Tas liecina par Latvijas nodokļu politikas konkurētspēju pasaulē, kas rada pamatus arī konkurētspējīgas ekonomikas attīstībai.

Latvijā lauksaimnieku, kā arī citu nozaru ražotāju darbības procesu un tā rezultātus, ietekmē viss nodokļu likumu kopums, turklāt vairākos likumos ir noteiktas nodokļu atlaides, atbrīvojumi un kompensācijas, kas piemērojami tieši lauksaimnieciskās produkcijas ražotājiem. Galvenie normatīvie akti, kas ietekmē nozari, ir likumi *Par pievienotās vērtības nodokli*, *Par akcīzes nodokli* un *Par nekustamā īpašuma nodokli*.

Kopš 2004. gada 1. maija Latvijai ir jāievēro viss Eiropas Savienības (ES) tiesību un pienākumu kopums, ievērojot iestāšanās sarunās panāktos pārejas periodus un atkāpes. Eiropas Savienībā nodokļu politiku realizē galvenokārt nacionālā līmenī. Savukārt ES vienotā iekšējā tirgus veiksmīgai funkcionēšanai ir svarīgi, lai dalībvalstu nodokļi neierobežotu brīvu preču, pakalpojumu un kapitāla kustību, tāpēc Eiropas Savienībā tiek saskaņoti netiešie nodokļi⁵, tas ir, pievienotās vērtības nodoklis (PVN) un akcīzes nodoklis, nosakot minimālās nodokļu likmes, vienādus nodokļu piemērošanas nosacījumus un atceļot nodokļu atbrīvojumus, kas kropļo konkurenci.

Latvijā nodokļu likumdošanā 2004. gadā tika veikti vairāki grozījumi, lai to saskaņotu ar ES regulās noteiktajām prasībām. Turpmāk pievērsīsim uzmanību nodokļu izmaiņām 2004.-2005. gadā, kā arī īpašiem noteikumiem nodokļu piemērošanai lauksaimniecībai.

1.3.1. Akcīzes nodoklis

Akcīzes nodokļa piemērošanas pamatprincipus un preču sarakstu, uz kurām tas attiecas, nosaka 1992. gadā pieņemtā direktīva (92/12 EEC), saskaņā ar kuru akcīzes nodoklis Eiropas Savienībā ir piemērojams naftas produktiem, alkoholiskajiem dzērieniem, alum un tabakas izstrādājumiem. Dalībvalstīm ir tiesības attiecināt akcīzes nodokli arī uz citiem produktiem. Piemēram, Latvijā akcīzes nodoklis piemēro kafijai, bezalkoholiskajiem dzērieniem, vieglajām automašīnām un motocikliem.

Akcīzes nodokļa reforma Latvijā - ar mērķi saskaņot nodokļu normatīvos aktus un Eiropas Savienības prasības - tika uzsākta 1997. gadā. Šī nodokļa harmonizācija ir attiecināta uz nodokļa minimālo likmju noteikšanu, pielikamo preču struktūras, šo preču aprites un nodokļa maksāšanas kārtības saskaņošanu. Jauns likums *Par akcīzes nodokli* stājās spēkā 2004. gada 1. maijā un tas aptver visus ar akcīzes nodokli pieliekamos objektus. Līdz ar šo likumu spēku zaudēja 1997. gada likums *Par akcīzes nodokli naftas produktiem*, 1998. gada likumi *Par akcīzes nodokli alkoholiskajiem dzērieniem* un *Par akcīzes nodokli tabakas izstrādājumiem*, 1999. gada likumi *Par akcīzes nodokli alum* un *Par akcīzes nodokli*. Kopš likuma pieņemšanas tas grozīts četras reizes.

⁵ Tiešie nodokļi - iedzīvotāju ienākuma nodoklis, uzņēmumu ienākuma nodoklis, sociālās apdrošināšanas iemaksas un nekustamā īpašuma nodoklis. Netiešie nodokļi - pievienotās vērtības nodoklis, akcīzes nodoklis un muitas nodoklis.

a) Naftas produkti

Saskaņā ar ES Direktīvu 2003/96/EC Latvijai, tāpat kā pārējām ES dalībvalstīm, ir jāievieš jaunas akcīzes nodokļa likmes energoproduktiem un elektrībai. Briselē 2004. gadā februārī Latvija aizstāvēja savu pozīciju par īpašu noteikumu nepieciešamību, lai ieviestu minimālas akcīzes nodokļa likmes energoproduktiem, pierādot, ka mūsu nodokļa likmes neatbilst Eiropas Savienības normām rada tikai valūtas kursa pārmaiņas dažu pēdējo gadu laikā. Tādējādi Latvijai tiek piemērots īpašs mehānisms nodokļa likmes pārrēķinam no eiro uz latiem - nevis 2003. gada 1. oktobra ECB noteiktais maiņas kurss, bet gan 2002. gada decembra maiņas kurss.

Šobrīd Latvijā, salīdzinot akcīzes nodokļa likmes ar citām dalībvalstīm, degvielai piemērotas zemākās akcīzes nodokļa likmes, ko pieļauj ES direktīvas. Benzīnam ir piešķirts pārejas periods līdz 2011. gadam, bet dīzeļdegvielai - līdz pat 2013. gadam. Tādējādi jaunajā likumā *Par akcīzes nodokli* ir noteikts:

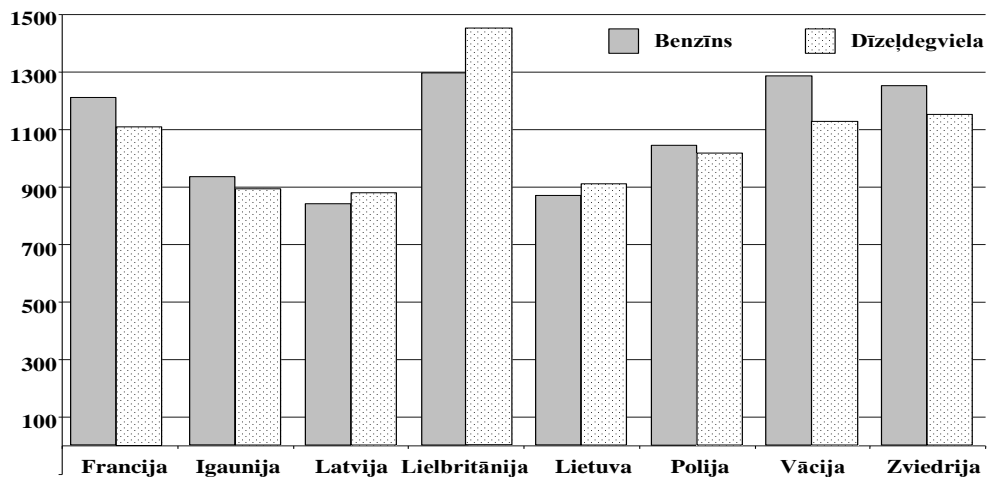
- akcīzes nodoklis dīzeļdegvielai no 2004. gada 20. decembra Latvijā ir Ls 164 par 1000 litriem. (ES noteiktā dīzeļdegvielas akcīzes likme – EUR 330 par 1000 litriem - Latvijai ir jāievieš līdz 2013. gadam);
- akcīzes nodoklis svinu nesaturošam benzīnam ir Ls 192. (Minimālā likme – EUR 359 par 1000 litriem ir jāievieš līdz 2011. gadam).

Naftas produktiem, kam pievienota no rapšu sēklu eļļas iegūta biodīzeļdegviela, nodokli aprēķina:

- pēc likmes Ls 155 par 1000 litriem, ja biodīzeļdegviela veido no 5 līdz 30 (neieskaitot) tilpumprocentiem no kopējā naftas produktu daudzuma;
- pēc likmes Ls 114 par 1000 litriem, ja biodīzeļdegviela veido vismaz 30 tilpumprocentu no kopējā naftas produktu daudzuma;
- biodīzeļdegvielai, kas pilnībā iegūta no rapšu sēklu eļļas, nodokli aprēķina pēc likmes – Ls 0 par 1000 kilogramiem.

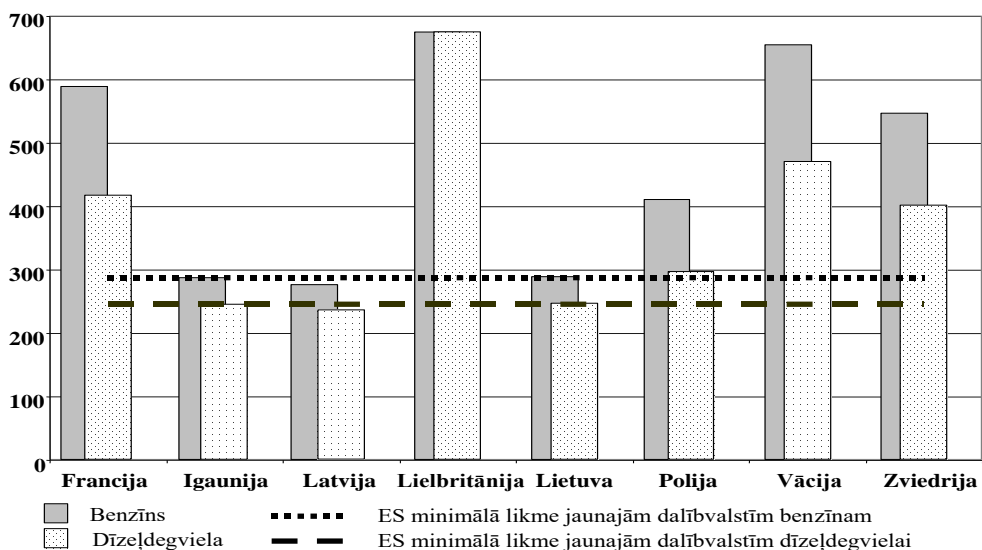
Lai gan LR Finanšu ministrija panākusi *atkāpes* no direktīvas, un nodokļu politika ir labvēlīga, degvielas cena pēdējā laikā būtiski augusi. Turklāt iemesli tam meklējami nevis nodokļu izmaiņās, bet globālajā degvielas cenu kāpumā visā pasaulē.

1.3. attēls. Vidējās benzīna un dīzeļdegvielas cenas (ar nodokļiem) atsevišķās ES valstīs, EUR par 1000 litriem

Avots: Eiropas Komisija, Naftas produktu cenas 12.09.2005.

1.4. attēls. Akcīzes nodokļa likmes benzīnam un dīzeļdegvielai atsevišķās ES valstīs, EUR par 1000 litriem

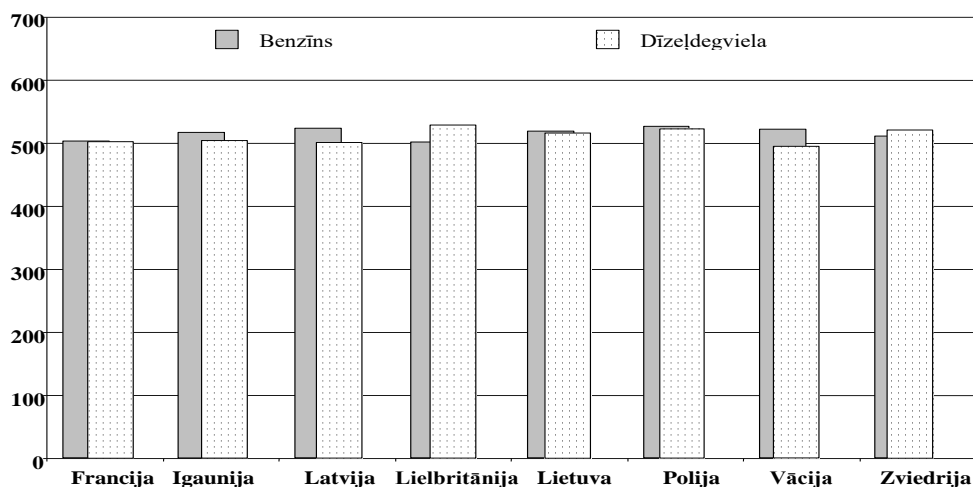

Avots: Eiropas Komisija, Naftas produktu cenas 12.09.2005.

Interesants fakts: Latvijā degvielas cenas ar nodokļiem (sk. 1.3. attēlu) ir vienas no zemākajām Eiropas Savienībā, kas iespējams, pateicoties zemākajām akcīzes nodokļa likmēm (sk. 1.4. attēlu). Taču cenas bez nodokļiem Latvijā ir augstākas nekā dažās

citās valstīs (sk. 1.5. attēlu). Šāda situācija galvenokārt izskaidrojama ar to, ka Eiropas Savienībā ir vienotas kvalitātes prasības naftas produktiem, turklāt tās ir samērā augstas. Novērojamās nelielās degvielas cenas (bez nodokļiem) atšķirības dalībvalstīs var skaidrot ar atšķirībām darbaspēka un citu resursu izmaksu līmenī, kas laika gaitā varētu izlīdzināties.

1.5. attēls. Vidējās benzīna un dīzeļdegvielas cenas bez nodokļiem atsevišķās ES valstīs, EUR par 1000 litriem

Avots: Eiropas Komisija, Naftas produktu cenas 12.09.2005.

Turpmākās degvielas mazumtirdzniecības cenas izmaiņas atkarīgas no situācijas pasaules tirgū un komersantu tirdzniecības uzcenojuma. Taču, lai neatstātu vēl nelabvēlīgāku iespaidu uz inflāciju un Latvijas tautsaimniecību kopumā, būs pārrunas Eiropas Padomē un Eiropas Komisijā, cenšoties pašlaik iztikt bez nodokļa likmju korekcijas.

Lauksaimniecības produkcijas ražotājiem akcīzes nodokļa kompensācijas bāze par dīzeļdegvielu pēc jaunā likuma nemainījās - 100 litru dīzeļdegvielas (gāzeļļas) par katru īpašumā, pastāvīgā lietošanā vai nomā esošu lauksaimniecībā izmantotās zemes hektāru.

b) Alkoholiskie dzērieni

Atbilstoši 1998. gada likumam *Par akcīzes nodokli alkoholiskajiem dzērieniem* ES direktīvās noteiktās minimālās nodokļa likmes alkoholiskajiem dzērieniem (izņemot alu) jau bija pārsniegtas. No 2004. gada 1. maija atbilstoši likumam *Par akcīzes nodokli* izmaiņas piemērojamas tikai alum - ir paredzēta pāreja no pakāpienveidā noteiktas nodokļa likmes uz tilpumprocentiem proporcionālu likmi – Ls 1,22. Likumā ir noteikts, ka alu (par 100 litriem) nodokļu likme ir Ls 1,22 par katru absolūtā spirta tilpumprocentu, kas izteikts ar precizitāti līdz vienai desmitdaļai, bet ne mazāk kā Ls 2 par 100 litriem alus.

c) Bezalkoholiskie dzērieni un kafija

Akcīzes nodoklis bezalkoholiskajiem dzērieniem un kafijai saglabāja iepriekšējo līmeni: attiecīgi Ls 2 par 100 litriem un Ls 50 par 100 kg.

1.3.2. *Pievienotās vērtības nodoklis*

Pievienotās vērtības nodokļa atšķirīga piemērošana dažādās ES dalībvalstīs var būtiski izkropļot konkurences nosacījumus Eiropas kopējā tirgū, tāpēc ES izvirzījusi ļoti stingrus nosacījumus nodokļa piemērošanai. Latvijā PVN tika ieviests reizē ar likuma *Par pievienotās vērtības nodokli* stāšanās spēkā 1995. gada 1. maijā. Likumu jau sākotnēji izstrādāja, balstoties uz 1977. gada 17. maija Eiropas Padomes Sesto direktīvu (77/388/EEC), taču tika pieļautas vairākas būtiskas atkāpes no minētās direktīvas prasībām, un turpmāko gadu laikā Latvijas likumu pakāpeniski pieskaņoja ES prasībām.

Dalībvalstīm ir noteiktas stingras prasības attiecībā uz pievienotās vērtības nodokļa likmēm. ES tiesību akti nosaka minimālo robežu PVN vispārējai likmei - 15%, maksimālā nodokļa likme nav noteikta. Dalībvalstīs noteiktām precēm un pakalpojumiem var piemērot vienu vai divas samazinātās nodokļa likmes, bet tās nevar būt zemākas par 5%. Jāpiebilst, ka jaunajās ES dalībvalstīs vidējā likme ir nedaudz augstāka nekā ES-15 valstīs (2003. gadā attiecīgi 20,2% un 19,6%).

Pēdējo gadu laikā Latvija ir veikusi svarīgas izmaiņas likumā *Par pievienotās vērtības nodokli*. Galvenās izmaiņas attiecas uz samazinātās PVN likmes ieviešanu (5% apmērā) un būtiskām izmaiņām ar nodokli neapliekamo preču sarakstā.

Samazinātās nodokļu likmes

Ar 2003. gadā 18. decembrī pieņemtajiem grozījumiem likumā *Par pievienotās vērtības nodokli*, no 2004. gada 1. maija ir noteikta samazināta PVN likme 5% apmērā sekojošām ar lauksaimniecības un pārtikas sektoru saistītām precēm un pakalpojumiem:

- medikamentu piegādēm saskaņā ar Ministru kabineta apstiprināto sarakstu;
- veterināro medikamentu piegādēm saskaņā ar Ministru kabineta apstiprināto sarakstu;
- viesu izmitināšanas pakalpojumiem viesu izmitināšanas mītnēs (viesnīcās, moteļos, viesu mājās, lauku tūrismam izmantojamās mājās, kempingos, tūrisma mītnēs).

Tiesības neregistrēties ar PVN apliekamo nodokļu maksātāju reģistrā

Saskaņā ar likumu *Par pievienotās vērtības nodokli*, ja fizisko vai juridisko personu ar nodokli apliekamo preču piegāžu un sniegto pakalpojumu kopējā vērtība iepriekšējo 12 mēnešu laikā nav sasniegusi vai nav pārsniegusi Ls 10 000, šīm personām ir tiesības neregistrēties Valsts ieņēmumu dienesta ar pievienotās vērtības nodokli apliekamo personu reģistrā.

Ar nodokli netiek aplikta vesela virkne objektu. Šo objektu vidū ir arī kooperatīvo sabiedrību sniegtie pakalpojumi (izņemot preču piegādes) šo kooperatīvo sabiedrību biedriem:

- dzīvojamo māju uzturēšanai un apsaimniekošanai;
- lauksaimniecības un zvejniecības ražojumu pārstrādei un realizācijai, kā arī lauksaimniecības tehnikas, mašīnu un citu darbarīku kopīgai lietošanai un apkopei.

Ja lauksaimniecības statūtsabiedrībās, kuras izveidojušās saskaņā ar likumu *Par lauksaimniecības uzņēmumu un zvejnieku kolhozu privatizāciju*, tiek nošķirta manta par kapitāla daļām, kas pieder privatizēto kolhozu biedriem vai personām, kurām saskaņā ar likuma *Par lauksaimniecības uzņēmumu un zvejnieku kolhozu privatizāciju* 3. pantu ir piemērojams kolhoza biedra statuss, nošķirtā manta ar nodokli netiek aplikta.

Nodokļa piemērošana zemnieku saimniecībām

Fiziskās un juridiskās personas, kuras ražo lauksaimniecības produkciju un nav reģistrētas Valsts ieņēmumu dienestā kā apliekamās personas, nododot pašu ražotu neapstrādātu lauksaimniecības produkciju apliekamām personām - lauksaimniecības produkcijas pārstrādes uzņēmumiem, saņem no tiem kompensāciju 12% apmērā no piegādātās produkcijas vērtības par nodokli, kas samaksāts, iegādājoties preces un saņemot pakalpojumus lauksaimniecības produkcijas ražošanas vajadzībām. Kompensāciju var izmaksāt arī šādas apliekamās personas: lauksaimniecības un zvejniecības kooperatīvās sabiedrības; paju sabiedrības par lauksaimniecības produkciju; Lauku atbalsta dienests, kas iepērk no zemnieku saimniecībām pašu ražotu neapstrādātu lauksaimniecības produkciju intervences uzkrājumu veidošanai.

1.3.3. Nekustamā īpašuma nodoklis

Par nekustamā īpašuma nodokļa reformas sākumu var uzskatīt 1998. gada 1. janvāri, kad stājās spēkā likums *Par nekustamā īpašuma nodokli*, paredzot pārejas noteikumus likuma pakāpeniskai ieviešanai līdz 2000. gadam. Ar šo gadu bija plānots ar nekustamā īpašuma nodokli aplikt zemi un ēkas pēc to kadastrālās vērtības, piemērojot nodokļa 1% likmi. Taču nodokļa reformas beigu termiņš pastāvīgi tika atlikts uz vēlāku laiku.

Atbilstoši likuma *Par nekustamo īpašuma nodokli* 2003. gada 20. jūnija redakcijai ar nekustamā īpašuma nodokli no 2004. gada līdz 2006. gada 31. decembrim ir aplikta zeme, ēkas un būves, bet no 2007. gada 1. janvāra būves aplikamo objektu sarakstā vairs nebūs (līdz minēto grozījumu pieņemšanai bija paredzēts, ka būves neapliks ar nodokli no 2004. gada 1. janvāra).

Kopš 2004. gada 1. janvāra nekustamā īpašuma nodokļa likme ir noteikta 2003. gada līmenī - 1,5% apmērā no zemes kadastrālās vērtības un ēku, un būvju vidējās gada bilances (juridiskām personām) vai inventarizācijas vērtības (fiziskām personām).

Ar nodokli neapliks:

- zemi, kuru aizņem atjaunotās vai ieaudzētās mežaudzes;
- individuālo dzīvojamo māju apbūvē ietilpstošās ēkas, ja tās netiek izmantotas saimnieciskās darbības veikšanai, daudzdzīvokļu dzīvojamo māju daļas, ko

- izmanto dzīvošanai, un mākslinieku darbnīcas, kas netiek izmantotas saimnieciskās darbības veikšanai, kā arī šo māju apbūvē ietilpstošās palīgēkas;
- ēkas, kuras izmanto tikai lauksaimnieciskajai ražošanai (kūtis, klētis, laidari, pagrabi, siltumnīcas, kaltes, u. c.). Uz lauksaimniecības produkcijas pārstrādes uzņēmumiem šis atbrīvojums neattiecas;
 - uzceltās vai rekonstruētās ēkas, kas paredzētas saimnieciskās darbības veikšanai, - vienu gadu pēc to nodošanas ekspluatācijā.

Atvieglojumi nekustamā īpašuma nodokļa maksātājiem

Nekustamā īpašuma nodoklis ir vienīgais nodoklis, no kura visi ieņēmumi tiek ieskaitīti pašvaldību budžetos. Likums paredz pilsētu un pagastu pašvaldībām iespēju noteikt nodokļa atlaides 25-90% no aprēķināts nodokļa summas.

Grozījumi 2003. gada 3. jūlija likumā *Par nekustama īpašuma nodokli* noteica, ka attiecībā uz šīm atlaidēm no 2004. gada 1. janvāra stājās spēkā šāds nosacījums: maksātājiem, kuri ir saimnieciskās darbības veicēji, pašvaldības piešķirtās atlaides nedrīkst pārsniegt minimālā atbalsta apmēru, kādu paredz Komerccdarbības atbalsta kontroles likums, tas ir, vienai komercdarbībai triju gadu laikā atbalsta summa nedrīkst pārsniegt EUR 1 milj. ekvivalentu latos.

1.3.4. Uzņēmumu ienākuma nodoklis

Uzņēmumu ienākuma nodokļa likme, kas kopš likuma *Par uzņēmumu ienākuma nodokli* spēkā stāšanās 1995. gada 1. aprīlī bija 25%, no 2002. gada tika pakāpeniski samazināta: 2002. gadā tā bija 22%, 2003. gadā - 19%, bet no 2004. gada tika noteikta 15% apmērā.

Nodokļa maksātāji

Saskaņā ar likuma grozījumiem, kas stājās spēkā 2003. gada 22. jūlijā, līgumsabiedrības (personālsabiedrības) un lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvās sabiedrības uzņēmumu ienākuma nodokli nemaksā. Katrs līgumsabiedrības (personālsabiedrības) dalībnieks maksā attiecīgi iedzīvotāju ienākuma nodokli vai uzņēmumu ienākuma nodokli par tam pienākošos līgumsabiedrības (personālsabiedrības) peļņas daļu, bet lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvās sabiedrības dalībnieks - par tam sadalīto lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvās sabiedrības pārpalikuma daļu.

Apliekamā ienākuma koriģēšana

Nosakot apliekamo ienākumu, uzņēmuma peļņu samazina par summu, kas izmaksāta subsīdiju veidā kā valsts atbalsts lauksaimniecībai vai Eiropas Savienības atbalsts lauksaimniecībai un lauku attīstībai.

Nodokļa atlaide uzņēmumiem, kas veic lauksaimniecisko darbību

Nodokļa atlaide uzņēmumiem, kas veic lauksaimniecisko darbību, ir noteikta taksācijas gadā Ls 10 apmērā par katru lauksaimniecībā izmantojamās zemes hektāru.

1.3.5. Citos likumos lauksaimnieciskai darbībai noteiktie atvieglojumi

Iedzīvotāju ienākuma nodoklis

- Gada apliekamajā ienākumā netiek ietverti un ar nodokli netiek aplikti personiskās palīgsaimniecības, piemājas saimniecības un zemnieka saimniecības ienākumi no lauksaimnieciskās ražošanas, ja tie nepārsniedz Ls 3000 gadā.
- Gada apliekamajā ienākumā netiek ietverta un ar nodokli netiek aplikta summa, kas izmaksāta subsīdiju veidā kā valsts atbalsts lauksaimniecībai vai Eiropas Savienības atbalsts lauksaimniecībai un lauku attīstībai.

1.4. Muita

Latvijai pievienojoties Eiropas Savienībai, tika atceltas ārējās robežas mūsu valstij un citām ES dalībvalstīm, kā arī nodrošināta preču brīva kustība kopējā tirgū. ES dalībvalstīs atceltas muitas formalitātes, t. i., preču piegādēm no vienas ES dalībvalsts uz otru vairs netiek piemērotas muitas procedūras. Savukārt Latvijas robeža ar Krieviju un Baltkrieviju, kā arī lidosta, ostas un pieņemšanas-nodošanas dzelzceļa stacijas kopš 2004. gada 1. maija ir kļuvušas par ES ārējo robežu, kurā tiek veiktas muitas procedūras un pastāvīga kravu, transportlīdzekļu, personu un to bagāžas muitas kontrole.

Muitas darbību Latvijas teritorijā, tāpat kā jebkurā citā ES dalībvalstī, nosaka galvenokārt ES muitas likumdošanas akti - regulas, kas ietver galvenos tiesību principus un tiesību normu darbības robežas. Nacionālā likumdošana attiecas tikai uz tām jomām, kuras nenosaka regulas.

Galvenie normatīvie akti muitas jomā ir šādi:

- Padomes 1992. gada 12. oktobra Regula (EEK) Nr. 2913/92 par Kopienas Muitas kodeksa izveidi. ES Muitas kodekss tika veidots, ievērojot ES dalībvalstu līdz 1992. gadam piemērotās muitas likumdošanas normas un praksi, un stājās spēkā 1994. gada 1. janvārī;
- Komisijas 1993. gada 2. jūlija Regula (EEK) Nr. 2454/93, kas nosaka Muitas kodeksa izpildes kārtību. ES Muitas kodeksa piemērošanas noteikumi sīki apraksta preču muietošanas kārtību un muitas iestāžu kompetenci;
- Padomes 1983. gada 28. marta Regula (EEK) Nr. 918/83, kas izveido Kopienas sistēmu atbrīvojumiem no muitas nodokļiem;
- Padomes 2000. gada 31. janvāra Regula (EK) Nr. 254/2000 par grozījumiem Padomes Regulā (EEK) par tarifu un statistikas nomenklatūru un Vienoto muitas tarifu;
- Komisijas 2003. gada 11. septembra Regula (EK) Nr. 1789/2003 par grozījumiem Padomes Regulā (EEK) Nr. 2658/87 par tarifu un statistikas nomenklatūru un Vienoto muitas tarifu.

Svarīgākais Latvijas normatīvais dokuments muitai ir 2004. gada 18. martā pieņemtais Muitas likums, kas nosaka Latvijas nacionālās kompetences jautājumus, tostarp šādus:

- muitas lietu vadība un VID kompetence muitas normatīvo aktu administrēšanā;

- muitas iestāžu emblēma, pazīšanās zīme, karogs, zvērests, muitas amatpersonu vispārīgie pienākumi;
- tiesības veikt muitas kontroli iekšzemē, LR teritorijā apturot transporta līdzekļus;
- muitas nodrošinājumu uzlikšanas un noņemšanas kārtība;
- muitas kontroles zonu noteikšanas kārtība;
- personas apskates kārtība;
- atteikšanās no precēm par labu valstij piemērošanas kārtība;
- muitas brokera darbības noteikumi;
- beznodokļu tirdzniecības veikalu darbības noteikumi;
- noteikumi par muitas galvojumiem un citas jomas.

Saskaņā ar ES normatīvajiem aktiem par preču importu un eksportu uz ES tiek uzskatītas preču piegādes uz Eiropas Kopienas teritoriju no trešajām valstīm (piemēram, Krievijas, Ķīnas utt.) vai uz trešajām valstīm no Eiropas Savienības. Tādējādi precīzi jānošķir divi virzieni - tirdzniecība ar ES dalībvalstīm vai tirdzniecība ar trešajām valstīm.

Latvijai ir viena muitas teritorija ar pārējām ES dalībvalstīm, tāpēc preču pārvadājumiem izvirzītas līdzīgas prasības tām, pēc kurām pirms 2004. gada 1. maija tika veiktas preču piegādes iekšzemē. Nosacījumi preču pārvietošanai uz trešajām valstīm galvenokārt ir saglabājušies tādi paši kā pirms Latvijas pievienošanās ES.

Tas nozīmē, ka ES muitas nodokļi un tirdzniecības politikas pasākumus piemēro tikai tām precēm, kas tiek importētas no trešajām valstīm. Muitas nodokļa likmes ir vienotas visā ES teritorijā, savukārt pārējās nodokļu likmes, kas attiecas uz muitu, nosaka nacionālā likumdošana. No muitas nodokļa ieņēmumiem 25% paliek nacionālas muitas iestādes budžetā, bet 75% tiek novirzīti ES budžetā.

1.4.1. Muitas tarifi

Atbilstoši ES Muitas kodeksam, maksājamos muitas nodokļus pamato ar Eiropas Kopienas Muitas tarifu. Eiropas Kopienas Muitas tarifs ietver:

- preču kombinēto nomenklatūru;
- jebkuru citu nomenklatūru, kas pilnībā vai daļēji balstīta uz kombinēto nomenklatūru, vai papildina to ar jebkādam apakšnodaļām, un kas ieviesta ar Eiropas Kopienas noteikumiem, kuri regulē īpašas jomas attiecībā uz tarifu pasākumu piemērošanu preču tirdzniecībā;
- likmes un citus maksājumus, ko parasti piemēro kombinētajā nomenklatūrā iekļautajām precēm, t. sk. muitas nodokļus un importa maksājumus, saskaņā ar kopējo lauksaimniecības politiku vai īpašiem pasākumiem, ko piemēro noteiktam precēm, kas iegūtas, pārstrādājot lauksaimniecības ražojumus;
- atvieglotu tarifu likmju piemērošanu, ko atsevišķām valstīm vai valstu grupām paredz Eiropas Kopienas līgumi un kuri nodrošina tarifu atvieglojumu piešķiršanu;

- tarifu atvieglojumus, kurus Eiropas Kopiena noteikusi vienpusēji atsevišķām valstīm, valstu grupām vai teritorijām;
- autonomus ievedmuitas nodokļu samazināšanas vai atcelšanas pasākumus noteiktām precēm;
- citus tarifu pasākumus, ko nosaka citi Eiropas Kopienas likumi.

Latvijā tiek piemēroti vienotie Eiropas Kopienas muitas tarifi. ES datubāze TARIC⁶ apkopo informāciju par visu Eiropas Savienībā no trešajām valstīm ievesto preču muitas tarifiem un tirdzniecības pasākumiem. TARIC mērķis ir vienotā un konsekventā veidā kodētu kopienas tarifu un komerciālo darbību regulējošo normatīvo aktu apkopošana.

1.4.2. Tarifu kvotas

Sākot ar 2004. gada 1. maiju, Latvijas uzņēmēji var izmantot Eiropas Savienības noteiktos muitas tarifu atvieglojumus, to skaitā divu veidu tarifu kvotas, kas ļauj ievest ES muitas teritorijā noteiktu preču daudzumu noteiktā laika periodā, piemērojot samazinātu vai nulles muitas tarifa likmi. Tarifu kvotu mērķis - stimulēt ekonomisko izaugsmi ES iekšienē, ļaujot ES dalībvalstu uzņēmējiem iegādāties preces un materiālus lētāk, tādējādi paaugstinot to konkurētspēju.

Viens tarifu kvotu veids ir tarifu kvotas, kuras piešķir Eiropas Komisijas Lauksaimniecības ģenerāldirektorāts sadarbībā ar LR Zemkopības ministrijas Lauku atbalsta dienestu uz importa licenču pamata. Pārējās tarifu kvotas piešķir Eiropas Komisijas Nodokļu un muitas ģenerāldirektorāts sadarbībā ar VID Galveno muitas pārvaldi, pamatojoties uz iesniegtajām muitas deklarācijām preču izlaišanai brīvam apgrozījumam jeb pēc principa *first come, first served* (*pirmais brauc, pirmais maļ*). Tas ir jauns tarifu kvotu administrēšanas veids, kas līdz šim Latvijā netika piemērots. Atšķirībā no tarifu kvotām netarifu kvotas pēc savas būtības ir kvantitatīvie ierobežojumi, kas piemērojami atsevišķām rūpniecības precēm, ievadot tās no noteiktām trešajām valstīm (piem., tēraudam no Krievijas, tekstilprecēm un apaviem no Ķīnas u. c.). Lai ievestu preces, kurām noteikti kvantitatīvie ierobežojumi, nepieciešama licence, ko izsniedz LR Ekonomikas ministrijas Importa licencēšanas nodaļa.

Preču klāsts, kurām noteiktas *first come, first served* tarifu kvotas, ir ļoti plašs (aptuveni 700). Sīkāka informācija par spēkā esošajām tarifu kvotām, to statusu, apjomu, pieteikšanas un administrēšanas kārtību atrodama ES datu bāzē QUOTA, datubāzē TARIC, kā arī Valsts ieņēmumu dienesta mājaslapā.

1.4.3. Eksporta kompensācijas

Kopš 2004. gada 1. maija eksportētāji var saņemt eksporta kompensāciju par lauksaimniecības produktu un pārstrādāto lauksaimniecības produktu eksportu uz trešajām valstīm, atbilstoši Eiropas Komisijas (EK) regulām un tajās noteiktajām likmēm.

⁶ Avots: ES datu bāze TARIC

http://europa.eu.int/comm/taxation_customs/dds/en/tarhome.htm

Lai saņemtu eksporta kompensāciju, eksportētājam ir:

- jāreģistrējas LAD klientu reģistrā,
- jāsaņem eksporta licence lauksaimniecības produktu eksportam vai eksporta kompensācijas sertifikāts pārstrādāto lauksaimniecības produktu eksportam
- un jāpiesakās eksporta kompensācijai.

Saskaņā ar Regulu (EK) Nr. 2144/2004, kas groza Regulu (EEK) Nr. 3846/87, 2004. gadā tika noteikta jaunā lauksaimniecības produktu nomenklatūra eksporta kompensācijām. Tā aptver 15 lauksaimniecības sektorus:

- 1) Labība un kviešu vai rudzu milti, putraimi vai rupja maluma milti;
- 2) Rīsi un šķeltie rīsi;
- 3) Labības pārstrādes produkti;
- 4) Kombinētā lopbarība uz labības pamata;
- 5) Liellopu gaļa un teļa gaļa;
- 6) Cūkgaļa;
- 7) Mājputnu gaļa;
- 8) Olas;
- 9) Piens un piena produkti;
- 10) Augļi un dārzeņi;
- 11) Augļu un dārzeņu pārstrādes produkti;
- 12) Olīveļļa;
- 13) Tālāk nepārstrādāts baltais cukurs un jēlcukurs;
- 14) Sīrupi un citi cukura produkti;
- 15) Vīns.

Latvijā 2004. gadā eksporta Ls 98,8 tūkst. tika izmaksāti eksporta kompensācijās (sk. 1.12. tabulu).

1.12. tabula. Izmaksāto eksporta kompensāciju apjoms un struktūra 2004. gadā

Sektors	Izmaksātas kompensācijas, Ls	Izmaksāto kompensāciju struktūra, %
Graudaugi (graudi, milti, iesals un no labības iegūtie barības maisījumi)	200,14	0,2%
Cukurs (cukurs, jēlcukurs, sīrups)	18 546,71	18,8%
Piens un piena produkti	59 764,6	60,5%
Pārstrādātie produkti	20 276,98	20,5%
Kopā	98 788,29	100,0%

No kopējā eksporta kompensāciju apjoma 60% tika izmaksāti par piena un piena produktu eksportu. Kopš 2004. gada maija piena pārstrādes uzņēmumiem ir plašākas produkcijas eksporta iespējas, jo, Latvijai kļūstot par ES dalībvalsti, tika vienkāršota

ieiešana ES tirgū. Visvairāk no piena produktiem 2004. gadā eksportēja sieru un vājpiena pulveri, salīdzinoši daudz arī sviestu un pienu.

2. Lauksaimniecības vieta Latvijas tautsaimniecības attīstībā

2.1. Tautsaimniecības attīstības pamatiezīmes

Latvijas tautsaimniecībā 2004. gads bija nozīmīgu izmaiņu gads. Turpinājās jau iepriekš iezīmējušās tendences - ekonomikas intensificēšanās, arvien pieaugoši ārējās un iekšējās tirdzniecības apjomi, modernāku tehnoloģiju ieplūšana, pieaugošs kredītu apjoms gan komerciāliem mērķiem, gan patēriņam u. c. Iestāšanās Eiropas Savienībā šos procesus paātrināja. Vienlaikus bijis jāsaskaras ar jaunām problēmām - vērojama nozīmīga cenu celšanās, un, ES darba tirgu pakāpeniski atverot, ir sākusies strauja darbaspēka aizplūšana. Turpinās ekonomikas globalizācija - šos procesus veicina arī ražotājiem noteiktās standartu prasības, un pastiprinās Latvijas ekonomikas saistība ar pasaulē notiekošajiem ekonomikas un politikas procesiem. Tāpēc var teikt, ka Latvijas tautsaimniecības attīstību noteicis vairāku dažādos virzienos darbojošos faktoru kopums.

Šajā nodaļā izmantoti 2005. gada septembrī pieejamie makroekonomiskie rādītāji. Iekšzemes kopprodukta (IKP) apjoms vēl var tikt precizēts, tātad mainītos arī rādītāju vērtības, kas tiek attiecinātas pret IKP - norēķinu konta saldo, budžeta saldo u. c.

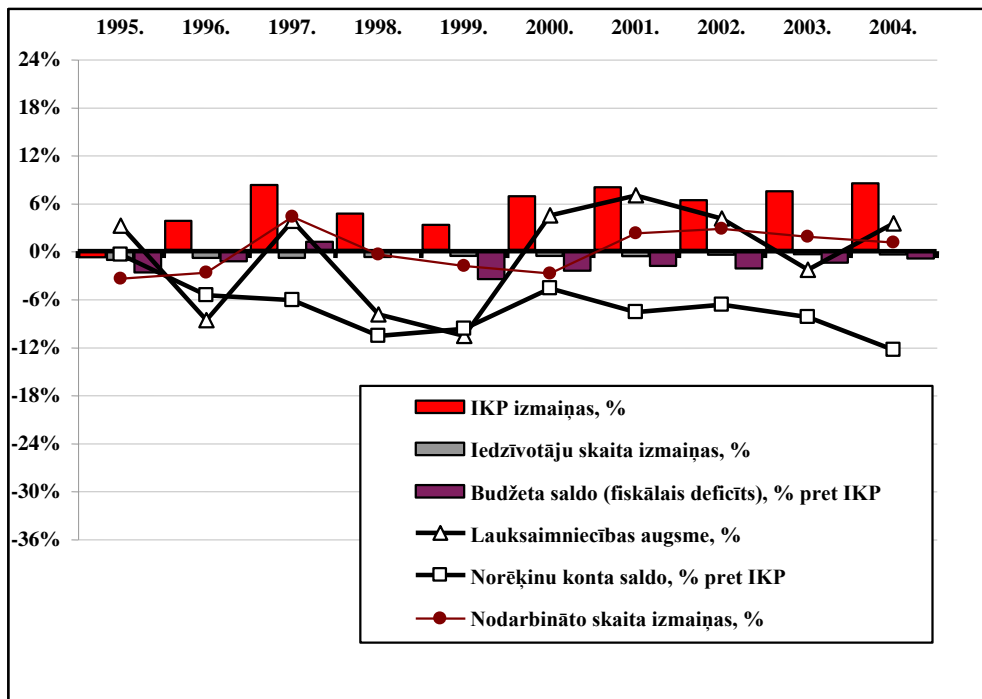
Pasaule kopumā 2004. gadā salīdzinoši strauji attīstījās. Pasaules IKP pieauga par 5,1%, salīdzinot ar 4% 2003. gadā. Strauja izaugsme raksturoja Āzijas valstis, arī Austrumeiropu, tostarp NVS. Aktivizējās ASV ekonomika. Taču ES-25 bija raksturīgi krietni zemāki pieauguma tempi - vidēji tikai 2,5%.

Baltijas valstis raksturo straujākais IKP pieaugums ES, kas ir tikai loģiski, ievērojot ievērojamo atpalicību absolūtajos skaitļos (2004. gadā nedaudz zem 50% no vidējā līmeņa uz vienu iedzīvotāju, ņemot vērā pirktspējas paritāti, tomēr 5 gadu laikā līmenis ir cēlies gandrīz par 10 procentpunktiem).

Latvijas IKP audzis par 8,5% 2004. gadā, kas ir nedaudz vairāk nekā citās Baltijas valstīs: Igaunijā +7,8% un Lietuvā +6,7%.

Ekonomiskās aktivitātes palielināšanās Latvijā, kā arī iekšējā pieprasījuma samazināšanās vairākās *vecajās* ES valstīs (piemēram, Vācijā) sekmēja strauju investīciju pieplūdumu Latvijā. Tas, kā arī pieaugušais iekšzemes patēriņš, izraisīja importa pieaugumu, līdz ar to vēl vairāk audzis norēķinu konta negatīvais saldo. Kopbudžeta negatīvais fiskālais saldo ir samazinājies līdz 1,1% no IKP, bet valsts parāds pret IKP saglabājas nedaudz virs 13%. Nedaudz (par 0,2% p.) samazinājies darba meklētāju īpatsvars, sasniedzot 10,2% no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem. Dažu vispārējo rādītāju dinamika Latvijā apkopota 2.1. attēlā.

2.1. attēls. Dažu nozīmīgāko tautsaimniecības rādītāju izmaiņu dinamika Latvijā 1995.-2004. gadā (% pret iepriekšējo gadu)

Avots: CSP dati

Palielinājušies arī iedzīvotāju ienākumi. Vidējā neto darba samaksa tautsaimniecībā pieaugusi par 8,7%, sasniedzot Ls 150 mēnesī. Tomēr inflācijas dēļ reālās darba samaksas pieaugums bijis tikai 2,5%, kas ir mazāk kā iepriekšējos gados. Jūtama pieaugošās konkurences ietekme, tāpēc darba devēji spiesti taupīt resursus, un darba samaksa nav strauji augusi. Lauksaimniecībā neto darba samaksa augusi straujāk nekā vidēji citās nozarēs - no Ls 112 mēnesī 2003. gadā līdz Ls 129 mēnesī 2004. gadā jeb par 15%.

2.2. Iekšzemes kopprodukts un lauksaimniecības vieta tajā

Iekšzemes kopprodukta (IKP) apjoms 2004. gadā ir sasniedzis Ls 7 359 milj., pieaugot par 16,4% reālajās cenās un par 8,5 % salīdzināmās cenās. Šāds IKP pieaugums ir lielāks nekā iepriekšējos gados. Pa ceturkšņiem, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo laika posmu, IKP pieaugums bija samērā vienmērīgs, tomēr nedaudz straujāki tempi bijuši gada otrajā pusē (+8,8% pret +8,2% pirmajā pusē).

Latvijā joprojām notiek visai strauja iedzīvotāju skaita samazināšanās, tādēļ IKP apjoms uz 1 iedzīvotāju pieaug straujāk nekā kopējais IKP. Pagājušajā gadā, salīdzinot

ar 2003. gadu, tas ir audzis par 9,1 % (2000. gada salīdzināmās cenās). Faktiskās cenās IKP uz vienu iedzīvotāju bija Ls 3181,9.

IKP uz 1 iedzīvotāju Latvijā 2004. gadā ir sasniedzis 43% no Eiropas Savienības vidējā līmeņa, salīdzinot ar 41% gadu iepriekš un 35% - 2000. gadā (pašreizējā ES teritorijā atbilstoši pirktspējas paritātes standartiem). Salīdzinot ar 1990. gada Latvijas līmeni, IKP absolūtos skaitļos 2004. gadā sasniedza 92,8% (salīdzināmās cenās), taču, rēķinot **IKP uz vienu iedzīvotāju, 2004. gadā pirmoreiz tika pārsniegts 1990. gada līmenis - par 6,8%.**

IKP 2004. gadā ir pieaudzis visās nozarēs. Straujākais IKP palielinājums novērojams viesnīcu un restorānu pakalpojumiem (+13,4%), būvniecībā (+13,0%), kā arī transporta, glabāšanas un sakaru nozarēs (+12,9%). Virs 10% tas ir arī ieguves rūpniecībā un tirdzniecībā. Mazākais pieaugums fiksēts veselības un sociālās aprūpes sektorā (+1,2%), kā arī izglītībā (+2,2%).

Analizējot lauksaimniecības vietu un lomu IKP veidošanā, jāuzsver, ka kopš 2000. gada šī nozare kopumā spējusi sekmīgi attīstīties, lai arī attīstības temps bijis lēnāks kā vidēji tautsaimniecībā. Taču ražotāju cenu un subsīdiu palielināšanās dēļ lauksaimniecības īpatsvars IKP struktūrā pirmo reizi ir nedaudz pieaudzis - no 2,37% 2003. gadā līdz 2,42% 2004. gadā (sk. 2.1. tabulu un 2.2. attēlu).

2.1. tabula. IKP dinamika sadalījumā pa nozarēm salīdzināmās cenās, +/- % pret iepriekšējo gadu

	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
IKP kopā	8,3	4,7	3,3	6,9	8,0	6,4	7,5	8,5
Lauksaimniecība, medniecība un ar to saistītie pakalpojumi	3,8	-7,9	-10,6	4,5	7,0	4,1	-2,3	3,5
Mežsaimniecība un saistītie pakalpojumi	31,9	9,7	7,2	26,6	10,2	8,1	4,9	3,8
Ieguves un apstrādes rūpniecība, karjeru izstrāde	17,0	4,0	-5,8	6,8	10,2	8,9	9,1	7,9
Elektroenerģija, gāzes un ūdens apgāde	-0,7	1,7	-5,2	-4,0	5,7	4,2	2,8	4,9
Būvniecība	8,2	17,0	8,1	8,2	6,1	10,8	13,7	13,0
Pakalpojumi	7,5	4,5	5,1	7,1	8,3	5,9	6,8	8,7

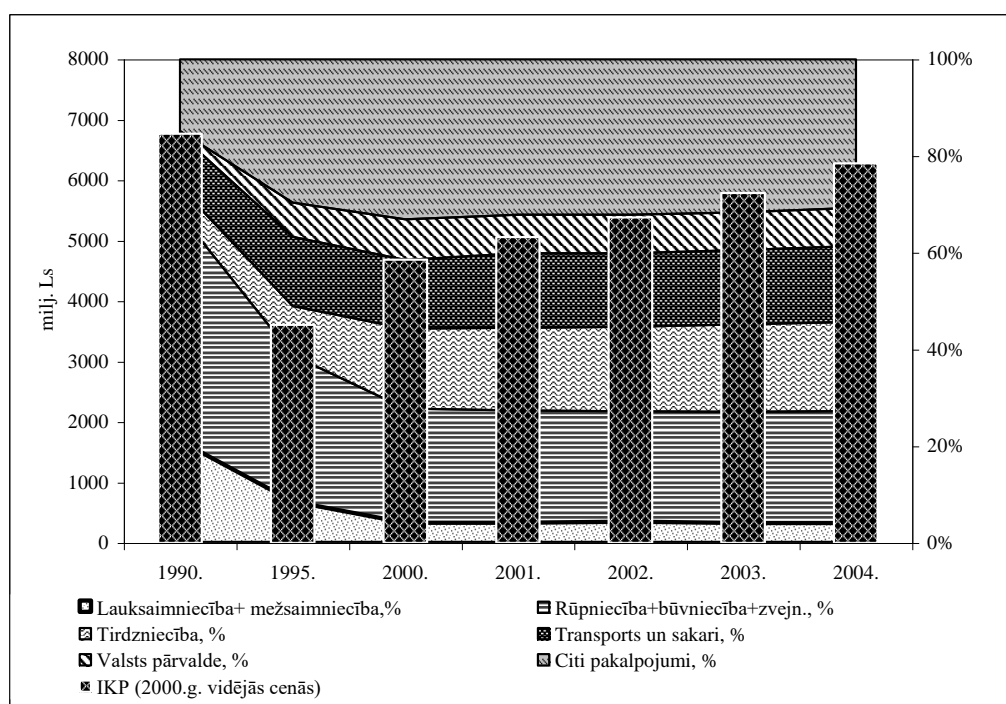
Avots: CSP dati

Lauksaimniecības IKP 2004. gadā straujāk mainījies 2. ceturksnī - par 4,8%, bet 4. ceturksnī - tikai par 2,6%. To ietekmēja gan straujāks lopkopības pieaugums tieši 2. ceturksnī, gan lielāks augkopības īpatsvars gada vidējos ceturkšņos (apjomi augkopībā auguši straujāk nekā lopkopībā).

Analizējot IKP lauksaimniecībā, kā nozīmīgs rādītājs vērtējams pievienotā vērtība uz vienu sektorā nodarbināto. Izmantojot CSP darbaspēka apsekojuma datus par

nodarbināto skaitu (uzskaitīti pamatdarbā nodarbinātie), iegūstam Ls 1585 pievienoto vērtību uz vienu vidēji gadā nodarbināto (salīdzinot ar 2003. gadu, pieaugums par 23%). Vidēji tautsaimniecībā šis rādītājs bija Ls 6449, tātad lauksaimniecībā tas ir tikai ap 25% no valstī vidējā. Izmantojot lauksaimniecības struktūras apsekojuma datus par pilna laika nodarbināto gada vienībām, iegūstam tikai ap Ls 1150 gadā uz vienu GDV⁷. Šī iemesla dēļ ļoti apgrūtināta ir lauksaimniecības konkurētspēja, piemēram, kvalificēta darbaspēka un resursu piesaiste. Tādējādi tiek veicināta iedzīvotāju aizplūšana no laukiem, jo trūkst alternatīvu nodarbošanās veidu. Jāpiebilst, ka pievienotās vērtības lielums ir atkarīgs no saimniecību lieluma, specializācijas un darba izmantošanas efektivitātes.

2.2. attēls. IKP struktūras (% , faktiskajās cenās) un apjoma (Ls, nemainīgās cenās) izmaiņas 1990.- 2004. gadā

Avots: CSP dati

IKP nozaru struktūra 2004. gadā salīdzinājumā ar 2003. gadu mainījies minimāli - par 0,4 procentu punktiem (% p.) ir samazinājies izglītības īpatsvars, par 0,3% p. - nomas un komercdarbības, bet par 0,2% p. - veselības aizsardzības īpatsvars, savukārt

⁷ GDV - pilna laika nodarbināto gada darba vienība: 1 vienība atbilst gada laikā nostrādātām 1840 stundām lauksaimniecībā. Viens cilvēks nevar pārsniegt 1 vienību, arī ja tiek strādāts vairāk.

par 0,3% p. pieaudzis tirdzniecības un par 0,2% p. - būvniecības īpatsvars. Tāpēc 2004. gadā vairs nav novērots pakalpojumu īpatsvara pieaugums. Pakalpojumu īpatsvars IKP aprēķināts 72,7% salīdzinājumā ar 72,9% gadu iepriekš.

Ilgākā laika posmā - kopš 1995. gada - ir notikušas strukturālas izmaiņas par labu pakalpojumiem, visstraujāk pieaugot tirdzniecībai - no 10,2% līdz 18,4%, kaut dažu pakalpojumu (veselības aizsardzības un izglītības) īpatsvars ir samazinājies. Tomēr visstraujāk ir sarukusi lauksaimniecības daļa - no 7,2% (1995. gadā) līdz 2,6% (2000. gadā) un 2,4% 2004. gadā. Samazinājuma galvenais iemesls - nelabvēlīga produkcijas un resursu cenu attiecība 90-to gadu otrajā pusē, pēc tam 1998.-1999. gadā - apjomu samazinājums, bet kopš 2000. gada vērojamas tikai nelielas izmaiņas sakarā ar lēnāku pieaugumu kā citos sektoros.

2.2. attēlā ietvertajai informācijai pievienoti arī dati par 1990. gadu. IKP struktūra 1990. gadā atšķiras citādas ekonomiskās un sociālās politikas dēļ, un lauksaimniecība ir viena no nozarēm, kur tas izpaudās visspilgtāk. Tādēļ reālās nozaru apjomu izmaiņas labāk izsaka dati salīdzināmās cenās. Rēķinot salīdzināmās 2000. gada cenās, lauksaimniecības un mežsaimniecības īpatsvars 1990. gadā bijis 5,5%, kas ir tikai nedaudz vairāk nekā 1995. gadā (5,2%), bet 2004. gadā šis rādītājs ir 3,7%. Tas ļauj secināt, ka absolūti lielāko daļu no lauksaimniecības samazinājuma IKP struktūrā devušas cenu izmaiņas.

Kopumā, līdzīgi kā iepriekšējos gados, arī 2004. gadā IKP palielinājums nozīmīgi pārsniedza ekspertu prognozes. Ekonomikas ministrijas, Latvijas Bankas, Hansabankas u. c. prognozēs gada laikā pārsvarā tika minēts pieaugums par 6,4-7 %.

Lauksaimniecības vieta IKP lielā mērā ir atkarīga no lauksaimnieku un ar nozari saistīto jomu piemērošanās spējas jaunajiem saimniekošanas nosacījumiem kopējā ES tirgū un to noteikto dažādu attīstības iespēju izmantošanas. Ievērojams potenciāls nozares attīstībai ir tepat Latvijas tirgū, kā arī attīstot dažādu specifisku, Latvijai raksturīgu, produktu eksportu. Lauksaimniecības nozares IKP pieaugumam ir potenciāls, arī paaugstinot darba un resursu izlietojuma produktivitāti.

2.3. Inflācija un cenas

Analizējot patēriņa cenu pieaugumu, kas Latvijā tiek uzskatīts par galveno inflācijas rādītāju, redzams, ka vidēji 2004. gadā patēriņa cenas bijušas par 6,2% augstākas nekā gadu iepriekš. Salīdzinājumam - 2003. gadā pieaugums bija tikai 2,9%.

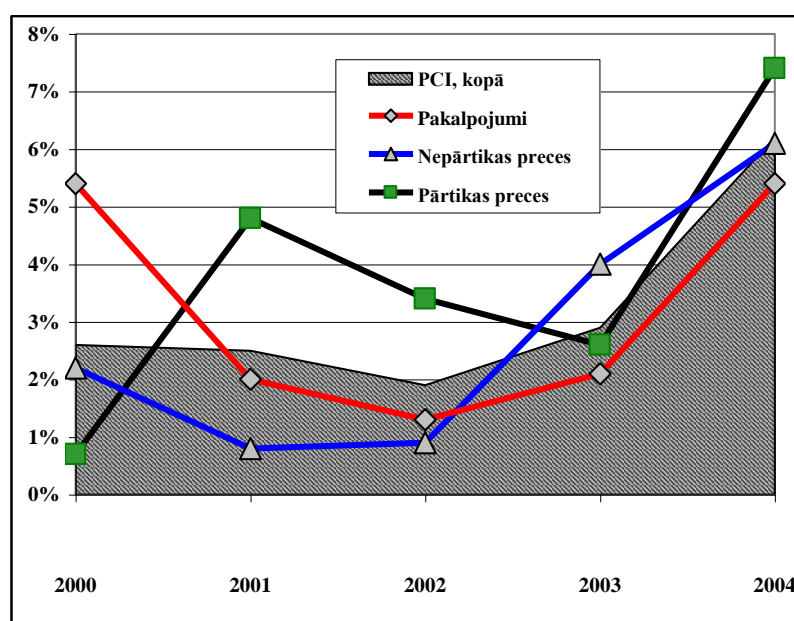
Savukārt, 12 mēnešu inflācijas līmenis (2004. gada decembris pret 2003. gada decembri) sasniedza pat 7,3 %. (2003. gadā šis rādītājs bija 3,6 %).

Patēriņa cenu pieaugums 2004. gadā visvairāk skāris tieši pirmās nepieciešamības preces un pakalpojumus (izņemot apģērbu). Dalījumā patēriņa grupām lielākais cenu palielinājums bijis veselības aizsardzībā (+14,2%), īpaši medikamentiem. Otrs nozīmīgākais pieaugums bija mājokļa izmaksām (+8,1%), sadārdzinoties elektroenerģijai un citiem izdevumiem. Par 7,4-7,6% cenas augušas pārtikai, transportam, kā arī dažādām precēm un pakalpojumiem. Vislielākais īpatsvars patēriņa grozā ir pārtikai (29%) un mājokļa izdevumiem (14%).

Pārtikas sektorā cenas kāpušas gandrīz visiem produktiem, bet vislielākais pieaugums bijis pienam un piena produktiem (+19,1%), kā arī cukuram (+15,8%). Nozīmīgs pieaugums reģistrēts arī maizei un labības produktiem, augļiem, sieram, taukvielām, saldumiem, dārzeņiem, zivīm. 2004. gadā cenu kāpums pārtikai bijis vēl straujāks - kopumā par 10%, tostarp piena produktiem - par 22,7%, labības produktiem - par 20,9%, cukuram - par 19,3%. Cenu pieaugums veidojas tieši izejvielu sektorā, kas lielā mērā ir izskaidrojams ar līdz šim zemo izejvielu cenu, kura pieaugusi, iekļaujoties ES tirgū.

Kopumā 2004. gadā vidēji cenas pārtikas precēm pieauga par 7,4%, nepārtikas precēm par 6,1%, bet pakalpojumiem - par 5,4%.

2.3. attēls. Patēriņa cenu indeksa (PCI) gada vidējās izmaiņas Latvijā 2000.-2004. g.

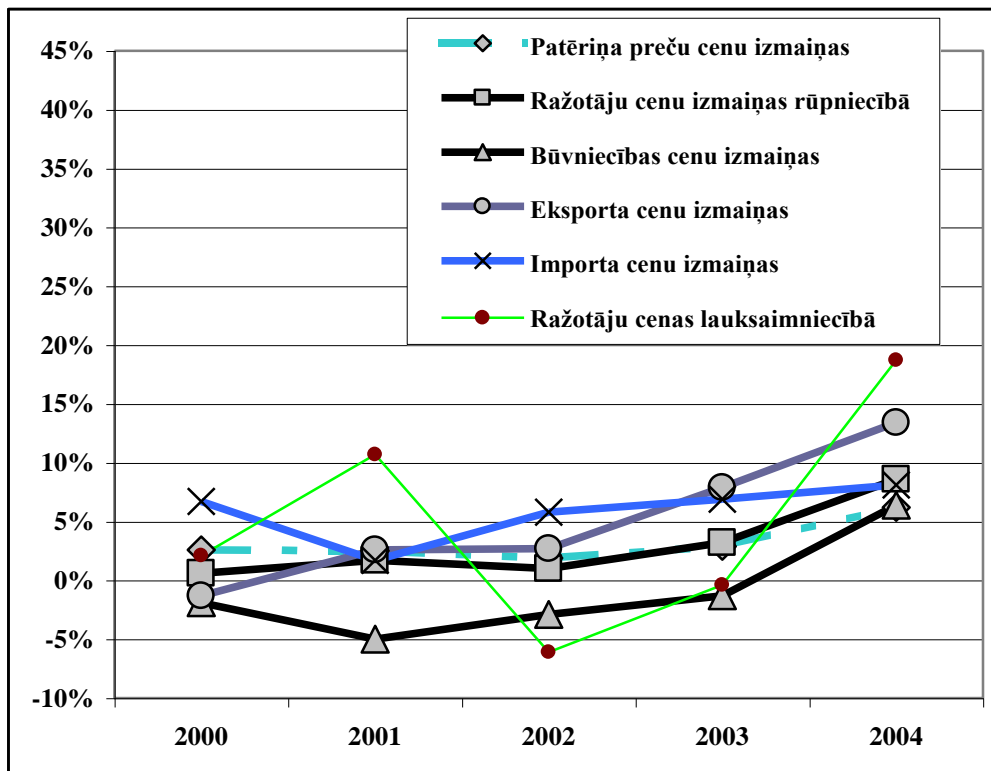
Avots: CSP dati

Kopš 2001. gada pārtikas precēm bijis lielāks cenu pieaugums nekā citām grupām, jo tieši pārtikas sektorā Latvijā joprojām saglabājušās salīdzinoši zemākas cenas kā vidēji Eiropas Savienībā. Ņemot vērā ES pastāvošo kopējo tirgu, ieskaitot brīvu darbaspēka kustību u. c., ir jārēķinās ar cenu līmeņa tuvināšanos. Pēc CSP datiem 2003. gadā pārtikas produktu cena Latvijā bijusi tikai 60% no ES-25 vidējā līmeņa.

Iekšzemes kopprodukta deflators jeb netiešais cenu indekss, kas raksturo IKP faktiskajās cenās attiecību pret IKP salīdzināmās cenās, 2004. gadā bijis +7,3%. Tas ietver ne tikai mājsaimniecību patēriņu, bet arī citas preces un pakalpojumus, kas radīti Latvijā. No visiem sektoriem tieši lauksaimniecībā ir vislielākais IKP cenu indekss (+14,7%). Citu sektoru vidū visaugstākais tas ir valsts pārvaldē un aizsardzībā

(+11,0%) un elektroenerģijas, gāzes un ūdens apgādē (+9,1%). Kopumā rūpniecībā IKP deflators ir +8,5%, bet pakalpojumiem +6,8%.
Citu cenu indeksu⁸ izmaiņas atspoguļotas 2.4. attēlā.

2.4. attēls. Cenu indeksu gada vidējās izmaiņas Latvijā 2000.-2004. g. (% pret iepriekšējo gadu)

Avots: CSP (Lauksaimniecība – LVAEI aprēķini)

Ražotāju cenu indekss rūpniecībā 2004. gadā salīdzinājumā ar 2003. gada vidējo līmeni ir pieaudzis par 8,6 %. Bet pieaugums 2004. gada 4. ceturksnī pret 2003. gada 4. ceturksni ir pat par 11,0%. Tomēr nedaudz vairāk cena augusi eksportētajai produkcijai nekā vietējā tirgū realizētajai (vidēji gadā - attiecīgi par 9,2% un 8,2%). Visvairāk rūpniecības indeksu ietekmēja cenu pieaugums koksnis un koka izstrādājumiem, metāliem un to izstrādājumiem, elektroenerģijas, gāzes un karstā ūdens apgādē, kā arī piena produktiem. Pārtikas produktu un dzērienu ražošanā cenas pieauga par 7,7% - nedaudz mazāk kā vidēji rūpniecībā. Nozīmīgs cenu kāpums bija lauksaimniecības resursiem - lauksaimniecības mašīnām, lopbarībai, medikamentiem,

⁸ Importa un eksporta cenu indeksus precīzāk sauc par importa vai eksporta vienību vērtībām. Šie termini tika ieviesti 2000. gadā.

degvielai, elektroenerģijai, kurināmajiem. Dalījumā pēc ražošanas pamatgrupējumiem lielāks cenu pieaugums ir starppatēriņa precēm, kapitālprecēm un enerģijai, bet mazāks - patēriņa precēm. Būvniecības cenu indekss pēc vairāku gadu pazemināšanās ir kāpis vidēji gadā par 6,4%, 2004. gada beigās sasniedzot 2000. gada vidējo līmeni. Pēdējos gados straujāk ir audzis eksporta vienības vērtības indekss. Nozīmīgi, ka līdz 2000. gadam tendence bija pretēja - šis indekss pieauga vismazāk. 2004. gadā eksporta vienības vērtība mainījies vidēji par 13,4%. No galvenajām eksporta produktu grupām straujākais pieaugums kopš 2000. gada ir pārtikas rūpniecībā. Šajā preču grupā vienības vērtība no 2000. gada līdz 2005. gada 1. ceturksnim ir gandrīz divkārtšojusies - pieaugums par 94,4%.

Nozīmīga ir bijusi noieta tirgus maiņa, pārorientējoties uz ES tirgu, kā arī produktu struktūras maiņa. Būtisku ietekmi atstāja arī cenu svārstības pasaules un ES tirgos, kā arī eiro valūtas kursa pieaugums pret latu līdz 2004. gada beigām. Vidējais indekss pārtikas preču grupā 2004. gadā audzis par 18,9%. Nozīmīgs pieaugums 2004. gadā vērojams arī koksnei un tās izstrādājumiem - par 13,1%, kas ir nozīmīgākā eksporta preču grupa. Straujākās izmaiņas 2004. gadā bijušas metālu un to izstrādājumu grupā (+28,5%). Eksporta vienības vērtība pieaugusi arī citās preču grupās, piemēram, tekstilprecēm par 9,9%. Lopkopības produktu (galvenokārt piena produkti, kā arī zivis) eksporta vērtības indekss pieauga salīdzinoši nedaudz - par 7,1%.

Savukārt importa vienības vērtība 2004. gadā ir vidēji pieaugusi par 8,1%. Šeit lielākais kāpums ir minerālproduktu grupā - vidēji gadā par 24%, bet gada laikā (2004. gada 4. ceturksnis pret 2003. gada 4. ceturksni) pat par 42%. Kā nozīmīgākais faktors šeit minams naftas cenu celšanās. Liels pieaugums arī metāliem un to izstrādājumiem - par 20,1%, tāpat lauksaimniecības ražojumiem: lopkopības produktiem (galvenokārt gaļai) par 17,0% un augu produktiem par 12,2%.

No indeksiem redzams, ka arī ārpus Latvijas 2004. gadā visvairāk novērota cenu celšanās primārajiem produktiem.

Salīdzinājumam pievienots arī ražotāju cenu izmaiņu indekss lauksaimniecībā. Tas aprēķināts LVAEI atbilstoši *Eurostat* metodikai. Redzam, ka tieši lauksaimniecībā cenas pakļautas vislielākajām svārstībām, taču 2004. gadā lauksaimniecība kopumā bijusi ieguvēja. Tiesa, visās apakšnozarēs cenu izmaiņas nav vienādas.

2.4. Valsts budžets un procentu likmes

Valsts konsolidētā kopbudžeta neto ieņēmumi 2004. gadā bija Ls 2522,2 milj., bet izdevumi - Ls 2599,6 milj., pārsniedzot iepriekšējā gada rādītājus attiecīgi par 19,7% un 17,5%. Budžeta fiskālais deficīts ir samazinājies no Ls 102,4 milj. jeb 1,6% no IKP 2003. gadā līdz Ls 78,4 milj. (1,1% no IKP) 2004. gadā. Valsts pamatbudžeta ieņēmumi sasnieguši Ls 1413 milj., bet izdevumi - Ls 1567 milj. Pamatbudžeta ieņēmumu pieaugums salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu ir 50%. Tas noticis arī valsts speciālā budžeta samazināšanās dēļ.

Valsts kopbudžeta nodokļu ieņēmumi (Ls 2025,4 milj.) 2004. gadā auguši par 13,5%. Lielāko ieņēmumu daļu joprojām veido sociālās apdrošināšanas iemaksas (Ls 641,2 milj.), kuru pieaugums ir par 14%. Pievienotās vērtības nodoklis, kas veido

otro lielāko daļu (Ls 486,7 milj.), iekasēts tikai par 6% vairāk. Iedzīvotāju ienākumu nodokļa (Ls 435,4 milj.) palielinājums ir ievērojamāks - par 18,6%, bet straujākais pieaugums ir uzņēmumu ienākumu nodokļa ieņēmumiem - par 36%. Šī nodokļa apjoms gan ir tikai Ls 127,8 milj. (6,3% nodokļu ieņēmumu). Akcīzes nodokļa ieņēmumi (Ls 236,9 milj.) pieauguši par 11,7%.

Valsts kopbudžeta izdevumi lauksaimniecībai, mežkopībai un zvejniecībai 2004. gadā ir ievērojami pieauguši, sasniedzot Ls 165,2 milj. (5,58% no visiem kopbudžeta izdevumiem). Pieaugums pret 2003. gadu ir par 52% (sk. 2.2. tabulu).

Šajās summās ir iekļauti arī līdzekļi, kas tika izmaksāti no nacionālā budžeta, taču vēlāk saņemti atpakaļ no ES budžeta. Tie veidoja ievērojamu daļu no pieauguma 2003. un 2004. gadā. ES līdzekļi no 2004. gadā izmaksātām summām sedza: Ls 38,58 milj. platībmaksājumiem, lauku attīstības plāna maksājumiem un eksporta kompensācijām; Ls 20,55 milj. SAPARD un Ls 7,13 milj. struktūrfondu maksājumiem (kopā Ls 66,26 milj.); 2003. gadā ES sedza daļu no SAPARD – Ls 15,6 milj.

2.2. tabula. Lauksaimniecības, mežsaimniecības un zvejniecības īpatsvars valsts kopbudžeta kopējos izdevumos 1999. -2004. gadā, milj. Ls

	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
Valsts kopbudžeta izdevumi - pavisam	2026,0	2021,7	2068,6	2332,7	2579,2	2960,9
Tai skaitā lauksaimniecība, mežkopība un zvejniecība	79,8	65,0	67,2	79,7	108,8	165,2
Īpatsvars valsts kopbudžetā, %	3,9	3,2	3,2	3,4	4,2	5,6

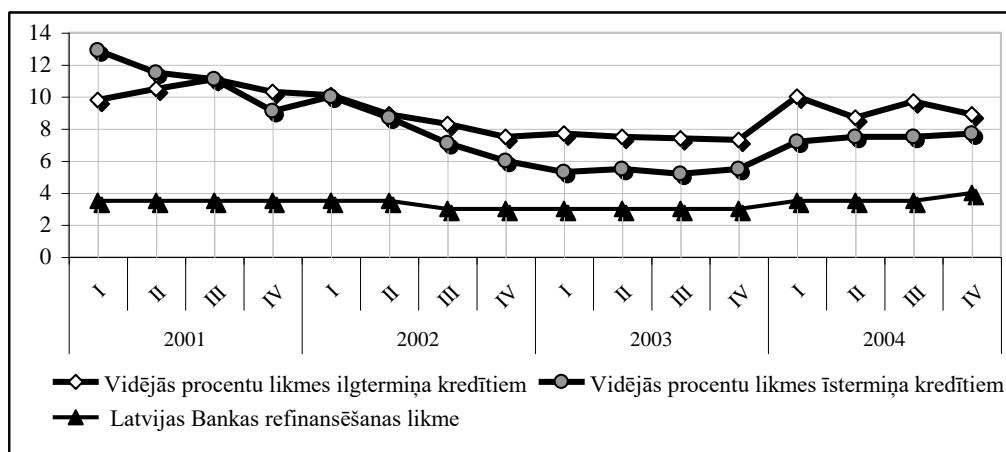
Avots: CSP

Vidējās procentu likmes kredītiem 2004. gadā ir ievērojami augušas: latos izsniegtajiem īstermiņa kredītiem no 5,4% gadā vidēji 2003. g. līdz 7,5% gadā 2004. g., bet ilgtermiņa kredītiem - attiecīgi no 7,5% līdz 9,2%. Arī ārvalstu valūtās izsniegto kredītu likmes ir pieaugušas, tomēr mazāk - gada vidējais pieaugums nepārsniedz 1 procentpunktu. Līdz 2003. gadam procentu likmes samazinājās, bet 2004. gadā tendence ir mainījusies (2.5. attēls). Tomēr Latvijas komercbanku kopējais izsniegto kredītu apjoms strauji turpināja pieaugt, 2004. gada beigās sasniedzot Ls 4,38 mljrd. 2004. gadā izsniegto kredītu apjoms audzis par Ls 1,38 mljrd. jeb par 46%. [Avots: Latvijas Komerčbanku asociācijas mājaslapa]. Procentu likmju celšanās, neraugoties uz kreditēšanas apjoma pieaugumu un banku darbības rādītāju strauju kāpumu, var tikt uzskatīta kā zināms nestabilitātes indikators ekonomikai kopumā. Straujš kreditēšanas apjoma pieaugums ir cēlonis inflācijai, kas savukārt var izraisīt ekonomikas pārkaršanu un radīt nestabilitāti.

Par to liecina arī fakts, ka ilgtermiņa kredītiem jau kopš 2002. gada likmes ir augstākas nekā īstermiņa. Daļēji to ietekmējusi arī Latvijas Bankas rīcība, paaugstinot refinansēšanas likmi 2004. gadā vispirms no 3% līdz 3,5%, bet gada beigās – līdz 4%. Tomēr šī attiecība ir arī vērtējama, kā sava veida indikators, kas uzrāda riskus.

Kreditēšanas apjoma pieaugums arī var uzskatīt par augsni šādam riskam, bet ja to pavada % likmju pieaugums, tad ir pamats domāt, ka bankas, it kā rēķinoties, ka ne visi tiks atmaksāti, jau savlaicīgi nodrošinās. Jo, ja valda uzskats, ka nākotnē situācija būs stabilāka nekā īstermiņā, ilgtermiņa likme ir zemāka, kā tas bija pārsvarā līdz 2001. gadam. Tad (nav izslēgta 11. septembra un tam sekojošo notikumu ietekme), kā redzams grafikā, tendence kļuva pretēja.

2.5. attēls. Vidējo svērto kredītu procentu likmju izmaiņas Latvijā (latos izsniegtajiem kredītiem) 2001.-2004. gadā

Avots: CSP

Arī ilgstoši nemainīgā Latvijas valūtas - lata piesaiste 2004. gadā ir mainījies. Lats, kas ilgāku laiku nemainīgi bija piesaistīts SDR valūtu grozam 0,7997 SDR/LVL līmenī, tika piesaistīts eiro valūtai atbilstoši 2004. gada 30. decembra kursam. Euro kurss pret latu auga 2003. un 2004. gadā, un viens no straujākajiem kāpumiem tika novērots 2004. gada pēdējos mēnešos. Tādējādi lats tika piesaistīts eiro 0,702804 LVL/EUR līmenī, kas ir augstākais eiro (vai ekija) kurss kopš vismaz 1997. gada. Pretēja tendence bija ASV dolāra kursam - tas samazinājās līdz 0,516 LVL/USD gada beigās. Šīs izmaiņas būtiski ietekmēja arī ārējās tirdzniecības izdevīgumu un plūsmas.

2.5. Ārējā tirdzniecība un maksājumu bilance, iekšzemes tirdzniecība

Ārējai tirdzniecībai Latvijas ekonomikā ir liela nozīme, jo 2004. gadā preču un pakalpojumu eksporta vērtība veidoja 44% no valsts IKP, bet importa vērtība - 60%. Gan importa, gan eksporta attiecība pret iekšzemes kopproduktu ar katru gadu būtiski palielinās. Sakarā ar Latvijas un vēl 9 citu valstu iestāšanos ES notika nozīmīgas pārmaiņas ārējās tirdzniecības nosacījumos, kas izraisīja daudz straujāku eksporta un

importa pieaugumu nekā iepriekš, turklāt ne tikai 2004. gadā, jo šī tendence saglabājas arī turpmāk.

Preču ārējās tirdzniecības apjoms 2004. gadā salīdzinājumā ar 2003. gadu ir strauji pieaudzis - eksports par 30,3%, bet imports - par 27,3%. Kopējais preču eksports pēc CSP apkopotajiem datiem sasniedzis Ls 2,15 mljrd., bet preču imports – Ls 3,81 mljrd. Importa lielāka absolūtā apjoma dēļ ārējās tirdzniecības saldo 2004. gadā ir pasliktinājies par 24%, turpinot iepriekšējo gadu tendenci, un sasniedzis - Ls 1655,2 milj. (2003. gadā - Ls 1338,5 milj.).

Galvenie Latvijas ārējās tirdzniecības partneri ir Eiropas Savienības 25 valstis, uz kurām 2004. gadā tika eksportēti 77,2% no eksporta kopapjoma (2003. gadā – 79,3%) un no kurām tika ievesti 75,5% no visām importa precēm (gadu iepriekš – 75,4%). Aktīvs tirdzniecības palielinājums bijis tieši ar jaunajām ES dalībvalstīm: eksports uz tām audzis par 70%, sasniedzot Ls 490 milj., bet imports - par 50%, sasniedzot Ls 1094 milj. Ar *vecajām* ES dalībvalstīm (ES-15) tirdzniecības apjomi auguši mazāk: eksports par 15%, bet imports par 17%, tādēļ šo valstu īpatsvars ārējās tirdzniecības struktūrā samazinājās un eksporta struktūrā bija 54,4%, importa – 46,7%. Nozīmīgi aktivizējušies ārējā tirdzniecība ar NVS valstīm - gan importa, gan eksporta kopapjomā šo valstu īpatsvars ir pieaudzis. Eksporta struktūrā 2004. gadā NVS īpatsvars bija 11,3%, bet importa - 16,4%.

Lauksaimniecības un pārtikas produkcijai 2004. gadā ir nedaudz palielinājies īpatsvars kopējā eksportā, sasniedzot 9,7% (sk. 2.3. tabulu). Straujāk pieaudzis dzīvnieku un lopkopības produkcijas eksporta apjoms - par 67%, pārtikas rūpniecības produktiem - par 41%, bet augu valsts produktiem - par 8%.

Lauksaimniecības un pārtikas produkcijas importa apjoms audzis par lielāku summu nekā eksports, un straujāk palielinājies arī tā īpatsvars preču importa struktūrā, sasniedzot 12,7%. Vislielākais importa palielinājums bijis pārtikas rūpniecības produktu grupā (+27%).

2.3. tabula. Lauksaimniecības un pārtikas preču vieta Latvijas ārējā tirdzniecībā 1995., 2000.-2004. gadā

		1995.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
Eksports	milj. Ls	112,9	65,8	111,0	144,0	148,5	209,3
	% no kopējā	16,4	5,8	8,8	10,2	9,0	9,7
Imports	milj. Ls	98,4	245,5	282,7	334,9	361,1	445,3
	% no kopējā	10,3	12,7	12,8	13,4	11,8	12,7
Balance	milj. Ls	14,6	-179,7	-171,7	-190,9	-212,6	-236,0
	% no kopējās	-5,4	22,4	18,2	17,5	15,9	14,3

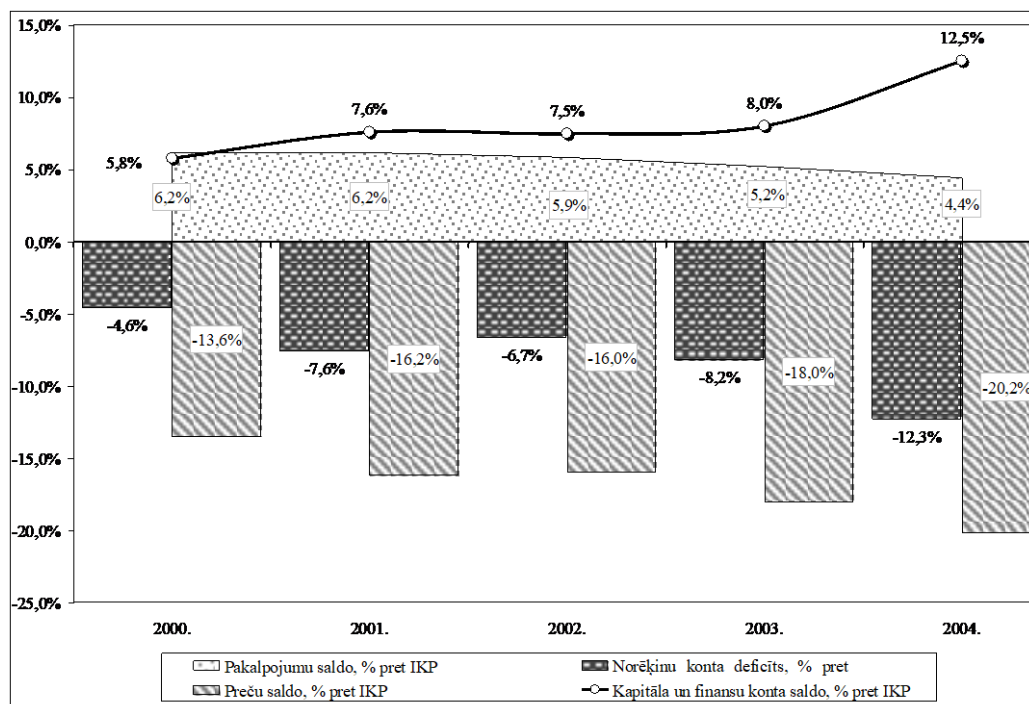
Avots: LVAEI pēc CSP datiem

Analizējot preču struktūru atbilstoši ekonomiskajām kategorijām, atklājas, ka 2004. gada importā kapitālpreču īpatsvars ir samazinājies (no 20,2% līdz 16,5%), bet pieaudzis starppatēriņa un pārējo preču īpatsvars.

Ārējās tirdzniecības negatīvais saldo 2004. gadā turpināja pieaugt, kā ietekmē norēķinu konta deficīts sasniedza 12,3% no IKP. Salīdzinot ar iepriekšējo gadu, deficīts ir pieaudzis par 4,1 procentpunktiem. To ietekmēja arī izmaiņas ienākumu kontā - ārvalstīm samaksāts par Ls 119 milj. vairāk nekā saņemts.

Pakalpojumu pozitīvais saldo 2004. gadā nepieauga, un tā īpatsvars sasniedza tikai 4,4% no IKP, bet kapitāla un finanšu konta pozitīvais saldo, galvenokārt tiešo investīciju, portfeļieguldījumu un citu ieguldījumu pieauguma dēļ, ir palielinājies līdz 12,5% no IKP.

**2.6. attēls. Maksājumu bilances pamatrādītāju dinamika
2000.-2004. gadā, % pret IKP**

Avots: LVAEI no CSP datiem

Analizējot lauksaimniecības un pārtikas nozares ietekmi uz norēķinu kontu, ir jāsecina, ka lauksaimniecības un pārtikas preču tirdzniecības negatīvais saldo joprojām veido nozīmīgu daļu (14,3%) no norēķinu konta deficīta. Lai gan pēdējos gados šis īpatsvars ir samazinājies (2000. gadā – 22,4%), tomēr negatīvā tirdzniecības bilance pārtikas sektorā turpina palielināties.

Ir nozīmīgi, ka sakarā ar valūtas kursa izmaiņām (lats tika piesaistīts eiro, kad tā kurss bija relatīvi augsts), Latvija ieguvusi ārējās tirdzniecības priekšrocības eiro zonas valstīs. Tirdzniecības nosacījumi (indekss, ko aprēķina, izmantojot eksporta un importa vienības vērtību indeksus) 2004. gadā bija pozitīvs (+5% pret iepriekšējo gadu).

Iekšzemes tirdzniecība turpina attīstīties - ievērojami pieaug apgrozījums, mainās tirdzniecības vietu struktūra. Mazumtirdzniecības apgrozījums reālajās cenās 2004. gadā pēc CSP publiskotās informācijas ir pieaudzis par 17,8%, bet salīdzināmās cenās par 12,3%. Vidēji viens Latvijas iedzīvotājs mazumtirdzniecībā izdevis Ls 1409, kas ir par 19% vairāk nekā gadu iepriekš. Tajā skaitā Ls 373 (26,5%) tērēti pārtikas produktiem. Kopējais mazumtirdzniecības apgrozījums 2004. gadā sasniedzis Ls 3248,6 milj., pieaugums bijis gan pārtikas, gan nepārtikas produktu tirdzniecībā. Pārtikas produktu apgrozījums audzis par 16,6%, nepārtikas preču - par 19,5%. Apgrozījums jūtami palielinājies automobiļu (par 23%), degvielas (18%), būvmateriālu (27%), apģērbu (31%), mājsaimniecības preču (25%) tirdzniecībā, kā arī atsevišķi neizdalīto preču grupā (28%) (iekavās norādīts apgrozījuma pieaugums uz 1 iedzīvotāju). Neliels samazinājums atzīmēts vienīgi iespieddarbu, papīra un kancelejas piederumu tirdzniecībā.

Pārtikas preču īpatsvara kritums tirdzniecības struktūrā bija vērojams deviņdesmito gadu otrajā pusē - no 48,5% 1995. gadā līdz 27,6% 2000. gadā. Taču pēdējos gados tas vairs nav būtisks, un pārtikas preču īpatsvars samazinās tikai nedaudz - 2004. gadā par 0,2% punktiem.

Neraugoties uz plašo lielveikalu attīstību, veikalu kopskaits turpina pieaugt. Tirdzniecības vietu skaits 2004. gadā palielinājies par 14% vai par 3,4 tūkst. Šis palielinājums attiecas uz nepārtikas un jaukta tipa veikaliem. Pārtikas veikalu skaits samazinājies par 200 veikaliem jeb 5%, taču samazinājums nav tik straujš kā 2003. gadā - kad tas bija 650 veikali. Uz 10 000 iedzīvotājiem 2004. gada beigās bijuši 120 veikali - par 16 vairāk nekā 2003. gadā. No tiem lielākā daļa ir nepārtikas veikali, kuru skaits vairāk nekā trīskārt pārsniedz pārtikas veikalu skaitu. Pārtikas veikalu īpatsvars no veikalu kopskaita bija 21% (27% 2003. gadā). Jaukta tipa (pārtika + nepārtika) veikalu īpatsvars ir pieaudzis no 5% līdz 8%.

Analizējot veikalu skaita dinamiku pēc tajos strādājošo skaita, atklājas, ka tendences ir līdzīgas gandrīz visās veikalu lieluma grupās. Visstraujāk ir veidojušies lielie nepārtikas veikali (100 un vairāk darbinieku) - to skaits 2004. gadā pieaudzis no 6 līdz 41. Visās lieluma grupās ir samazinājies pārtikas veikalu, bet palielinājies nepārtikas un jaukta tipa veikalu skaits. Straujākais pārtikas veikalu samazinājums konstatēts tieši grupā ar 50 un vairāk darbiniekiem - no 62 līdz 43 veikaliem (par 30%), bet mazo pārtikas veikalu (līdz 5 darbiniekiem) ir tikai par 0,5% mazāk.

Nelielajiem veikaliem, īpaši pārtikas nozarē, pilsētās būtu lietderīgi attīstīt savu produktu tirdzniecības nišu. Konkurēt ar lielajiem veikaliem preču sortimenta un cenu ziņā mazajiem veikaliņiem nav pa spēkam, taču tie varētu apmierināt specifisku pieprasījumu, tai skaitā sezonas preču tirdzniecībā.

Mazumtirdzniecību raksturojošie rādītāji Latvijā apkopoti 2.4. tabulā.

2.4. tabula. Galvenie mazumtirdzniecības rādītāji 1995., 2000.-2004. gadā

	1995.	2000.	2002.	2003.	2004.
Mazumtirdzniecības apgrozījums uz 1 iedzīvotāju kopā (faktiskās cenās, Ls)	322	743	1010	1186	1409
<i>Uztura produkti</i>	<i>156</i>	<i>205</i>	<i>280</i>	<i>317</i>	<i>373</i>
<i>Nepārtikas preces, no tām:</i>	<i>120</i>	<i>463</i>	<i>639</i>	<i>766</i>	<i>924</i>
automobiļi, motocikli un to detaļas	...	84	151	172	212
degviela transporta līdzekļiem	...	85	103	121	143
celtniecības, apdares materiāli, santehnika	9	51	75	100	127
mājsaimniecības preces, ieskaitot sadzīves tehniku	14	50	68	88	103
apģērbi, apavi	19	33	43	61	80
pārējās nepārtikas preces	78	160	199	224	259
Veikalu, stendu un kiosku skaits uz 10 000 iedzīvotājiem gada beigās	55	105	104	104	120
<i>Pārtikas veikalu īpatsvars (% no veikalu skaita)</i>	<i>41</i>	<i>30</i>	<i>31</i>	<i>27</i>	<i>21</i>
Mazumtirdzniecības uzņēmumu kopējais apgrozījums salīdzināmās cenās (2000.g. = 100)	60	100	115	131	147

Avots: CSP informācija

3. Sociāli ekonomiskā situācija Latvijas laukos

3.1. Demogrāfiskā situācija

CSP dati apliecina, ka 2004. gada sākumā pastāvīgo iedzīvotāju skaits Latvijā bija 2,32 milj. Salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu tas ir samazinājies par aptuveni 0,5%. Lauku teritorijās dzīvojošo iedzīvotāju skaits 2004. gadā bija 745,7 tūkst., kas ir 32% no visiem valsts iedzīvotājiem, un ir samazinājies par 5,3 tūkst., salīdzinot ar 2003. gadu. Tomēr iedzīvotāju skaits pilsētās rūk straujāk kā lauku teritorijās, tādēļ lauku iedzīvotāju īpatsvars valstī katru gadu nedaudz palielinās [Demogrāfija 2004].

Sarūkot iedzīvotāju skaitam Latvijā, samazinās arī iedzīvotāju blīvums, un tas 2004. gada sākumā bija 35,9 cilv./km² (2003. gada sākumā - 36,1 iedz./km²). Iedzīvotāju blīvums teritorijās ārpus septiņām republikas nozīmes pilsētām un pārējo rajonu centru pilsētām tajā pašā laikā bija 14,4 cilv./km².

Demogrāfiskās slodzes līmenis valstī kopumā pagaidām joprojām ik gadu samazinās. Iedzīvotāju skaits valstī 2004. gada sākumā pirms un pēc darbaspējas vecuma uz 1000 darbspējīgiem iedzīvotājiem bija 591 (par 16% mazāk kā 2000. gadā). Laukos demogrāfiskās slodzes līmenis pastāvīgi ir augstāks nekā pilsētās (sk. 3.1. tabulu).

3.1. tabula. Iedzīvotāju galvenās vecuma grupas (%) un demogrāfiskās slodzes līmenis 2003. un 2004. gada sākumā

	Līdz darbaspējas vecumam		Darbaspējas vecumā		Virš darbaspējas vecuma		Demogrāfiskā slodze uz 1000 iedzīvotājiem darbaspējas vecumā	
	2003.	2004.	2003.	2004.	2003.	2004.	2003.	2004.
Laukos	18,8%	17,9%	60,3%	60,9%	20,9%	21,2%	659	642
Pilsētās	14,6%	14,2%	63,4%	63,8%	22,0%	22,0%	577	568
Latvija	16,0%	15,4%	62,4%	62,8%	21,6%	21,8%	603	591

Avots: CSP, Demogrāfija 2004

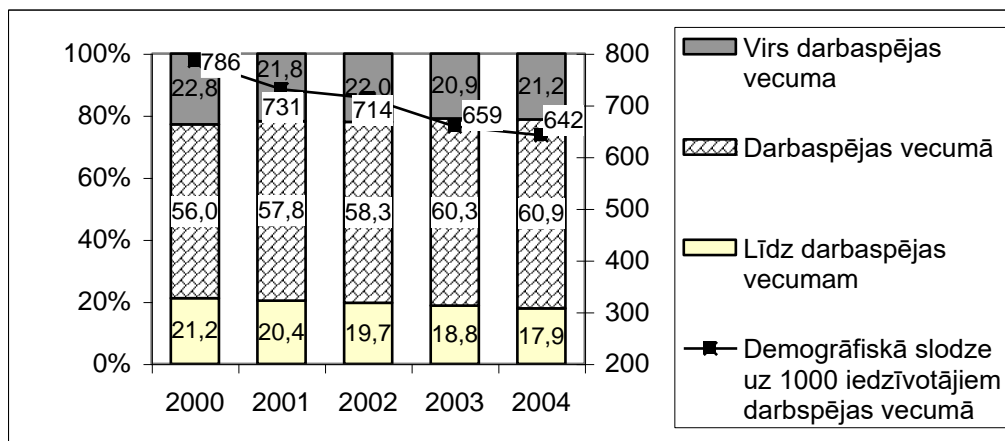
Krasā dzimstības samazināšanās 20. gadsimta 90. gados ir radījusi demogrāfiskai atražošanai negatīvi vērtējamu iedzīvotāju vecuma struktūru gan laukos, gan pilsētās. Pagaidām to nespēj kompensēt arī 1999. gadā apstājusies dzimstības samazināšanās tendence un atsācies jaundzimušo skaita pieaugums. Virš darbaspējas vecuma⁹ esošo iedzīvotāju skaits salīdzinājumā ar zem darbaspējas vecuma iedzīvotāju skaitu ir

⁹ Līdz darbaspējas vecums - līdz 15 gadiem; Darbaspējas vecums - vīriešiem no 15 līdz 61 gadam, sievietēm - 15-58 gadiem; Virš darbaspējas vecums: vīriešiem - virs 61 gada, sievietēm - virs 58 gadiem.

augstāks. Lai gan demogrāfiskās slodzes samazināšanos līdz šim ir nodrošinājuši 80. gados dzimušo iedzīvotāju (1987. gadā tika sasniegti dzimstības augstākie rādītāji) iekļaušanās darbaspējīgo kategorijā, tomēr pieaugošā darbaspējīgo iedzīvotāju skaita pāriešana pensijas vecuma grupā un negatīvais migrācijas saldo jau tuvākajos gados varētu atklāt demogrāfiskās slodzes pieauguma tendenci.

Lauku apvidos iedzīvotāju līdz darbības vecumam skaita īpatsvars, salīdzinot ar pilsētām, ir lielāks (sk. 3.1. attēlu). Tomēr, sasniedzot darbības vecumu, daļa lauku iedzīvotāju pārceļas uz pilsētām, samazinot darbaspējīgo un netieši palielinot pensijas vecuma iedzīvotāju īpatsvaru laukos, tādējādi 2004. gadā radot par 13% lielāku demogrāfisko slodzi lauku apvidos nekā vidēji Latvijas pilsētās. Paredzams, ka nākotnē šāda tendence turpināsies, turklāt katru gadu darbības vecumu pārsniegs pieaugošs iedzīvotāju skaits.

3.1. attēls. Galveno vecuma grupu iedzīvotāju skaita īpatsvars un demogrāfiskās slodzes līmenis laukos 2000.-2004. gadā

Avots: CSP, Latvijas demogrāfijas gadagrāmata [2000.-2003.]; Demogrāfija 2004

3.2. Nodarbinātība

Pēc CSP datiem, pēdējo triju gadu laikā lauksaimniecībā, medniecībā un mežsaimniecībā nodarbināto skaits lauku teritorijās samazinājies no 123,4 tūkstošiem līdz 110,7 tūkstošiem cilvēku. Tādējādi samazinājās arī šajā apvienotajā nozarē strādājošo īpatsvars Latvijas laukos, un 2004. gadā šis rādītājs sasniedza tikai 36,4%, kas ir par aptuveni 4 procentpunktiem mazāk kā 2002. gadā.

Pēc CSP datiem, 2004. gadā laukos nepilnu darba laiku nodarbināto personu īpatsvars bija 16,5%, bet pilsētās šis rādītājs bija tikai 7,8%. Lauku iedzīvotāju grupā salīdzinoši vairāk nekā pilsētās ir pašnodarbinātās personas. Īpaši pozitīvi vērtējams nepilna darba laika nodarbināto *neapmaksāto* ģimenes locekļu skaita īpatsvara samazinājums lauku teritorijās (sk. 3.2. tabulu).

3.2. tabula. Nodarbināto iedzīvotāju sadalījums pēc nodarbinātības statusa 2001.-2003. gadā, %

Gads	Nodarbinātības statuss	Pilsētās		Laukos	
		Pilns darba laiks	Nepilns darba laiks	Pilns darba laiks	Nepilns darba laiks
2002.	Darba ņēmēji, %	93,7	79,1	78,6	32,4
	Darba devēji, %	3,6	2,4	2,6	2,6
	Pašnodarbinātie, %	2,4	13,9	10,3	27,9
	Neapmaksātie ģimenes locekļi, %	0,3	4,6	8,4	37,0
	Kopā, tūkst. cilv.	635,1	51,5	256,8	45,6
2003.	Darba ņēmēji, %	94,0	80,9	79,6	35,5
	Darba devēji, %	3,5	2,2	2,9	1,8
	Pašnodarbinātie, %	2,3	14,4	9,2	33,1
	Neapmaksātie ģimenes locekļi, %	0,2	2,5	8,3	29,5
	Kopā, tūkst. cilv.	644,7	59,6	258,9	43,6
2004.	Darba ņēmēji, %	93,3	83,2	81,5	36,9
	Darba devēji, %	3,8	...	3,0	1,9
	Pašnodarbinātie, %	2,7	13,3	8,5	32,3
	Neapmaksātie ģimenes locekļi, %	0,2	...	6,9	28,9
	Kopā, tūkst. cilv.	658,0	55,5	254,1	50,1

Avots: Pēc CSP datiem

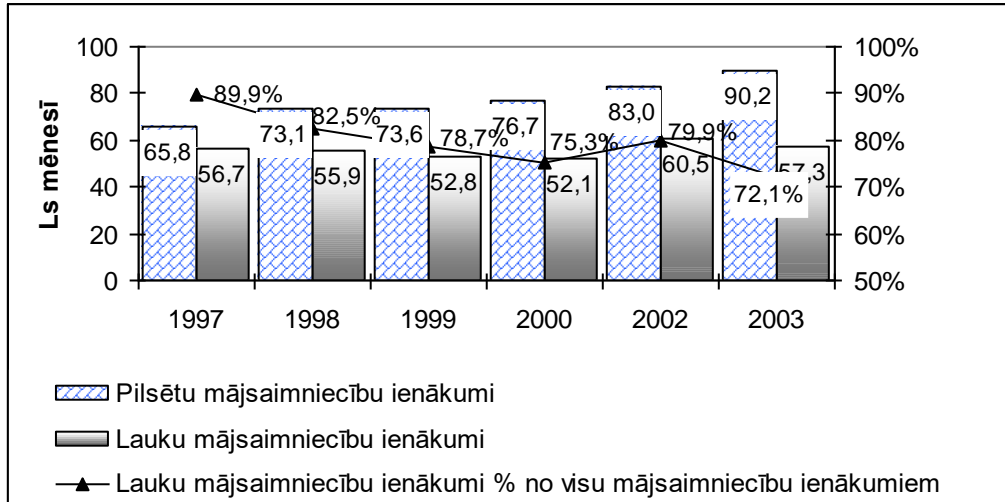
Piezīme: ... – trūkst datu vai tie ir apšaubāmi

3.3. Ienākumu līmenis un labklājība

Vidējais mājsaimniecību ienākumu līmenis valstī katru gadu paaugstinās, tomēr vērojamas būtiskas atšķirības starp ienākumiem lauku un pilsētu mājsaimniecībās. Ja pilsētu mājsaimniecību ienākumi katru gadu turpina augt, tad lauku mājsaimniecību ienākumu līmenis līdz 2000. gadam samazinājās, un 2002. gadā tas bija palielinājies par 16%, salīdzinot ar 2000. gadu, taču jau 2003. gadā tas atkal par 5% samazinājās (sk. 3.2. attēlu).

Lauku saimniecībās ienākumu līmenis uz vienu ģimenes locekli 2004. gadā mēnesī reālajās cenās bija Ls 62,61, bet tajā pašā laikā pilsētas mājsaimniecībās šis rādītājs bija Ls 98,46.

3.2. attēls. Lauku un pilsētu mājsaimniecību vidējo mēneša ienākumu dinamika uz vienu mājsaimniecības locekli 1997.-2003. gadā 2000. gada cenās, Ls un %

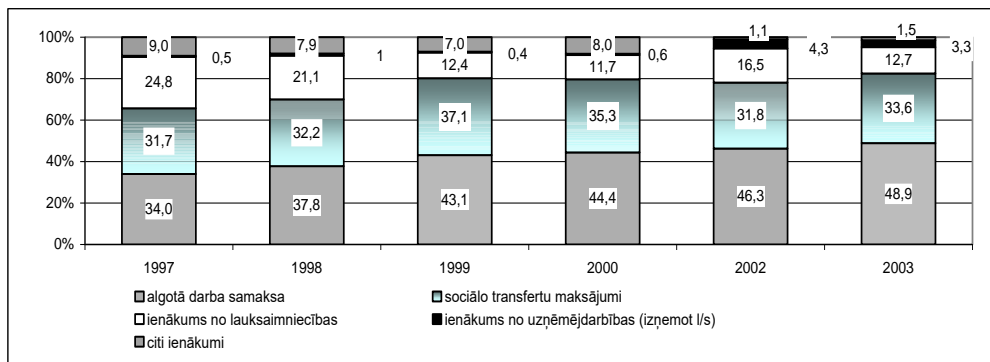
Avots: CSP, *Mājsaimniecības budžets* [1997.-2003.]

Pieaugot pilsētu mājsaimniecību ienākumu līmenim, arvien palielinās starpība starp ienākumu līmeni laukos un vidējo mājsaimniecības ienākumu līmeni Latvijā. Lauku mājsaimniecību ienākumi 1997. gadā sasniedza 90% no vidējā rādītāja Latvijā, bet 2003. gadā - tikai 72%.

Lauku mājsaimniecību ienākumu struktūrā arvien nozīmīgāku vietu ieņem algotā darba samaksa (sk. 3.3. attēlu) - 2003. gadā darba alga bija 48,9% no visiem mājsaimniecības ienākumiem. No lauksaimniecības gūto ienākumu īpatsvars ir samazinājies salīdzinājumā ar 2002. gadu. Tie 2003. gadā bija 12,7%, un tas ir par 3,8 procentu punktiem mazāk kā gadu iepriekš un par 12,1 procenta punktu mazāk kā 1997. gadā. Tomēr tas vēl neliecina par lauksaimnieciskās ražošanas sašaurināšanos, jo, saimniecībām pārstrukturizējoties, ienākumi tiek gūti no algota darba lauksaimniecībā.

Kaut arī 2003. gadā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, ienākumu īpatsvars no nelauksaimnieciskās uzņēmējdarbības ir samazinājies par 1% punktu, tomēr pēdējos divos gados šim ienākumu postenim ir būtisks pārsvars pār citiem ienākumiem, kas liecina par uzņēmējdarbības paplašināšanos laukos.

3.3. attēls. Lauku mājsaimniecību ienākumu struktūra 1997.-2003. gadā, %

Avots: CSP Mājsaimniecības budžets [1997.-2003.]

4. Zemes tirgus

4.1. Zemes tirgus attīstība

Lauksaimniecībā izmantojamā zeme (LIZ) 2004. gadā Latvijā veidoja 38,2% no kopējās valsts teritorijas, kas nozīmē, ka salīdzinājumā ar 2003. gadu, kad LIZ valstī bija 38,3%, lielas pārmaiņas nav notikušas. Tomēr, vērtējot ilgtermiņa tendenci, var redzēt, ka LIZ platība valstī turpināja samazināties, jo deviņdesmito gadu vidū LIZ daļa kopējā teritorijā bija lielāka par 39%.

LIZ platība 2004. gadā saruka 18 rajonos - vislielākais samazinājums bija Balvu, Alūksnes, Jēkabpils un Valmieras rajonā, lai gan nepārsniedza 0,8%. Bet pieaugumu varēja vērot tikai trijos rajonos, turklāt arī tas bija minimāls - Talsu (0,1%), Cēsu (0,2%) un Kuldīgas (0,3%).

Līdz ar Latvijas iestāšanos ES 2004. gadā nedaudz mainījušies nosacījumi zemes tirgū, jo saskaņā ar likumu *Par zemes privatizāciju lauku apvidos*, to tagad drīkst iegādāties ārvalstnieki, kuri ir ES pilsoņi. Tomēr, lai ārvalstnieks varētu nopirkt zemi Latvijā, viņam ir jāatbilst vairākiem nosacījumiem (piemēram, trīs gadu nepārtraukti jānodzīvo vai jānodarbojas ar lauksaimniecību šeit). Plānots, ka pilnībā Latvijas zemes tirgus lauku apvidos ES pilsoņiem varētu atvērties 2011. gadā, kad tiem tiks piemēroti tādi paši nosacījumi kā Latvijas pilsoņiem.

Atbilstoši Valsts zemes dienesta (VZD) informācijai 2004. gadā Latvijas zemes tirgū salīdzinājumā ar 2003. gadu bija vērojamas pārmaiņas gan zemes cenas, gan tirgus aktivitātes ziņā.

4.1. tabula. Vidējās LIZ cenas rajonos 2001.-2004. gadā¹⁰ (Ls/ha)

	Rīgas	Bauskas	Jelgavas	Dobele	Ogres	Ventspils	Cēsu	Tukuma	Saldus	Liepājas	Limbažu	Madonas	Daugavpils	Aizkraukles	Valmieras	Rēzeknes	Kuldīgas	Talsu	Gulbenes	Jēkabpils	Valkas	Alūksnes	Balvu	Krāslavas	Ludzas	Preiļu
2004.	540	440	390	370	340	340	330	310	280	260	260	260	240	230	210	180	170	170	160	160	130	120	120	120	120	110
2003.	590	285	290	260	255	160	255	216	160	210	205	194	160	200	160	115	190	160	95	110	110	120	40	106	100	115
2002.	397	252	248	237	258	196	171	174	136	214	170	83	120	181	153	116	160	171	73	112	171	53	77	84	69	119
2001.	281	229	256	253	221	120	126	126	179	174	173	47	78	115	127	124	126	238	100	114	120	33	44	120	86	116

Piezīme: Cenu aprēķinam atlasīti darījumu dati, kur lauksaimniecībā izmantojamā zeme ir lielāka par 3 ha, un darījuma objekts ir tikai lauksaimniecības zeme.

Avots: VZD publikācijas internetā (www.vzd.gov.lv)

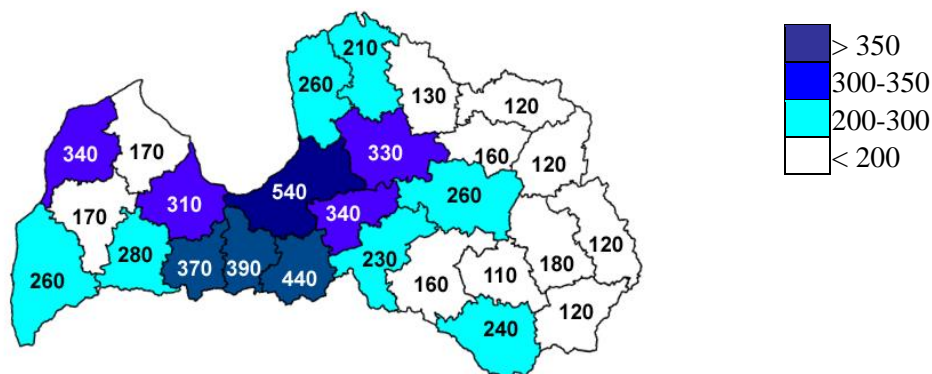
Daļēji cenu izmaiņas varētu būt saistītas ar iestāšanos ES un izskaidrojamas ar Kopējās lauksaimniecības politikas (KLP) piemērošanu valstī. Zinot, ka KLP paredz

¹⁰ 2004. gadā ir uzrādīts "cenu līmenis", kas ir vidēja vērtība, kurā netiek ņemti vērā dati, kas būtiski atšķiras no vidējā

ar zemes platībām saistītus maksājumus, zeme pati par sevi kļūst ienesīgs avots, un tās vērtība palielinās. No otras puses, cenu kāpumu nedaudz varēja iespaidot arī lauksaimnieku ienākumu palielināšanās, ko veicināja subsīdiu pieaugums, kā arī situācijas uzlabošanās atsevišķos lauksaimniecības sektoros - piemēram, piensaimniecībā piena iepirkuma cena 2004. gadā vidēji ir augusi par apmēram 40%.

Pēc VZD informācijas, visaugstākās LIZ cenas 2004. gadā (līdzīgi kā iepriekšējos gados), bija vērojamas Rīgas rajonā, sasniedzot Ls 540 par vienu hektāru (sk. 4.1. attēlu). Tomēr vienlaikus jāatzīmē, ka Rīgas rajons bija vienīgais rajons, kur 2004. gadā salīdzinājumā ar 2003. gadu LIZ vidējā cena samazinājusies. Var pieņemt, ka izšķirošā loma, kāpēc Rīgas rajonā LIZ cenas ir visaugstākās, ir Rīgas aglomerācijas tuvumam, savukārt nelielo LIZ cenas samazinājumu 2004. gadā varētu saistīt ar to, ka potenciālie pircēji (arī bankas) sākuši piesardzīgāk vērtēt LIZ kā potenciālo apbūves zonu.

4.1. attēls. Zemes cenu līmenis rajonos 2004. gadā (Ls/ha)

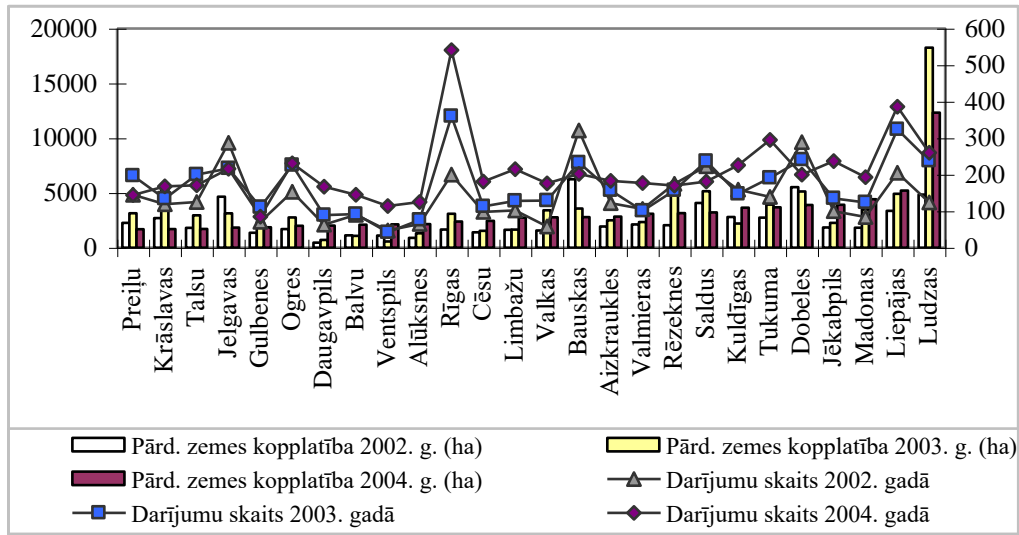

Rīgas rajonam seko trīs Zemgales rajoni - Bauskas, Jelgavas un Dobeles. Zemes auglība šajos rajonos bija nozīmīgs cenas pieauguma faktors. Turklāt daļēji varēja iespaidot arī Rīgas tuvums.

Vērtējot darījumu aktivitātes izmaiņas pēdējo trīs gadu laikā, jāmin straujais VZD reģistrēto darījumu skaita pieaugums Rīgas rajonā, turklāt vidējā viena darījuma platība ir samazinājusies līdz 4,4 ha, kas ir ievērojami mazāk par valstī vidējiem 15 ha. Salīdzinoši stabili darījumu aktivitāte pēdējos gados pieaug Liepājas rajonā (sk. 4.2. attēlu).

Vienlaikus var akcentēt, ka Ludzas rajonā, neskatoties uz pārdotās LIZ platību samazinājumu, apjomi kopumā joprojām ir augstāki nekā pārējos Latvijas rajonos - gan absolūtos skaitļos, gan arī procentuāli no kopējās rajona LIZ platības. LIZ darījumu apjoms Ludzas rajonā bija 7,6% no rajona LIZ kopplatības. Aiz Ludzas rajona, stipri atpaliekot, atrodas Jelgavas un Bauskas rajons ar 3,5%, kam seko Kurzemes rajoni (Kuldīgas, Ventspils, Tukuma, Liepājas, Saldus). Pēdējās vietas ar 1,1-1,7% ieņem pārējie Latgales rajoni.

4.2. attēls. Pārdotās lauksaimniecības zemes kopplatība un darījumu skaits rajonos (2002.-2004. g.)

Avots: VZD

Piezīme: uzrādīti darījumi, kur darījuma objekts ir gan zeme, gan arī zeme kopā ar būvēm, un lauksaimniecības zemes platība ir lielāka par 50% no kopplatības¹¹.

Pretēji tendencei ar LIZ, meža platību īpatsvars valstī 2004. gadā salīdzinājumā ar 2003. gadu ir palielinājies no 44,7% līdz 45%, kas pēdējo desmit gadu laikā bija vislielākais rādītājs. Gada laikā visvairāk meža platības pieauga Latvijas ziemeļos - Limbažu (+2,2%), Valmieras (+1,7%), Valkas (+2,5%) un Alūksnes (+1,8%) rajonā. Savukārt samazinājumu (tiesa, tikai par 0,1%) konstatēja divos Latvijas rajonos.

Līdzīgi kā ar LIZ, arī meža cenas kopumā 2004. gadā pieauga (sk. 4.2. tabulu). Tomēr atsevišķos rajonos - Daugavpils, Valkas, Rēzeknes, Valmieras, Madonas un Alūksnes (tātad Latgales un Vidzemes rajonos) - tas nebija vērojams.

Arī meža zemes cenu ziņā 2004. gadā „spicē” atradās Rīgas, Jelgavas, Dobeles un Bauskas rajoni. Kurzemē meža zemes cena kopumā bija augstāka par vidējo cenu valstī (sk. 4.3. attēlu). Vienlaikus var minēt, ka Rīgas aglomerācijas faktors meža zemes cenai nebija tik izteikts kā lauksaimniecībā izmantojamām zemēm.

¹¹ Faktiski 76% no šīs zemes bija lauksaimniecības platības

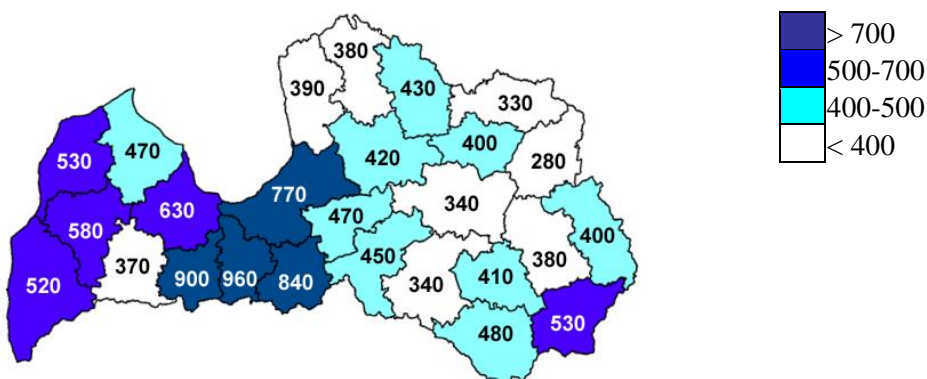
4.2. tabula. Vidējās mežsaimniecībā izmantojamās zemes cenas rajonos 2001.-2004. gadā¹² (Ls/ha)

	Jeļgavas	Dobeles	Bauskas	Rīgas	Tukuma	Kuldīgas	Krāslavas	Ventspils	Liepājas	Daugavpils	Ogres	Talsu	Aizkraukles	Valkas	Cēsu	Preiļu	Gulbenes	Ludzas	Limbažu	Rēzeknes	Valmieras	Saldus	Jēkabpils	Madonas	Alūksnes	Balvu
2004.	960	900	840	770	630	580	530	530	520	480	470	470	450	430	420	410	400	400	390	380	380	370	340	340	330	280
2003.	560	265	450	675	555	380	320	275	365	480	400	325	335	480	405	330	340	260	360	415	400	295	330	405	410	210
2002.	110	347	505	520	243	289	311	268	247	302	304	274	288	360	355	251	414	269	346	323	372	325	404	305	269	222
2001.	517	231	528	496	279	300	225	347	233	260	353	244	254	329	424	403	239	211	332	221	356	214	262	316	373	216

Piezīmes: Cenu aprēķinam atlasīti darījumu dati, kur meža zemes platība ir lielāka par 3 ha, un darījuma objekts ir tikai meža zeme.

Avots: VZD publikācijas internetā (www.vzd.gov.lv)

4.3. attēls. Mežsaimniecībā izmantojamās zemes cenas rajonos 2004. gadā (Ls/ha)

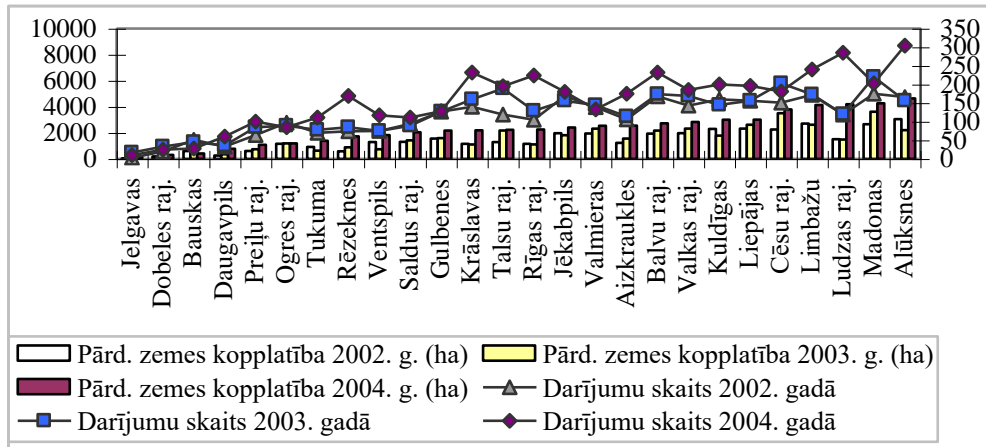

Salīdzinoši augstas meža zemes cenas 2004. gadā konstatēja Dienvidlatgalē - Krāslavas un Daugavpils rajonos. Tam iemesls varētu būt pārstrādes rūpniecības izvietojums šajā teritorijā.

Vērtējot pārdotās meža zemes platības un darījumu aktivitāti, vērojama pieauguma tendence gan valstī kopumā, gan atsevišķos rajonos (sk. 4.4. attēlu). Pēc Valsts zemes dienesta informācijas darījumu skaits gada laikā ir palielinājies par 30%, savukārt darījumu platības pieauga par 45%.

¹² 2004. gadā ir uzrādīts "cenu līmenis", kas ir vidēja vērtība, kurā netiek ņemti vērā dati, kas stipri atšķiras no vidējiem

4.4. attēls. Pārdotās meža zemes kopplatība un darījumu skaits rajonos (2002.-2004. g.)

Avots: VZD

Piezīme: uzrādīti darījumi, kur darījuma objekts ir gan zeme, gan arī zeme kopā ar būvēm, un kur meža zemes platība ir lielāka par 50% no kopplatības¹³

4.2. Zemes un saimniecību struktūra

Salīdzinot 2004. gada zemes sadalījumu pēc īpašuma statusa ar 2003. gadu, var redzēt zemes īpašumu īpatsvara palielināšanos par 3 procenta punktiem, kopumā veidojot 56,5% no kopējās platības. Savukārt zemes lietojumu īpatsvars ir samazinājies par 2,2 procenta punktiem un bija 43,3% no valsts kopējās zemes platības (sk. 4.3. tabulu). Ievērojami 2004. gadā sarukusi brīvās valsts zemes un valstij vai pašvaldībām piekritīgās zemes platība (par 73%), tā veidoja tikai 0,2% no kopējās zemes platības.

Šādas izmaiņas notikušas galvenokārt tādēļ, ka turpinājusies lietošanā piešķirtās zemes privatizācija, kā arī brīvās valsts zemes piešķiršana lietošanā.

Vienlaikus ir audzis zemes īpašumu skaits (par aptuveni 7,7%), un vidēji viena zemes īpašuma platība samazinājusies no aptuveni 8,44 ha līdz 8,27 ha. Savukārt vidējā zemes lietojuma platība palikusi aptuveni tādā pašā līmenī - 14,1 ha.

¹³ Reāli 79% no šīs zemes bija meža platības

4.3. tabula. Zemes sadalījums pēc īpašuma tiesību statusa valstī

	01.01.2004.			01.01.2005.			Platību izmaiņas (%)
	Skaitis	Platība (ha)	Platība (%)	Skaitis	Platība (ha)	Platība (%)	
Zemes īpašumi	409480	3457404,6	53,5	441008	3647376,0	56,5	5,5
Zemes lietojumi	208466	2939790,2	45,5	198477	2794918,7	43,3	-4,9
Brīvā valsts zeme vai valstij/ pašvald. piekritīgā zeme	13829	61670,4	1,0	6785	16570,5	0,2	-73,1
Valsts kopā	631775	6458865,2	100,0	646270	6458865,2	100,0	

Avots: VZD informācija

Vērtējot zemi pēc īpašuma statusa, var secināt, ka 2004. gadā fizisko personu un valsts un valsts institūciju zems īpašumu un lietojumu īpatsvars reāli nav mainījies un palicis attiecīgi 59,3% un 30,2% līmenī (sk. 4.4. tabulu). Tomēr nedaudz audzis īpašumu skaits.

4.4. tabula. Zemes sadalījums pēc īpašuma statusa valstī 2004. gadā

	01.01.2004.		01.01.2005.		Platību izmaiņas (%)
	skaitis	tūkst. ha	skaitis	tūkst. ha	
Fizisko personu īpašumi un lietojumi	481569	3827,6	496023	3827,2	0,0
Juridisko personu īpašumi un lietojumi	24102	260,7	27458	333,8	28,0
Pašvaldību īpašumi un lietojumi	87212	357,5	90421	330,3	-7,6
Valsts un valsts institūciju īpašumi un lietojumi	22837	1948,0	23176	1947,6	0,0
Jaukta statusa kopīpašumi	2226	3,3	2407	3,3	2,4
Brīvā valsts zeme un valstij vai pašvaldībām piekritīgā zeme	13829	61,7	6785	16,6	-73,1
Valstī kopā:	631775	6458,9	646270	6458,9	-
No tā:					
Lauksaimniecībā		4026,0		4003,1	-0,6
LIZ		2471,0		2465,1	-0,2

Avots: VZD informācija

Savukārt, neskaitot jau pieminēto brīvo valsts zemi un valstij vai pašvaldībām piekritīgo zemi, par 7,6% samazinājušies pašvaldību īpašumu un lietojumu platība. Tajā pašā laikā par 28% pieaugusi juridisko personu īpašumu un lietojumu platība.

Kopumā vērtējot nekustamā īpašuma lietošanas mērķa grupas nozaru griezumā, 62% ir zeme, kas iekļaujama kategorijā *Lauksaimniecība*. Otrā vietā ieņem zemes *Mežsaimniecības* mērķa grupā ar 31,8% aizņemtās platības.

Analizējot īpašuma lietojuma sadalījumu atsevišķās mērķa grupās, var secināt, ka kategorijā *Lauksaimniecība* 2004. gada beigās apmēram 80% visas zemes platības bija īpašuma statuss, savukārt lietojumā atradās 20% no kopējās platības. Pretēja situācija vērojama kategorijā *Mežsaimniecība*, kur īpašumā ir tikai aptuveni 16% no kopējās platības, bet atlikušie 84% ir zemes lietojumi.

Vērtējot zemes kopplatības sadalījumu lietošanas mērķa grupā *Lauksaimniecība*, jāsecina, ka 60,3% veidoja zemnieku saimniecības, kuru galvenā ekonomiskā darbība ir lauksaimniecība, 30,7% - piemājas saimniecības, kuru galvenā ekonomiskā darbība ir lauksaimniecība, un 8,6% ir pārējā lauksaimniecības zeme.

Zemnieku saimniecību LIZ, aramzemes un vidējais kopplatības rādītājs pēdējo piecu gadu laikā nav būtiski mainījies (4.5. tabula).

4.5. tabula. Zemnieku saimniecību kopplatības sadalījums valstī kopā (ha)

	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
Aramzeme, ha	10,7	11,0	10,9	10,9	10,8
Kopplatība, ha	23,5	24,3	24,0	24,1	24,0
LIZ, ha	13,7	14,2	14,0	14,1	14,1

Avots: VZD

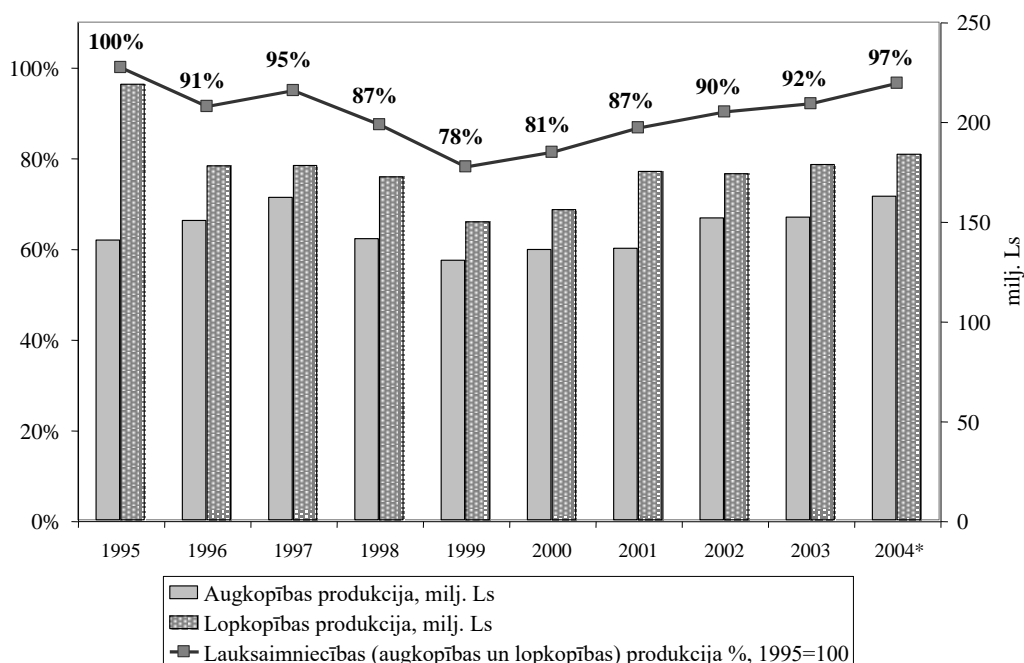
Tas liecina, ka zemnieku saimniecību zemes īpašumu un pamatlietojumu pārstrukturizācija valstī kopumā reāli nenotiek. Raugoties no lauksaimniecības zemes efektīvas izmantošanas agrobiznesā viedokļa, tas varētu kavēt ražošanas efektivitātes paaugstināšanu.

5. Ražošanas un cenas lauksaimniecībā

5.1. Lauksaimniecības produkcijas ražošanas attīstība

Lauksaimniecības bruto produkcijas vērtība 2004. gadā **2000. gada cenās** palielinājās par 5%, salīdzinot ar 2003. gadu, un bija Ls 346,9 milj. Tas liecina, ka ražošanas apjomu ziņā atkal gandrīz sasniegusi 1995. gada līmeni (5.1. attēls). Pēdējo desmit gadu laikā saražotās produkcijas vērtības zemākais rādītājs fiksēts 1999. gadā, bet turpmākajos gados produkcijas kopējā vērtība ir augusi. Augkopības produkcijas vērtība, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, ir palielinājusies par 7%, bet lopkopības produkcijas vērtība - par 3%.

5.1. attēls. Ražošanas dinamika lauksaimniecībā 1995.-2004. g. (2000. g. cenās)

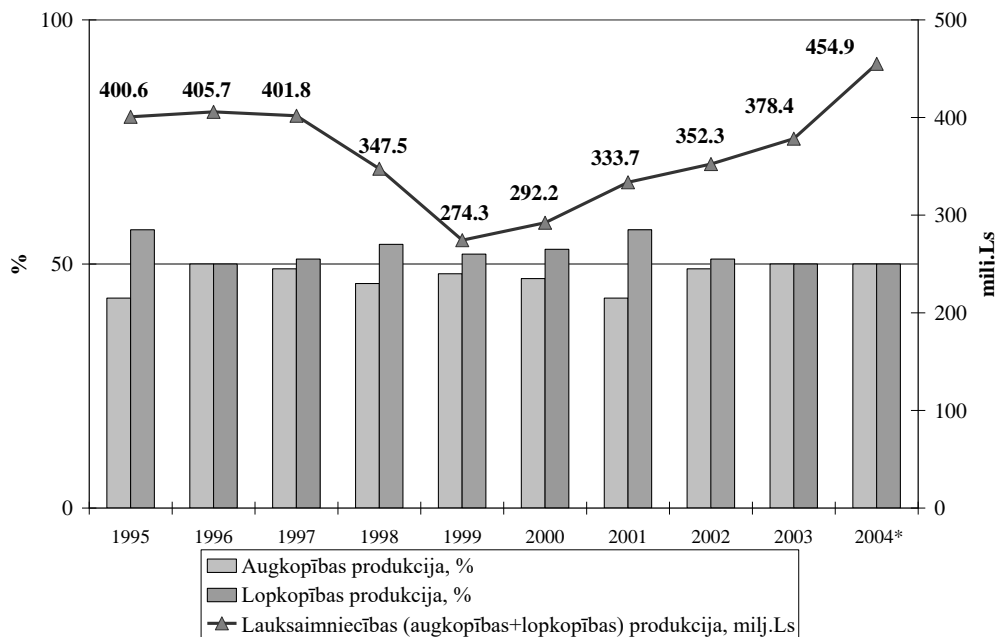

Avots: LVAEI, izmantojot LEK aprēķinus un CSP *Gadagrāmata 2004*; * - prognoze

Faktiskajās cenās, salīdzinot ar 2003. gadu, 2004. gadā saražotās kopējās lauksaimniecības produkcijas vērtība augusi par aptuveni Ls 76,6 milj. jeb par 20% (5.2. attēls). Tā ietver augkopības un lopkopības bruto produkcijas izlaides vērtību, kas novērtēta bāzes cenās. Kopš 1999. gada arī šim rādītājam ir stabila pieauguma tendence, 2004. gadā pēdējo 10 gadu laikā pirmo reizi pārsniedzot 1995. gada līmeni, turklāt par 13,6%.

Saražotās kopējās produkcijas vērtība augkopībā palielinājusies par 19% jeb Ls 36,3 milj., bet lopkopībā - par 21,4% jeb Ls 40,3 milj. Augkopības un lopkopības produkcijas īpatsvars, līdzīgi kā iepriekšējā gadā, katrs veidoja 50% no kopējās produkcijas vērtības.

5.2. attēls. Augkopības un lopkopības produkcijas vērtība (milj. Ls) un īpatsvars lauksaimnieciskās ražošanas struktūrā (%) 1995.-2004. g. (faktiskajās cenās)

Avots: LVAEI, izmantojot LEK aprēķinus un CSP *Gadagrāmata 2004*; * - prognoze

5.1.1. Augkopība

Kopējā augkopības kultūru sējumu platība 2004. gadā bija vislielākā pēdējo piecu gadu laikā. Salīdzinot ar iepriekšējo gadu, tā pieauga par 48 tūkst. ha jeb par 5,7% (5.1. tabula). Lauksaimniecības kultūru sējumu kopplatība 2004. gadā bija 899,2 tūkst. ha.

Augkopības produkcijas kopējā vērtība faktiskajās cenās pastāvīgi pieaug, turklāt 2004. gadā tas noticis arī uz augkopības subsīdiu rēķina, kas palielinājušās 2,3 reizes. Rēķinot vidējo augkopības produkcijas vērtību uz 1 ha sējplatības, tā sasniedza Ls 251,7, kas attiecībā pret iepriekšējo gadu veido pieaugumu par 12,7% un ir saistīta gan ar kopējo augkopības produkcijas cenu kāpumu, gan ar ienesīgāku kultūru sējumu paplašināšanu, galvenokārt, rapšiem. Cenu celšanos savukārt noteica iestāšanās ES, un tādējādi gandrīz pusotru reizi paaugstinājās cukurbiešu iepirkuma cena.

Par saražotās augkopības produkcijas struktūras izmaiņām liecina tās vērtības salīdzināmajās cenās uz vienu hektāru pārmaiņu salīdzinājums ar vērtību faktiskajās

cenās. Šis rādītājs neietver cenu izmaiņu ietekmi, tāpēc jāsecina, ka platības vairāk apsētas ar ražīgākām un konkurētspējīgākām kultūrām.

5.1. tabula. Augkopības produkcijas ražošanas platība, kopražā un tās vērtība 2000.-2004. gadā

	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2004./ 2003., %
Sējumu platība, tūkst. ha						
Kopā, sk.	881,1	869,8	887,7	851,1	899,2	105,7
- graudaugi	420,0	443,7	415,0	428,5	436,7	101,9
- pākšaugi	2,1	3,2	2,5	2,9	2,6	89,8
- rapši	6,9	8,4	18,4	25,9	54,3	209,3
- cukurbietes	12,7	14,1	15,9	14,4	13,8	96,1
- kartupeļi	51,3	55,1	53,6	54,6	48,9	89,6
Kopražā, tūkst. t						
- graudaugi	923,6	924,0	1028,5	932,4	1059,5	113,6
- pākšaugi	3,9	4,0	4,2	5,0	4,5	90,0
- rapši	10,0	13,0	32,7	37,4	103,6	277,1
- cukurbietes	407,7	491,2	622,3	532,4	505,6	95,0
- kartupeļi	747,1	615,3	768,4	739,0	628,4	85,0
Augkopības produkcijas vērtība, milj. Ls						
kopā faktiskajās (bāzes) cenās	136,2	145,5	173,4	190,0	226,3	119,1
kopā faktiskajās cenās*	132,2	140,2	168,2	178,3	199,7	112,0
subsīdijas augkopībā fakt. cenās	4,0	5,3	5,2	11,8	26,6	226,1
kopā 2000. g. (bāzes) cenās, t.sk.	136,2	136,7	151,9	152,3	162,9	106,9
Augkopības produkcijas vērtība, Ls uz ha sējplatības						
- faktiskajās cenās	154,5	167,2	195,3	223,3	251,7	112,7
- 2000. g. cenās	154,5	157,1	171,1	179,0	181,1	101,2

Avots: LEK, CSP Lauku saimniecības Latvijā 2004. gadā; * - bez produktu subsīdijām

Arī vērtējot atsevišķu augkopības produktu ražošanu 2004. gadā, jāsecina, ka graudaugu platības, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, ir palielinājušās par 2%, īpaši tas attiecas uz rapšiem (vairāk nekā 2 reizes). Taču kartupeļi ir iestādīti 48,9 tūkst. ha, kas pēdējo piecu gadu laikā ir viszemākais rādītājs, arī cukurbietu platība sarukusi par 4%. Cukurbietu kopražas samazinājums 2004. gadā ir 5%, savukārt rapšu kopražā ir augusi 2,8 reizes. Pēdējos gados rapšu audzēšana tiek mērķtiecīgi attīstīta, jo rapšu sēklām ir stabils pieprasījums arī ārējā tirgū, kur tās iespējams realizēt par pasaules tirgus cenu. Saražoto rapšu sēklu apjoms 2004. gadā vairāk nekā desmitkārt pārsniedza 2000. gada līmeni.

Graudkopība. 2004. gadā kopējā graudaugu sējumu platība palielinājās par 8,2 tūkst. ha - galvenokārt uz vasarāju platību pieauguma rēķina, bet graudaugu

kopraža palielinājās par 127 tūkst. t jeb 13,6%, turklāt kopraža ir labāka visām graudaugu kultūrām, izņemot vasaras kviešus. No ražošanas apjomu ziņā nozīmīgākajām kultūrām vislielākais kopražas pieaugums bija ziemas kviešiem - 10%, rudziem - 10,5%, vasaras miežiem - 14% un auzām - 37%.

Sējumu platība ievērojami mainījās griķiem - tā pieauga par 49% pretēji iepriekšējā gada samazinājumam par 38,1%. Tas varētu būt izskaidrojams ar griķu cenas pieaugumu, ko pārstrādes uzņēmumi 2002. gadā pēkšņi būtiski pazemināja.

Labības ražošana Latvijā ir sasniegusi pilnu pašapgādes līmeni ar vietējiem pārtikas graudiem, un eksporta iespējas šeit ražotiem pārtikas graudiem ir ierobežotas (to cena nenodrošina konkurences priekšrocības, salīdzinot ar pasaules cenām), tādēļ ražošanas apjomu pieaugums būtu pamatots galvenokārt lopbarības graudiem. Turklāt ar nosacījumu, ka lopkopības produktu (it sevišķi cūkgaļas un putnu gaļas) ražošana būtiski pieaug, ko stimulētu lētāka lopbarības graudu cena.

Labības vidējā ražība 2004. gadā palielinājusies par 2,5 cnt/ha, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, kas ir noticis tradicionālas ražības svārstību amplitūdas ietvaros, atbilstoši klimatiskajiem apstākļiem. No visām graudaugu kultūrām 2004. gadā ražība samazinājās vien vasaras kviešiem un griķiem - atbilstoši vasarājiem nelabvēlīgākiem laika apstākļiem. Vērtējot ražības pārmaiņas salīdzinājumā ar trīs iepriekšējo gadu vidējiem rādītājiem, būtiski palielinājusies miežu, auzu un rapšu ražība - par aptuveni 20% (5.2. tabula).

Salīdzinot ar 2003. gadu, 2004. gadā **cukurbiešu** kopraža samazinājusies par 5%, vidējai ražībai paliekot aptuveni iepriekšējā gada līmenī.

Sējumu platību lielumu 2004. gadā noteica cukurbiešu audzētāju noslēgtie līgumi ar cukurfabrikām par noteiktu cukurbiešu piegādes apjomu cukura kvotas saražošanai, kura izaudzēšanai pilnveidotas ražošanas tehnoloģiju izmantošanas apstākļos nepieciešams mazāk zemes platību.

5.2. tabula. Galveno augkopības kultūru vidējā ražība 2000.-2004. gadā, cnt/ha

Kultūra	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2004./ (2001.-2003. vid.), %
Kvieši	27,0	27,1	33,8	27,9	29,4	99,4
Rudzi	20,2	19,2	24,0	19,8	21,4	102,1
Mieži	19,4	17,7	19,2	18,6	22,3	120,5
Auzas	17,5	14,9	16,9	15,9	19,0	119,2
Labība vidēji	22,0	21,0	24,8	21,8	24,3	107,9
Rapši	14,6	15,4	17,8	14,4	19,0	119,7
Cukurbietes	321,0	349,0	391,0	370,0	366,9	99,2
Kartupeļi	146,0	112,0	143,0	135,0	128,5	98,8
Augļi un dārza ogas	39,3	37,7	48,1	35,5	13,4	33,1

Avots: LVAEI, izmantojot CSP *Lauku saimniecības Latvijā* 2001., 2003. un 2004. gada apkopojumus

A kvota jeb pamatkvota cukura ražošanai 2004. gadā tika noteikta atbilstoši iestāšanās ES līgumam - 66,4 tūkst. t (pārrēķinot cukurā), kas nedaudz pārsniedz 2003. gada A kvotu (5.3. tabula), savukārt B kvota jeb papildu ražošanas kvota 2004. gadā tika noteikta tikai 0,105 tūkst. t. Ražošanas kvotas ES ir viens no stingrās cukura tirgus regulēšanas instrumentiem. Atbilstoši šim mehānismam Latvijā jau kopš 1999. gada cukurs tiek ražots tikai no vietējām cukurbietēm, neizmantojot jēlcukuru, lai nodrošinātu produkcijas realizācijas iespējas Latvijas cukurbiešu audzētājiem.

5.3. tabula. Cukura ražošanas apjomi Latvijā no 2000. līdz 2004. gadam (tūkst. t)

Cukura ražošanas rādītāji, tūkst. t	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
Saražotā cukura kopapjoms	62,8	56,0	76,9	74,9	67,1
A kvota	62,8	56,0	62,0	62,0	66,4
B kvota	0	0	4,0	4,0	0,105
C virskvota	0	0	10,9	8,9	0,6

Avots: ZM

Kartupeļu vidējā ražība bija zemāka kā iepriekš - par 4,8%. Kartupeļu ražošana tādējādi ir samazinājusies par 15% gan ražības (5.2. tabula), gan galvenokārt stādījumu platību krituma (par 10%) dēļ (5.1. tabula).

5.4. tabula. Dārzeņu platību struktūra 2004. gadā, kopraža un vidējā ražība 2002.-2004. gadā

	Platība, tūkst. ha	Platība, %	Kopraža, tūkst. tonnas		2004./ 2003., %	Ražība, cnt/ha			2004./ (vidēji 2002.- 2004.), %
	2004.	2003.	2004.	2002.		2003.	2004.		
Dārzeņi - kopā	13,5	100%	201,1	165,1	82,1	107,8	140,4	121,8	98,8
tai skaitā:									
- kāposti (ieskaitot ziedkāpostus)*	3,7	27,5%	85,4	75,5	88,4	182,4	243,2	202,9	96,8
- gurķi	1,0	7,3%	10,4	4,1	39,5	64,7	78,6	41,7	67,6
- tomāti	0,1	0,7%	1,5	0,4	24,1	50,3	55,1	36,3	76,9
- bietes	1,8	13,1%	27,8	19,9	71,6	98,1	135,3	112,1	97,3
- burkāni	2,5	18,8%	41,7	33,3	79,9	97,9	157,1	130,9	101,8
- sīpoli	2,1	15,5%	17,5	19,8	113,1	86,9	101,0	94,2	100,2
- ķiploki	0,2	1,5%	1,2	0,5	40,7	32,9	34,0	24,5	80,4
- zaļie zirnīši	0,2	1,2%	0,6	0,2	34,7	28,7	36,5	20,8	72,6
- kabači un ķirbji	0,4	2,7%	6,6	4,6	68,9	140,0	182,0	125,4	84,1
- pārējie dārzeņi	1,6	11,7%	8,2	6,8	82,4	38,1	42,8	42,8	103,8

Piezīme: * Kopraža bez ziedkāpostiem - 82,6 un 73,9 tūkst. t, samazinājums par 10,5%; ražība - 258,1 un 209,3 cnt/ha, pieaugums par 19%.

Avots: CSP dati

Latvijā darbojas tikai viens kartupeļu cietes ražošanas uzņēmums, tāpēc par visu cietes kartupeļu realizāciju tiek slēgti līgumi ar SIA *Aloja-Starkelsen*. Pēdējos gados uzņēmuma jauda un saražotās kartupeļu cietes apjoms nav būtiski mainījies, un ES noteikto kartupeļu cietes ražošanas kvotu (5778 t) dēļ arī turpmāk paliks iepriekšējā līmenī. Cietei audzēto kartupeļu ražība pārsniedz vidējo kartupeļu ražību, jo tos mērķtiecīgi audzē tirgus preces ražojošās saimniecībās. Tomēr specializācija bieži nav viennozīmīga, jo cietes kartupeļus iegūst, arī sašķirojot pārtikas kartupeļus. Svarīgākais cietes kartupeļu kvalitātes raksturotājs ir to cietes saturs.

Vislielākais kritums visā augkopības sektorā 2004. gadā bija augļu un ogu ražībai - tikai 33% no 2001.-2003. gada vidējās ražības (5.2. tabula). Šādu samazinājumu radīja sliktā ābolu raža.

Atklātā lauka dārzeņu vidējā ražība veidojas no dažādām kultūrām (kāposti, salāti u. c.), tāpēc izmaiņas ražībā var būt saistītas gan ar katras kultūras ražības pieaugumu, gan ar audzēto dārzeņu struktūras pārmaiņām. Atklātā lauka dārzeņu platība samazinājusies par 5,6%. Līdzīgi kā gadu iepriekš, arī 2004. gadā vislielākais īpatsvars kopējā dārzeņu platībā bija kāpostiem, kas aizņēma vairāk nekā vienu ceturto daļu. Burkāni aizņēma 18,8%, sīpoli - 15,5% un bietes - 13,1% no visas dārzeņu platības. Šīs četras galvenās kultūras kopā dārzeņu platības struktūrā bija 75%, bet ražība 2004. gadā salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu samazinājusies pilnīgi visām kultūrām. Tādēļ visu atklāto lauku dārzeņu kopražā kritusies par 18%.

Segto platību dārzeņu kopražā sarukusi par 4%, saglabājot specializāciju gurķu un tomātu ražošanā, jo šo abu kultūru īpatsvars 2004. gada segto platību dārzeņu kopražā bija 96% (5.5. tabula). Segtajās platībās saražoto tomātu daudzums 2004. gadā salīdzinājumā ar 2003. gadu samazinājies par 20%, tomēr tajās izaudzēts 18 reižu lielāks tomātu apjoms nekā atklātajās. Šis pārsvars būtiski palielinājies tieši 2004. gadā, jo atklātā laukā audzētu tomātu kopražā kritusies gandrīz četras reizes. Gurķu kopražā segtajās platībās ir augusi par 12,5%, turklāt 2004. gadā tajās izaudzēja jau 66% no visas gurķu kopražas (2003. gadā - tikai 40,6%).

5.5. tabula. Segto platību dārzeņu kopražā 2002.-2004. gadā

	2002.	2003.	2004.	2004./2003. (%)
Ražoti dārzeņi visu veidu segtajās platībās, tūkst. t	13,0	16,4	15,7	96,0
tai skaitā:				
tomāti	6,5	9,0	7,2	80,1
gurķi	6,2	7,1	7,9	112,5
citi	0,3	0,4	0,6	163,2

Avots: CSP dati

5.1.2. Lopkopība

Lopkopības produkcijas vērtība faktiskajās cenās 2004. gadā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, ir palielinājusies (5.6. tabula), un to izraisījis galvenokārt produkcijas apjoma pieaugums un cenu pieaugums atsevišķiem lopkopības produktiem, jo

subsīdiju kopsumma faktiskajās cenās ir samazinājusies par 18%. Lopkopības sektora attīstību, lai gan ar aizkavēšanos, varētu būt stimulējušas 2002. gadā piešķirtās subsīdijas, kuras trīs reizes pārsniedza 2001. gada atbalsta līmeni.

Lopkopības produkcijas vērtība salīdzināmās cenās 2004. gadā ir augusi par 2,8%, salīdzinot ar iepriekšējo gadu. Tas noticis produkcijas vērtības un ganāmpulka pieauguma dēļ. Ievērojot to, ka lopkopības produkcijas vērtību nosaka izaudzētie dzīvnieki, gaļas ražošanas apjomu pieaugums ganāmpulku izkaušanas dēļ nedod atbilstošu vērtības pieaugumu.

Mājlopu skaits 2004. gadā, salīdzinot ar 2003. gadu, ir nedaudz samazinājies visās lopkopības nozarēs, izņemot putnkopību (5.6. tabula).

Vislielākais samazinājums ir liellopiem, kas neietilpst slaucamo govju grupā, - par 3,8%. Šo pārmaiņu dēļ palielinājies saražotās liellopu gaļas daudzums. Šajā grupā ietilpst arī zīdītāgovis, kuru skaita pieaugums ir nepieciešams nosacījums kvalitatīvas liellopu gaļas ražošanas sektora attīstībai Latvijā. Zīdītāgovju skaits 2004. gadā ir palielinājies par 11,5%, gada beigās sasniedzot 2,9 tūkstošus.

Cūku skaits 2004. gada beigās ir nedaudz mazāks kā 2003. gada beigās, kas varētu būt izskaidrojams ar nozares pakāpenisku pārstrukturēšanos. Konkurētspējas paaugstināšana ir būtisks nosacījums nozares turpmākajai attīstībai, jo pašapgādes līmenis šajā sektorā nav sasniegts.

Savukārt mājputnu skaits ir audzis par aptuveni 1,2%, lai gan pēc tik nelielām izmaiņām vien nevar spriest par nozares attīstību kopumā, jo mājputnu aprites cikls salīdzinoši ir ļoti īss, tādēļ šis rādītājs var strauji mainīties. Tomēr, analizējot mājlopu un mājputnu skaita pārmaiņas ilgākā laika posmā (no 2000. līdz 2004. gadam, sk. 5.3. attēlu), jāsecina, ka visstabilākā pieauguma tendence ir tieši mājputniem.

**5.6. tabula. Lopkopības produkcijas ražošanas apjomi, vērtība un mājlopu skaits
2000.-2004. gadā**

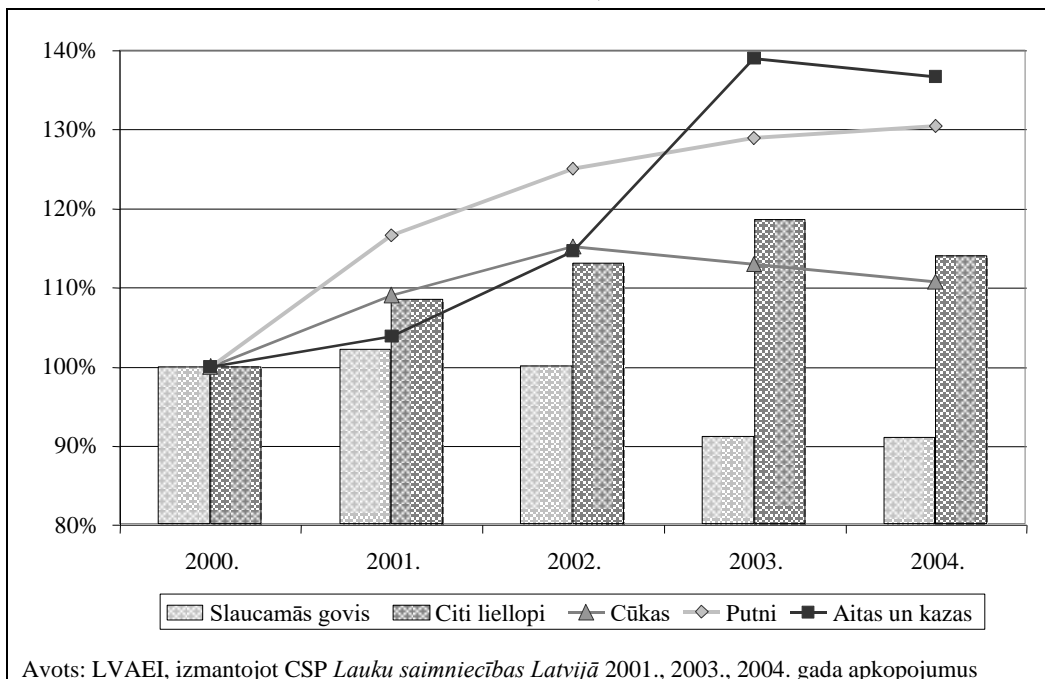
	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2004./ 2003., %
Lopu skaits, tūkst. (gada beigās)						
- slaucamās govīs	204,5	209,1	204,6	186,3	186,2	99,9
- citi liellopi	162,2	176,0	183,4	192,3	184,9	96,2
- cūkas	393,5	428,7	453,2	444,4	435,7	98,0
- putni	3104,6	3621,0	3882,0	4002,6	4049,5	101,2
- aitas un kazas	39,0	40,5	44,7	54,2	53,3	98,3
Produkcija, tūkst. t						
- piens	825,0	848,0	813,7	785,7	786,4	100,1
- gaļa kopā (kautsv.)	61,7	60,3	63,3	71,1	73,2	103,0
- liellopu un teļu gaļa (kautsv.)	22,4	19,1	16,0	21,12	21,6	102,2
- cūkgaļa (kautsv.)	31,5	31,6	35,9	36,9	36,8	99,7
- putnu gaļa	7,2	8,9	10,6	12,4	14,3	115,1
- aitu un kazu gaļa	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	95,8
- olas, milj. gab.	437,1	452,5	508,6	508,8	527,4	103,7
Vidējais piena izslaukums no vienas govs, kg	3898	4055	3958	4261	4251	99,8
Lopkopības produkcijas vērtība, milj. Ls:						
kopā faktiskajās (bāzes) cenās	156,1	188,2	178,9	189,4	230,2	121,6
kopā faktiskajās cenās*	151,6	183,6	164,8	176,8	215,8	122,0
subsīdijas lopkopībā faktiskajās cenās	4,5	4,6	14,0	12,5	14,4	114,2
kopā 2000. g. (bāzes) cenās, t.sk.	156,1	175,2	174,0	180,2	185,2	102,8

Avots: LEK, CSP Lauku saimniecības Latvijā 2001., 2003., 2004. gada apkopojumi

Piezīme: * - bez produktu subsīdijām

Slaucamo govju skaits būtiski samazinājās 2003. gadā, un 2004. gadā ir palicis iepriekšējā gada līmenī, turklāt tā ir vienīgā mājlopu grupa, kurā dzīvnieku ir mazāk kā 2000. gadā. Ievērojot ES noteikto piena pārdošanas kvotu Latvijai un gaidāmo slaucamo govju produktivitātes kāpinājumu, diez vai ir iespējama ganāmpulka atjaunošana līdz 2000. gada līmenim. Cūku un mājputnu skaits pārsniedz 2000. gada līmeni par attiecīgi 11% un 30%.

5.3. attēls. Mājlopu un mājputnu skaita izmaiņas 2000.-2004. gadā, (2000=100)

Lopkopības produkcijas ražošanā 2004. gadā, salīdzinot ar 2003. gadu, kopējais saražotās gaļas daudzums ir palielinājies par 3%, sasniedzot 73,2 tūkst. t (5.6. tabula). Visvairāk audzis saražotās putnu gaļas daudzums - par 15%.

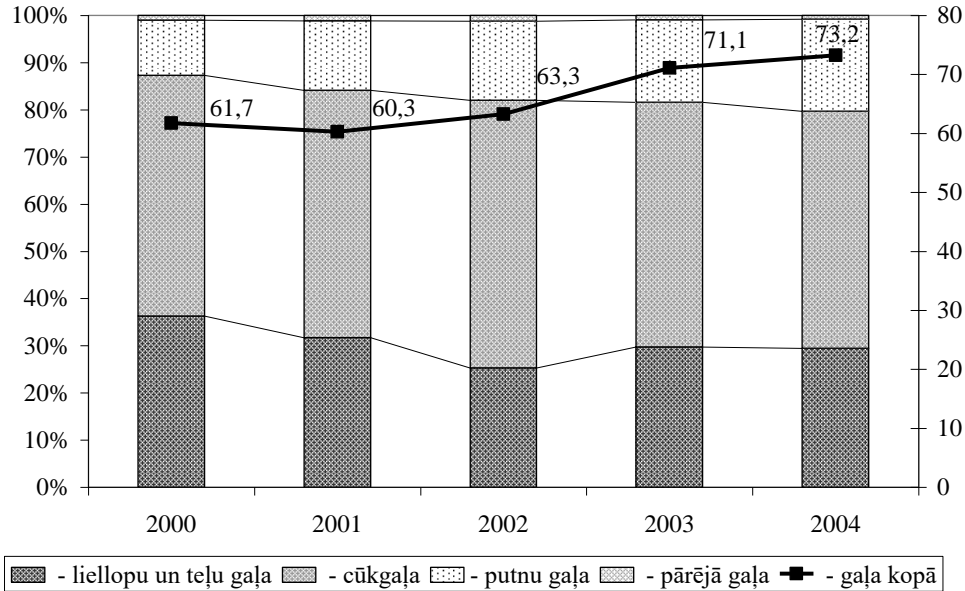
Olu ražošana ir palielinājusies par 3,7%, savukārt saražotā piena daudzums (786,4 tūkst. t) ir palicis iepriekšējā gada līmenī, kad tika sasniegts viszemākais punkts kopš 90.-to gadu sākuma.

Gaļas produkcijas kopējā apjoma struktūra pēdējo divu gadu laikā ir stabilizējusies (5.4. attēls). Vislielākais īpatsvars joprojām ir cūkgaļai, kas pastāvīgi pārsniedz 50%, bet visstabilākais īpatsvara palielinājums ir putnu gaļai - kopš 2000. gada tas ir palielinājies no 12% līdz 19,5%.

Produktivitātes jomā izslaukumam no vienas govys ir tendence palielināties (5.7. tabula), 2004. gadā vidējam piena izslaukumam no vienas govys sasniedzot 4251 kg. Piena govju ganāmpulka produktivitāti iespējams uzlabot tikai pakāpeniski, un šī procesa normatīvais raksturotājs ir ap 4% izslaukuma pieaugums gadā, kas vidēji pagaidām netiek sasniegts.

Vistu produktivitāte 2004. gadā nedaudz palielinājās, sasniedzot 246 olas no vienas dējējvistas. Latvijā aptuveni trīs ceturtdaļas mājputnu tiek turēti lielās saimniecībās, kur putnu ģenētikai un sabalansētai barībai nevajadzētu pieļaut krasas produktivitātes svārstības.

5.4. attēls. Gaļas produkcijas struktūra un apjoms kautsvārā 2000.- 2004. gadā, tūkst. t

Avots: LVAEI, izmantojot CSP Lauku saimniecības Latvijā 2001., 2003., 2004. gada apkopojumus

5.7. tabula. Lopu un putnu produktivitāte 2000. -2004. gadā

	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
Vidējais piena izslaukums no vienas gov, kg	3898,0	4055,0	3958,0	4261,0	4251,0
Vidējā olu ieguve no vienas dējējvistas, gab.	232,0	228,0	200,0	240,0	246,0
Vidējais vilnas nocirpums no vienas aitas, kg	2,7	2,1	2,5	3,9	2,0

Avots: CSP Lauku saimniecības Latvijā 2001., 2003., 2004. gada apkopojumi

Analizējot produktivitātes rādītājus aitkopībā, var secināt, ka vilnas nocirpums no vienas aitas ir ļoti svārstīgs. Latvijā nav attīstīta vilnas pārstrāde, turklāt no šeit audzētām aitu šķirnēm neiegūst ne rupjo vilnu paklāju ražošanai, ne arī smalkvilnu apģērbu ražošanai.

5.2. Saimniecību ražošanas struktūra

Lauksaimniecības sektors nav viendabīgs. To veido gan lielākas, gan mazākas saimniecības, arī sasniegtais produktivitātes līmenis ir atšķirīgs. Šīs atšķirības nevar raksturot, pētot vienīgi vidējos lauksaimniecības rādītājus visas nozares griezumā, ir jāanalizē saimniecību struktūru raksturojošie rādītāji.

Šajā apakšnodaļā ir apkopoti analīzes rezultāti, kurai izmantoti LR Centrālās statistikas pārvaldes veiktā lauku saimniecību apsekojuma, kā arī valsts un statūtsabiedrību sniegtie pārskatu dati. Atbilstoši tiem saimniecības ir sadalītas piecās grupās - kvintilēs. Par grupējuma pamatu izmantotas saimniecībā apsētās platības vai mājlopu skaits. Katrā kvintilē iekļautas saimniecības, kuru kopējā platība vai mājlopu skaits veido vienu piektdaļu no kopējā rādītāja valstī. Saimniecību kvintiles ir iegūtas, vispirms sakārtojot saimniecības pēc attiecīgā rādītāja augošā secībā (laukaugu platība vai dzīvnieku skaits) un tad apvienojot tās grupās tā, lai rādītāja kopsūma visās piecās grupās būtu vienāda.

5.2.1. Augkopība

a) Graudaugi

Analizējot graudaugus audzējošo saimniecību vidējos rādītājus katrā kvintilē, var secināt, ka lielākā daļa saimniecību (87% 2003. gadā un 88% 2004. gadā) nav orientēta uz graudu ražošanu pārdošanai, bet gan izmanto saražoto produkciju iekšējam patēriņam (piemēram, lopbarībai). Tirgus orientācijas trūkums izskaidro salīdzinoši zemu graudaugu ražības rādītājus pirmajā kvintilē (2004. gadā par 24% mazāk, salīdzinot ar vidējiem rādītājiem valstī) un mazas apsētās platības (vidēji 2 ha vienā saimniecībā).

5.8. tabula. Graudkopības saimniecību vidējie rādītāji pa kvintilēm, 2003.-2004. gadā

	I		II		III		IV		V		Vidēji Latvijā	
	2003.	2004.	2003.	2004.	2003.	2004.	2003.	2004.	2003.	2004.	2003.	2004.
Saimniecību sadalījums, %	87	88	9	8	3	2	0,8	0,8	0,2	0,2	100	100
Vidējā sējumu platība saimniecībā, ha	2	2	18	22	66	79	211	232	731	750	8	9
Vidējā ražība saimniecībā, cnt/ha	16	22	18	24	21	28	24	31	30	39	22	29
Realizētā produkcija, % no saražotā	7	6	25	28	48	52	59	64	77	63	46	43
Cena, LVL/cnt, bez PVN	5,75	5,88	5,73	5,84	5,88	6,07	6,31	6,31	6,85	6,98	6,38	6,43

Avots: LVAEI pēc CSP npublicētiem datiem

Rādītāju attīstības dinamika kvintilēs pārlicinoši pierāda, ka, palielinoties saimniecībā apsētai platībai, aug arī ražošanas intensitātes līmenis, kas izpaužas ražības kāpumā, uz pārdošanu orientētā ražošanā un graudu kvalitātes pieaugumā, par ko liecina pārdošanas cenas celšanās.

Saimniecību skaits, kurās audzē graudaugus, 2004. gadā salīdzinājumā ar 2003. gadu samazinājās par 9%, sasniedzot 47,1 tūkstoti. Savukārt, saimniecību struktūra kvintilēs 2004. gadā nav būtiski mainījies. Vislielākās izmaiņas saimniecību skaita ziņā notikušas otrajā un trešajā kvintilē, kur to skaits samazinājies attiecīgi par 18% un 17%. Varam secināt, ka ir novērojama ražošanas pakāpeniska koncentrācija, uz ko norāda apsēto platību palielinājuma tendence visās saimniecību grupās (sk. 5.8. tabulu).

Labu laikapstākļu dēļ vidējā graudaugu ražība 2004. gadā bija augstāka salīdzinājumā ar 2003. gada rādītājiem. Ražas labā kvalitāte un cenu līmeņa pakāpenisks pieaugums ļāva pārdot graudus par augstāku cenu. Palielinājās uz tirgu orientēto saimniecību īpatsvars, ko apliecina arī realizētās produkcijas īpatsvara pieauguma otrajā, trešajā un ceturtajā kvintilē. Savukārt realizētās produkcijas īpatsvara samazinājums lielajās saimniecībās ir izskaidrojams ar sagaidāmo cenu celšanos 2005. gadā, un šī iemesla dēļ saražotā produkcija tika uzglabāta, lai realizētu to par izdevīgāku cenu.

b) Kvieši

Kopējā kviešu sējplatība, salīdzinot ar 2003. gadu, ir augusi par 1,3%, sasniedzot 169,9 tūkst. ha, kas bija 40% no visas ar graudaugiem apsētās platības. Saimniecību skaits, kurās audzē kviešus, 2004. gadā samazinājās par 7%, sasniedzot 17,2 tūkst.

Saimniecību sadalījums kvintilēs ir līdzīgs graudkopības saimniecību sadalījumam. Aptuveni 90% no visām apstrādā tikai vienu piektdaļu no kopējās kviešu platības, bet atšķirībā no graudkopības saimniecībām lielāka daļa no saražotās produkcijas ir domāta pārdošanai.

5.9. tabula. Kviešu audzēšanas saimniecību vidējie rādītāji pa kvintilēm, 2003.-2004. gadā

	I		II		III		IV		V		Vidēji Latvijā	
	2003.	2004.	2003.	2004.	2003.	2004.	2003.	2004.	2003.	2004.	2003.	2004.
Saimniecību sadalījums, %	89	91	8	6	2	2	0,7	0,7	0,2	0,2	100	100
Vidējā sējumu platība saimniecībā, ha	2	2	24	31	86	109	251	299	917	998	9	10
Vidējā ražība saimniecībā, cnt/ha	20	26	23	31	27	35	31	40	38	48	28	36
Realizētā produkcija, % no saražotā	20	21	57	59	69	70	70	70	99	69	67	59
Cena, LVL/cnt, bez PVN	5,87	5,98	5,95	6,20	5,97	6,16	6,49	6,77	7,14	7,36	6,55	6,67

Avots: LVAEI pēc CSP nepublicētiem datiem

Vislielākās izmaiņas saimniecību skaita ziņā notikušas otrajā, trešajā un ceturtajā kvintilē attiecīgi -23%, -20% un 16%, un no tā, ka saimniecību struktūra pa kvintilēm gandrīz nemainās, var secināt, ka kviešu ražošanas nozarē uz tirgu orientētajās saimniecībās notiek pakāpeniska ražošanas spēku koncentrācija, kas izpaužas saimniecību sējumu platību un ražības pieaugumā (līdzīgi kā graudkopības saimniecībās). Pirmajā kvintilē saimniecību skaits samazinājās tikai par 5%, un uz pašpatēriņu orientēto saimniecību īpatsvars, salīdzinot ar 2003. gadu, palielinājās par 2% punktiem.

Paplašinoties kviešu sējumu platībām saimniecībās, aug arī vidējā ražība, realizētās produkcijas daļa un kviešu iepirkuma cena. Realizētās produkcijas īpatsvara samazinājumu piektajā kvintilē, līdzīgi kā visiem graudaugiem, var izskaidrot ar gaidāmo iepirkuma cenas kāpumu 2005. gada pavasarī un graudu glabāšanas iespēju pieejamību.

c) Rapši

Salīdzinot ar 2003. gadu, 2004. gadā būtiski palielinājās gan rapšu platības (2,1 reizes), gan saimniecību skaits, kas nodarbojas ar rapšu audzēšanu (par 50%, sasniedzot 1009 saimniecības). Atšķirībā no 2003. gada, kad galvenokārt pieauga mazo saimniecību skaits, 2004. gadā krasi mainījās saimniecību skaits otrajā, trešajā un ceturtajā kvintilē. Savukārt, vislielākais apsēto platību pieaugums ir novērojams piektās kvintiles saimniecībās - vidēji par 40%.

5.10. tabula. Rapšu audzēšanas saimniecību vidējie rādītāji pa kvintilēm, 2003.-2004. gadā

	I		II		III		IV		V		Vidēji Latvijā	
	2003.	2004.	2003.	2004.	2003.	2004.	2003.	2004.	2003.	2004.	2003.	2004.
Saimniecību sadalījums, %	69	68	15	17	8	9	5	5	2	2	100	100
Vidējā sējumu platība saimniecībā, ha	11	14	51	55	90	107	159	185	339	475	39	47
Vidējā ražība saimniecībā, cnt/ha	13	16	14	17	15	19	14	21	15	22	14	19
Realizētā produkcija, % no saražotā	82	87	93	89	92	91	79	74	98	72	89	81
Cena, LVL/cnt, bez PVN	13,20	12,19	12,93	12,68	12,83	12,90	13,50	12,83	13,77	13,32	13,26	12,81

Avots: LVAEI pēc CSP nepublicētiem datiem

Labu laikapstākļu ietekmē vidējā rapšu ražība 2004. gadā bija augstāka nekā 2003. gadā. Lielākā daļa rapšu Latvijā ir ražoti eksportam, tāpēc rapšu cenu izmaiņas ir cieši saistītas ar pasaules cenu tendencēm. Pasaules tirgū 2004. gadā notika straujš

(22,7%) rapšu iepirkuma cenas kritums¹⁴, ko ietekmēja jūtams rapšu piedāvājuma pieaugums pēdējos gados augstās iepirkuma cenas dēļ. Realizētās produkcijas īpatsvara sarukums Latvijā 2004. gadā daļēji ir izskaidrojams ar rapšu ražotāju nespēju realizēt savu produkciju pieaugušā piedāvājuma apstākļos.

d) Kartupeļi

Kartupeļu audzēšanas saimniecību skaits, salīdzinot ar 2003. gadu, samazinājās par 15% un pērn bija ap 98,2 tūkst. saimniecību. Vislielākās izmaiņas struktūrā ir notikušas lielajās saimniecībās. Piektajā kvintilē apsaimniekoto platību daudzums samazinājās par 16%, savukārt saimniecību skaits - par 66%. Tas, tāpat kā pārējo kultūru audzēšanā, norāda uz ražošanas faktoru koncentrāciju. Tomēr kartupeļu ražošana Latvijā (~76%) joprojām ir koncentrēta mazās saimniecībās, kurās lauka platība nepārsniedz 0,5 ha, un kartupeļu ražošana tajās galvenokārt ir domāta pašu patēriņam.

5.11. tabula. Kartupeļu audzēšanas saimniecību vidējie rādītāji pa kvintilēm, 2003.-2004. gadā

	I		II		III		IV		V		Vidēji Latvijā	
	2003.	2004.	2003.	2004.	2003.	2004.	2003.	2004.	2003.	2004.	2003.	2004.
Saimniecību sadalījums, %	51	51	25	24	14	16	8	8	2	1	100	100
Vidējā sējumu platība saimniecībā, ha	0,2	0,2	0,4	0,4	0,6	0,6	1,1	1,2	5,5	10,4	0,5	0,5
Vidējā ražība saimniecībā, cnt/ha	125	116	119	113	118	112	118	124	170	178	130	129
Realizētā produkcija, % no saražotā	4	1	4	2	5	3	8	12	30	52	11	15
Cena, LVL/cnt, bez PVN	6,42	6,85	6,88	7,79	6,35	5,85	6,11	6,89	4,94	4,49	5,40	5,02

Avots: LVAEI pēc CSP nepublicētiem datiem

Kartupeļu cenas atšķirība dažādās kvintilēs izskaidrojama ar pārdošanai piedāvāto produkcijas apjomu. Lielākas saimniecības var piedāvāt lielākus kartupeļu apjomus par mazāku cenu vairumtirdzniecībā, savukārt mazajām saimniecībām ir iespēja pārdot par lielāku cenu mazus produkcijas apjomus tirgū vai tieši piegādājot to pircējiem.

¹⁴ World Oilseeds and Products: FAPRI 2005 Agricultural Outlook / 233

5.2.2. Lopkopība

a) Slaucamās govīs

Pēc vairāku gadu slaucamo govju skaita samazinājuma tendences 2004. gadā ir vērojama dzīvnieku skaita stabilizācija (2003. g. - 186,3; 2004. g. - 186,2 tūkst. dzīvnieku). Saimniecību skaits bija 61 tūkst.

Piena vidējam izslaukumam ir tendence pieaugt. Vidējā slaucamo govju produktivitāte 2004. gadā ir augstāka nekā 2001. gadā, bet nedaudz zemāka, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, kas izskaidrojams ar laikapstākļu ietekmi. Salīdzinot piena izslaukuma rādītājus pa kvintilēm, var secināt, ka, palielinoties dzīvnieku skaitam saimniecībā, aug produktivitātes rādītāji. Tas var būt izskaidrojams ar vieglāku investīciju pieejamību lielajām saimniecībām un jaunāku tehnoloģiju lietojumu ražošanas procesā.

5.12. tabula. Piena lopkopības saimniecību vidējie rādītāji pa kvintilēm, 2003.-2004. gadā

	I		II		III		IV		V		Vidēji Latvijā	
	2003.	2004.	2003.	2004.	2003.	2004.	2003.	2004.	2003.	2004.	2003.	2004.
Saimniecību sadalījums, %	55	57	27	27	13	13	3,5	3,5	0,5	0,5	100	100
Govju vidējais skaits saimniecībā	1	1	2	2	4	4	14	15	134	129	3	3
Produktivitāte, cnt/gadā	38	32	42	33	48	41	52	48	47	49	45	41
Pārdotā piena īpatsvars no kopā saražotā, %	19	17	42	45	67	71	84	87	88	90	62	67
Ieņēmumi no pārdotā piena cnt, LVL bez PVN	6,92	9,81	6,96	9,74	7,36	10,28	8,37	12,11	10,26	14,11	8,43	12,02

Avots: LVAEI pēc CSP npublicētiem datiem

Vidēji Latvijā pārstrādei realizēti 60% no saražotā piena apjoma. Pozitīva tendence 2004. gadā ir pārdotā piena īpatsvara palielinājums, kas nozīmē uz tirgu orientētas ražošanas attīstību. Šo procesu daļēji veicināja straujš piena iepirkuma cenas pieaugums (~40%). Salīdzinot vidējās piena iepirkuma cenas pa kvintilēm, varam secināt, ka lielākām saimniecībām iespējams saņemt augstāku cenu par saražoto produkciju, ko var izskaidrot ar diviem faktoriem - piena kvalitāti un piena pārstrādes uzņēmumu izmaksu samazinājumu, strādājot ar lieliem ražotājiem (piegādes izmaksas, piena kvalitātes pārbaude, administratīvās izmaksas).

b) Cūkas

Cūku skaits valstī 2004. gada beigās, salīdzinot ar to pašu periodu 2003. gadā, ir samazinājies par 2%, sasniedzot 430,8 tūkst. dzīvnieku. To saimniecību skaits, kurās

tur cūkas, 2004. gadā samazinājās par 10%, sasniedzot 43,6 tūkst. Saimniecību skaita samazinājums, gandrīz nemainoties dzīvnieku skaitam, norāda uz ražošanas spēku koncentrāciju, kas izpaužas dzīvnieku skaita pieaugumā uz tirgu orientētajās saimniecībās.

5.13. tabula. Cūkkopības saimniecību vidējie rādītāji pa kvintilēm, 2003.-2004. gada beigās

	I		II		III		IV		V		Vidēji Latvijā	
	2003.	2004.	2003.	2004.	2003.	2004.	2003.	2004.	2003.	2004.	2003.	2004.
Saimniecību sadalījums, %	87	90	12	10	1	1	0,03	0,03	0,01	0,01	100	100
Vidējais cūku skaits saimn. gada beigās	2	2	13	19	184	371	4365	6159	14663	17679	8	10
- sivēni līdz 2 mēn., %	7	15	23	27	24	24	28	31	25	20	21	23
- sivēni no 2 līdz 4 mēn., %	23	34	21	29	22	28	21	20	22	29	22	28
- nobarojamās cūkas no 4 mēnešiem, %	67	47	43	30	39	34	36	36	39	39	45	37
- sivēnmātes, %	2	3	10	11	10	9	10	10	10	8	8	8
- citi, %	0,5	1	2,5	3	4	5	5	4	5	4	3	3
Vidējais dzīvnieka kaušanas svars, kg (kautmasā)	80	82	73	78	74	74	73	74	70	73	73	75
Pārdotās gaļas īpatsvars, %	23	19	73	77	95	98	92	97	84	80	76	80
Saimniecībā pārstr. gaļas īpatsvars, %	0,1	0,2	0,4	0,1	2	1	8	3	16	20	7	6
Ieņēmumi no pārdotās gaļas, LVL/kg bez PVN	0,98	1,01	0,90	0,97	0,81	0,93	0,75	0,86	0,81	0,91	0,81	0,91
Ieņēmumi no pārdošanai pārstrādātās gaļas, LVL/kg bez PVN	1,12	1,51	1,34	1,20	0,81	0,77	0,74	0,80	0,94	1,05	0,88	1,00

Avots: LVAEI pēc CSP nepublicētiem datiem

Saimniecību struktūra parāda, ka mazliet vairāk nekā pusei to Latvijas saimniecību, kas nodarbojas ar cūkkopību, ir tikai 1 cūka. Savukārt 5.6. tabulā redzam, ka 90%

cūkkopības saimniecību pieder tikai 25% no visām cūkām valstī, kas nozīme, ka tikai 10% šo saimniecību ir orientētas uz tirgu. To pierāda pārdotās un pārstrādātās gaļas īpatsvara vidējie rādītāji. Pēdējo trīs kvintīļu dati liecina, ka šajās saimniecībās saražotās gaļas daudzums realizēts 100%.

Analizējot dzīvnieku struktūru saimniecībās, var secināt, ka mazākajās saimniecībās galvenokārt audzē dzīvniekus nobarošanai pašpatēriņam, savukārt lielākajās pieaug atražošanas ciklam nepieciešamo dzīvnieku īpatsvars (sivēnmātes).

Cūkgaļas iepirkuma cenas 2004. gadā vidēji Latvijā palielinājās par 12%. Kā varam secināt no 5.13. tabulas datiem, mazo saimniecību īpašnieki ir spējīgi pārdot gan svaigu, gan pārstrādātu gaļu par augstākām cenām nekā lieluzņēmumi, realizējot mazus produkcijas apjomus tirgū vai tieši piegādājot to pircējiem, kas arī var būt izskaidrojams ar papildu vērtības pievienošanu savai produkcijai (piem., ekoloģiski tīra produkcija, īpaša receptūra utt.).

5.3. Cenu pārmaiņas

5.3.1. Cenu līmeņi

Pārtikas kā galaprodukta cena mazumtirdzniecībā, ražotāju cenas pārstrādātiem produktiem un lauksaimniecības produkcijas cena ir savstarpēji saistīti un viens otru ietekmē. Pārtikas produktu cenu kāpums par 7% (5.14. tabula) 2004. gadā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, ietekmēja arī kopējās patēriņa cenas, kas palielinājās par 6,2%. Salīdzinot ar 2000. gadu, pārtikas produktu cenu indekss audzis daudz straujāk nekā patēriņa cenu kopindekss - attiecīgi par 19,5% un 14,2%.

Pārtikas izdevumu daļa kopējos izdevumos 2004. gadā bija 27%.

Ievērojamākais patēriņa cenu pieaugums 2004. gadā pārtikas produktu sektorā, salīdzinot ar 2003. gadu, bija vērojams pienam un piena produktiem - kāpums par 19,1%, sieram - par 8,8%, cukuram - par 15,8%, saldumiem un medum - par 7,2%, no maizes un tortēm atšķirīgiem labības produktiem - par 11,7%, maizei - par 7,4%, zivīm un zivju izstrādājumiem - par 6,6%, eļļām un taukiem - par 8%, augļiem - par 8,7% un dārzeņiem - par 6,8%. Cenas pazeminājās tikai kartupeļiem - par 5,5%. Pārējiem produktiem cenu pieaugums nepārsniedza 5% līmeni.

5.14. tabula. Patēriņa cenu indeksi (2000=100) un patēriņa cenu pārmaiņas (%) 2000.-2004. gadā

	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
Patēriņa cenu indeksi, 2000=100					
Kopindeksi	100	102,5	104,5	107,5	114,2
Pārtika	100	104,8	108,4	111,2	119,5
Patēriņa cenu pārmaiņas					
<i>pret iepriekšējo gadu</i>					
Kopā	2,6	2,5	1,9	2,9	6,2
Pārtika un bezalkoholiskie dzērieni	0,7	4,8	3,4	2,6	7,4
<i>decembris pret iepriekšējā gada decembri</i>					
Kopā	1,8	3,2	1,4	3,6	7,3
Pārtika un bezalkoholiskie dzērieni	0,2	7,8	0,7	2,6	10,0

Avots: CSP Patēriņa cenu indeksi, #12(140)/2004

Lauksaimniecības produkcijas ražotāju cenas 2004. gadā lielākajai daļai pārdoto lauksaimniecības produktu cēlās. No augkopības produktiem vislielākais cenu pieaugums bijis cukurbietēm, kas, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, ir vairāk nekā pusotru reizi (5.15. tabula). Tas izskaidrojams ar ES noteikto minimālo cukurbiešu iepirkuma cenu, ko cukurfabrikām jāmaksā zemniekiem par izaudzētajām bietēm.

No galveno graudaugu kultūru produktiem pārdošanas cenas nedaudz kāpušas miežiem un auzām. Iepriekšējā gadā slikto laikapstākļu radītais nepietiekamais graudu piedāvājums tirgū paaugstināja to cenas, toties 2004. gadā pietiekama graudu piedāvājuma dēļ tās atkal samazinājās rudziem, bet kviešiem palika iepriekšējā gada līmenī. No augkopības produktiem cenas vēl kritušās rapšiem - par 6% un pākšaugiem - par 14%.

Salīdzinot ar patēriņa cenu pārmaiņām augkopības produktiem, var secināt, ka 2004. gadā ražotāju cenas augušas atpalielošos tempos. Izņēmums ir cukurbiešu un kartupeļu sektors, kur ražotāju cenas palielinājušās straujāk.

Lopkopības sektorā situācija ir pretēja, jo produkcijas ražotāju cenu pieaugums gan pienam, gan gaļai ir daudz aktīvāks nekā patēriņa produktu cenu kāpums. Vislielākais lopkopības produktu ražotāju cenu pieaugums 2004. gadā bija pienam - 35,2%. Seko liellopu gaļas un aitu un kazu gaļas sektors - cenu pieaugums attiecīgi 25,6% un 22%. Tomēr, ievērojot to, ka Latvijas ražotāju liellopu gaļas cena, salīdzinot ar vidējo Eiropas līmeni, joprojām ir zema, nav ekonomiska izskaidrojuma, kādēļ zemniekiem grūti realizēt saražoto produkciju vietējiem gaļas pārstrādes uzņēmumiem. No lopkopības produkcijas tikai olām patēriņa cenu pieaugums ir bijis lielāks nekā ražotāju cenai.

5.15. tabula. Latvijas lauksaimniecības produktu ražotāju cenas 2000.-2004. gadā, Ls/t

	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2004./2003.,%
Augkopības produkti						
Kvieši	59,6	57,6	59,5	65,3	65,3	100,1
Rudzi	55,1	52,4	55,7	59,6	59,1	99,1
Mieži	59,1	53,5	53,8	56,9	59,2	104,2
Auzas	56,0	52,9	51,8	52,7	55,7	105,6
Rapšu sēklas	102,3	121,8	121,4	135,5	127,1	93,8
Pākšaugi	75,2	121,7	80,7	76,51	66,1	86,4
Cukurbietes	20,8	19,3	19,4	17,8	28,3	159,5
Kartupeļi	30,0	58,7	57,8	48,4	50,1	103,4
Atklātā lauka dārzeņi	78	51,7	88,9	85,9	85,1	99,1
Segto platību dārzeņi	355,6	321	338,4	370,6	369,1	99,6
Augļi un dārza ogas	113,3	126,5	97,8	140,0	320,42	228,9
Lopkopības produkti						
Piens	83,9	93,6	92,2	94,0	127,1	135,2
Liellopu gaļa*	334,9	438,6	406,8	300,0	376,9	125,6
Cūkgaļa*	721,2	813,5	640,2	638,5	714,5	111,9
Aitu un kazu gaļa*	456,7	527,8	519,0	535,8	653,8	122,0
Putnu gaļa*	599,3	629,8	439,0	544,7	564,7	103,7
Olas	39,8	40,7	32,8	37,1	37,8	101,9

Avots: LEK

Piezīme:* - dzīvsvārā

5.3.2. Cenu struktūra pārstrādātajos produktos

Analizējot cenu struktūru dažādiem produktiem, ir jāņem vērā, ka datu avotu sniegtajās mazumtirdzniecības cenās ietverts arī pievienotās vērtības nodoklis (PVN), bet saimniecības un rūpniecības segumā¹⁵ samaksātais un par iepirktajiem resursiem atmaksātais PVN nav uzrādīts. Tādēļ tirdzniecības¹⁶ segums nosedz arī visu produkta saražošanas un nogādāšanas laikā līdz patērētājam uzkrāto pievienoto vērtību.

Vēl jāņem vērā, ka cenu struktūra pārstrādātiem produktiem tiek analizēta, izmantojot viena pamatresursa (produkta) cenu. Piemēram, maizes cenu struktūras analizē saimniecības segumu veido kviešu graudu cena.

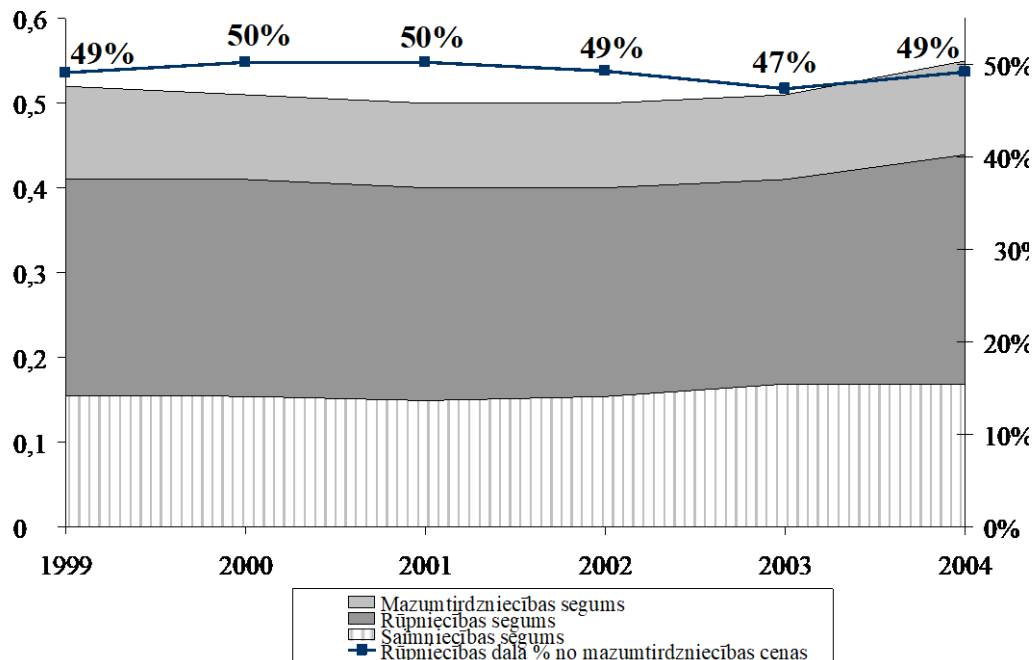
¹⁵ Pārstrādes rūpniecības izmaksas un peļņa, lai saražotu konkrēto produktu (aprēķināta kā starpība starp produkta ražotāju cenu un saimniecības vārtu cenu izejvielai, konkrēti kviešiem, kas pārrēķināta maizē).

¹⁶ Mazumtirdzniecības izmaksas un peļņa, lai pārdotu konkrēto produktu (aprēķināta kā starpība starp produkta mazumtirdzniecības cenu un ražotāju cenu).

a) Labības produkti

Pēc kviešu maizes cenu struktūras analīzes (5.5. attēls) var secināt, ka visas tās komponentes kopš 1999. gada ir ļoti stabilas.

5.5. attēls. Kviešu maizes cenu struktūras pārmaiņas un rūpniecības daļa, % no mazumtirdzniecības cenas Latvijā 1999. - 2004. gadā

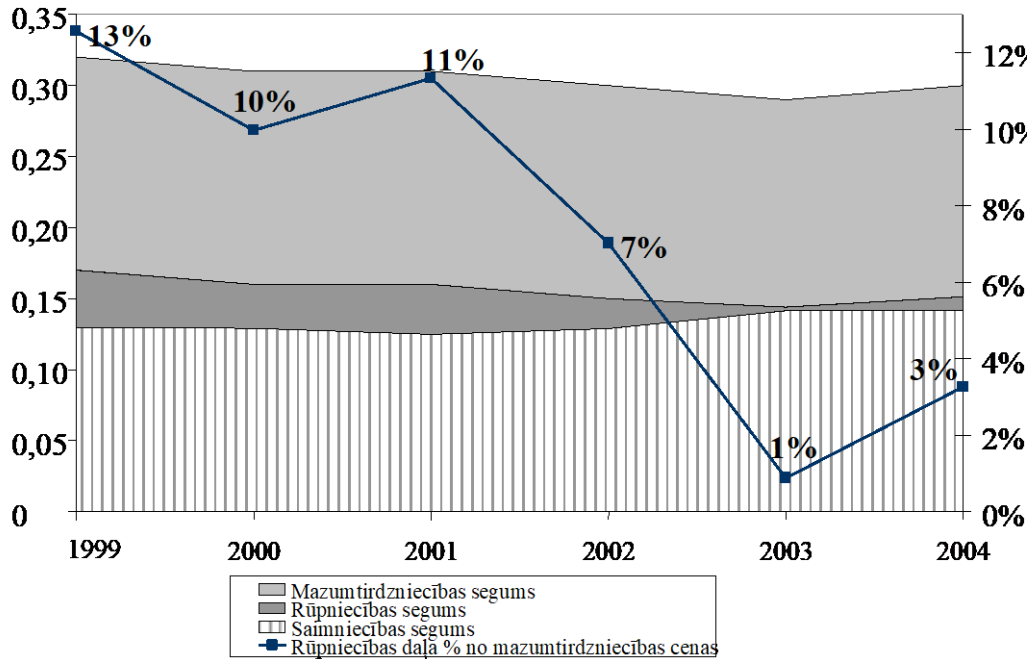

Avots: LVAEI, izmantojot LEK un CSP nepublicētus datus, CSP *Patēriņa cenas* 4/2003, 4/2004, CSP *Ražotāju cenu indeksi* 4/2004

Saimniecības segumu veido cena graudiem, kas nepieciešami, lai izceptu 1 kg kviešu maizes. Rūpniecības segums 2004. gadā bija 49% no mazumtirdzniecības cenas, tomēr jāņem vērā, ka tajā ietilpst arī rūpniecības segums graudu pārstrādei miltos, ko analizēsim vēlāk un kurš strukturē pārstrādes segumu maizei.

Kviešu miltu cenu struktūras izmaiņas (5.6. attēls) liecina, ka dzirnavnieki ir samazinājuši rūpniecības segumu kviešu miltiem līdz minimumam. Tas sedz tikai nedaudz vairāk nekā graudu iepirkuma izmaksas, kas ir aptuveni 75% no visām miltu ražošanas izmaksām. Tādējādi graudu pārstrādes uzņēmumi paaugstina savu konkurētspēju, lai saglabātu pozīcijas vietējā tirgū. Galvenie konkurenti ir pārējie graudu malšanas uzņēmumi, ievērojot to, ka importēt un lielākos attālumos pārvadāt miltus nav ekonomiski izdevīgi. Tādēļ ārējā tirdzniecība norisinās ar graudiem, bet to pārstrāde miltos notiek Latvijā.

5.6. attēls. Kviešu miltu cenu struktūras izmaiņas un rūpniecības daļa, % no mazumtirdzniecības cenas Latvijā 1999. - 2004. gadā

Avots: LVAEI pēc LEK un CSB nepublicētiem datiem, *Patēriņa cenas* 1.- 4., 2003, 2-3.lpp.; Latvijas Statistikas ikmēneša biļetens 3 (118), 2004, 64 lpp.

Salīdzinot kviešu miltu un kviešu maizes cenu struktūru, var izteikt pieņēmumu, ka nozīmīgākais izmaksu pieaugums ir galaprodukcijas - maizes ražošanā.

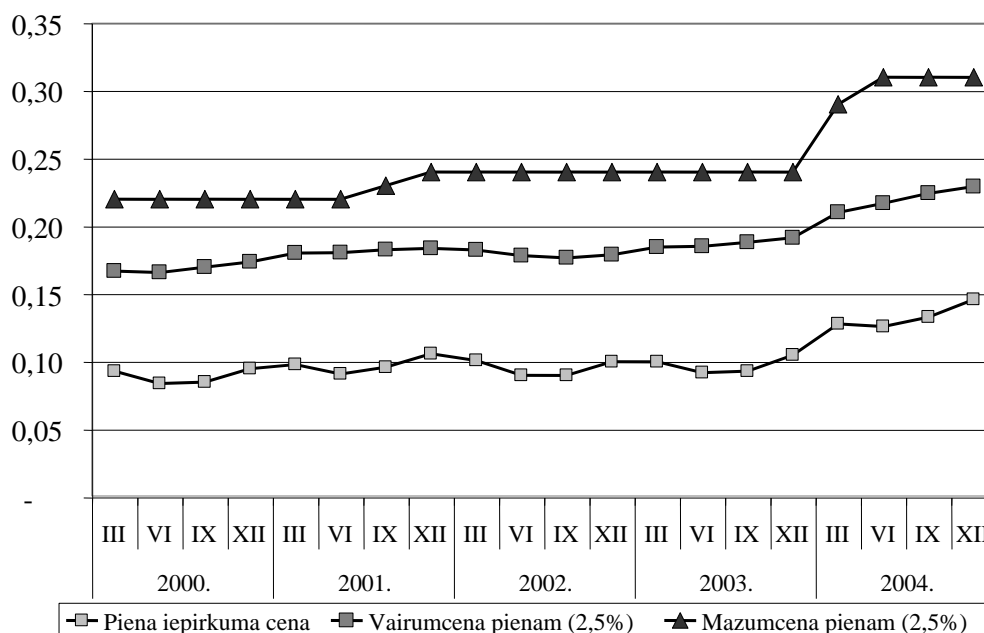
b) Piens produkti

Piena cenas dinamika ir atspoguļota dažādos pārtikas produktu ķēdes līmeņos. Ņemot vērā gada vidējos rādītājus, starpība starp piena iepirkuma un rūpniecības cenām nemainās, kas liecina, ka tirgus svārstības dzēš no galapatērētāja tālākais tirgus dalībnieks - piena ražotājs. Analizējot vidējos rādītājus katra ceturkšņa pēdējā mēnesī (5.7. attēls), redzamas piena cenas sezonālās svārstības, bet piena pārstrādes sektorā cenas sezonālitate jau ir būtiski izlīdzinājusies.

Piena vidējās mazumtirdzniecības cenas nozīmīgi palielinājās 2004. gada 1. ceturksnī, kad tās pieauga par 20,8%, salīdzinot ar iepriekšējo divu gadu periodu. Pēdējo iepriekšējo divu gadu laikā cenu līmeņa maiņu nenovēroja. Analizējot cenu dinamiku kopš 2000. gada, jāsecina, ka ceturkšņa beigu vidējā piena cena mazumtirdzniecības tīklā pēdējo piecu gadu laikā būtiski mainījies tikai 2004. gadā, kas liecina gan par pastāvīgu *spiedienu* uz piena pārstrādātājiem, gan arī par iepriekšējā gadā pārstrādātājiem radušos iespēju paaugstināt produktu pārdošanas cenas. Salīdzinot 2004. gada 3. un 4. ceturksnī ar 2. ceturksni, mazumtirdzniecības cena pienam

nemainījās. Stabilitāte tiek panākta, optimizējot pārdošanas sistēmu un tirgus struktūru, kas ir nepieciešams, lai varētu samazināt mazumtirdzniecības izmaksas saasinātas konkurences apstākļos.

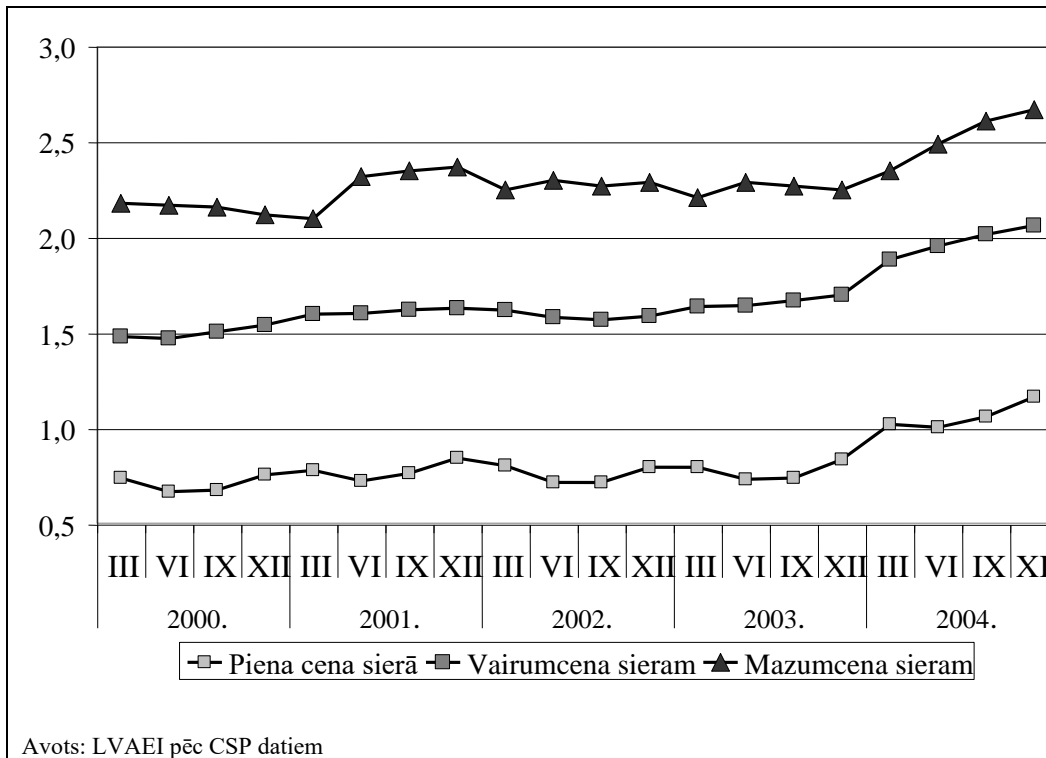
5.7. attēls. Piena cenu dinamika 2000.-2004. gadā ceturkšņu beigās, Ls/kg

Avots: LVAEI pēc CSP datiem

Siera cenu dinamika (5.8. attēls) raksturo cenas struktūru sieram. Ražotāju cenas līkne raksturo cenu pienam, kas nepieciešams viena kilograma siera saražošanai. Mazumtirdzniecības segums 2004. gadā sieram, kas atšķirībā no piena nav pirmās nepieciešamības pārtikas produkts, ir lielāks nekā dzeramajam pienam. Mazumtirdzniecības cena sieram 2004. gada laikā cēlusies par 18,6%, kas ir vismazākais piena produktu cenas pieaugums.

5.8. attēls. Siera cenu dinamika 1999. -2003. gadā ceturkšņu beigās, Ls/kg

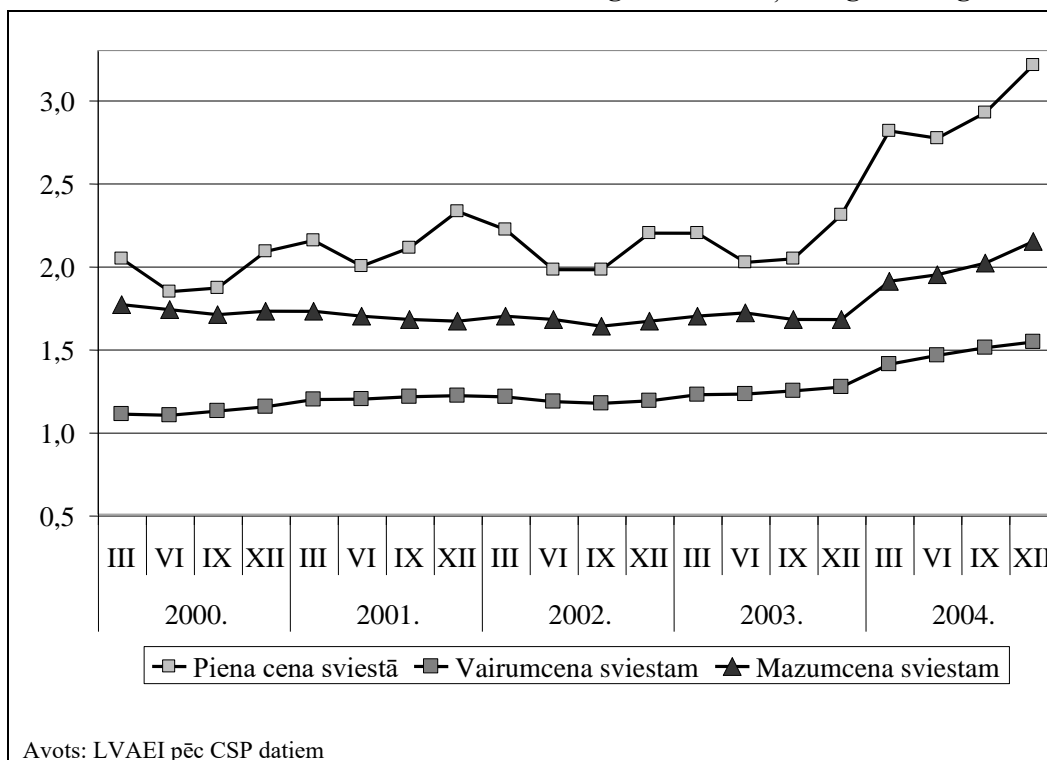

Avots: LVAEI pēc CSP datiem

Vienkāršākajā nosacītā bezatlikumu tehnoloģijas piena pārstrādes variantā iegūst sviestu (piena taukus) un vājpiena pulveri. Cenu analīze, kas balstīta tikai uz viena saražotā produkta, šajā gadījumā - sviesta, un piena kā izejvielas tirgus cenu rādītājiem (5.9. attēls), parāda, ka reāli tas ir piensaimniecības pārpalikuma produkts, kuru pārdod par cenu, kas ir zemāka pat par piena kā izmantotā resursa cenu. Tas jāņem vērā piena pārstrādes uzņēmumiem, veidojot savas produkcijas ražošanas struktūru un izstrādājot savu mārketinga stratēģiju. Orientēties tieši uz sviesta ražošanu nav ekonomiski izdevīgi, tomēr pārstrādes uzņēmums var veiksmīgi izmantot piena taukus kā dažādu piena pārstrādes produktu ar augstu pievienoto vērtību (skābpiena produktu, siera, saldējuma) sastāvdaļu.

Tuvākajā laikā sagaidāms, ka sviesta vairumtirdzniecības cena pakāpeniski paaugstināsies, jo pēc iestāšanās ES to regulē sviestam noteiktā intervences iepirkuma cena. No 2004. gada 1. jūlija sviesta intervences cena ES bija 305,23 EUR/100 kg, kas ir aptuveni 2,15 LVL/kg. Šāds cenas līmenis sviestam Latvijā ir mazumtirdzniecības tīklā, tādēļ turpmāk gaidāms sviesta ražotāju cenas pieaugums.

5.9. attēls. Sviesta cenu dinamika 2000. - 2004. gadā ceturkšņu beigās, Ls/kg

Avots: LVAEI pēc CSP datiem

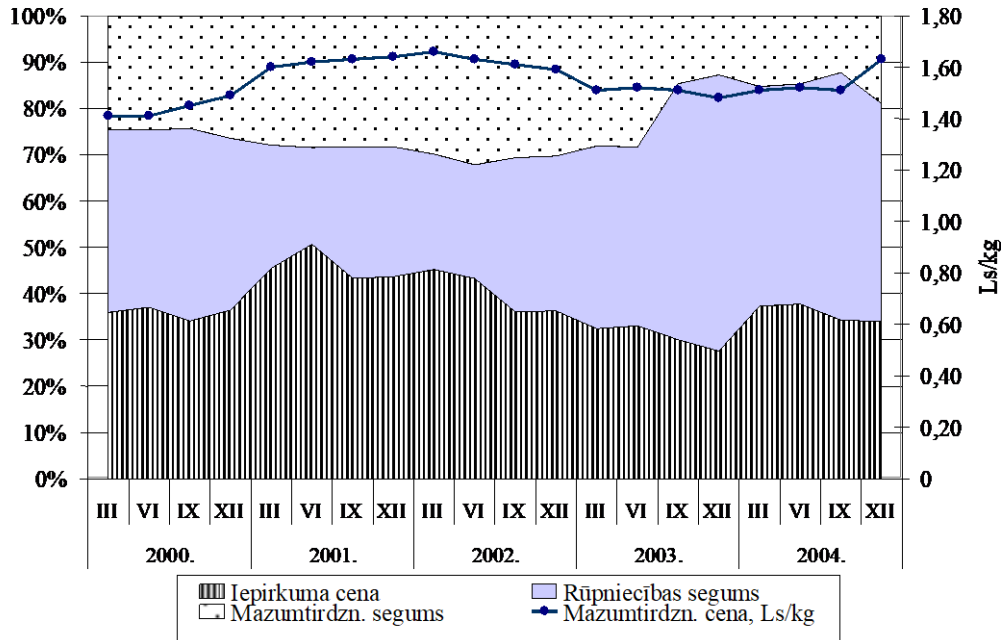
Piena iepirkuma cenu turpmāk ietekmēs gan situācija tirgū, gan politikas noteiktās cenas sviestam un vājpiena pulverim. Turpmāk vēl gaidāms neliels piena iepirkuma cenu kāpums, tomēr tas būs atkarīgs arī no pārstrādei nodotā piena kvalitātes.

c) Gaļa un gaļas produkti

Liellopu gaļas cenas struktūras attīstība parāda, ka 2004. gadā šajā nozarē ievērojamas pārmaiņas nav notikušas, un situācija ir saglabājusies līdzīga kā 2003. gada beigās, kad gada laikā visos liellopu gaļas ražošanas posmos, sākot ar liellopu audzēšanu zemnieku saimniecībās un beidzot ar liellopu gaļas realizāciju mazumtirdzniecības tīklā, notika būtiskas pārmaiņas.

Mazumtirdzniecības cena liellopu gaļai 2004. gadā ir pieaugusi (5.10. attēls), sasniedzot 1,63 Ls/kg, kas faktiski ir 2002. gada pirmā ceturkšņa beigu līmenis. Cenas struktūrā joprojām saglabājas mazs mazumtirdzniecības segums - 19% 2004. gada decembrī, kā arī mazs iepirkuma cenas - 34%, savukārt rūpniecības segums joprojām ir ievērojams - 47%.

5.10. attēls. Liellopu gaļas mazumtirdzniecības cenu un to struktūras izmaiņas Latvijā 2000.-2004. gadā (visas cenas kautsvārā)

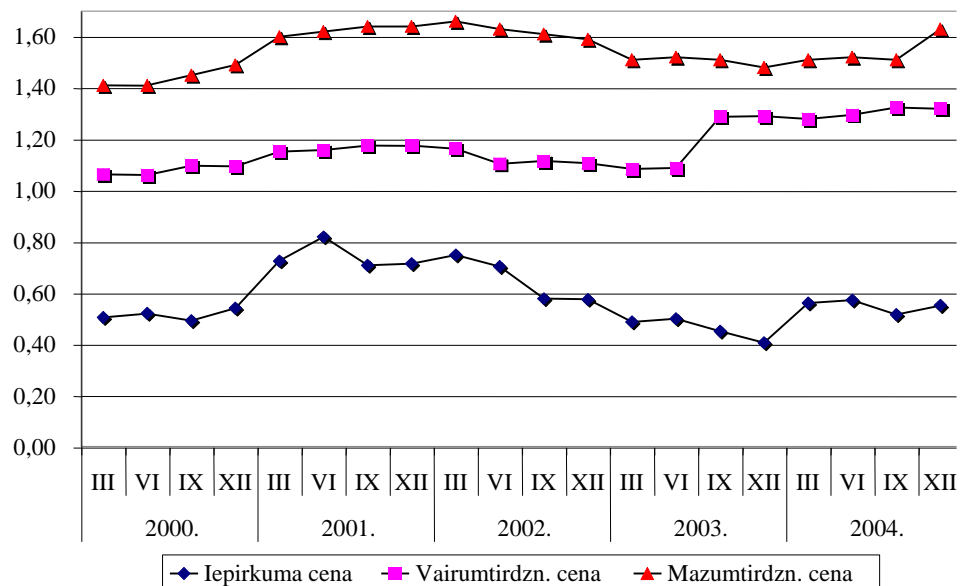
Avots: LVAEI pēc CSP datiem

Lai gan kaušanai piedāvāto liellopu skaits 2004. gadā palielinājās, tomēr Latvijas liellopu audzētāji joprojām pilnībā nenodrošina vietējo liellopu gaļas patēriņa līmeni. Tādēļ šim piedāvājuma pieaugumam nevajadzētu izraisīt ne iepirkuma cenu pazemināšanos, ne arī grūtības izaudzēto liellopu realizācijai.

Latvijā liellopu gaļa pārsvarā tiek iegūta kā piensaimniecības blakusprodukts, tādēļ arī iepirkuma cenas līmenis ir salīdzinoši zems. Tomēr 2004. gadā tas atkal paaugstinājies, kaut arī aktualitāti zaudējis 2001. gada iepirkuma cenas kāpuma iemesls - liellopu saslimšana Eiropā ar govju sūkļveida encefalopātiju, kas būtiski samazināja šīs gaļas piedāvājumu.

Vairumtirdzniecības cenas 2004. gadā ir nemainīgi stabilas (5.11. attēls), kas, pieaugot iepirkuma un mazumtirdzniecības cenām, samazina rūpniecības seguma īpatsvaru, tam joprojām aizņemot gandrīz pusi no cenas mazumtirdzniecības līmeņa. Tas varētu būt izskaidrojams ar gaļas pārstrādātāju izmaksu palielināšanos, uzņēmumus modernizējot atbilstoši ES prasībām.

**5.11. attēls. Liellopu gaļas (kautsvara) cenu dinamika Latvijā
2000.-2004. gadā, Ls/kg**

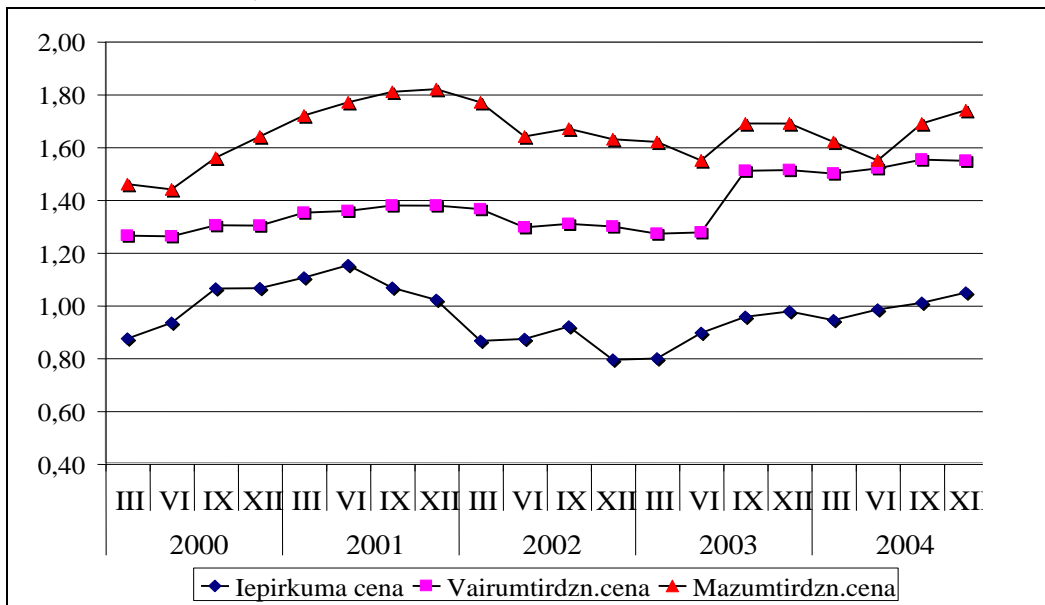

Avots: LVAEI pēc CSP datiem

Mazumtirdzniecības sektors 2004. gada beigās vairs nav uzskatāms par liellopu gaļas patēriņa cenas līmeņa stabilizētāju, tomēr straujāku cenas pieaugumu ierobežo iedzīvotāju izvēle par labu cūkgaļas un putnu gaļas lielākam īpatsvaram gaļas kopējā patēriņā, kā arī joprojām zemā iedzīvotāju pirktspēja (Latvijā 2004. gadā izdevumi pārtikai no mājsaimniecības budžeta vidēji bija 30,6%). Tomēr var prognozēt, ka nākošā gada laikā liellopu gaļas cenas vietējā tirgū pakāpeniski augs, jo Latvijā pēdējos gados palielinās specializēto gaļas šķirņu liellopu ganāmpulks, kā arī turpināsies vienotā ES tirgus radītā cenu izlīdzināšanās tendence.

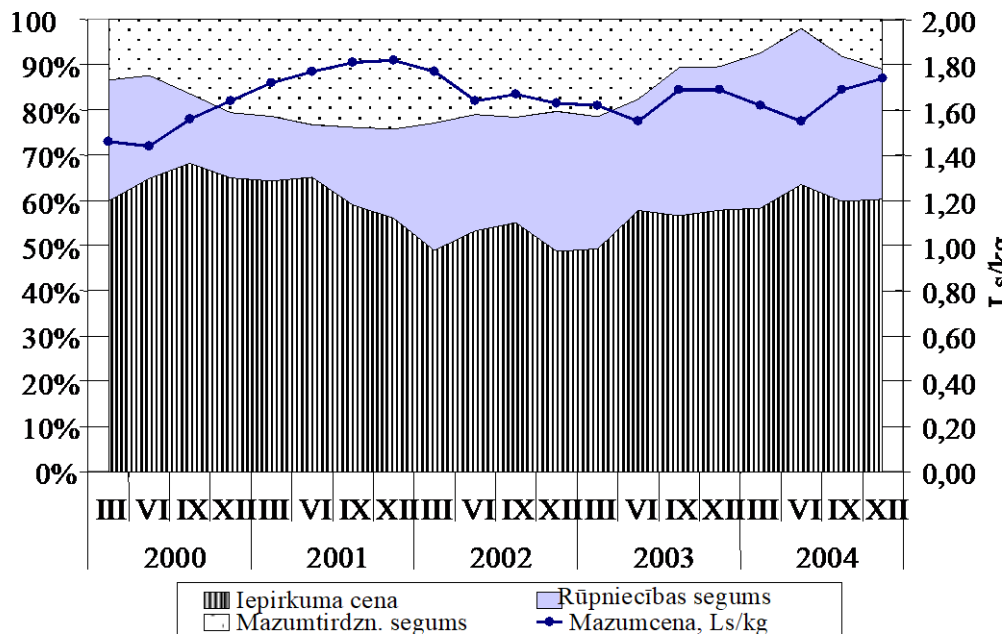
Analizējot **cūkgaļas** cenas iepirkuma, pārstrādes sektora un mazumtirdzniecības līmenī, var secināt, ka atšķirībā no liellopu gaļas sektora vislielākais īpatsvars cenu struktūrā pastāvīgi ir cūkgaļas iepirkuma cenai, kas 2004. gada decembrī bija 60%. Mazumtirdzniecības cenas samazinājums 2004. gada 2. ceturksnī ir noticis neatkarīgi no procesiem pārējā cenas struktūras veidošanās ķēdē (5.12. attēls). Tas liecina, ka mazumtirdzniecības tīklā varētu būt ieplūdusi lētāka importa produkcija, kuru iespējams realizēt par zemāku cenu (5.13. attēls).

5.12. attēls. Cūkgaļas (kaustsvara) cenu dinamika Latvijā 2000.-2004. gadā, Ls/kg

Avots: LVAEI pēc CSP datiem

5.13. attēls. Cūkgaļas mazumtirdzniecības cenu un to struktūras izmaiņas Latvijā 1999.-2004. gadā (visas cenas kautsvārā)

Avots: LVAEI pēc CSP datiem

6. Ienākumi lauksaimniecībā

Lauksaimniecības ienākumu novērtējums sektorā kopumā ir veikts, apkopojot visa sektora datus par ražotās produkcijas apjomu, tās izlietojumu, cenām, ražošanas izmaksām un ienākumu pārdali, izmantojot Lauksaimniecības ekonomisko kopaprēķinu (LEK).

Šī ienākumu novērtējuma mērķis ir parādīt galvenās tendences lauksaimniecības sektorā kopumā, iekļaujot nozares ekonomiskos rādītājus un lauksaimnieku saņemtos ienākumus. Lauksaimniecībā nodarbināto ienākumi salīdzināti ar valstī vidējo un citās nozarēs nodarbināto darba samaksu, kā arī ar citu ES dalībvalstu lauksaimnieku ienākumiem.

Izmantotie dati koriģēti atbilstoši jaunākajai informācijai par sektora ekonomiskajiem rezultātiem, tādējādi tie atšķiras no līdz šim publicētajiem. Darbaspēka uzskaitē tiek izmantotas lauksaimniecībā nodarbinātās pilnās gada darba vienības.

Apkopojot pieejamo informāciju par lauksaimniecības sektora 2004. gada rezultātiem, ir iespējams secināt:

- sektora kopējie ienākumi **2004. gadā** ievērojami pieauguši - par **90,2%**;
- ienākumi uz vienu lauksaimniecībā nodarbināto pilno gada darba vienību palielinājušies vēl straujāk - par **100,4%**.

Galvenie faktori, kas ietekmēja ienākumu izmaiņas 2004. gadā

Ienākumus **palielināja**:

- **subsīdiju apjoma pieaugums.** Kopējais LEK iekļaujamais nacionālais un ES atbalsts 2004. gadā bija Ls 105,3 milj., kas ir aptuveni trīs reizes vairāk nekā gadu iepriekš. Pievienošanās ES Kopējai lauksaimniecības politikai (KLP) mainījusi subsīdiju struktūru, dominējošo lomu zaudējušas produktu subsīdijas, bet palielinājies citu subsīdiju jeb cita atbalsta ražošanai īpatsvars. Cita atbalsta ražošanai kategoriju visvairāk palielinājuši klāt nākušie vienotās platības maksājumi (VPM) un mazāk labvēlīgo apvidu (MLA) maksājumi. Šāda subsīdiju struktūra atbilst ES politikai ienākumu atbalsta jomā, novirzot atbalstu ražošanai uz ražotājiem. Reizē ar vienotā maksājuma ieviešanu Latvijā, kas jāizdara ne vēlāk kā līdz 2009. gadam, paredzams vēl lielāks citu subsīdiju īpatsvara pieaugums. Kopējais ES noteikto tiešmaksājumu apjoms Latvijā turpinās augt, taču tiks straujš subsīdiju kāpums kā 2004. gadā vairs nav sagaidāms.
- **lopkopības galaprodukcijas vērtības palielināšanās, taču arī augkopības produkcija** deva ieguldījumu ienākumu vairošanā:

- Pieauga saražotā piena vērtība - par Ls 23,7 milj., salīdzinot ar 2003. gadu. Šo palielinājumu noteica ražotāju cenas pieaugums, kas piena sektorā bija otrs lielākais visā lauksaimniecības nozarē kopumā;
- Labvēlīgie laikapstākļi 2004. gadā sekmēja graudaugu produkcijas apjoma pieaugumu, turklāt šos rādītājus ietekmēja 2003. gada fons ar sliktiem laikapstākļiem, kas noteica zemu graudaugu ražu. 2004. gads deva graudaugu rekordražu ES, sasniedzot pēdējo desmit gadu augstāko līmeni. Graudaugu produkcijas vērtība Latvijā 2004. gadā palielinājās par Ls 9,0 milj.;
- Pieaugot ne tikai ražībai, bet arī paplašinoties apsētajām platībām, 2004. gadā palielinājās saražotais rapšu daudzums. Rapšu produkcijas vērtība palielinājās par Ls 7,9 milj.;
- Pievienošanās ES labvēlīgi ietekmēja liellopu cenas, palielinājās arī liellopu produkcijas apjomi, un tādējādi liellopu produkcijas vērtība 2004. gadā pieauga par Ls 7,3 milj.;
- Atšķirībā no pārējiem gaļas produkcijas veidiem, kuru cenas 2004. gadā visai ievērojami kāpa, salīdzinoši maz tās mainījās putnu produkcijai, savukārt būtiski pieauga saražotie apjomi, gala produkcijas vērtību palielinot par Ls 6,0 milj.;
- Visstraujākais cenas pieaugums lauksaimniecības nozarē 2004. gadā bija cukurbietēm, to vērtība pieauga vairāk nekā pusotras reizes jeb par Ls 4,9 milj., lai gan apjomi nedaudz samazinājās.

Ienākumus **samazināja**:

- Par **28,9 milj. Ls** augusi starppatēriņa resursu vērtība. To izraisīja cenu celšanās degvielai un minerālmēslojumam, augstāks lopbarības patēriņš, kā arī lielāks izdevumu apjoms remontiem un materiāliem, augu aizsardzības līdzekļiem;
- Lielāka produkcijas ražošanas apjoma un cenu kāpuma kapitālprecēm dēļ par **Ls 4,8 milj.** audzis pamatlīdzekļiem nepieciešamo atskaitījumu apjoms;
- Laikapstākļi nelabvēlīgi ietekmējuši augļu un ogu, kā arī dārzeņu ražu. Cenas pieaugums tikai daļēji kompensēja apjoma kritumu, tāpēc augļu un ogu produkcijas vērtība samazinājās par **Ls 0,9 milj.**, bet dārzeņu - par **Ls 2,7 milj.**
- Kartupeļu produkcijas vērtība 2004. gadā samazinājusies par **Ls 2,0 milj.**, ko noteica saražotās produkcijas daudzuma kritums. Apjoma samazinājumu izraisīja gan apsēto platību, gan arī ražības kritums.

Daļu no faktoriem, kas noteica ienākumu palielināšanos, var uzskatīt par gadījuma rakstura (graudaugu ražības pieaugums labvēlīgo laika apstākļu ietekmē), citi ir tirgus diktēti (piens, liellopi), tomēr vislielākā nozīme 2004. gadā bija ienākuma līmeņa stabilizācijas pasākumiem (subsīdijām).

Turpmāk tiks aplūkotas atsevišķas ienākumus veidojošās sastāvdaļas.

6.1. tabula. Ražošanas, starppatēriņš, nozares pievienotā vērtība 2004. gadā un to izmaiņas (produkcijas vērtība pa produktu veidiem norādīta ražotāju cenās)

Nosaukums	Kopējās produkcijas			Gala produkcijas			Kopējās produkcijas izmaiņas (+/-) 2004. pret 2003. (%)			Gala produkcijas izmaiņas (+/-) 2004. pret 2003. (%)		
	apjomi	vid. cena	vērtība	apjomi	vid. cena	vērtība	Daudzums	Cena	Vērtība	Daudzums	Cena	Vērtība
	tūkst. t	Ls/t	milj. Ls	tūkst. t	Ls/t	milj. Ls						
AUGU PRODUKTI	x	x	199,7	x	x	178,5	6,2%	5,5%	12,0%	6,5%	6,0%	12,9%
Graudaugi	1 059,5	63,5	67,3	946,9	63,5	60,1	20%	-4%	15%	23,5%	-4,8%	17,6%
Kartupeļi	631,4	56,2	35,5	500,2	53,8	26,9	-15%	12%	-4%	-18,5%	14,4%	-6,8%
Cukurbietes	505,6	28,4	14,4	502,6	28,5	14,3	-5%	60%	52%	-5,3%	59,9%	51,4%
Rapsis	104,5	126,5	13,2	100,2	128,2	12,8	177%	-6%	159%	175,4%	-5,5%	160,4%
Svaigi dārzeņi	182,4	107,8	19,7	158,1	110,3	17,4	-14%	6%	-9%	-19,1%	7,1%	-13,3%
Svaigi augļi un ogas	18,0	282,7	5,1	17,0	290,3	4,9	-22%	9%	-15%	-22,6%	8,5%	-16,0%
Lopbarības kultūras	4 568,2	8,0	36,6	3 065,8	11,2	34,4	17%	-3%	13%	19,2%	-3,0%	15,7%
Citi augu produkti	x	x	8,0	x	x	7,6	-9%	5%	-5%	-9,8%	3,9%	-6,3%
DZĪVNIEKU PRODUKTI	x	x	214,2	x	x	174,6	2,8%	18,5%	21,9%	7,5%	20,8%	29,9%
Piens	784,0	122,2	95,8	640,4	127,1	81,4	0%	33%	33%	4,2%	35,3%	41,0%
Liellopi	59,0	377,8	22,3	57,0	376,9	21,5	20%	33%	60%	21,1%	25,3%	51,7%
Cūkas	53,5	714,3	38,2	47,8	714,5	34,1	-1%	12%	10%	-4,4%	11,9%	6,9%
Olas (milj. gab.)	527,4	36,6	19,3	462,2	37,8	17,5	4%	2%	5%	4,0%	1,8%	5,8%
Mājputni	30,7	564,7	17,3	20,2	564,7	11,4	67%	4%	73%	104,3%	3,7%	111,8%
Citi dzīvnieku produkti	x	x	21,3	x	x	8,7	-22%	1%	-21%	-1,3%	1,8%	0,5%
Līgumdarbi lauksaimniecībā	x	x	4,7	x	x	4,7	4%	20%	25%	4,0%	20,0%	24,8%
Neatdalāmās blakusdarbības	x	x	57,5	x	x	57,4	-4%	2%	-1%	-3,7%	2,5%	-1,3%
"NOZARES" IZLAIDE (ražotāju cenās)	x	x	476,1	x	x	415,2	3,4%	10,7%	14,4%	5,2%	11,4%	17,1%
Produktu subsīdijas	x	x	41,0	x	x	41,0	10%	54%	69%	13,0%	49,4%	68,9%
augkopībā	x		26,6	x		26,6	17%	93%	126%	22,3%	84,9%	126,2%
lopkopībā	x		14,4	x		14,4	3%	12%	15%	4,3%	10,4%	15,1%
"NOZARES" IZLAIDE (bāzes cenās)	x	x	517,1	x	x	456,2	3,9%	13,0%	17,4%	5,7%	14,0%	20,4%
Starppatēriņš, kopā	X	X	328,8	X	X	267,9	2,2%	7,0%	9,4%	3,8%	7,9%	12,1%
Bruto pievienotā vērtība bāzes cenās	x	x	188,4	x	x	188,4	8,8%	23,9%	34,7%	8,8%	23,9%	34,7%

Avots: LEK

6.1. Ražotā produkcija un tās vērtība

Lauksaimniecības kopējās un galaprodukcijas apjomu un vērtību, detalizēti parādot nozīmīgākos produkcijas veidus, kā arī to izmaiņas, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, apkopo 6.1. tabula. Saskaņā ar LEK metodiku galaprodukcija ir daļa no kopējās saražotās produkcijas, izņemot patēriņu sēklai saimniecībā, zudumus, lauksaimniecībā izmantoto lopkopības produkciju (piens lopbarībai u. c.), kā arī dažus blakusproduktus, kurus grūti uzskaitīt (ganību zāle un kūtsmēsli). Galaprodukcijas vērtībā neieskaita arī pamatproduktus, kurus pārstrādā citās nozarēs. Izlaides vērtībā pie neatdalāmajām blakusdarbībām tiek ietverta iegūtā pārstrādātā produkta vērtība.

Bruto pievienotā vērtība nemainās neatkarīgi no tā, vai to aprēķina, izmantojot kopējo vai galaprodukciju, jo reizē ar produkcijas vērtību mainās arī starppatēriņš. Produkcijas un starppatēriņa izmaiņu koeficienti kopējai un galaprodukcijai var būt atšķirīgi, jo mainās ietvertās produkcijas un izmaksu loks. Veicot sektora ekonomisko analīzi, izmantota galaprodukcijas vērtība, pieņemot, ka tieši galaprodukcijas ieguve ir galvenais ražošanas mērķis.

Produkcija ir novērtēta vidējās cenās (dažādās cenās novērtējot pārdoto un saimniecībās uz vietas patērēto), un, atšķiroties produkcijas izlietojuma struktūrai, atšķiras arī kopējās un galaprodukcijas cenas.

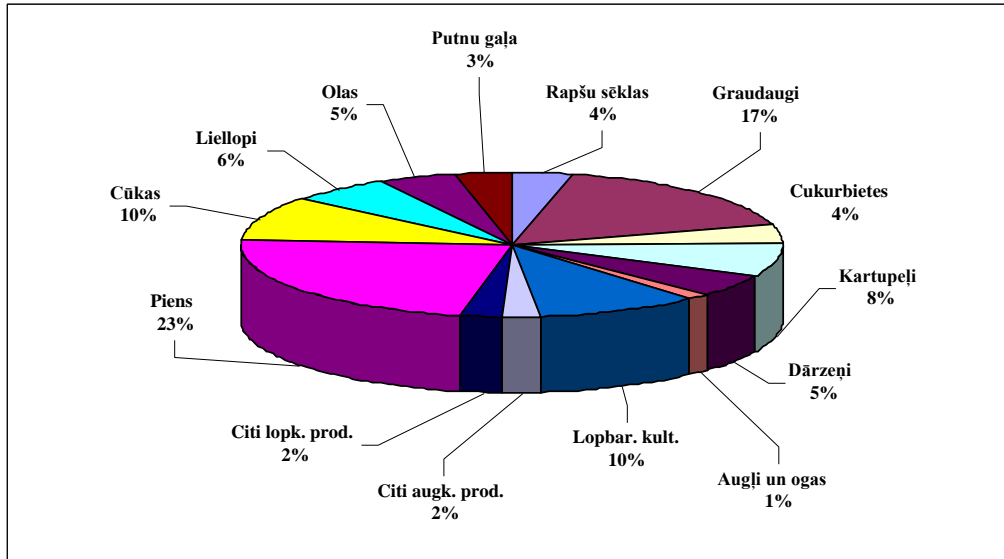
LEK izpratnē lauksaimniecības “nozari” veido lauksaimniecības preču izlaide, lauksaimnieciska rakstura pakalpojumi, kā arī neatdalāmās blakusiedarbības, kas cieši saistītas ar lauksaimniecisko ražošanu, un kuru izmaksas nav iespējams nodalīt no lauksaimnieciskās darbības.

Aplūkojot LEK jeb galaprodukcijas koncepciju ražotāju cenās, kopējais lauksaimniecības “nozares” ražošanas fiziskais apjoms pret iepriekšējo gadu ir palielinājies par 5,2%, tostarp augkopībā par 6,5%, bet lopkopībā - par 7,5%.

“Nozares” galaprodukcijas cenas vidēji augušas par 11,4%, augkopībā cenas kāpušas par 6,0%, bet lopkopībā piedzīvots straujš cenu palielinājums - 20,8%.

Apjomam un cenām mainoties, “nozares” galaprodukcijas vērtība reālajās ražotāju cenās palielinājusies par 17,1%, tajā skaitā augkopībā par 12,9% un lopkopībā par 29,9%.

6.1. attēls. Lauksaimniecības preču izlaides galaprodukcijas struktūra 2004. gadā (ražotāju cenās)

Avots: LEK

6.1. attēls parāda lauksaimniecības preču galaprodukcijas struktūru ražotāju cenās. Vislielākais īpatsvars, tāpat kā iepriekšējos gados, ir **pienam (23%)** un **graudiem (17%)**. Lai arī cūkgaļas īpatsvars samazinājās par 1% punktu, tā joprojām bija trešā lielākā produkcijas grupa 2004. gadā (**10%**). Tādu pašu īpatsvaru veidoja arī **lopbarības kultūras** (siens, skābbarība un skābsiens, zaļbarība, lopbarības saknes, kukurūzas zaļā masa, u. c.) (**10%**). Salīdzinot ar 2003. gadu, visbūtiskāk samazinājies kartupeļu un dārzeņu (par 2% punktiem), bet palielinājies piena (par 3% punktiem) un rapšu sēklu īpatsvars (par 2% punktiem).

Vērtēsim atsevišķu galaprodukcijas veidu attīstības tendences 2004. gadā.

Graudaugi: ražošanas apjomu pieaugums

Lielākā graudaugu raža pēdējo gadu laikā gan Latvijā, gan arī ES tika iegūta 2004. gadā.

Latvijā saražotais galaprodukcijas daudzums pieauga par **23,5%**, un vidējā cena samazinājās par **4,8%**. Galaprodukcijas vērtības palielinājums bija **17,6%**.

Labvēlīgo laikapstākļu dēļ palielinājās visu graudaugu, izņemot griķu un vasaras kviešu, ražības rādītāji, kas spēja kompensēt dažu kultūru sējplatību samazinājumu (mieži un tritikāle), nodrošinot kopražas pieaugumu. Tiesa, salīdzinājumā ražības rādītājus ietekmē 2003. gada fons, kad slikto laikapstākļu dēļ ievērojami kritās ražība gandrīz visām kultūrām.

Vislielākais ieguldījums galaprodukcijas pieaugumā bija galvenajām kultūrām (graudaugu produkcijas ražošanas apjoma īpatsvara ziņā) - kviešiem, miežiem un auzām.

Lopbarības kultūras: ražošanas apjomu kāpums

Lopbarības kultūru apjomi 2004. gadā pieauga par **19,2%** - pārsvarā platību palielinājuma dēļ, vidējā cena nedaudz samazinājās, tādējādi galaprodukcijas vērtība cēlās par **15,7%**.

Kartupeļi: apjoma samazinājums, cenas pieaugums

Ar kartupeļiem apstādītā platība 2004. gadā samazinājās par 10%, arī ražība kritās par 5%, tāpēc tika iegūta mazāka kartupeļu raža, taču par **14,4%** pieauga cena. Kartupeļu galaprodukcijas vērtība samazinājās par **6,8%**.

Dārzeni: apjoma kritums, cenas kāpums

Lauka dārzeņu ražība 2004. gadā kritās par 13%, un apstādītās platības saruka par 5%, kā arī ievērojami samazinājās segtās platības dārzeņu audzēšanai (-36%), kas noteica apjoma samazinājumu par **19,1%**. Dārzeņu vidējā cena pieauga par **7,1%**, un dārzeņu galaprodukcijas vērtība samazinājās par **13,3%**.

Rapši: straujš apjomu pieaugums

Vislielākais apsēto platību pieaugums 2004. gadā raksturo rapšus, jo platība palielinājās 2,1 reizi, turklāt pirmo reizi pārsniedzot rudzu sējumu platības. Par 32% pieauga arī rapšu ražība. Rapši ir tā kultūra, kura 2004. gadā deva visstraujāko galaprodukcijas apjoma (**+175,4%**) un vērtības (**+160,4%**) pieaugumu. Rapšu cena pērn samazinājās par **5,5%**.

Cukurbietes: straujš cenas kāpums

Par **59,9%** 2004. gadā auga cukurbiešu cena Latvijā, kas saistīts ar minimālo cukurbiešu iepirkuma cenu, ko nosaka ES cukura Kopējā tirgus organizācija. Cukurbiešu galaprodukcijas apjoms samazinājās par **5,3%**, bet tās vērtība pieauga par **51,4%**.

Augļi un ogas: produkcijas apjoma kritums, cenas pieaugums

Nelabvēlīgo laikapstākļu dēļ ievērojami samazinājās augļu un ogu ražība. Augļu kopējās ražības samazinājumu 2004. gadā būtiski ietekmējusi sliktā ābolu raža, kad no 1 ha ieguva aptuveni 5 reizes mazāk ābolu kā iepriekšējā gadā. Augļiem un ogām apjoma kritums bija **22,6%** (salīdzināmās cenās), vidējā cena pieauga par **8,5%**, tādējādi produkcijas vērtība samazinājās par **16,0%**.

Piens: ievērojams cenas kāpums

Piena galaprodukcijas vērtība 2004. gadā palielinājās par **41,0%**, ko galvenokārt izraisīja straujš cenu (par **35,3%**) un neliels apjomu pieaugums - par **4,2%**, samazinoties piena izmantošanai lopbarībā. Piena iepirkuma cenu kāpums bija likumsakarīgs, ņemot vērā, ka *vecajās* ES dalībvalstīs piena iepirkuma cenas bija augstākas nekā Latvijā.

Cūkas: cenu pieaugums

Arī cūku galaprodukcijas vērtība 2004. gadā cēlās, taču uz citas produkcijas pieauguma fona cūkgaļas īpatsvars lauksaimniecības preču galaprodukcijas struktūrā samazinājās. Cūkgaļas ražošanas apjomi samazinājās par 0,3%, taču LEK aprēķinā ņem vērā ne tikai nokauto lopu dzīvsvāru, bet arī ganāmpulkā esošo lopu dzīvsvāru

izmaiņas, tādējādi kopējais apjoma samazinājums bija **4,4%**. Tomēr cenu pieaugums par **11,9%** kompensēja apjoma kritumu, un galaprodukcijas vērtība palielinājās par **6,9%**.

Liellopi: produkcijas apjomu un cenu ievērojams pieaugums

Strauji 2004. gadā kāpa liellopu ražotāju cenas (**+25,3%**), kas izskaidrojams gan ar liellopu trūkumu, gan ar pakāpenisku cenu izlīdzināšanos ES, jo Latvijā joprojām ir vienas no zemākajām liellopu gaļas cenām. Tas neveicina lauksaimnieku vēlmi pievērsties gaļas liellopu audzēšanai, tādēļ šī produkcija joprojām daļēji uzskatāma par piensaimniecības blakusnozari. Saražotās liellopu gaļas ražošanas apjomi pieauga par 2%. Ņemot vērā gan pārdotos lopus, gan liellopu dzīvsvara izmaiņas ganāmpulkā, kopējā liellopu produkcija 2004. gadā palielinājās par **21,1%**, bet galaprodukcijas vērtība - par **51,7%**.

Olas: neliels apjomu un cenu pieaugums

Saražoto olu galaprodukcijas vērtība 2004. gadā pieauga par **5,8%**. Nedaudz straujāk palielinājās produkcijas apjomi (**+4,0%**), bet cena tikai par **1,8%**.

Mājputni: straujš apjomu kāpums

Palielinoties putnu skaitam, 2004. gadā ievērojami cēlās mājputnu galaprodukcijas apjoms (**+104,3%**), bet cena salīdzinoši nedaudz - par **3,7%**. Galaprodukcijas vērtība 2004. gadā pieauga par **111,8%**.

Nedaudz palielinoties veikto darbu apjomam, bet galvenokārt cenām, par **24,8%** kāpusi **pakalpojumu vērtība**. **Neatdalāmo blakusdarbību vērtība** savukārt samazinājusies par **1,3%**. Šajās darbībās ietilpst galvenokārt lauku saimniecībās saražotā meža produkcija (lietkoki, zāgmateriāli, malka), kā arī lauksaimniecības produktu pārstrāde un citas darbības - tirdzniecība, zivsaimniecība, lauku tūrisms u. c. Bāzes cenās (ar produktu subsīdijām) novērtētā lauksaimniecības "nozares" galaprodukcijas vērtība 2004. gadā salīdzinājumā ar 2003. gadu augusi par 20,4% - augkopības produkcija bāzes cenās palielinājusies par 20,7%, bet lopkopības produkcija - par 28,7%.

Produktu subsīdijas augkopībā pieaugušas par **126,2%**, sasniedzot **Ls 26,6 milj.** Absolūtā izteiksmē vislielākais subsīdiju pieaugums bija graudaugiem (par **Ls 8,6 milj.**), kam produktu subsīdiju struktūrā ir vislielākais īpatsvars.

Uz konkrēta produkcijas veida ražošanu attiecināmās subsīdijas lopkopībā palielinājušās par **15,1%**, kopā veidojot **Ls 14,4 milj.** Visstraujāk produktu subsīdijas lopkopībā augušas liellopiem (par **86,7%**), gandrīz tāds pats subsīdiju pieaugums absolūtā vērtības izteiksmē bijis arī piena sektorā (**+Ls 2,1 milj.**), kam ir vislielākais īpatsvars lopkopības produkcijas subsīdiju struktūrā.

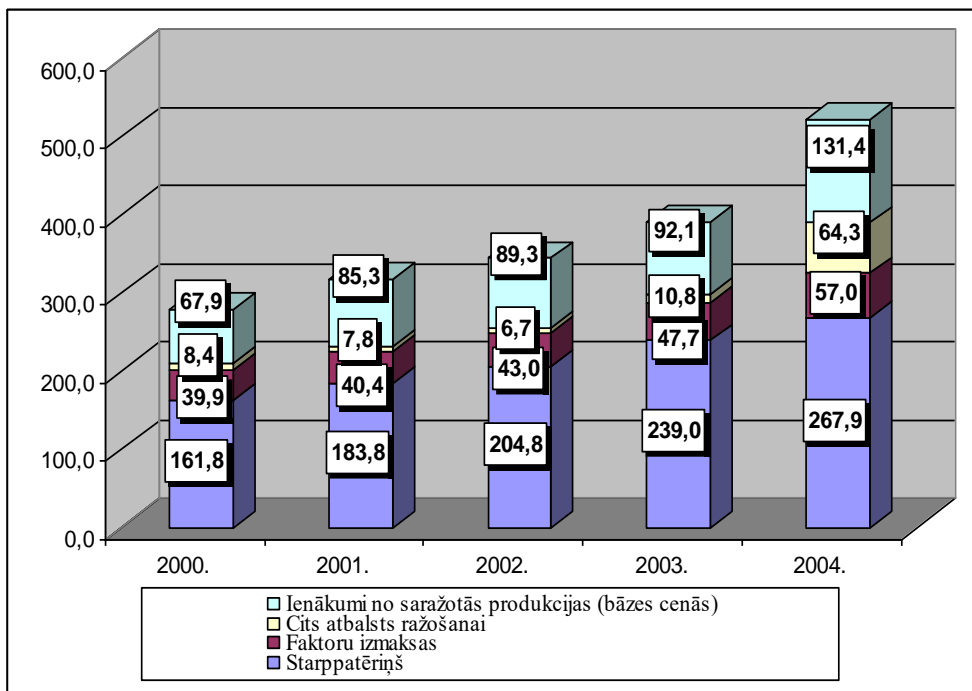
Produkcijas veids, kam ievērojami 2004. gadā samazinājās subsīdiju daudzums, bija cūkas (par **75,3%**).

6.2. Starppatēriņš un faktoru izmaksas

Ienākumi ir atkarīgi ne tikai no kopējiem ieņēmumiem no lauksaimnieciskās darbības, ko veido ražotās produkcijas vērtības bāzes cenās un cits atbalsts ražošanai, bet arī no

izmaksām, kas ietver starppatēriņu, ražošanas nodokļus, pamatlīdzekļu patēriņu, samaksāto nomu un kredīta procentus. 6.2. attēls rāda ieņēmumu no lauksaimnieciskās darbības izlietojumu - kāda daļa ir starppatēriņš, citas (faktoru) izmaksas, un cik veido lauksaimnieku ienākumus.

6.2. attēls. Ieņēmumu no lauksaimnieciskās darbības struktūra (pēc izlietojuma) 2000.-2004. gadā

Avots: LEK

Ražotās produkcijas vērtība bāzes cenās jau aplūkota, savukārt citu atbalstu ražošanai 2004. gadā veidoja VPM, MLA maksājumi un citi Lauku attīstības plāna pasākumi (*Agrovide*), nacionālās subsīdijas vairošanas materiāla iegādei, akcīzes nodokļa dīzeļdegvielai kompensācija un 12% PVN kompensācija. Cita atbalsta ražošanai vērtība bija **Ls 64,3 milj.**, kas ir par **497,1%** vairāk nekā 2003. gadā.

Starppatēriņa vērtība 2004. gadā augusi par **12,1%**, bet citas (faktoru) izmaksas palielinājušās par **19,5%**.

Izmaksu vērtība kopējos ieņēmumos no lauksaimnieciskās darbības 2004. gadā bija 62,4%, kas ir par 11% punktiem mazāk kā 2003. gadā.

Sīkāk aplūkosim ar ražošanu saistītās izmaksas.

Starppatēriņu veido izlietojamo resursu un pakalpojumu izmaksas. Atbilstoši galaprodukcijas pieejai starppatēriņā ietilpst visu pirktu resursu izmaksas, kā arī to pašražoto resursu vērtība, kas tika iekļauti galaprodukcijā.

Svarīgāko starppatēriņa posteņu vērtību 2002.-2004. gadā, kā arī cenu, daudzuma un vērtības pārmaiņas atsevišķām starppatēriņa resursu grupām apkopo 6.2. tabula. Starppatēriņš tiek uzskaitīts vērtības izteiksmē, tādēļ uzrādītās cenu un apjomu izmaiņas ir nosacīts vērtējums.

Starppatēriņa vērtība pēdējos gados pieaug. Resursu cenas 2004. gadā vidēji augušas par 7,9%, bet izlietoto resursu un pakalpojumu daudzums - par 3,8%. Tostarp pirktu resursu cenas augušas par 12,0% (ārpus lauksaimniecības pirktu - par 12,2%, bet no citiem lauksaimniekiem pirktu - par 7,9%).

No starppatēriņa posteņiem visievērojamākais cenu kāpums bija sēklām un stādiem (+21,6%), degvielai un smērvielām (+19,3%), mēslojumam (+17,8), elektroenerģijai (+15,4), kā arī darbiem un pakalpojumiem (+12,0). Darbu un pakalpojumu cenas lielā mērā pastarpināti ir ietekmējis degvielas cenu kāpums, darba samaksas pieaugums, kā arī modernākas tehnikas izmantošana.

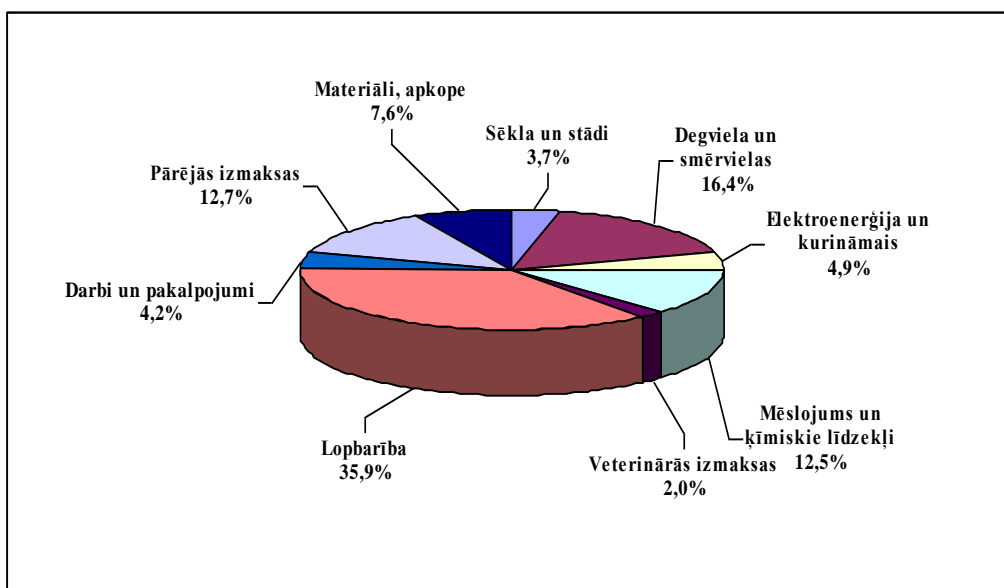
6.2. tabula. Lauksaimniecības starppatēriņš 2002.-2004. gadā

Izmaksu veidi	Vērtība milj. Ls			Pārmaiņas (+, -)% 2003/2002			Pārmaiņas (+, -)% 2004/2003		
	2002.	2003.	2004.	Daudzums	Cena	Vērtība	Daudzums	Cena	Vērtība
Sēkla un stādi	7,1	8,1	10,0	14,5%	-0,7%	13,7%	1,2%	21,6%	23,0%
Degviela un smērvielas	26,7	35,2	43,9	17,3%	12,1%	31,6%	4,6%	19,3%	24,8%
Elektroenerģija	7,8	7,1	7,7	-8,6%	0,0%	-8,6%	-5,6%	15,4%	9,0%
Kurināmais	4,4	4,0	5,3	-17,5%	9,9%	-9,3%	21,3%	8,6%	31,7%
Mēslojums	14,9	18,2	22,2	15,3%	5,7%	21,8%	3,9%	17,8%	22,3%
Ķīmiskie augu preparāti	6,5	8,9	11,4	28,4%	7,3%	37,9%	19,3%	7,0%	27,7%
Veterinārās izmaksas	5,4	4,9	5,4	-16,7%	7,1%	-10,8%	3,3%	8,0%	11,6%
Materiāli, darbarīki, apkope, remonts	16,6	17,2	20,4	1,4%	2,6%	4,0%	10,8%	7,0%	18,5%
Lopbarība	89,3	89,9	96,2	-2,8%	3,6%	0,7%	7,0%	0,0%	7,0%
Darbi un pakalpojumi	10,2	9,7	11,3	-3,7%	-0,7%	-4,5%	3,8%	12,0%	16,3%
Pārējās izmaksas	15,9	35,8	34,0	125,5%	-0,1%	125,3%	-9,6%	5,1%	-5,0%
Starppatēriņš kopā	204,8	239,0	267,9	12,5%	3,7%	16,7%	3,8%	7,9%	12,1%
T.sk. nelauksaimnieciskie pirkumi	144,4	165,8	194,9	10,6%	3,8%	14,8%	4,7%	12,2%	18%

Avots: LEK

Starppatēriņa izmaksu pieauguma viens no iemesliem ir lielāks augkopības un lopkopības produkcijas apjoms, kam nepieciešamas lielāks resursu daudzums. Turklāt arvien vairāk tiek izmantotas intensīvākas tehnoloģijas, kas prasa augstākas tiešās izmaksas uz produkcijas vienību. 2004. gadā lauksaimnieki lietojuši vairāk gandrīz visus resursu veidus, taču visstraujāk pieaugusi kurināmā un ķīmisko augu preparātu izmantošana, kā arī remontam un materiālu iegādei ieguldīto resursu apjoms.

6.3. attēls. Starppatēriņa struktūra 2004. gadā

Avots: LEK

Starppatēriņa izmaksu struktūrā joprojām ievērojamu vietu aizņem lopbarība (sk. 6.3. attēlu), lai gan tās īpatsvars 2004. gadā samazinājies par 2% punktiem. Par 2% punktiem krities arī pārējo izmaksu īpatsvars, savukārt palielinājies degvielas un smērvielu (par 2% punktiem), kā arī mēslojuma un ķīmisko līdzekļu (par 1% punktu) īpatsvars.

Tagad pievērsīsimies **faktoru izmaksām**.

Būtiskākās no tām izmaksu lieluma ziņā ir **kapitāla preču atjaunošanai nepieciešamie līdzekļi**, ko apzīmē kā pamatlīdzekļu patēriņu. Tie tiek aprēķināti kā līdzekļi, kurus gada laikā nepieciešams investēt, lai atjaunotu pamatlīdzekļus pēc to faktiskā nolietojuma pārskata gada cenās. Pamatlīdzekļu patēriņš ir aprēķina skaitlis, kura lielumu ietekmē ražošanas vienību daudzums un pamatlīdzekļu cenu indekss pārskata gadā. 2004. gadā pamatlīdzekļu patēriņš bija Ls 34,9 milj., kas ir par 16,0% vairāk, salīdzinot ar 2003. gadu. Pamatlīdzekļu patēriņš pieauga gan lielākas augkopības un lopkopības produkcijas, gan arī augstāku kapitālpreču cenu (+7,6%) dēļ.

Ražošanas nodokļu vērtība kopumā augusi par 14,7%, galvenokārt lielāku sociālās apdrošināšanas maksājumu dēļ, ko maksā darba devējs (šī daļa atbilstoši LEK metodikai tiek iekļauta ražošanas nodokļos). Kopumā darba devēja maksātie sociālās apdrošināšanas maksājumi 2004. gadam aprēķināti Ls 6,5 milj. (+21% pret 2003. g.), bet pārējie nodokļi (nekustamā īpašuma, dabas resursu, kā arī nodevas) – Ls 4,1 milj. (+6% pret 2003. gadu). Nodokļus, kurus maksā no ienākumiem (sociālās apdrošināšanas maksājumu darba ņēmēju daļa, uzņēmuma un iedzīvotāju ienākuma nodoklis), šajā sadaļā neiekļauj.

ES platību maksājumi veicinājuši zemes **nomas** maksas pieaugumu, tomēr 2004. gadā šī tendence vēl nav tik nozīmīga, jo, atbilstoši aprēķiniem, izdevumi nomai auguši tikai par 10,0%.

Kreditprocentu maksājumi kāpuši par 52,9%, kas atbilst kopējai valstī vērojamai straujajai kreditēšanas attīstības tendencei un aizdevumu procentu likmes kāpumam 2004. gadā. Palielinājās gan aizdevumu apjoms (+21,7%), gan cena (+25,6%).

6.3. Nozares ekonomiskie rezultāti

Svarīgākos nozares ekonomiskos rezultātus 2002.-2004. gadā apkopo 6.3. tabula. Jāpiebilst, ka, sākot ar 2003. gadu, daļēji ir mainījušies datu avoti, un tāpēc atsevišķi 2002. gada dati tieši nav salīdzināmi ar nākamajiem gadiem. Tas attiecas galvenokārt uz izmaksām un neatdalāmajām blakusdarbībām.

Gan lauksaimniecības “nozares” vērtība bāzes cenās, gan arī starppatēriņa izmaksas 2004. gadā pieauga. Produkcijas vērtības pieaugums spēja kompensēt starppatēriņa izmaksu kāpumu, tāpēc **bruto pievienotā vērtība bāzes cenās (BPV)** augusi par **34,7%**.

Bez starppatēriņa vērtības pieauguma 2004. gadā palielinājušās arī pārējās izmaksas - ar ražošanu saistītie nodokļi, kā arī pamatlīdzekļu patēriņš - taču ievērojamais cita atbalsta ražošanai pieaugums strauji palielinājis **neto pievienoto vērtību** par **86,3%**.

No neto pievienotās vērtības atņemot nomu un kredītprocentu maksājumus, **ienākumi no lauksaimnieciskās darbības** (iekļaujot neatdalāmās blakusdarbības) ir aprēķināti **Ls 195,6 milj.** apjomā, kas ir par **90,2%** vairāk nekā iepriekšējā gadā.

Pēc *Eurostat* metodikas ienākumi tiek attiecināti uz visiem nodarbinātajiem pilna laika vienībās (1840 stundas gadā, bet ne vairāk kā 1 vienība vienam cilvēkam), šajā skaitā ir iekļauti gan algotie, gan nealgotie strādājošie (no 15 gadu vecuma). Attiecinot nozares ienākumus uz vienu lauksaimniecībā nodarbināto pilno gada darba vienību, pirms tam atņemot no tiem visus faktiski samaksātos nodokļus, iegūstam, ka **2004. gadā tīrie ienākumi uz vienu lauksaimniecībā nodarbināto pilno gada darba vienību ir bijuši vidēji Ls 1381**, kas ir par **100,4%** vairāk, salīdzinot ar 2003. gadu. Ienākumu dinamiku laika posmā no 2000. līdz 2004. gadam atspoguļo 6.4. attēls.

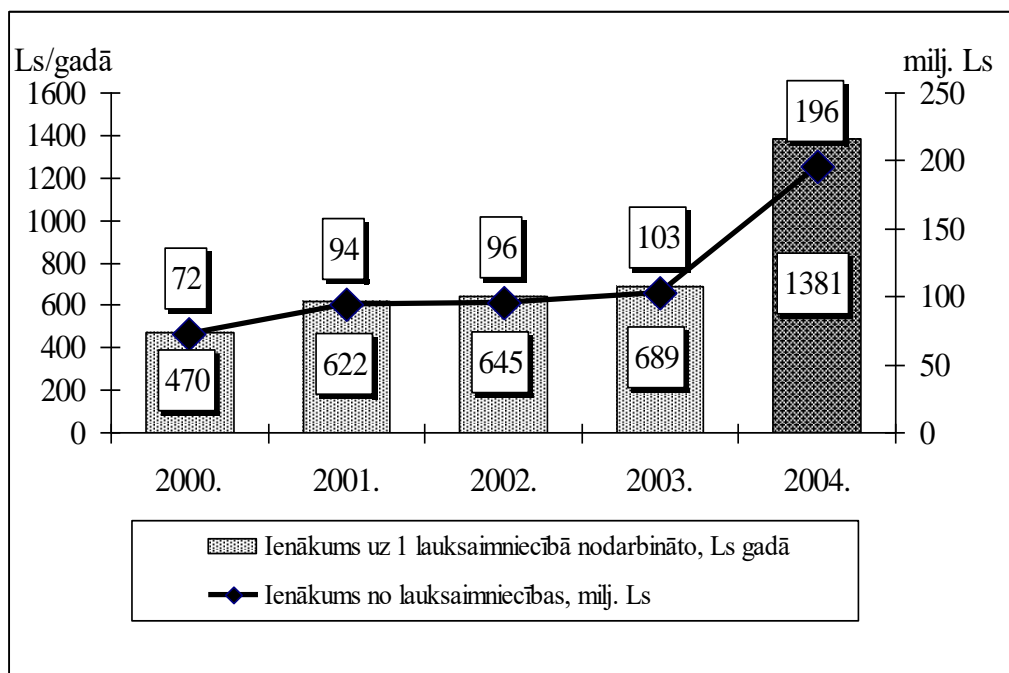
Tomēr jāņem vērā, ka šie ienākumi parāda vidējo līmeni, katra konkrētā lauksaimnieka ienākumi no lauksaimnieciskās darbības var atšķirties, turklāt ievērojami, ņemot vērā Latvijas saimniecību struktūru, t. i., daļēji naturālo saimniecību, kas saražo mazu produkcijas apjomu galvenokārt pašu patēriņam, ienākumi no lauksaimnieciskās darbības uz vienu nodarbināto ir mazāki kā lielajās preču ražojošās saimniecībās, kur darbaspēka resursi tiek izmantoti daudz efektīvāk.

**6.3. tabula. Lauksaimniecības nozares ienākumu veidošanās svarīgākās pozīcijas
2002.-2004. gadā**

Rādītāji	Vērtība bāzes cenās, milj. Ls			Izmaiņas (+/-)	
	2002.	2003.	2004.	2003./2002.	2004./2003.
Augkopība	149,6	169,9	205,1	13,6%	20,7%
Graudaugi	54,4	61,2	78,8	12%	28,8%
Rapsis	4,1	5,2	15,0	29%	186,1%
Cukurbietes	11,9	9,5	14,3	-21%	51,4%
Lopbarības kultūras	22,3	29,7	38,4	33%	29,2%
Dārzeni	16,2	20,5	17,8	26%	-13,1%
Kartupeļi	31,1	29,1	27,2	-6%	-6,5%
Augļi un ogas	4,6	5,9	5,2	27%	-12,3%
Citi augu produkti	4,9	8,9	8,5	80%	-4,1%
Lopkopība	151,6	146,9	189,0	-3,1%	28,7%
Piens	69,2	64,0	89,8	-8%	40,2%
Liellopi	21,0	16,7	26,3	-20%	57,1%
Cūkas	33,7	35,4	35,0	5%	-1,1%
Mājputni	5,8	5,4	11,4	-7%	111,8%
Olas	13,7	16,5	17,5	20%	5,8%
Citi dzīvnieku produkti	8,1	8,9	9,1	9%	2,0%
Lauksaimniecības preču izlaide	301,2	316,8	394,1	5,2%	24,4%
t. sk. izlaide ražotāju cenās	281,9	292,5	353,1	4%	20,7%
ar produktiem saistītās subsīdijas	19,2	24,3	41,0	26%	68,9%
Pakalpojumi	3,3	3,7	4,7	13%	24,8%
Neatdalāmās blakusdarbības	32,8	58,2	57,4	78%	-1,3%
Lauksaimniecības "nozares" izlaide	337,2	378,8	456,2	12,3%	20,4%
Starppatēriņš	204,8	239,0	267,9	17%	12,1%
Bruto pievienotā vērtība	132,4	139,8	188,4	6%	34,7%
Subsīdijas, nesadalītas pa produktiem	6,7	10,8	64,3	62%	497,1%
Ar ražošanu saistītie nodokļi	9,4	9,3	10,6	-2%	14,7%
Pamatlīdzekļu patēriņš	27,2	30,1	34,9	11%	16,0%
Neto pievienotā vērtība (faktorizmaksās)	102,4	111,2	207,1	8,6%	86,3%
Noma	1,7	2,9	3,2	76%	10,0%
Kreditprocenti	4,7	5,4	8,2	14%	52,9%
Ienākumi no lauksaimn. darbības	96,0	102,9	195,6	7,2%	90,2%
Nodokļi no ienākuma	3,8	5,8	6,4	54%	10,9%
Algoto darbinieku ienākumi	10,1	13,4	16,8	33%	25,0%
Ģimenes darbaspēka ienākumi	82,2	83,7	172,5	2%	106,1%
Nodarbināto skaits lauksaimniecībā, tūkst. pilnās gada darba vienības	143,1	140,9	137,0	-2%	-2,8%
Ienākumi uz vienu pilna laika nodarbināto, Ls gadā	645	689	1381	6,9%	100,4%

Avots: LEK

6.4. attēls. Ienākumi no lauksaimniecības 2000.-2004. gadā

Avots: LEK

6.4. Novērtējums salīdzināmās cenās

Ienākumu novērtējums salīdzināmās cenās, lietojot cenu indeksus pret iepriekšējo gadu, rāda, kādus ienākumus lauksaimnieki būtu saņēmuši, ja cenas gan produkcijai, gan resursiem būtu saglabājušās iepriekšējā gada līmenī.

Cenu izmaiņas 2004. gadā, salīdzinot ar 2003. gadu, labvēlīgi ietekmējušas lauksaimnieku ienākumus. Resursu cenu pieaugumu kompensēja produkcijas cenu un atbalsta pieaugums. Vidēji produkcijas bāzes cenas 2004. gadā augušas par 14,0%, bet starppatēriņa cenas - par 7,9%, citu (faktoru) cenas - par 11,0%.

6.4. tabulā redzams, ka cenu un atbalsta pieauguma dēļ lauksaimnieku ienākumi palielinājušies par **Ls 83,5 milj.**, produkcijas ražotāju cenu kāpums sekmējis ienākumu pieaugumu par Ls 17,1 milj., bet subsīdijas - par Ls 66,4 milj. Tātad atbalsta pieaugums veidojis lielāko daļu no kopējās ienākumu palielinājuma summas uz cenu rēķina.

Izsakot gala produkciju un ar ražošanu saistītās izmaksas 2003. gada cenās un izmantojot šī gada atbalsta līmeni, iegūstam, ka produkcijas pieauguma dēļ ieņēmumi palielinājušies par **Ls 9,3 milj.** Tādējādi ražotāju cenu un galvenokārt valsts atbalsta palielinājums bija galvenais sekmējošais faktors, kas veicinājis lauksaimnieku ienākumu reālo pieaugumu kopumā par Ls 92,8 milj., veidojot 90% no šī kopējā ienākumu pieauguma.

Jāpiebilst, ka izmantoti nominālie indeksi, t. i., neņemot vērā naudas pirktspējas krišanos inflācijas dēļ.

6.4. tabula. Cenu ietekme uz lauksaimniecības galvenajiem ekonomiskajiem rezultātiem 2003.-2004. gadā

	2003.		Star- pība (+/-)	Cenu indekss 2003/02	2004.		Star- pība (+/-)	Cenu indekss 2004/03
	2002.g. cenās	2003.g. cenās			2003.g. cenās	2004.g. cenās		
L/s "nozares" izlaide	361,1	378,8	17,7	104,9%	400,3	456,2	56,0	114,0%
t.sk. izlaide ražotāju cenās	342,1	354,5	12,4	103,6%	372,8	415,2	42,4	111,4%
produktu subsīdijas	19,0	24,3	5,3	127,8%	27,4	41,0	13,6	149,4%
Starppatēriņš	230,5	239,0	8,5	103,7%	248,2	267,9	19,7	107,9%
Bruto pievienotā vērtība	130,6	139,8	9,2	107,0%	152,1	188,4	36,3	123,9%
Faktoru izmaksas	48,0	47,7	-0,3	99,3%	51,4	57,0	5,6	111,0%
t.s. pamatlīdzekļu patēriņš	28,9	30,1	1,2	104,3%	32,5	34,9	2,5	107,6%
ražošanas nodokļi	9,8	9,3	-0,5	94,9%	9,4	10,6	1,2	112,9%
noma	2,6	2,9	0,4	114,3%	2,9	3,2	0,3	110,0%
kreditprocenti	6,8	5,4	-1,4	79,0%	6,5	8,2	1,7	125,6%
Cits atbalsts ražošanai	10,6	10,8	0,2	101,7%	11,4	64,3	52,9	564,5%
Ienākumi l/s "nozarē"	93,2	102,9	9,7	110,4%	112,1	195,6	83,5	174,5%

Avots: LEK

6.5. Ienākumu salīdzinājums ar Latvijas vidējiem, kā arī ES valstu lauksaimnieku ienākumiem

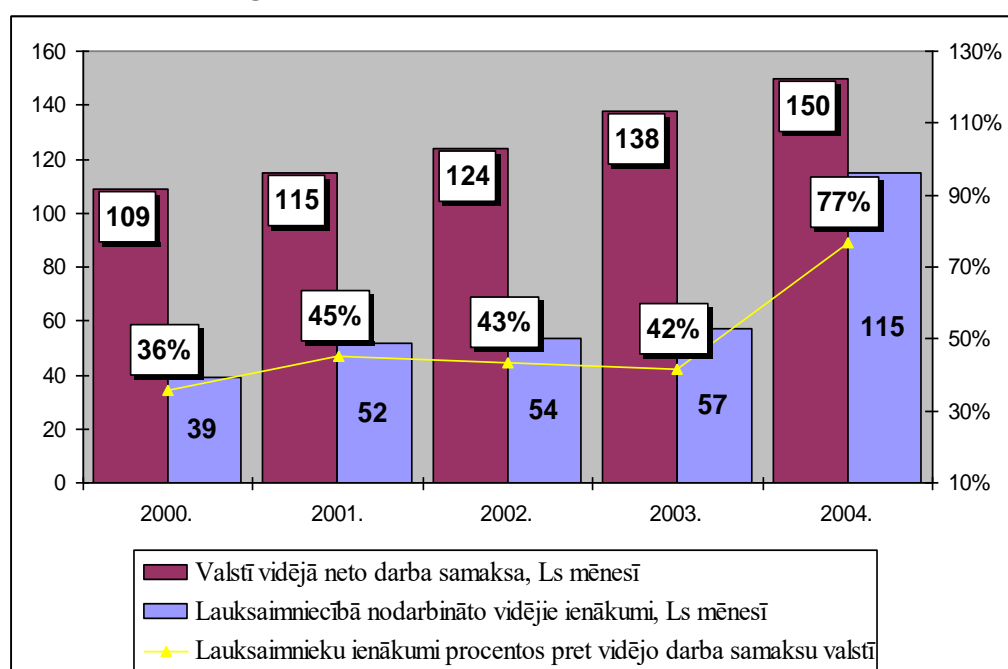
6.5.1. Ienākumi lauksaimniecībā salīdzinājumā ar citām nozarēm

Lauksaimniecībā nodarbināto ienākuma salīdzinājums ar citās nozarēs strādājošajiem nepieciešams, lai izvērtētu nozares potenciālu saglabāt esošos un piesaistīt jaunus darbspēka resursus. Dabisko un ekonomisko nosacījumu dēļ tiek uzskatīts, ka lauksaimnieki pieder tai sabiedrības daļai, kas atrodas mazāk izdevīgākā stāvoklī un tāpēc saņem valsts atbalstu. Subsīdijas lauksaimniekiem tiek piešķirtas tāpēc, ka šo nozari ietekmē no zemnieka neatkarīgas dabīgas svārstības (laikapstākļi) produkcijas izlaidē un reizē arī gūtie ienākumi no realizētās produkcijas, turklāt tehnoloģisko izmaiņu dēļ produkcijas izlaide pieaug straujāk nekā patēriņš, kas samazina ražojumu cenu un ienākumus. Turklāt lauksaimnieku ienākumi ir saistīti arī ar lauku un lauku vides saglabāšanu. 6.5. attēls apkopo tautsaimniecībā nodarbināto vidējās oficiālās neto darba algas (CSP dati) salīdzinājumu ar lauksaimnieku vidējiem neto ienākumiem, kuri aprēķināti saskaņā ar LEK metodiku. Lauksaimnieku ienākumos te ietilpst gan algotā darba samaksa, gan ģimenes saimniecību ienākumi pēc samaksājamiem nodokļiem. Taču jāpiebilst, ka tie neatspoguļo visus lauksaimnieku rīcībā esošos ienākumus, bet gan tikai tos, kas gūti no lauksaimnieciskās darbības.

Pirmajā Latvijas dalības gadā ES lauksaimnieku ienākumi ievērojami auguši, salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem. Turklāt, ja vidējā neto darba samaksa valstī 2004. gadā augusi par 9%, tad lauksaimnieku ienākumi kāpuši krietni ievērojamāk -

aptuveni divas reizes (+100,4%). Šo straujo pieaugumu veicinājis valsts un ES atbalsts lauksaimniecībai. Lauksaimnieku vidējie ienākumi mēnesī gan joprojām ir zemāki par valstī vidējo neto darba samaksu, veidojot 77% no tās vērtības, tomēr arī citās valstīs tendence ir līdzīga.

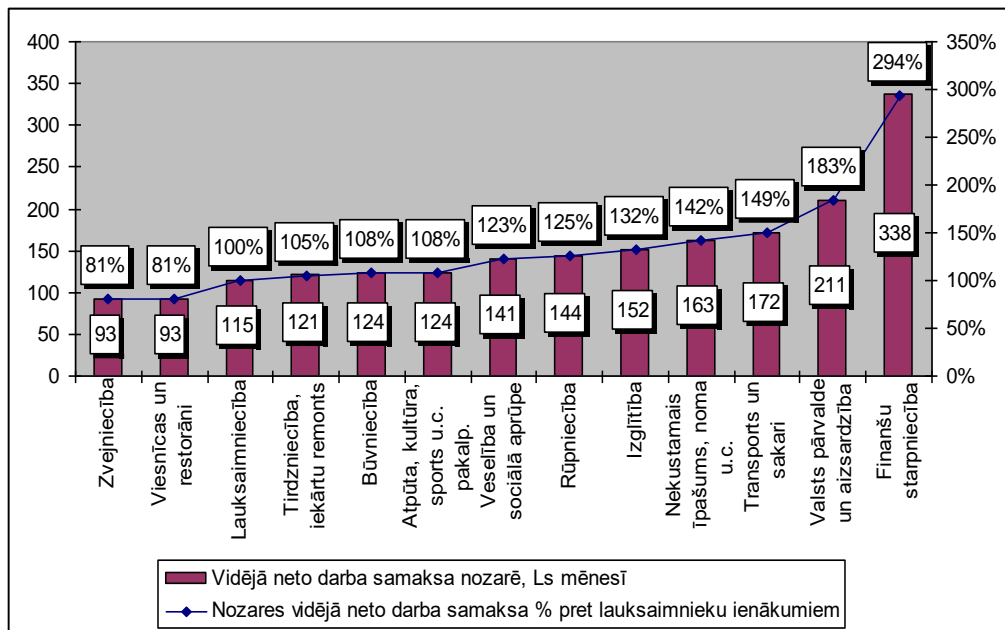
6.5. attēls. Lauksaimnieku ienākumu salīdzinājums ar valstī vidējo darba algu 2000.-2004. gadā

Avots: CSP un LEK

No 6.6. attēla redzams, ka, salīdzinot ar citās nozarēs saņemto oficiālo neto darba samaksu mēnesī, zemākus ienākumus par lauksaimniekiem saņēmuši tikai zvejniecībā, viesnīcās un restorānos nodarbinātie, bet pārējās nozarēs saņemtā vidējā samaksa bijusi no 5% līdz pat gandrīz trīs reizes (banku sektorā nodarbinātajiem) lielāka nekā lauksaimniecībā. Taču, vērtējot šos oficiālos vidējās neto darba samaksas rādītājus, jāņem vērā, ka atkarībā no nozares tie var tikai daļēji atspoguļot reāli saņemto algas apmēru, jo daļa samaksas netiek oficiāli uzrādīta, tādējādi atšķirība varētu būt vēl lielāka.

6.6. attēls. Vidējā neto darba samaksa Latvijā 2004. gadā, Ls mēnesī

Avots: CSP un LEK

Attiecībā uz lauksaimniecībā nodarbināto ienākumiem jāuzsver, ka Ls 115 mēnesī ir vidējais līmenis, kas, kā jau iepriekš minēts, runājot par konkrētu lauksaimnieku, var ievērojami atšķirties atkarībā no tā, cik efektīvi tiek izmantoti darbaspēka resursi (cik daudz produkcijas katrs nodarbinātais saražo). Turklāt, ņemot vērā faktu, ka Latvijā vismaz 70% produkcijas saražo aptuveni 1/3 no kopējā nodarbināto skaita [avots: SUDAT vispārīgais pārskats], šis vidējais ienākuma rādītājs ir ievērojami zemāks par reālajiem ienākumiem lielajās preču ražojošajās saimniecībās.

6.5.2. Latvijas un citu ES valstu lauksaimnieku ienākumi

Iestājoties Eiropas Savienībā, Latvija ir kļuvusi par ES vienotā tirgus (gan preču, gan arī darbaspēka) sastāvdaļu, tādēļ nepieciešams Latvijas lauksaimnieku ienākumus salīdzināt arī ar ES valstu datiem.

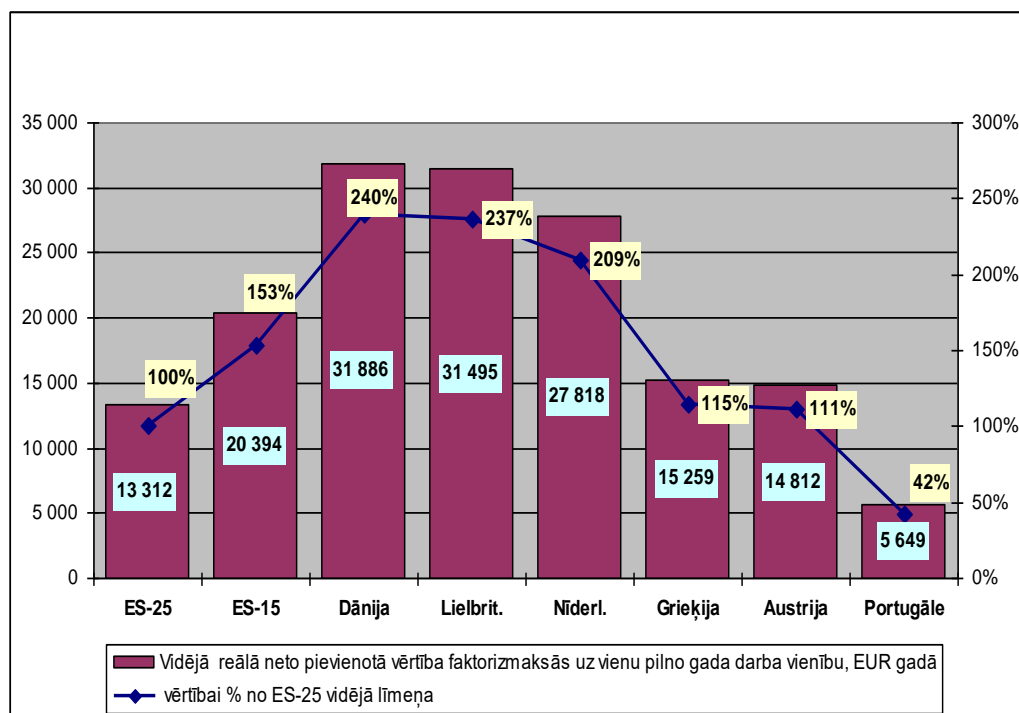
Latvijas un citu ES dalībvalstu ienākumi no lauksaimnieciskās darbības šeit tiek salīdzināti, izmantojot indikatoru A. Šis indikators ir viens no trim lauksaimnieku ienākumu rādītājiem, ko izmanto Eurostat. Indikators A atbilst reālajai (ņemot vērā inflāciju - IKP netiešo cenu indeksu) neto pievienotajai vērtībai (faktorizmaksās), ko radījusi viena pilnā gada darba vienība. Indikators A tiek aprēķināts, neto pievienoto vērtību dalot ar IKP cenu indeksu un pilno gada darba vienību skaitu.

Atbilstoši Eurostat pirmajiem novērtējumiem par 2004. gadu ES dalībvalstīs reālā neto pievienotā vērtība palielinājusies par 1,8%, savukārt ienākumi uz vienu lauksaimniecībā nodarbināto pilno gada darba vienību auguši par 3,3%, jo par 1,5% samazinājies lauksaimniecībā nodarbināto skaits. Atšķirībā no ES-15, kur reālā neto

pievienotā vērtība pat kritusies par 0,9%, un, lauksaimniecībā nodarbināto skaitam samazinoties, ienākumi palielinājušies tikai par 0,8%, jaunajās dalībvalstīs ienākumi no lauksaimniecības, palielinājušies par 53,8%. Polija, Ungārija un Čehija ir tās jaunās dalībvalstis, kuru lauksaimniecība rada vislielāko neto pievienoto vērtību (gandrīz 80% no kopējās ES-10 vērtības). Tādējādi labvēlīgas izmaiņas šo valstu lauksaimnieku ienākumos vislielākā mērā noteikušas kopējo ienākumu izmaiņas, turklāt Čehijā un Polijā bijis visstraujākais ienākumu pieaugums ES dalībvalstu starpā. Tik strauju ienākumu palielināšanos noteicis ievērojami lielāks citu subsīdiju apjoms, kas jaunajās dalībvalstīs audzis gandrīz 3,5 reizes (reālā bruto pievienotā vērtība bāzes cenās palielinājusies par 18,8%). Taču, neraugoties uz straujo ienākumu kāpumu jaunajās ES dalībvalstīs, bet gandrīz nemainīgiem ienākumiem *vecajās*, jauno dalībvalstu ienākumi 2004. gadā bija tikai aptuveni 13% no *vecu* dalībvalstu ienākuma uz vienu nodarbināto.

Vidējie reālie ienākumi uz vienu lauksaimniecībā nodarbināto gada pilno darba vienību ES 2004. gadā absolūtā izteiksmē bija EUR 13,3 tūkst., no tiem EUR 20,4 tūkst. gadā saņēmis ES-15 lauksaimnieks, bet EUR 2,6 tūkst. - jauno dalībvalstu lauksaimnieks.

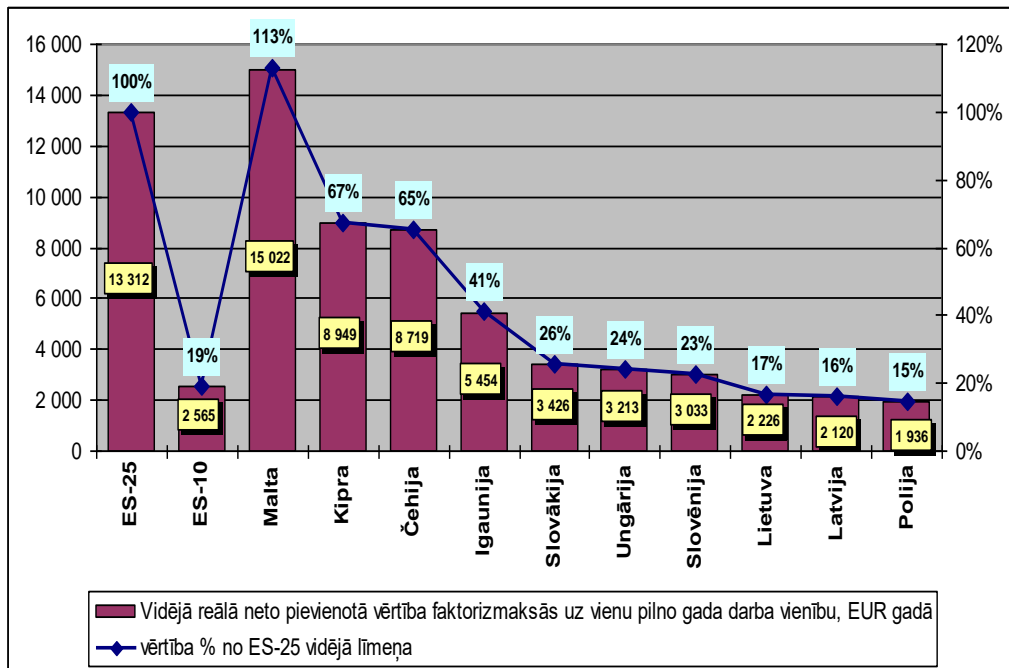
6.7. attēls. Lauksaimnieku vidējie reālie ienākumi ES un dažās *vecajās* dalībvalstīs 2004. gadā (izmantojot indikatoru A)

Avots: LVAEI aprēķini pēc Eurostat informācijas par dalībvalstu 2004. gada 1. novērtējumu

No 6.7. attēla, kurā atspoguļotas dažas ES *vecās* dalībvalstis ar vislielākajiem un mazākajiem ienākumiem, redzams, ka vidēji vislielākā reālā neto pievienotā vērtība (faktorizmaksās) uz vienu pilno gada darba vienību bijusi Dānijā (vidēji EUR 31,9 tūkst.), Lielbritānijā un Nīderlandē, bet vismazākā - Portugālē (vidēji EUR 5,6 tūkst.).

6.8. attēls. Lauksaimnieku vidējie reālie ienākumi ES un jaunajās dalībvalstīs 2004. gadā (izmantojot indikatoru A)

Avots: LVAEI aprēķini pēc Eurostat informācijas par dalībvalstu 2004. gada 1. novērtējumu

Piezīme: Latvijai aprēķins pēc LEK

Jauno dalībvalstu vidū vislielākie ienākumi no lauksaimniecības (sk. 6.8. attēlu) 2004. gadā bijuši Maltā (EUR 15,0 tūkst.), bet Latvijā reālā neto pievienotā vērtība faktorizmaksās uz vienu pilno gada darba vienību bijusi viena no zemākajām. Tās vērtība pēc pēdējiem LEK aprēķiniem, izmantojot 2004. gada vidējo Latvijas Bankas EUR kursu, bija EUR 2,1 tūkst. Taču pagaidām jauno dalībvalstu ienākumu rādītāji būtu jāsalīdzina diezgan piesardzīgi, jo valstīs lielā mērā var atšķirties izlietotā darba un subsīdiju uzskaites veids, kas var būtiski ietekmēt ienākumus. Turklāt reālos ienākumus, ko saņem katrs lauksaimnieks, ikvienā valstī nosaka saimniecību struktūra. Kas, acīmredzot, ir galvenais iemesls trīskārt lielākam aprēķinātajam viena lauksaimnieka ienākumam Igaunijā salīdzinot ar attiecīgo Latvijas un Lietuvas rādītāju.

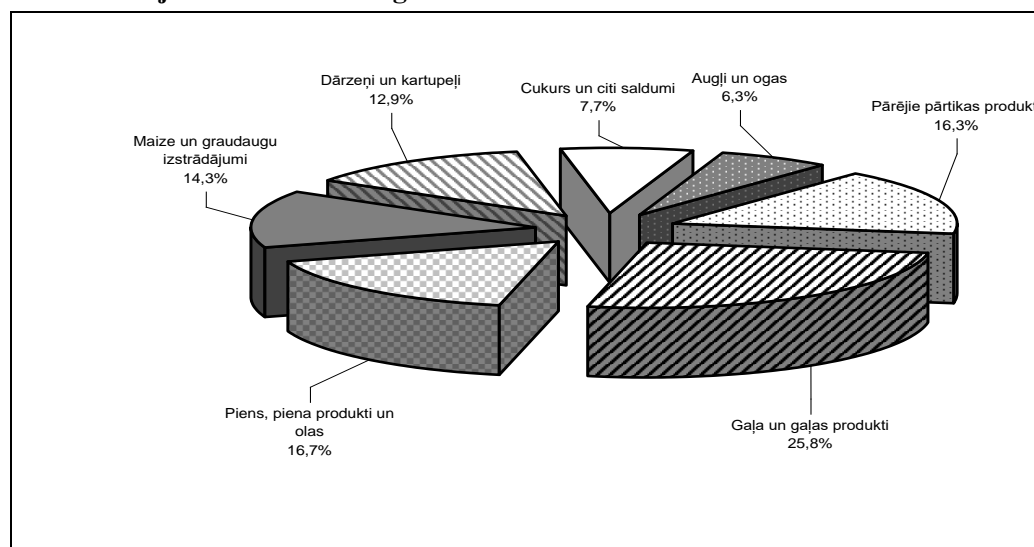
7. Galveno pārtikas produktu patēriņa struktūras analīze

Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvaldes izdevumā “Mājsaimniecības budžets 2004. gadā” publicētie skaitļi (sk. 4. pielikumu) liecināja, ka salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu samazinājies vairāku galveno pārtikas produktu patēriņš fiziskajās vienībās. Visjūtāmāk (par 12,7%) kritusies kartupeļu izmantošana uzturā. Par 5,3% mazāk mājsaimniecību locekļi lietojuši maizi un labības produktus, kā arī dārzeņus, bet par 4,7% - augu eļļas, zivis un zivju produktus. Olu un margarīna noiets palicis iepriekšēja gada līmenī, bet palielinājies (par 5,7%) vienīgi gaļas un gaļas produktu patēriņš.

Savukārt 2004. gadā pārtikas un bezalkoholisko dzērienu iegādei vidēji viens Latvijas mājsaimniecības loceklis tērēja Ls 418,77, kas ir par 7,4% vairāk nekā 2003. gadā un liek domāt, ka 2004. gadā pieaugušas pārtikas produktu tirgus cenas.

Naudietipīgākā (25,8%) bijusi gaļas un gaļas produktu iegāde. Pēc tam seko piens un piena produkti - 16,7%, maize un graudaugu izstrādājumi - 14,3%, dārzeņi un kartupeļi - 12,9%, cukurs, medus, džems, šokolāde u.c. saldumi - 7,7%, augļi un ogas - 6,3%, bezalkoholiskie dzērieni - arī 6,3%, zivis un zivju produkti - 4,2%, eļļas un tauki - 3,6%, citi pārtikas produkti - 2,2% (7.1. attēls).

7.1. attēls. Pārtikas produktu iegādei tērēto naudas līdzekļu vidējā struktūra 2004. gadā

Avots: autoru aprēķini, izmantojot LR CSP *Mājsaimniecības budžeta* datus

Savukārt **gaļas un gaļas produktu** iegādei patērēto līdzekļu novirzījums atsevišķiem produktiem redzams 7.1. tabulā.

Salīdzinājumā ar iepriekšējā gada datiem 2004. gadā jūtamas izmaiņas nav notikušas. Nedaudz augusi gaļas konservu un gatavo gaļas izstrādājumu, cūkgaļas, medījumu un citu dzīvnieku gaļas popularitāte, bet samazinājies desu izstrādājumu un kūpinājumu, šķiņķa un delikatesu, liellopu un teļu gaļas, kā arī kaušanas blakusproduktu iegādei patērēto līdzekļu īpatsvars.

7.1. tabula. Gaļas un gaļas produktu iegādei izmantoto līdzekļu sadalījums produktu veidos 2004. gadā, procentos

Nr.	Produkti	%
1.	Desu izstrādājumi un kūpinājumi, šķiņķis un delikateses	41,8
2.	Cūkgaļa	28,8
3.	Mājputnu gaļa	10,8
4.	Gaļas konservi un gatavie gaļas izstrādājumi	8,2
5.	Liellopu un teļu gaļa	6,7
6.	Kaušanas blakusprodukti	2,3
7.	Medījumu un citu dzīvnieku gaļa	1,2
8.	Aitu un kazu gaļa	0,2

Avots: autoru aprēķini, izmantojot LR CSP Mājsaimniecības budžetu statistikas daļas datus

Tomēr uzturam izmantoto līdzekļu kopapjoms mājsaimniecībās bija visai atšķirīgs. Sekojot prof. Oļģerta Krastiņa rekomendācijām, šīs pārmaiņas vērtētas, izmantojot mājsaimniecību dalījumu vienādās ranžētās grupās. Pēdējos gados agrāko decīļu vietās gan izmanto dalījumu piecās grupās - kvintilēs¹⁷.

Analizējot gaļas un gaļas produktu iegādei izlieto to naudas līdzekļu attiecību kvintilēs, izrādījās, ka tā bija lielāka (2,1 reizes) nekā pārtikai un bezalkoholiskiem dzērieniem kopumā (2 reizes).

Attiecības starp vissliktāk (1. kvintile) un vislabāk (5. kvintile) nodrošināto mājsaimniecību locekļu iegādātās gaļas un gaļas produktu daudzumiem (naturālā izteiksmē) parādītas 7.2. tabulā.

¹⁷ *Kvintile* - viena piektā daļa no apsekoto mājsaimniecību skaita, kas sagrupētas augošā kārtībā pēc to rīcībā esošā ienākuma uz vienu mājsaimniecības locekli. *Rīcībā esošais ienākums* - ieņēmumi naudā un natūrā iegūtās produkcijas un pakalpojumu vērtība, pārrēķināta naudā, kas saņemta darba samaksas, citu ienākumu par darbu (pēc nodokļu nomaksāšanas), transfertu (pensijas, sociālās apdrošināšanas pabalsti, stipendijas, saņemtie alimenti, saņemtā nauda un materiālā palīdzība no citām mājsaimniecībām), neto ienākuma (ienākumi, no kuriem atskaitītas izmaksas ražošanas vajadzībām) no uzņēmējdarbības (biznesa) un lauksaimnieciskās ražošanas, ienākumu no īpašuma, rentes u. tml. veidā.

7.2. tabula. Dažādi nodrošināto mājsaimniecību patērēto gaļas un gaļas produktu attiecība, naturālā izteiksmē (5. pret 1. kvintili)

1.	Kaušanas blakusprodukti	0,80
2.	Cūkgaļa	1,39
3.	Desu izstrādājumi un kūpinājumi, šķiņķis un delikateses	1,46
4.	Mājputnu gaļa	1,62
5.	Gaļas konservi un gatavie gaļas izstrādājumi	2,42
6.	Liellopu un teļu gaļa	2,51
7.	Medījumu un citu dzīvnieku gaļa	3,08

Avots: autoru aprēķini, izmantojot LR CSP Mājsaimniecības budžetu statistikas daļas datus

Piemēram, 2004. gadā kaušanas blakusproduktus vairāk izmantoja mazāk nodrošinātās mājsaimniecības. Bet visu pārējo analizēto produktu grupu produktus būtiski vairāk patērēja labāk nodrošinātās. Vēl gan jāpiebilst, ka 1. kvintiles mājsaimniecību locekļi iegādājās 68,3% no tā kaušanas blakusproduktu daudzuma, ko izmantoja 2. kvintiles pārstāvji.

Vērtējot pēc iztērētās naudas daudzuma, otrā nozīmīgākā produktu grupa 2004. gadā bija **piens, piena produkti un olas**. Sīkāk analizējot izdevumu sadalījumu atsevišķiem produktiem, atklājās, ka šajā grupējumā bija pieci līderi (sk. 7.3. tabulu).

7.3. tabula. Piena, piena produktu un olu iegādei izlietoto līdzekļu sadalījums atsevišķiem produktiem 2004. gadā, procentos

Nr.	Produkti	%
1.	Krējums	17,4
2.	Siers	17,0
3.	Olas	16,5
4.	Pilnpiens	15,9
5.	Biezpiens	15,3
6.	Jogurts	6,4
7.	Raudzēta piena produkcija	4,7
8.	Piens ar pazeminātu tauku saturu	4,7
9.	Piena konservi un sausais piens	1,8
10.	Pārējie piena izstrādājumi	0,3

Avots: autoru aprēķini, izmantojot LR CSP Mājsaimniecības budžetu statistikas daļas datus

Pirmo piecu produktu iegāde prasīja ievērojamu daļu līdzekļu, tādēļ pārējiem produktiem un produktu grupām palika mazāk kā piektā daļa (17,9%).

Analizējot piena, piena produktu un olu patēriņu mājsaimniecību grupās ar dažādu nodrošinājuma līmeni, atklājās, ka 5. kvintiles mājsaimniecību locekļi šim nolūkam patērēja 1,9 reizes vairāk līdzekļu nekā 1. kvintiles pārstāvji. Šī attiecība bija nedaudz mazāka kā gaļas un gaļas produktu patēriņam. Salīdzinot dažādu produktu veidu

attiecības (sk. 7.4. tabulu), izrādījās, ka tās bija daudz izteiktākas nekā gaļas un gaļas produktu vērtējumā.

7.4. tabula. Dažādi nodrošināto mājsaimniecību patērēto piena, piena produktu un olu attiecība, naturālā izteiksmē (5. pret 1. kvintili)

1.	Pilnpiens	0,63
2.	Krējums	1,15
3.	Olas	1,15
4.	Biezpiens	1,42
5.	Piens ar pazeminātu tauku saturu	2,38
6.	Piena konservi un sausais piens	2,80
7.	Raudzēta piena produkcija	2,84
8.	Siers	3,26
9.	Jogurts	4,30
10.	Pārējie piena produkti	6,83

Avots: autoru aprēķini, izmantojot LR CSP Mājsaimniecības budžetu statistikas daļas datus

Redzam, ka 1. kvintiles mājsaimniecību locekļi pilnpienu patērēja vairāk nekā labāk situētie. Krējuma un olu patēriņa attiecības maz atšķirās. Pārējos produktus labāk nodrošinātie lietoja daudz vairāk. Žēl, ka šajā grupā iekļāvās arī jogurts un raudzēta piena produkcija, jo tai ir liela nozīme veselīgā uzturā.

Ja salīdzina ar iepriekšējo gadu, kopumā palielinājies pilnpiena, siera, jogurta un olu patēriņš, bet samazinājies biezpiena, krējuma un raudzēta piena produkcijas izmantošana. Sevišķi jūtami kritusies piena ar pazeminātu tauku saturu popularitāte. Vēl pirms dažiem gadiem šī produkta pieprasījums strauji auga, taču jau 2003. gadā patēriņa pieauguma tempi kritās, bet 2004. gadā katrs mājsaimniecības loceklis patērēja 11,65 l piena ar pazeminātu tauku saturu - par 22,7% mazāk kā iepriekšējā gadā. Ļoti iespējams, ka šajās pārmaiņām vainojama piena ar pazeminātu tauku saturu cena, kas 2004. gadā bija par 27,3% augstāka nekā pilnpiena cena. Interesanti, ka viskrasāk - par 33,8% - šī piena pirkšanu samazināja vislabāk nodrošināto (5. kvintiles) mājsaimniecību locekļi, kuri parasti iegādājās kvalitatīvākos produktus, neatkarīgi no to cenas.

Maizes un graudaugu izstrādājumu iegādei iztērētie līdzekļi (14,3%) ieņēma 3. vietu pārtikai un bezalkoholiskiem dzērieniem izdotās naudas kopsummā. Arī šajā grupā līdzekļu izlietojums produktu veidiem bija dažāds (sk. 7.5. tabulu).

Šajā grupā īpaši izdalījās trīs patēriņa objekti: kviešu maize, konditorejas izstrādājumi un rudzu maize, kur katrs dod 20% ieguldījumu produktu grupas patēriņa struktūrā. Atsevišķi ierindojami biskvītiem, cepumiem, krekeriem un sausīņiem patērētie līdzekļi, bet pārējo sešu produktu vai produktu grupu iegādei izlietots krietni mazāk par trešo daļu (28,7%) no kopējā līdzekļu patēriņa.

7.5. tabula. Maizes un graudaugu izstrādājumu iegādei izlietoto līdzekļu sadalījums atsevišķiem produktiem, procentos

1.	Kviešu maize	21,7
2.	Konditorejas izstrādājumi	19,7
3.	Rudzu maize	17,4
4.	Biskvīti, cepumi, krekeri un sausiņi	12,5
5.	Saldskābmaize un citas maizes šķirnes	6,3
6.	Milti, mīkla un pankūkas	5,9
7.	Makaronu izstrādājumi	5,6
8.	Putraimi	4,0
9.	Citi graudu izstrādājumi	3,8
10.	Rīsi	3,1

Avots: autoru aprēķini, izmantojot LR CSP Mājsaimniecības budžetu statistikas daļas datus

Salīdzinājumā ar 2003. gadu, maz (par 1,3%) palielinājies saldskābmaizes un citu maizes šķirņu patēriņš, nedaudz vairāk (par 5,8%) pieaudzis biskvītu, cepumu, krekeru un sausiņu pirkums, taču jūtami (par 18,4%) cēlusies konditorejas izstrādājumu popularitāte. Pārējo maizes un graudaugu izstrādājumu patēriņš salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu samazinājies. Analizējot naudas līdzekļu sadalījumu dažādi nodrošinātās mājsaimniecībās, izrādījās, ka 5. kvintiles mājsaimniecību locekļi tērējuši tikai 1,5 reizes vairāk nekā 1. kvintiles pārstāvji. Izvērtējot dažādu produktu, kā arī maizes un graudaugu izstrādājumu patēriņu, attiecības kvintilēs ir dažādas (sk. 7.6. tabulu).

7.6. tabula. Dažādi nodrošināto mājsaimniecību patērēto maizes un graudaugu izstrādājumu attiecība, naturālā izteiksmē (5. pret 1. kvintili)

1.	Putraimi	0,48
2.	Rudzu maize	0,58
3.	Makaronu izstrādājumi	0,63
4.	Milti, mīkla un pankūkas	0,64
5.	Kviešu maize	0,73
6.	Rīsi	0,80
7.	Biskvīti, cepumi, krekeri un sausiņi	1,63
8.	Saldskābmaize un citas maizes šķirnes	1,87
9.	Citi graudaugu izstrādājumi	2,11
10.	Konditorejas izstrādājumi	3,69

Avots: autoru aprēķini, izmantojot LR CSP Mājsaimniecības budžetu statistikas daļas datus

Pārlūkojot šo produktu grupu, izrādījās, ka vairāk nekā pusi no minētajiem produktiem (pat kviešu maizi) pieticīgāk nodrošināto mājsaimniecību locekļi patērēja vairāk nekā pārtikušākie. Biskvītus, cepumus, krekerus un sausiņus, kā arī saldskābmaizi un citas maizes šķirnes 5. kvintiles locekļi pirka vairāk, taču zem vidējā visu pārtikas produktu

līmeņa. Arī citu graudu izstrādājumu patēriņa īpatsvars bija tuvs vidējam. Vienīgi konditorejas izstrādājumus labāk pārtikušie iegādājās ievērojami vairāk.

Dārzeņu un kartupeļu iegādei 2004. gadā mājsaimniecību locekļi izdeva 12,9% no pārtikai un alkoholiskajiem dzērieniem atvēlēto līdzekļu kopējā daudzuma. Patēriņa sadalījums atsevišķiem produktiem un produktu grupām parādīts 7.7. tabulā.

7.7. tabula. Dārzeņu un kartupeļu iegādei izlietoto naudas līdzekļu sadalījums atsevišķiem produktiem, procentos

1.	Kartupeļi	21,5
2.	Svaigi tomāti	12,7
3.	Zirnīšu, pupiņu, kukurūzas un citu dārzeņu konservi	9,4
4.	Svaigi gurķi	9,2
5.	Skābēti un konservēti gurķi	8,1
6.	Svaigi kāposti	4,2
7.	Burkāni	4,2
8.	Garšaugi un rabarberi	3,7
9.	Ķirbji, kabači, pākšaugi un saldie pipari	3,5
10.	Sīpoli	3,4
11.	Skābēti, marinēti un konservēti kāposti	3,3
12.	Sēnes	3,1
13.	Dārzeņu pusfabrikāti	2,7
14.	Kartupeļu pusfabrikāti	2,3
15.	Kaltēti un žāvēti dārzeņi	1,7
16.	Galda bietes	1,7
17.	Salāti	1,6
18.	Redīsi un pārējie sakņaugi	1,1
19.	Skābēti un konservēti tomāti	1,0
20.	Ķiploki	0,9
21.	Svaigi saldētu dārzeņu maisījumi	0,4

Avots: autoru aprēķini, izmantojot LR CSP Mājsaimniecības budžetu statistikas daļas datus

Neraugoties uz vairāku produktu apvienošanu vienā grupā, dārzeņiem un kartupeļiem bija visplašākais novēroto produktu grupu skaits - 21 rinda. Vairāk nekā piekto daļu līdzekļu mājsaimniecību locekļi patērēja kartupeļu iegādei. Kopumā pirmo 5 grupu produktu iegādei izmantoti 60,9% no dārzeņiem un kartupeļiem atvēlēto līdzekļu kopsummas. Tādējādi pārējiem 16 dārzeņu veidiem palika daži procenti katram.

Salīdzinājumā ar iepriekšējā gada patēriņu 2004. gadā pieauga svaigu tomātu, burkānu, sīpolu, skābētu, marinētu un konservētu kāpostu, zirnīšu, pupiņu, kukurūzas un citu dārzeņu konservu, kā arī dārzeņu pusfabrikātu popularitāte. Nemainījās galda biešu patēriņš. Pārējo produktu izmantošana samazinājās. Jūtāmākā lejupslīde bija

kartupeļiem - par 12,6%, svaigiem gurķiem - 18,8%, bet sēnes Latvijas mājsaimniecības patērēja gandrīz par pusi (49,4%) mazāk.

Analizējot dārzeņu un kartupeļu kopējo patēriņu dažādā līmenī nodrošinātās mājsaimniecībās, attiecība starp 1. un 5. kvintili izrādījās nedaudz lielāka (1,00 : 1,57) nekā maizei un graudaugu izstrādājumiem.

Arī līdzekļu sadalījums atsevišķiem produktiem (sk. 7.8. tabulu) atšķīrās un liecināja, ka dārzeņi un kartupeļi līdz ar maizi un labības izstrādājumiem bija mazāk nodrošināto mājsaimniecību galvenais pārtikas avots. Pirmās kvintiles mājsaimniecību locekļi patērēja vairāk kartupeļu, galda biešu, skābētu, marinētu un konservētu, svaigu kāpostu, sīpolu, garšaugu un rabarberu nekā 5. kvintiles pārstāvji. Burkānu, skābētu un konservētu gurķu, kā arī ķiploku lietojums bija gandrīz vienāds. Vēl četrus produktus (to skaitā svaigu gurķu) rādītāji bija zem vidējās dārzeņu un kartupeļu patēriņa attiecības.

7.8. tabula. Dažādi nodrošināto mājsaimniecību patērēto dārzeņu un kartupeļu attiecība, naturālā izteiksmē (5. pret 1. kvintili)

1.	Kaltēti un žāvēti dārzeņi	0,42
2.	Kartupeļi	0,61
3.	Galda bietes	0,63
4.	Skābēti, marinēti un konservēti kāposti	0,82
5.	Svaigi kāposti	0,94
6.	Sīpoli	0,95
7.	Garšaugi un rabarberi	0,98
8.	Burkāni	1,01
9.	Skābēti un konservēti gurķi	1,06
10.	Ķiploki	1,10
11.	Redīsi un pārējie sakņaugi	1,41
12.	Salāti	1,45
13.	Sēnes	1,48
14.	Svaigi gurķi	1,52
15.	Zirnīšu, pupiņu, kukurūzas un citu dārzeņu konservi	1,72
16.	Ķirbji, kabači, pākšaugi un saldie pipari	1,85
17.	Skābēti un konservēti tomāti	1,96
18.	Svaigi tomāti	2,43
19.	Kartupeļu pusfabrikāti	4,24
20.	Svaigi saldētu dārzeņu maisījumi	6,00
21.	Dārzeņu pusfabrikāti	6,60

Avots: autoru aprēķini, izmantojot LR CSP Mājsaimniecības budžetu statistikas daļas datus

Zirnīšu, pupiņu, kukurūzas un citu dārzeņu konservus, ķirbjus, kabačus, pākšaugus un saldus piparus, kā arī skābētos un konservētos gurķus vislabāk nodrošināto mājsaimniecību locekļi patērēja vēl vairāk, taču nepārsniedzot pārtikas un

bezalkoholisko dzērienu patēriņa attiecību (1,00 : 1,98). Bez padziļinātas izpētes grūti izskaidrot, kādēļ ķirbjus, kabačus, pākšaugus un saldus piparus nevarēja audzēt mazdārziņos, kas allaž bijis daudzu ģimeņu atspaidis pārtikas papildināšanā. Labāk pārtikušie mājsaimniecību locekļi iegādājās daudz vairāk svaigo tomātu, taču kartupeļu un dārzeņu pusfabrikāti, kā arī svaigi saldētu dārzeņu maisījumu iegādē 5. kvintiles pārsvars bija vēl krasāk izteikts.

Secinājumus ļāva izdarīt ieskats pārtikas produktu cenu salīdzinājumā. Izrādījās, ka par gandrīz visiem šīs grupas produktiem (izņemot sīpolus) pārtikušākās mājsaimniecības maksāja nedaudz, tomēr augstāku cenu nekā 1. kvintiles pārstāvji.

Atsevišķās kategorijās (piemēram - ķirbju, kabaču, pākšaugu un saldie pipari) pārtikušākā grupa maksāja pat par 91,4% vairāk nekā iespēja 1. kvintilei piederošie.

Protams, patēriņam sagatavotāku produktu iegādes cenas ir būtiski augstākas. Piemēram, kilograms kartupeļu pusfabrikātu un kulinārijas izstrādājumu maksāja 14,6 reizes (!!!) dārgāk nekā svaigi kartupeļi. Acīmredzot pie šādas cenu attiecības pieticīgāk nodrošināto mājsaimniecību locekļi vēl ilgi pusfabrikātus aizstās ar pašu mizotiem un vārītiem vai ceptiem kartupeļiem.

Cukurs, medus, džems, šokolāde un citi saldumi bija nākamā pārtikas produktu grupa, kas prasīja ievērojami mazāk (7,7%) no pārtikai un bezalkoholiskiem dzērieniem izmantoto līdzekļu kopdaudzuma. Sīkāka patēriņa sadale produktiem un produktu grupām parādīta 7.9. tabulā.

7.9. tabula. Cukuram, medum, džemam, šokolādei un citiem saldumiem izlietojamo naudas līdzekļu sadalījums atsevišķiem produktiem, procentos

1.	Cukurs un cukura aizvietotāji	35,2
2.	Šokolāde un šokolādes konfektes	19,5
3.	Pārējās konfektes un saldumi	11,7
4.	Saldējums	11,4
5.	Ievārījumi, džemi, augļu želejas un marmelādes	9,6
6.	Medus	9,3
7.	Kompoti	3,3

Avots: autoru aprēķini, izmantojot LR CSP Mājsaimniecības budžetu statistikas daļas datus

Vairāk nekā trešo daļu no kopējā līdzekļu daudzuma mājsaimniecībās izlietoja cukura un cukura aizstājēju iegādei, turpat vai vienu piekto daļu - šokolādei un šokolādes konfliktēm. Tālāk sekoja izdevumi pārējām konfliktēm un saldumiem, saldējumam, ievārījumiem, džemiem, augļu želejām un marmelādēm, kā arī medum. Šajā sadalījumā pavisam niecīgs bija kompotu iegādei izmantoto līdzekļu īpatsvars.

Salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu samazinājās cukura un cukura aizvietotāju, ievārījumu, džemu, augļu želeju un marmelādes, kā arī kompotu patēriņš. Pārējo produktu izmantošana nedaudz pieauga.

Cukura, medus, džemu, šokolādes un citu saldumu iegādei 5. kvintiles mājsaimniecību locekļi izlietoja divas reizes vairāk līdzekļu nekā 1. grupas pārstāvji, kas ir ļoti tuvs

rādītājs pārtikai un bezalkoholisko dzērienu iegādei patērēto līdzekļu attiecībai kopumā.

Izvērtējot patēriņu dažādiem produktiem, atklājās, ka arī šajā gadījumā attiecības starp kvintilēm ļoti atšķirās (sk. 7.10. tabulu).

7.10. tabula. Dažādi nodrošināto mājāsaimniecību patērēto cukura, medus, džema, šokolādes un citu saldumu attiecība, naturālā izteiksmē (5. pret 1. kvintili)

1.	Cukurs un cukura aizvietotāji	1,05
2.	Ievārījumi, džemi, augļu želejas un marmelādes	1,09
3.	Kompoti	1,14
4.	Pārējās konfektes un saldumi	1,58
5.	Saldējums	2,82
6.	Šokolāde un šokolādes konfektes	3,93
7.	Medus	6,00

Avots: autoru aprēķini, izmantojot LR CSP Mājāsaimniecības budžetu statistikas daļas datus

Cukura un cukura aizvietotājus, ievārījumus, džemus, augu želejas un marmelādes, kā arī kompotus 1. un 5. kvintiles pārstāvji lietoja visai līdzīgās proporcijās. Arī pārējo konfekšu un saldumu iegādē 5. kvintiles pārsvars bija zem visu produktu patēriņa vidējā līmeņa. Diemžēl katrs 1. kvintiles mājāsaimniecības loceklis iegādājās tikai 0,23 kg medus gadā.

Augļu un ogu iegādei mājāsaimniecības tērēja 6,3% no pārtikai un bezalkoholiskajiem dzērieniem izlietoto līdzekļu kopdaudzuma. Šīs summas sadalījums atsevišķiem produktiem un produktu grupām parādīts 7.11. tabulā.

7.11. tabula. Augļu un ogu iegādei izlietoto naudas līdzekļu sadalījums atsevišķiem produktiem, procentos

1.	Zemenes un citas dārza un meža ogas	18,7
2.	Citrusaugļi	17,2
3.	Āboli	15,5
4.	Banāni	10,2
5.	Kauleņaugļi (persiki, aprikozes, ķirši, plūmes u. c.)	9,2
6.	Citi svaigi, atdzesēti, saldēti augļi	8,2
7.	Svaigas vīnogas	6,9
8.	Rieksti	6,1
9.	Bumbieri	4,0
10.	Žāvēti un kaltēti augļi, ogas un rozīnes	3,2
11.	Konservēti augļi un ogas	0,7

Avots: autoru aprēķini, izmantojot LR CSP Mājāsaimniecības budžetu statistikas daļas datus

Vērtējot augļu un ogu iegādei patērēto līdzekļus, produktus var iedalīt vairākās grupās. Zemeņu un citu dārza un meža ogu, citrusaugļu un ābolu iegādei mājsaimniecības izlietoja vairāk nekā pusi līdzekļu. Banāni, kauleņaugļi, citi svaigi, atdzesēti un saldēti augļi prasīja vairāk nekā ceturtdaļu no kopējā tēriņa. Krietni mazāk līdzekļu izlietots svaigu vīnogu, riekstu, bumbieru, kā arī žāvētu un kaltētu augļu, ogu un rozīņu iegādei. Ļoti maza arī konservēto augļu un ogu daļa.

Analizējot augļu un ogu patēriņu mājsaimniecībās ar dažādu ienākumu līmeni, 5. kvintiles mājsaimniecību locekļi augļu un ogu iegādei tērēja četras reizes vairāk līdzekļu nekā 1. kvintiles pārstāvji. Šī attiecība bija krietni lielāka nekā citām pārtikas produktu grupām. Salīdzinot izdevumus atsevišķiem produktu veidiem (sk. 7.12. tabulu), redzams, ka labāk nodrošināto mājsaimniecību pārsvars ir daudz krasāk izteikts. Tātad var secināt, ka augļus un ogas galvenokārt patērēja turīgākās ģimenes.

7.12. tabula. Dažādi nodrošināto mājsaimniecību patērēto augļu un ogu attiecība, naturālā izteiksmē (5. pret 1. kvintili)

1.	Zemesnes un citas dārza un meža ogas	1,84
2.	Āboli	2,12
3.	Žāvēti un kaltēti augļi, ogas un rozīnes	3,52
4.	Banāni	3,63
5.	Rieksti	3,79
6.	Citrusaugļi	4,28
7.	Bumbieri	5,00
8.	Svaigas vīnogas	5,12
9.	Citi svaigi, atdzesēti, saldēti augļi	5,19
10.	Kauleņaugļi (persiki, aprikozes, ķirši, plūmes u.c.)	5,19
11.	Konservēti augļi un ogas	6,00

Avots: autoru aprēķini, izmantojot LR CSP Mājsaimniecības budžetu statistikas daļas datus

Pieticīgāk nodrošināto ģimeņu locekļiem pieejamas bija zemesnes un citas dārza un savvaļas ogas, ko 1. kvintiles mājsaimniecībās apēda 2,3 kg gadā, kā arī āboli - 8,5 kg. Savukārt citu produktu patēriņš bijis ļoti mazs: banāni - 2,3 kg, rieksti - 0,4 kg, citrusaugļi - 3,2 kg, bumbieri - 0,8 kg, svaigas vīnogas - arī 0,8 kg, kauleņaugļi - 1,1 kg, konservēti augļi un ogas - 60 gramu (!!!).

Salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu samazinājās banānu (- 16,1%) un ābolu (-15,3%), kā arī citu svaigu, atdzesētu un saldētu augļu (-9,2%) patēriņš. Pārējo augļu un ogu patēriņš nedaudz palielinājās.

Arī bezalkoholisko dzērienu iegādei patērēti 6,3% no kopējā pārtikai un bezalkoholiskajiem dzērieniem izlietoto līdzekļu kopapjoma - tikpat, cik augļiem un ogām. Sikāks produktu sadalījums redzams 7.13. tabulā.

7.13. tabula. Bezalkoholisko dzērienu iegādei izlietoto naudas līdzekļu sadalījums atsevišķos produktos, procentos

1.	Pupiņu kafija	26,6
2.	Šķīstošā kafija un kafijas aizvietotāji	21,7
3.	Augļu sulas	15,4
4.	Tēja	11,7
5.	Bezalkoholiskie dzērieni (limonāde, kola u. c.)	11,3
6.	Minerālūdens un avotu ūdens	11,1
7.	Dārzeņu sulas	1,6
8.	Kakao un šokolādes dzērieni	0,6

Avots: autoru aprēķini, izmantojot LR CSP Mājsaimniecības budžetu statistikas daļas datus

Izrādījās, ka vairāk nekā ceturtdaļu no šai produktu grupai izlietoto līdzekļu kopuma prasīja pupiņu kafijas iegāde, bet vairāk par piekto daļu - šķīstošā kafija un kafijas aizvietotāji. Gandrīz vai puse līdzekļu bija jāatdod, lai iegūtu četrus nākamos produktus, bet ļoti niecīgs bija dārzeņu sulai (diemžēl), kā arī kakao un šokolādes dzērieniem izdoto līdzekļu īpatsvars.

Vērtējot patēriņu pēc mājsaimniecību ienākuma līmeņa, bezalkoholiskie dzērieni bija otrs atšķirīgākais grupējums, jo 5. kvintiles mājsaimniecībās izlietoja 2,9 reizes vairāk līdzekļu nekā 1. kvintiles. Savukārt ļoti krasi atšķīrās dažādiem produktiem izdotā nauda (sk. 7.14. tabulu).

7.14. tabula. Dažādi nodrošināto mājsaimniecību patērēto bezalkoholisko dzērienu attiecība, naturālā izteiksmē (5. pret 1.kvintili)

1.	Šķīstošā kafija un kafijas aizvietotāji	0,80
2.	Tēja	1,27
3.	Kakao un šokolādes dzērieni	1,60
4.	Bezalkoholiskie dzērieni (limonāde, kola u. c.)	2,96
5.	Augļu sulas	4,18
6.	Pupiņu kafija	4,56
7.	Dārzeņu sulas	5,12
8.	Minerālūdens un avotu ūdens	6,45

Avots: autoru aprēķini, izmantojot LR CSP Mājsaimniecības budžetu statistikas daļas datus

Nopietnas bažas veselīgā uztura piekritējos var radīt ļoti krasās atšķirības augļu un dārzeņu sulu lietošanā. Kā viena, tā otra ir vitāli nepieciešama veselīga uztura sastāvdaļa, taču katrs 1. kvintiles mājsaimniecību loceklis gadā izdzēra tikai 4,3 l augļu un 0,4 l dārzeņu sulas. Patīkami gan, ka gada laikā dārzeņu sulas patēriņš pieauga par 14,9%, bet augļu sulas - par 18,0%.

Ir pierādījies, ka hipotēze par latviešiem kā *reņģēdāju* tautu nav patiesa. Mājsaimniecības budžeta skaitļi liecina, ka Latvijas mājsaimniecības 2004. gadā zivju un zivju produktu iegādei izlietojušas Ls 17,48, kas ir tikai 4,2% no pārtikai un alkoholiskajiem dzērieniem patērēto līdzekļu kopuma - tātad ļoti maz.

Zivis un zivju produkti iedalīti četrās grupās. Izlietoto līdzekļu sadalījums šīm grupām parādīts 7.15. tabulā.

7.15. tabula. Zivju un zivju produktu iegādei izlietoto naudas līdzekļu sadalījums atsevišķiem produktiem, procentos

1.	Svaigas, atdzesētas un saldētās zivis	41,4
2.	Zivju konservi un kulinārijas izstrādājumi	28,9
3.	Kūpinātās, žāvētās un kaltētās zivis un jūras produkti	16,9
4.	Siļķes un citas sālītas zivis	12,8

Avots: autoru aprēķini, izmantojot LR CSP Mājsaimniecības budžetu statistikas daļas datus

Ievērojamu daļu no zivīm un zivju produktiem izmantoto līdzekļu kopuma aizņēma svaigu, atdzesētu un saldētu zivju iegādei izlietotās naudas daudzums.

Krietni vairāk par vienu ceturto daļu prasīja zivju konservu un kulinārijas izstrādājumu pirkumi. Vismazāk naudas ticis siļķu un citu sālītu zivju iegādei.

Analizējot naudas līdzekļu lietojuma sadali dažādi nodrošinātās mājsaimniecībās, līdzekļi zivju un zivju produktu iegādei bija visai polarizēti. Attiecība starp 1. un 5. kvintiles mājsaimniecību locekļiem (1,0 : 2,8) vēlreiz apstiprināja, ka zivis un zivju produkti nebija pieticīgāk nodrošināto mājsaimniecību iztikas avots.

Fiziskajās vienībās vērtējot, atšķirības nav tik lielas (sk. 7.16. tabulu).

7.16. tabula. Dažādi nodrošināto mājsaimniecību patērēto zivju un zivju produktu attiecība (5. pret 1. kvintili)

		fiziskā apjomā	naudā
1.	Siļķes un citas sālītas zivis	0,74	1,45
2.	Svaigas, atdzesētas un saldētās zivis	1,07	2,45
3.	Kūpinātās, žāvētās un kaltētās zivis un jūras produkti	1,98	3,32
4.	Zivju konservi un kulinārijas izstrādājumi	2,36	3,75

Avots: autoru aprēķini, izmantojot LR CSP Mājsaimniecības budžetu statistikas daļas datus

Novērtējot 7.16. tabulas rādītājus, jāsecina, ka attiecības naudas un svara ziņā bijušas visai atšķirīgas (pirmajām divām grupām pat divas reizes). Redzam arī, ka 1. kvintiles mājsaimniecības locekļi 2004. gadā patērēja 6,2 kg svaigu, atdzesētu un saldētu zivju, 1,9 kg siļķu un citu sālītu zivju un 1,0 kg kūpinātu, žāvētu un kaltētu zivju un jūras produktu. Tātad - daudz mazāk kā gaļas un gaļas produktu.

Ja salīdzina 2004. gadā patērēto zivju un zivju produktu daudzumus ar iepriekšējā gada rādītājiem, jāsecina, ka visās grupā varēja vērot nelielu lejupslīdi.

Ļoti maza daļa (3,6%) no pārtikai un bezalkoholiskajiem dzērieniem izdotās naudas tērēta eļļām un taukvielām. Izdevumu sadalījumu atsevišķiem produktiem rāda 7.17. tabula.

Ļoti apjomīgas bija pirmās trīs grupas. Augu eļļas prasīja gandrīz vai pusi, sviests - vienu trešo, bet margarīns un tauki - piekto daļu no visiem izdevumiem.

7.17. tabula. Eļļu un taukvielu iegādei izlietoto naudas līdzekļu sadalījums pa atsevišķiem produktiem, procentos

1.	Augu eļļas	44,3
2.	Sviests	29,9
3.	Margarīns un augu tauki	21,9
4.	Dzīvnieku izcelsmes tauki	3,9

Avots: autoru aprēķini, izmantojot LR CSP Mājsaimniecības budžetu statistikas daļas datus

Salīdzinot izdevumus dažādi nodrošinātās mājsaimniecībās, konstatējama no citām produktu grupām būtiski atšķirīga iezīme: pārtikušāko (5. kvintiles) mājsaimniecību locekļi eļļu un taukvielu iegādei iztērēja tikai par 2,4% vairāk līdzekļu nekā 1. kvintiles pārstāvji. Vēl skaidrāk tas redzams, vērtējot produktu patēriņa fiziskajās vienībās (sk. 7.18. tabulu).

7.18. tabula. Dažādi nodrošināto mājsaimniecību patērēto eļļu un taukvielu attiecība, naturālā izteiksmē (5. pret 1. kvintili)

1.	Dzīvnieku izcelsmes tauki	0,32
2.	Margarīns un augu tauki	0,73
3.	Augu eļļas	0,73
4.	Sviests	1,53

Avots: autoru aprēķini, izmantojot LR CSP Mājsaimniecības budžetu statistikas daļas datus

Labāk pārtikušo mājsaimniecību locekļi patērēja tikai vienu trešdaļu dzīvnieku tauku, tikai trīs ceturtdaļas margarīna un augu tauku, kā arī augu eļļas no tā daudzuma, ko izlietoja mazāk nodrošinātie. Sviestu gan turīgākie lietoja vairāk, taču, salīdzinājumā ar citu pārtikas grupu rādītājiem, šī attiecība bija pavisam niecīga. Šie skaitļi pierādīja, ka eļļas un taukvielas bijuši svarīgi pārtikas produkti organisma enerģētiskās bilances līdzsvarošanā.

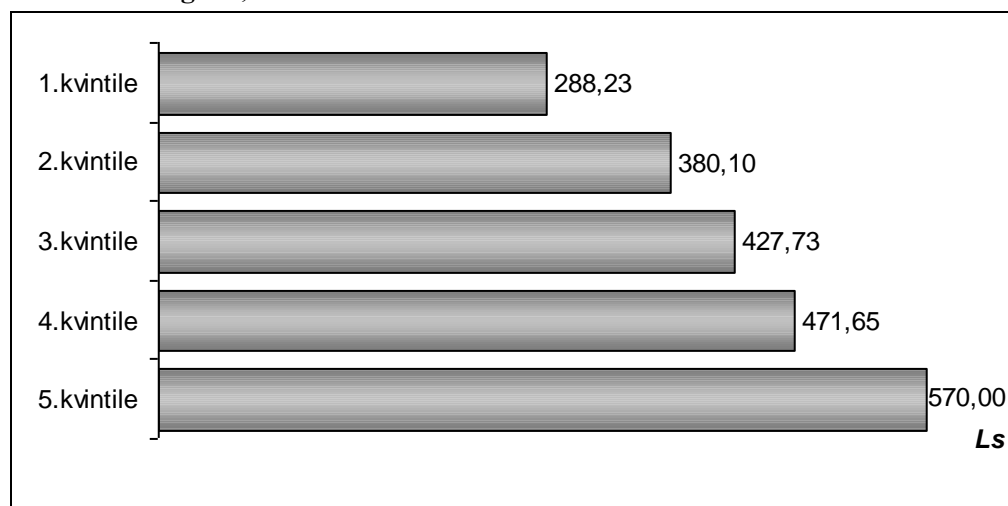
Aprēķini liecināja, ka kopējais patērēto kilokaloriju skaits dienā bija neliels un turpināja samazināties (līdz 2302 kilokalorijām 2004. gadā).

Vērtējot kopējo izdevumu pārtikai sadali kvintilēs (sk. 7.2. attēlu), atklājās, ka vissliktāk nodrošināto mājsaimniecību locekļi (1. kvintile) pārtikas un bezalkoholisko dzērienu iegādei 2004. gadā tērēja Ls 288,23 - gandrīz trešdaļu mazāk par vidējo līmeni republikā. Bet 2. kvintiles mājsaimniecībās šim nolūkam izmantoja par 31,9% vairāk līdzekļu nekā vissliktāk nodrošinātajās. Savukārt 3. kvintiles mājsaimniecībās tērēts tika vēl vairāk (48,4%). Arī 4. kvintiles mājsaimniecībās patēriņa kāpums līdzinājās iepriekšējai grupai un sasniedza 63,7%. Vislabāk nodrošinātās kvintiles pārstāvju patēriņš pieauga straujāk un sasniedza 97,8%, kas nozīmē, ka 5. kvintilē ietilpstošie pārtikas un bezalkoholisko dzērienu iegādei izlietoja gandrīz divas (1,98) reizes vairāk nekā 1. kvintiles locekļi.

Analizējot iepriekš aplūkoto informāciju kopumā, var iegūt ieskatu par pārtikas produktu izmantošanu mājsaimniecībās ar dažādu nodrošinājuma līmeni. Izrādījās, ka vispietiecīgāk nodrošināto mājsaimniecību (1. kvintile) locekļi dažus produktus

patērēja vairāk nekā 5. kvintiles pārstāvji. No gaļas produktiem tādi bija kaušanas blakusprodukti, no piena produktiem - pilnpiens. Plašāka bija maizes un labības izstrādājumu uzskaitē: rudzu un kviešu maize, putraini, makaronu izstrādājumi, rīsi, milti, mīkla un pankūkas. Vēl bagātāk bija pārstāvēts dārzeņu un kartupeļu grupējums: vispirms jau paši kartupeļi, tad kaltēti un žāvēti dārzeņi, galda bietes, skābēti, marinēti un konservēti kāposti, kā arī svaigi kāposti, sīpoli, garšaugi un rabarberi. No bezalkoholisko dzērienu grupas vistrucīgāk nodrošinātajās māsaimniecībās lietoja vairāk šķīstošās kafijas un tās aizvietotāju nekā 5. kvintiles pārstāvji, bet no zivju produktiem - siļķes un citas sālītas zivis. Īsts uztura bilances energoietilpības nodrošinājuma avots bija eļļas un taukvielas, proti: pieticīgāk nodrošināto māsaimniecību locekļi izmantoja vairāk margarīnu un augu taukus, kā arī augu eļļas, ievērojami vairāk dzīvnieku tauku. Toties šajā uzskaitījumā neatradās neviena pārstāvja no saldumu, kā arī augļu un ogu grupas.

7.2. attēls. Pārtikai un bezalkoholiskajiem dzērieniem izlieto to līdzekļu sadalījums uz vienu dažādi nodrošināto māsaimniecības locekli 2004. gadā, Ls

Avots: autoru aprēķini, izmantojot LR CSP Māsaimniecības budžetu statistikas daļas datus

Palielinot 1. un 5. kvintiles māsaimniecību locekļu patērēto pārtikas produktu attiecību līdz 1,00 - 1,50 (maizes un graudaugu izstrādājumu, kā arī dārzeņu un kartupeļu attiecību līmenī), mazāk nodrošinātajiem māsaimniecību locekļiem pieejamo produktu apjoms palielinājās ar cūkgaļu, desu izstrādājumiem, šķiņķi un delikatesēm, krējumu, olām, biezpienu, burkāniem, skābētiem un konservētiem gurķiem, ķiplokiem, redīsiem un pārējiem sakņaugiem, sēnēm, cukuru un tā aizvietotājiem, ievārījumu, džemu, želejām un marmelādēm, kompotiem, tēju, svaigām un atdzesētām zivīm.

Paceļot patēriņa attiecību *latīņu* līdz 1,00 pret 2,00, klāt nāca vēl daži produkti: mājputnu gaļa, biskvīti, cepumi, krekeri un sausīņi, saldskābmaize un citas maizes

šķirnes, ķirbji, kabači, pākšaugi un saldie pipari, svaigi gurķi, skābēti un konservēti tomāti, zemenes un citas dārza un meža ogas (vienīgās augļu un ogu pārstāves), kakao un šokolādes dzērieni, kūpinātas, žāvētas un kaltētas zivis, kā arī sviests.

Diemžēl ārpus šī uzskaitījuma palika produkti, kuri ļoti nepieciešami uztura devas sabalansēšanā: mājlopu un teļu gaļa, raudzēta piena produkcija, jogurts, medus, āboli, banāni, citrusaugļi, svaigas vīnogas, kauleņaugļi, bet jo sevišķi augļu un dārzeņu sulas. Galveno pārtikas produktu patēriņa izpēte mājsaimniecībās ar dažādu ienākumu līmeni ļāva secināt, ka to visai jūtami ietekmēja naudas līdzekļu nodrošinājums. Vislabāk apgādātie (5. kvintile) varēja izvēlēties tos produktus, kas iepatikās, kamēr 1. kvintiles pārstāvjiem vajadzēja rēķināties ar viņu rīcībā esošajiem naudas līdzekļiem. Nav šaubu, ka pārtikas produktu iegādi ietekmēja arī citi izdevumi - dzīvokļu īre, maksa par uzturēšanu, maksa par transporta un sakaru pakalpojumiem, izdevumi izglītībai, veselībai, kultūras pasākumiem. Šo izdevumu sīkāka izpēte kvintiņu sadalījumā ļautu dot daudz izsmelošāku atbildi par pārtikas produktu patēriņa svārstību iemesliem ģimenēs ar dažādu ienākuma līmeni.

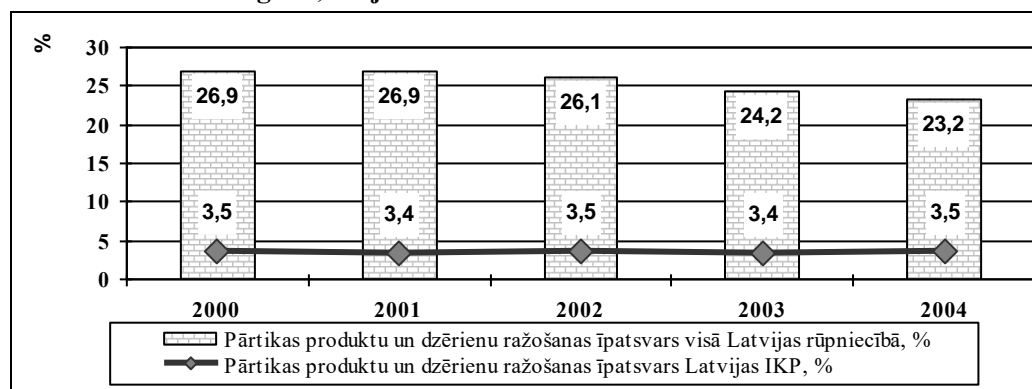
8. Lauksaimniecības produktu pārstrāde

8.1. Nozares kopējā attīstība

Lauksaimniecības produkti vairumā gadījumu ir izejvielas pārtikas rūpniecībai, tāpēc šī nozare uzskatāma par integrētu lauksaimniecības nozares turpinājumu. Latvijā pārtikas un dzērienu ražošana joprojām ir viens no svarīgākajiem Latvijas rūpniecības sektoriem, kas 2004. gadā deva aptuveni 23,2% no visas Latvijas rūpniecībā saražotās produkcijas vērtības (8.1. tabula un 8.1. attēls) un nodarbināja 20,3% no rūpniecībā strādājošajiem.

Pēc Valsts uzņēmumu reģistra datiem, 2005. gada 1. janvārī Latvijā darbojas 769 ekonomiski aktīvie pārtikas ražošanas uzņēmumi¹⁸, un tikai 150 no tiem ir tādi, kuru darbības rezultātus apkopoja CSP rūpniecības statistika (ražošanā nodarbina vairāk nekā 20 cilvēku vai to iepriekšējā gada apgrozījums ir virs Ls 300 tūkst.). Pēc CSP datiem, 2004. gadā šajos uzņēmumos strādāja 25304 cilvēki (vai 2,5% no nodarbināto iedzīvotāju kopēja skaita) ar vidējo produkcijas izlaidi Ls 20,4 tūkst. uz vienu strādājošo.

8.1. attēls. Latvijas pārtikas rūpniecības sektora attīstība 2000.-2004. gadā, milj. Ls

Avots: Latvijas Rūpniecības galvenie rādītāji 2004 (2003, 2002, 2001, 2000) 12. lpp.-14. lpp; CSP npublicēti dati

Līdzīgi kā lauksaimniecībai, arī pārtikas rūpniecības īpatsvars kopējā IKP pēdējo piecu gadu laikā ir stabilizējies ap 3,5% (lauksaimniecībā - ap 2,4%), kas liecina par šīs nozares augšanas tempa līdzsvaru ar vidējiem attīstības tempiem visā Latvijas ekonomikā.

¹⁸ kas ražo preces vai sniedz pakalpojumus

8.1. tabula. Latvijas pārtikas rūpniecību raksturojošo rādītāju dinamika 2000.-2004. gadā

Rādītāji	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	Izmaiņas, %	
						2004/03	2004/00
Produkcijas izlaide (fakt. cenās), milj. Ls	426	479	517	541	630	16,5	47,9
Pārdotā produkcija (fakt. cenās), milj. Ls	427	485	517	542	622	14,8	45,7
Strādājošo skaits (gada pēdējā ceturksnī), tūkst. cilv.	27,5	28	28,1	26,3	25,8	-1,9	-6,2
Saražotās produkcijas daudzums uz 1 strādājošo, tūkst. Ls	15,5	17,1	18,4	20,6	24,4	18,4	57,4

Avots: Latvijas Rūpniecības galvenie rādītāji 2004 (2003, 2002, 2001, 2000) 12. lpp.-14. lpp; CSP npublicētie dati

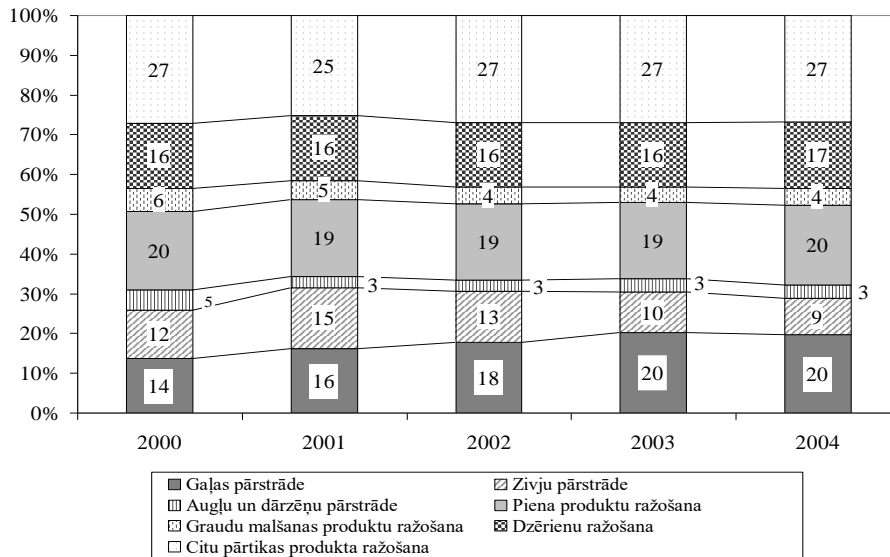
Savukārt pārtikas rūpniecības īpatsvaram rūpniecībā piemīt tendence pakāpeniski samazināties. Pateicoties augstam ārējam pieprasījumam dinamiski attīstās koksnes, koka un koka izstrādājumu ražošana, kas dažu gadu laikā varētu kļūt par nozīmīgāko apstrādes rūpniecības nozari.

Lai gan pēdējos gados pārtikas produktu un dzērienu ražošanas īpatsvars kopējā Latvijas rūpniecībā samazinās, produkcijas izlaide faktiskajās cenās nemitīgi kāpj (sk. 8.1. tabulu). Analizējot pārtikas rūpniecības izlaides un produkcijas realizācijas apjomu dinamiku, var secināt, ka pēdējo 5 gadu laikā tie pieauguši gandrīz par 50%. Vienlaikus ar produkcijas izlaidi pārtikas ražošanas sektorā turpina celties arī darba ražīgums uz vienu strādājošo, kas liecina par ražošanas efektivitātes pakāpenisko pieaugumu.

Analizējot pārtikas rūpniecības struktūras izmaiņas pa gadiem, var secināt, ka piena pārstrādes nozare stabili aizņem piekto daļu kopējā produkcijas izlaidē, kas vērtēta faktiskajās cenās. Kopš 2000. gada pakāpeniski palielinoties apjomiem gaļas produktu ražošanā (sk. 8.2. attēlu), arī šī nozare sasniedza 20% no kopējās produkcijas izlaides un kļūva par vienu no lielākajām pārtiku un dzērienus ražojošām nozarēm Latvijā. Tajā pašā laikā ir jāakcentē, ka kopējais gaļas un gaļas produktu pašnodrošinājuma līmenis Latvijā joprojām ir zems, 2004. gadā sasniedzot tikai aptuveni 53%.

Ievērojot faktu, ka svarīgāko un lielāko pārtikas nozaru (piena, dzērienu), kā arī citu pārtikas produktu ražošanas un pārstrādes īpatsvars kopējā pārtikas rūpniecībā nav būtiski mainījies, 8.2. attēls parāda gaļas produktu īpatsvara pieaugumu vienlaikus ar zivju produktu daļas samazinājumu. Pirms Krievijas krīzes 1997. gadā zivju produktu pārstrāde bija 19% no kopējās pārtikas rūpniecības izlaides, savukārt 2004. gadā zivju sektora daļa saruka līdz pat 9%, pārsvarā dēļ mazā zivju noieta NVS valstīs.

8.2. attēls. Pārtikas produktu un dzērienu ražošanas vērtību* struktūra Latvijā laikā no 2000. līdz 2004. gadam, %

Piezīme: * ražošanas vērtība ir izteikta ražotāju cenās

Avots: Latvijas Rūpniecības galvenie rādītāji 2004 (2003, 2002, 2001, 2000) 12. lpp.-14. lpp.

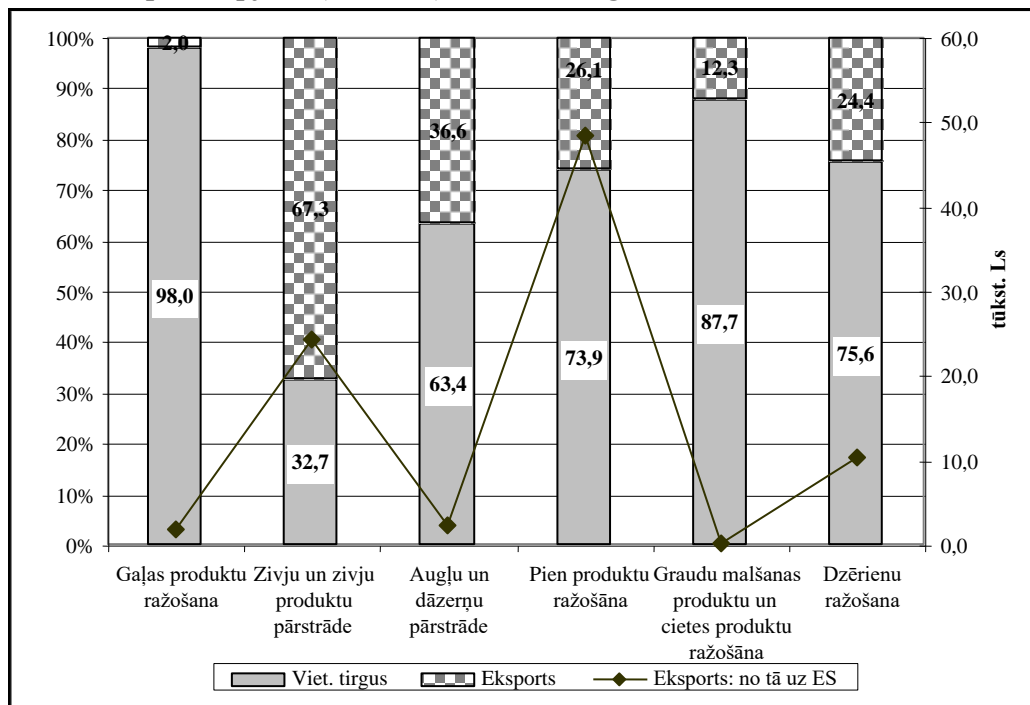
No visām Latvijas pārstrādes nozarēm zivju produktu ražošana joprojām ir visvairāk uz eksportu orientēta nozare (sk. 8.3. attēlu). No visa pārstrādātās zivju produkcijas daudzuma 2004. gadā 67% tika realizēti ārpus Latvijas.

Samērā liels eksportētās produkcijas īpatsvars ir arī piena, augļu un dārzeņu pārstrādes un dzērienu ražošanas nozarēs. Tajā pašā laikā vislielāko pārtikas produktu eksporta daļu uz ES valstīm veido piena produkti. Eiropas tirgū 2004. gadā realizējam piena produktus Ls 23,6 milj. vērtībā jeb 48% no visiem ES realizētajiem Latvijas pārtikas produktiem.

Lai gan Latvijas zivju pārstrādes produktu eksports joprojām ir orientēts uz austrumu tirgu, arvien pieaug uz ES eksportētās produkcijas īpatsvars. Un 2004. gadā no kopējās zivju produktu eksporta vērtības (Ls 39,2 milj.) 24% tika realizēti ES valstīs (2003. gadā no Ls 40,8 milj. - 11%).

Vērtējot darbaspēka atdeves rādītājus galvenajos pārtikas produktu ražošanas sektoros, var secināt, ka darba ražīgums dažādās nozarēs būtiski atšķiras un, galvenokārt, ir atkarīgs no sasniegtā tehnoloģiskās modernizācijas līmeņa pārstrādes uzņēmumos. Tāpēc 2004. gadā visaugstākā produkcijas izlaide uz vienu nodarbināto tika sasniegta dzērienu ražošanas sektorā (Ls 41 tūkst.) un graudu malšanas produktu ražošanas sektorā (Ls 49 tūkst.). Savukārt zivju pārstrādes sektorā šis rādītājs bija viszemākais (Ls 10 tūkst. uz vienu cilvēku).

8.3. attēls. Latvijas atsevišķu rūpniecības nozaru realizācijas struktūra (%) un eksporta apjomi (tūkst. Ls) uz ES 2004. gadā

Avots: LVAEI pēc CSB datiem; Latvijas rūpniecības galvenie rādītāji 1,2,3,4/2004, 12.lpp.

8.2. Koncentrācijas pakāpe

Analizējot Latvijas pārtikas pārstrādes attīstību, ir svarīgi novērtēt ne tikai sektora ražošanas struktūru, bet arī izmaiņas pārtikas tirgū un konkurences līmeni. Viens no izplatītākajiem rādītājiem, kas kvantitatīvi raksturo uzņēmumu horizontālās koncentrācijas pakāpi produktu un pakalpojumu tirgū, ir koncentrācijas indeksi (sk. 5. pielikumu) - tie parāda lielāko uzņēmumu¹⁹ tirgus daļas attiecīgajā nozarē vai sektorā (tirgus segmentā).

Balstoties uz Centrālās statistikas pārvaldes informāciju par kopējiem realizācijas apjomiem četriem un desmit lielākajiem uzņēmumiem, LVAEI aprēķināja koncentrācijas indeksus piena, gaļas, graudu un zivju pārstrādes sektoros laikā no 2000. līdz 2004. gadam.

Kā redzams 8.2. tabulā, jau kopš 2002. gada četri lielākie piena pārstrādes uzņēmumi kontrolē vairāk nekā pusi (56%) no vietējā produktu tirgus, lai gan kopumā šajā

¹⁹ Koncentrācijas indeksi tika aprēķināti pēc CSP datiem tikai tiem uzņēmumiem, kuros rūpnieciskajā ražošanā nodarbināti 20 un vairāk strādājošo vai kuru iepriekšējā gada apgrozījums bijis virs Ls 300 tūkst.

sektorā darbojas 35²⁰ piena pārstrādes uzņēmumi. Asa konkurence vietējā tirgū piespieda piena pārstrādes uzņēmumus koncentrēt savu ražošanu. Tāpēc, sākot ar 2000. gadu, uzņēmumiem apvienojoties, koncentrācijas indeksi četriem un desmit lielākajiem uzņēmumiem pakāpeniski pieaug. Piena kvotas ieviešana Latvijā varētu kļūt par būtisku ražošanas koncentrēšanas faktoru piena sektorā.

8.2. tabula. Lielāko piena pārstrādes uzņēmumu tirgus daļas 1995.-2004. gadā, %

Koncentrācijas indeksi	1995.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
Apvienotā tirgus daļa četriem lielākajiem piena pārstrādes uzņēmumiem	41	45	47	56	57	61
Apvienotā tirgus daļa desmit lielākajiem piena pārstrādes uzņēmumiem	68	70	73	77	78	82

Avots: LVAEI pēc CSP sagatavotiem datiem

Pēc Centrālās statistikas pārvaldes datiem, Latvijā 2004. gadā bija 13 graudu malšanas un gatavās lopbarības ražošanas uzņēmumi. Aprēķinātie koncentrācijas indeksi graudu pārstrādes uzņēmumiem rāda, ka tirgus spēks četriem lielākajiem 2004. gadā ir sasniedzis 78%, kas liecina par šo uzņēmumu dominējošās pozīcijas nostiprināšanos vietējā tirgū (sk. 8.3. tabulu). Vēl 9 citi graudu malšanas uzņēmumi savstarpēji sadalīja pārpalikušo tirgus daļu (jeb 22%) Latvijas graudu sektorā.

8.3. tabula. Lielāko graudu pārstrādes uzņēmumu tirgus daļas 1995.-2004. gadā, %

Koncentrācijas indeksi	1995.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
Apvienotā tirgus daļa četriem lielākajiem graudu pārstrādes uzņēmumiem	62	69	73	71	73	78
Apvienotā tirgus daļa desmit lielākajiem graudu pārstrādes uzņēmumiem	90	87	91	89	93	99

Avots: LVAEI pēc CSP sagatavotiem datiem

Pēc uzņēmuma reģistra datiem, 2004. gadā Latvijā darbojās 134 ekonomiski aktīvi gaļas pārstrādes uzņēmumi. Taču lielākā daļa no tiem bija mazie individuālie uzņēmumi un zemnieku saimniecības ar neregulāru darbības laiku. Savukārt tikai 58 Latvijas gaļas pārstrādes uzņēmumi atbilst CSP rūpniecības statistikas apkopošanas kritērijiem (vismaz 20 nodarbināto un iepriekšējā gada apgrozījums virs Ls 300 tūkst.).

²⁰ Uzņēmumi, kas atbilst CSP Rūpniecības statistikas apkopošanas kritērijiem

Tomēr pat uz rūpniecības statistikas datu kopu balstītie koncentrācijas indeksi, kas aprēķināti četriem un desmit lielākajiem gaļas pārstrādes uzņēmumiem, liecina par stipri sadrumstalotu ražošanas un tirgus struktūru Latvijas gaļas sektorā. Salīdzinot ar pārējām pārtikas ražošanas nozarēm, tirgus spēks šiem četriem un desmit lielākajiem uzņēmumiem nav liels (sk. 8.4. tabulu). Tādējādi var secināt, ka nākotnē joprojām ir gaidāmas būtiskas pārmaiņas Latvijas gaļas tirgus struktūrā, kas dotu spēcīgu impulsu nozares konkurētspējas paaugstināšanai ES ekonomiskajā koptelpā.

8.4. tabula. Lielāko gaļas pārstrādes uzņēmumu tirgus daļas 1995.-2004. gadā, %

Koncentrācijas indeksi	1995.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
Apvienotā tirgus daļa četriem lielākajiem gaļas pārstrādes uzņēmumiem	56	26	29	33	32	32
Apvienotā tirgus daļa desmit lielākajiem gaļas pārstrādes uzņēmumiem	79	51	53	57	57	60

Avots: LVAEI pēc CSP sagatavotiem datiem

Latvijā, pēc Uzņēmumu reģistra datiem, 2004. gadā bija 118 zivju pārstrādes uzņēmumi. No tiem tikai 44 atbilst rūpniecības statistikas apkopošanas kritērijiem. Pēdējos četros gados kopējā zivju pārstrādes uzņēmumu struktūrā lielāks pārsvars ir mazajiem uzņēmumiem, bet ar stabilu četru lielāko uzņēmumu tirgus daļu 33-34% (sk. 8.5. tabulu). Tas liecina, ka šī nozare vēl nav spējusi pārvarēt Krievijas krīzes radītās sekas, kad Latvijas zivju pārstrādes uzņēmumi zaudēja nozīmīgu tirgus daļu.

8.5. tabula. Lielāko zivju pārstrādes uzņēmumu tirgus daļas 1995.-2004. gadā, %

Koncentrācijas indeksi	1995.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
Apvienotā tirgus daļa četriem lielākajiem zivju pārstrādes uzņēmumiem	44	39	34	33	34	33
Apvienotā tirgus daļa desmit lielākajiem zivju pārstrādes uzņēmumiem	69	59	61	57	52	55

Avots: LVAEI pēc CSP sagatavotiem datiem

Līdzīga situācija vērojama arī desmit lielākajos zivju pārstrādes uzņēmumos, kuru tirgus daļa 2004. gadā bija 55%.

PIELIKUMI

Saturs

1. pielikums. ES KTO tiešā atbalsta izlietojums atbilstoši maksājumu veidiem un LAD reģioniem 2004. gadā, tūkst. Ls	146
2. pielikums. Programmas <i>Lopkopības attīstība</i> 2004. gadā īstenotās apakšprogrammas un to rezultāti	147
3. pielikums. Nodokļu ieņēmumi ES-25 dalībvalstīs 1995.–2003. gadā, % no IKP..	153
4. pielikums. Pārtikas produktu patēriņš uz vienu mājsaimniecības locekli Latvijā gadā, kg	154
5. pielikums. Koncentrācijas indeksi. Būtība un aprēķināšanas metodoloģija	155

1. pielikums. ES KTO tiešā atbalsta izlietojums atbilstoši maksājumu veidiem un LAD reģioniem 2004. gadā, tūkst. Ls

Reģions		Austrum- latgale	Dienvid- kurzeme	Dienvid- latgale	Liel- rīga	Vidus- latvija	Zemgale	Ziemeļ- austrumi	Ziemeļ- kurzeme	Ziemeļ- vidzeme	KOPĀ	
Vienotais platību maksājums (VPM)	tūkst. ha	102,5	182,8	193,5	137,6	113,3	104,1	222,2	104,1	187,2	1347,2	
	tūkst. Ls	1 243,3	2 566,3	2 315,2	1 330,7	1 487,6	2 942,7	1 355,9	1 797,1	2 450,4	17489,1	
Papildu valsts tiešie maksājumi (PVTM)	Laukaugi	tūkst. ha	20,4	39,4	78,8	54,9	29,3	31,2	143,3	23,4	60,5	481,3
		tūkst. Ls	785,1	3 236,8	1 552,5	1 217,9	1 171,60	5 801,9	925,8	2 192,5	2 429,8	19313,7
	Lopbarība	tūkst. ha	25,6	63	54,3	40,9	28	35,5	32,6	29,7	65,3	374,9
		tūkst. Ls	250,1	601,5	661,2	383,6	302	352,9	302,5	438,2	703	3995,1
	Piens	tūkst. ° t	19	66,5	52,7	57,3	41,1	64,1	31,4	58	110,1	500,3
		tūkst. Ls	79,2	277,1	219,8	238,8	171,3	267,3	130,8	241,8	458,7	2084,7
	Kartupeļu ciete	tūkst. ° t	0	0	0	0,2	0	0	0	0	5,5	5,7
		tūkst. Ls	0	0	0	7,3	1,1	0	0	0	202,8	211,2
	Liellopu kaušanas prēmija	tūkst. dzīvn.	4,9	14,1	11,7	7,6	7,2	7,3	7,6	8,4	15,5	84,2
		tūkst. Ls	256,9	744,9	618,3	400,1	379,3	383,5	403	444,4	817,6	4447,8
	Zīdītājgovju prēmija	tūkst. dzīvn.	0	0,4	0,5	0,3	0,4	0,2	0,2	0,2	0,6	2,8
		tūkst. Ls	4,5	39,3	41,9	31,8	37	16,7	16,8	17,4	51,6	257
	Aitu māšu prēmija	tūkst. dzīvn.	0,7	1,1	2	0,9	1,2	0,3	1,1	0,5	2,2	10
		tūkst. Ls	6,3	9,6	17,1	7,6	10,1	3	9,8	4,3	19,2	87,1
	ES tiešais atbalsts pavisam	tūkst. Ls	2 625,4	7 475,5	5 426,0	3 617,8	3 560,0	9 768,0	3 144,6	5 135,7	7 133,1	47 885,7
		%	5,5	15,6	11,3	7,6	7,4	20,4	6,6	10,7	14,9	100,0

Avots: LAD dati. Piezīme:*izmaksāts līdz 2005. gada 31. augustam

2. pielikums. Programmas Lopkopības attīstība 2004. gadā īstenotās apakšprogrammas un to rezultāti

1. tabula. Apakšprogrammas Atbalsts ciltsdarbam un audzēšanai piensaimniecībā subsīdiju rezultāti reģionu griezumā 2004. g.

Reģions	Ciltsgrāmatas uzturēšana un administratīvo izmaksu segšana	Dzīvnieku ģenētiskās kvalitātes noteikšana							Augstvērtīgo šķirnes bulļu uzturēšana		
		Pārraudzības programmas nodrošināšana	Pārraudzībā esošās govīs, kurām ir aprēķināts ražības indekss			Pārbaudāmā bulļa meitas					
	Kopējā summa, Ls		Kopējā summa, Ls	Subsīdiju saņēmēju skaits	Lopu skaits	Kopējā summa, Ls	Subsīdiju saņēmēju skaits	Lopu skaits	Kopējā summa, Ls	Subsīdiju saņēmēju skaits	Lopu skaits
Austrumlatgale	-	77 278	706	3 513	98 153	3	14	630	1	29	28 517
Dienvidkurzeme	-	-	1 325	12 269	342 796	25	154	6 930	-	-	-
Dienvidlatgale	-	-	2 212	9 034	252 410	1	7	315	-	-	-
Lielrīga	-	199 812	667	10 650	297 561	8	50	2 250	1	32	31 626
Viduslatvija	-	-	873	6 662	186 136	2	8	360	-	-	-
Zemgale	-	-	589	10 823	302 395	10	200	9 000	-	-	-
Ziemeļaustrumi	-	-	835	5 699	159 230	7	42	1 890	-	-	-
Ziemeļkurzeme	-	41 523	866	11 850	331 089	14	189	8 505	1	23	22 855
Ziemeļvidzeme	-	-	1 954	19 178	535 833	18	52	2 340	-	-	-
Centrālais aparāts	5 192	210 283	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kopā	5 192	528 896	10 027	89 678	2 505 603	88	716	32 220	3	84	82 999

Avots: LAD dati

2. tabula. Apakšprogrammas Ciltsdarba pasākumiem liellopu gaļas ražošanas nozarei subsīdiju rezultāti reģionu griezumā 2004. g.

Reģions	Ciltsgrāmatas izveidošana un uzturēšana	Jaunu audzēšanas tehnoloģiju un paņēmieni ieviešana	Dzīvnieku ģenētiskās kvalitātes un ciltsvērtības noteikšana						Augstvērtīgo šķirnes buļļu uzturēšana			
			Gaļas šķirņu tīršķirnes zīdītājgovis			Vismaz pirmās pakāpes krustojuma gaļas šķirņu zīdītājgovis						
			Šķirnes dzīvnieku audzēšanas saimniecībās		Pārējās saimniecībās		Lopu skaits	Kopējā summa, Ls	Lopu skaits	Kopējā summa, Ls	Lopu skaits	Kopējā summa, Ls
			Lopu skaits	Kopējā summa, Ls	Lopu skaits	Kopējā summa, Ls						
Austrumlatgale	-	-	-	-	4	225	49	1 776	1	301		
Dienvidkurzeme	-	-	94	6 698	4	225	179	6 489	10	3 012		
Dienvidlatgale	-	-	112	7 980	19	1 069	125	4 531	13	3 916		
Lielrīga	-	-	95	6 769	74	4 163	114	4 133	14	4 217		
Viduslatvija	-	-	44	3 135	50	2 813	101	3 661	13	3 916		
Zemgale	-	-	-	-	49	2 756	130	4 713	4	1 205		
Ziemeļaustrumi	-	-	17	1 211	5	281	73	2 646	2	602		
Ziemeļkurzeme	-	-	18	1 283	29	1 631	67	2 429	7	2 108		
Ziemeļvidzeme	-	-	58	4 133	75	4 219	166	6 018	19	5 723		
Centrālais aparāts	4 877	3 098	-	-	-	-	-	-	-	-		
Kopā	4 877	3 098	438	31 208	309	17 381	1 004	36 395	83	25 000		

Avots: LAD dati

3. tabula. Apakšprogrammas *Atbalsts ciltsdarbam un audzēšanai cūkkopībā* subsīdiju rezultāti reģionu griezumā 2004. g.

Reģions	Ciltsgrāmatas uzturēšana un administratīvo izmaksu segšana	Jaunu audzēšanas tehnoloģiju un paņēmienu ieviešana	Par jauncūku		Par sivēnmāti		Augstvērtīgu šķirnes kuiļu uzturēšana	
	Kopējā summa, Ls	Kopējā summa, Ls	Lopu skaits	Kopējā summa, Ls	Lopu skaits	Kopējā summa, Ls	Lopu skaits	Kopējā summa, Ls
Austrumlatgale	-	-	268	7 236	210	11 412	28	6 300
Dienvidkurzeme	-	-	3 873	104 571	1 949	108 702	27	5 940
Dienvidlatgale	-	-	1 307	35 289	354	20 907	2	400
Lielrīga	-	-	4 884	131 868	1 243	85 995	57	13 300
Viduslatvija	-	-	701	18 927	355	18 792	15	3 360
Zemgale	-	-	54	1 458	392	29 277	10	2 120
Ziemeļaustrumi	-	-	85	2 295	44	3 096	-	-
Ziemeļkurzeme	-	-	1 111	29 997	528	34 848	22	5 160
Ziemeļvidzeme	-	-	376	10 152	108	7 911	-	-
Centrālais aparāts	25 935	1 470	-	-	-	-	-	-
Kopā	25 935	1 470	12 659	341 793	5 183	320 940	161	36 580

Avots: LAD dati

4. tabula. Apakšprogrammas *Atbalsts ciltsdarbam un audzēšanai zirgkopībā* subsīdiju rezultāti reģionu griezumā 2004. g.

Reģions	Ciltsgrāmatas uzturēšana un administratīvo izmaksu segšana	Sertificēta šķirnes vaislas ērzeļa uzturēšana		Vaislas ērzeļa sagatavošana sertificēšanai un sertificēšana		Jaunzirga sagatavošana darba spēju pārbaudei		Kumeļa sagatavošana vērtēšanai, novērtēšana, dokumentu sagatavošana		Vaislas ķēvju un vaislas ērzeļu vērtēšana pēc pēcnācēju kvalitātes	
		Kopējā summa, Ls	Lopu skaits	Kopējā summa, Ls	Lopu skaits	Kopējā summa, Ls	Lopu skaits	Kopējā summa, Ls	Lopu skaits	Kopējā summa, Ls	Lopu skaits
Austrumlatgale	-	3	1 440	1	98	25	2 900	18	1 188	-	-
Dienvidkurzeme	-	12	5 520	2	196	30	3 480	28	1 848	-	-
Dienvidlatgale	-	4	1 920	-	-	38	4 408	25	1 650	-	-
Lielrīga	-	15	6 520	7	686	65	7 540	72	4 752	-	-
Viduslatvija	-	4	1 920	-	-	6	696	13	858	-	-
Zemgale	-	16	7 440	3	294	85	9 860	94	6 204	-	-
Ziemeļaustrumi	-	6	1 440	1	98	2	232	10	660	1	7
Ziemeļkurzeme	-	16	3 840	3	294	57	6 612	44	2 904	1	7
Ziemeļvidzeme	-	38	10 080	14	1 372	145	16 820	138	9 108	17	119
Centrālais aparāts	3 999	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kopā	3 999	114	40 120	31	3 038	453	52 548	442	29 172	19	133

Avots: LAD dati

5. tabula. Apakšprogrammas *Atbalsts ciltsdarbam un audzēšanai aitkopībā* subsīdiju rezultāti reģionu griezumā 2004. g.

Reģions	Ciltsgrāmatas uzturēšanas administratīvo izmaksu segšana	Jaunas audzēšanas tehnikas vai paņēmieni ieviešana	Audzējamie dzīvnieki, kuri ir novērtēti		Vaislas aitu mātes kompleksā novērtēšana		Sertificēto augstvērtīgo šķirnes vaislas teķu uzturēšana	
	Kopējā summa, Ls	Kopējā summa, Ls	Lopu skaits	Kopējā summa, Ls	Lopu skaits	Kopējā summa, Ls	Lopu skaits	Kopējā summa, Ls
Austrumlatgale	-	-	1	20	30	1 350	8	360
Dienvidkurzeme	-	-	-	-	-	-	1	45
Dienvidlatgale	-	-	-	-	30	1 350	7	315
Lielrīga	-	-	10	200	124	5 580	10	450
Viduslatvija	-	-	31	620	143	6 435	10	450
Zemgale	-	-	22	440	83	3 735	3	135
Ziemeļaustrumi	-	-	-	-	-	-	5	225
Ziemeļkurzeme	-	-	-	-	-	-	-	-
Ziemeļvidzeme	-	-	106	2 120	459	20 655	32	1 440
Centrālais aparāts	2 190	1 560	-	-	-	-	-	-
Kopā	2 190	1 560	170	3 400	869	39 105	76	3 420

Avots: LAD dati

6. tabula. Apakšprogrammas *Atbalsts ciltsdarbam un audzēšanai kazkopībā* subsīdiju rezultāti reģionu griezumā 2004. g.

Reģions	Ciltsgrāmatas uzturēšanas administratīvo izmaksu segšana	Audzējamie dzīvnieki, kuri ir novērtēti		Vaislas kazu mātes kompleksā novērtēšana		Sertificēto augstvērtīgo šķirnes vaislas āžu uzturēšana	
		Kopējā summa, Ls	Lopu skaits	Kopējā summa, Ls	Lopu skaits	Kopējā summa, Ls	Lopu skaits
Austrumlatgale	-	-	-	-	-	-	-
Dienvidkurzeme	-	10	200	43	1 852	2	100
Dienvidlatgale	-	-	-	-	-	-	-
Lielrīga	-	10	200	191	8 226	6	300
Viduslatvija	-	7	140	94	4 049	2	100
Zemgale	-	5	100	138	5 944	5	250
Ziemeļaustrumi	-	-	-	-	-	-	-
Ziemeļkurzeme	-	21	420	190	8 183	7	350
Ziemeļvidzeme	-	-	-	57	2 455	4	200
Centrālais aparāts	1 000	-	-	-	-	-	-
Kopā	1 000	53	1 060	713	30 709	26	1 300

Avots: LAD dati

3. pielikums. Nodokļu ieņēmumi ES-25 dalībvalstīs 1995.–2003. gadā, % no IKP

	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.
ES-25	-	-	-	42,4	42,9	42,7	42,0	41,3	41,5
ES-15	42,0	42,6	42,8	42,7	43,2	43,1	42,3	41,6	41,8
BE	47,1	47,4	47,8	48,6	48,1	48,0	48,2	48,7	48,1
CZ	36,2	35,2	35,5	34,0	34,8	34,5	34,6	35,5	36,2
DK	50,1	50,7	50,6	51,0	52,3	50,4	50,7	49,7	49,8
DE	42,3	43,2	43,2	43,2	43,9	44,0	42,2	41,7	41,7
EE	37,9	35,6	36,0	34,8	34,4	32,2	31,6	32,4	33,4
EL	34,7	35,1	36,4	38,4	39,6	40,9	39,2	39,8	38,6
ES	34,3	34,7	34,8	34,6	35,3	35,9	35,7	36,3	36,5
FR	45,4	46,6	46,8	46,6	47,3	46,8	46,5	45,6	45,7
IE	35,2	35,2	34,3	33,5	33,4	33,3	31,6	29,8	31,2
IT	42,9	43,2	45,1	43,6	43,6	43,1	42,9	42,4	43,2
CY	-	-	-	29,1	29,5	31,4	32,7	32,5	34,3
LV	33,7	31,4	32,7	34,4	32,6	30,3	29,1	28,9	29,1
LT	28,6	28,1	29,8	32,3	32,1	30,2	28,8	28,6	28,7
LU	43,6	43,6	42,6	41,2	41,5	41,4	41,6	42,1	42,3
HU	43,6	42,5	40,6	39,1	39,2	39,6	39,3	38,9	39,2
MT	31,3	29,9	31,6	29,9	29,0	29,7	31,9	34,3	34,2
NL	40,5	40,8	40,6	40,3	41,6	41,5	40,0	39,4	39,3
AT	43,6	44,8	46,1	46,1	45,7	44,7	46,5	45,4	44,8
PL	39,4	38,1	37,6	36,7	37,2	35,2	35,4	35,5	35,8
PT	34,5	35,2	35,4	35,7	36,7	37,3	36,6	37,4	38,1
SI	41,1	39,8	38,7	39,4	39,8	39,3	39,4	39,7	40,3
SK	40,6	39,1	35,9	37,1	34,7	33,2	32,1	32,5	30,9
FI	46,7	47,9	47,0	46,8	47,2	48,2	46,2	46,1	45,1
SE	50,2	52,6	53,1	53,8	54,5	54,7	52,9	51,0	51,4
UK	36,7	36,2	36,7	37,8	38,1	38,7	38,5	37,0	37,1

Avots: Statistics in focus *Tax revenue in EU Member States*, 3/2005

**4. pielikums. Pārtikas produktu patēriņš uz vienu mājsaimniecības locekli
Latvijā gadā, kg**

PRODUKTI	1990.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2002.	2003.	2004.
Gaļa un gaļas prod., pārrēķ. svaigā gaļā	82,0	61,6	56,9	51,2	55,9	57,4	56,4	60,2	61,9	63,8	69,0	73,8	78,0
- cūkgaļa	21,8	15,0	12,5	11,0	12,6	13,9	12,8	14,5	16,8	16,2	17,3	18,7	19,0
- māļputnu gaļa	10,4	7,0	2,6	4,2	5,7	7,2	8,0	8,0	6,8	7,7	7,7	8,6	9,2
- liellopu un teļa gaļa	11,2	6,7	10,2	8,8	8,8	5,8	5,2	5,2	5,3	5,2	3,7	4,5	4,7
- aitū un kazu gaļa	0,6	0,6	0,8	0,5	0,3	0,5	0,4	0,3	0,1		0,2	0,2	0,1
Zivis un zivju prod., pārrēķ. svaigās zivīs	15,1	10,9	10,2	11,1	16,2	16,2	14,8	14,5	14,4	15,1	17,7	17,0	16,2
Piens un piena prod., pārrēķ. pienā	482	381	371	344	339	311	291	284	288	293	332	335	323
- siers	4,4	3,8	3,5	3,2	3,2	3,1	3,2	3,7	4,0	4,2	4,6	5,0	5,1
Sviests	7,3	5,5	5,3	4,3	3,1	2,5	1,9	2,0	2,0	2,2	2,7	2,6	2,5
Olas, iesk. izl. pārtikas izstrād., gab.	227	216	200	199	214	192	192	192	192	192	231	228	228
Augu eļļa, l	2,3	2,3	3,6	5,3	6,4	8,4	8,6	8,9	8,8	9,0	9,7	9,3	8,9
Margarīns	2,4	1,3	2,5	2,6	2,9	4,2	4,6	4,8	4,6	4,4	4,1	3,6	3,6
Cukurs, iesk. izlietoto kondit. izstrādājumos	30,3	22,0	24,2	23,3	30,3	32,9	28,0	26,8	26,4	26,6	30,0	28,9	26,6
Maize un labības produkti, pārrēķ. miltos	80,1	90,7	92,3	89,2	89,9	86,3	82,4	81,7	80,5	76,6	79,8	77,2	73,1
Augļi un ogas, pārrēķ. svaigos augļos un ogās	37,3	33,6	38,5	33,4	28,0	44,0	53,4	43,6	50,6	52,9	64,2	62,5	61,8
Kartupeļi	91,6	101,0	110,9	108,2	126,7	151,6	143,5	135,2	132,8	138,8	116,8	111,4	97,3
Dārzeņi, pārrēķinot svaigos dārzeņos	66,6	67,6	58,9	58,5	80,5	96,7	103,1	93,4	94,7	88,4	99,1	95,2	90,2
- svaigi kāposti	13,4	14,4	13,4	13,7	17,1	21,5	20,2	19,5	12,5	11,9	11,8	11,3	10,9
- svaigi gurķi un tomāti	15,1	15,7	11,6	13,1	13,7	17,3	23,0	22,7	22,7	17,2	23,7	20,3	18,5
- bietes, burkāni, u. c. sakņaugi	12,8	15,4	13,2	13,7	20,8	21,0	18,0	18,7	17,8	17,4	25,2	23,5	24,1

Avots: LVAEI pēc CSP mājsaimniecības budžeta 1990. – 2004. gada datiem

5. pielikums. Koncentrācijas indeksi. Būtība un aprēķināšanas metodoloģija

Koncentrācijas indekss ir ražošanas un tirdzniecības sektoru analīzē plaši izmantojams rādītājs, kas kvantitatīvi raksturo horizontālās koncentrācijas pakāpi. Šis indekss atspoguļo tirgus daļu, kuru iekarojuši kopumā k (mūsu gadījumā 4 un 10) vislielākie uzņēmumi nozarē:

$$CR_k = \frac{\sum_{i=1}^k X_i}{\sum_{i=1}^n X_i},$$

kur X_i - i -tās firmas pārdošanas apjomi, kad visu analizēto firmu pārdošanas apjomi ir ranžēti samazināšanas kārtībā;

k - 4 vai 10 vislielāko uzņēmumu skaits, atkarīgs no koncentrācijas indeksa pakāpes;

n - kopējais uzņēmumu skaits analizētajā sektorā.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

- 1) Darbaspēka apsekojuma galvenie rādītāji 2004. gadā. CSP, 2005.
- 2) Demogrāfija 2004. CSP, 2005.
- 3) ES datu bāze TARIC: [ttp://europa.eu.int/comm/taxation_customs/dds/en/tarhome.htm](http://europa.eu.int/comm/taxation_customs/dds/en/tarhome.htm)
- 4) Hansabankas mājaslapa <http://www.hansabanka.lv/index.php>
- 5) Latvijas ārējā tirdzniecība, Nr. 1/2005. CSP, 2005.
- 6) Latvijas Bankas mājaslapa <http://www.bank.lv>
- 7) Latvijas demogrāfijas gadagrāmata [2000.-2003.].CSP.
- 8) Latvijas Komerčbanku asociācijas mājaslapa <http://www.bankasoc.lv>
- 9) Latvijas Makroekonomiskie rādītāji Nr. 1/2005. CSP, 2005. (un iepriekšējie gadi)
- 10) Latvijas Republikas zemes bilance. VZD Zemes kadastra centrs, 2005.
- 11) Latvijas Rūpniecības galvenie rādītāji [2000. – 2004.]. CSP.
- 12) Lauku saimniecības Latvijā. 2001., 2003., 2004. gada apkopojumi, CSP.
- 13) LR Centrālā statistikas pārvaldes mājaslapa <http://www.csb.lv>
- 14) LR CSP Mājsaimniecības budžetu statistikas daļas dati.
- 15) LVAEI npublicēta informācija.
- 16) Mājsaimniecības budžets [1997.-2004.]. CSP.
- 17) Patēriņa cenas 4/2003, 4/2004. CSP.
- 18) Patēriņa cenu indeksi, Nr. 12 (140)/2004. CSP, 2005.
- 19) Ražotāju cenu indeksi 4/2004. CSP.
- 20) Statistics in focus Tax revenue in EU Member States, 3/2005.
- 21) VZD informācija.
- 22) World Oilseeds and Products: FAPRI 2005 Agricultural Outlook / 23.
- 23) Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, 2005. gada jūnijs. Ekonomikas ministrija, 2005.